ALEXANDRE DUMAS

1001 de fantome

dacia

ALEXANDRE DUMAS
O mie și una de fantome
Testamentul domnului De Chauvelin

Coperta şi desenele de ELENA STĂNESCU

ALEXANDRE DUMAS

1001 de fantome

testamentul domnului de chauvelin

În românește de
D. ȘT. RĂDULESCU

EDITURA DACIA
Cluj-Napoca 1981

Domnului . . .

Scumpul meu prieten, mi-aţi spus adesea, în timpul acelor seri, prea rare din păcate, cînd fiecare flecăreşte după poftă sau îşi spune visul inimii, fie urmîndu-şi capriciul, fie risipind comoara amintirilor, mi-aţi spus adesea că, de la Şeherazada încoace şi după Nodier, eu aş fi unul din cei mai amuzanţi povestitori din cîţi aţi auzit.

Iată că astăzi îmi scrieţi că aşteptînd un lung roman de la mine, ştiţi, unul din acele romane interminabile cum scriu de obicei şi care fac să încapă un secol întreg, aţi dori cîteva povestiri, două, patru sau cel mult şase volume, sărmane flori din grădina mea, pe care socotiţi să le aruncaţi în mijlocul preocupărilor politice ale clipei de faţă, între procesul de la Bourges, de exemplu, şi alegerile din luna mai.

Vai! prietene, timpurile sunt triste şi povestirile mele, vă previn, nu vor fi vesele. Îmi veţi îngădui numai ca, obosit de ceea ce văd petrecîndu-se zilnic în lumea reală, să-mi caut povestirile în lumea închipuirii. Vai! mi-e teamă că toate spiritele puţin cultivate, puţin politice, puţin visătoare, să nu fie la această oră acolo unde este şi al meu, adică în căutarea idealului, singurul refugiu pe care ni-l lasă dumnezeu împotriva realităţii.

Iacă, am aci, în jurul meu, cincizeci de volume deschise pentru o povestire din timpul Regenţei pe care am terminat-o şi vă rog, dacă veţi înţelege de ce, să atrageţi atenţia mamelor să nu-şi lase fiicele s-o citească. Ei bine! cu asta mă ocup, după cum vă spuneam şi, în timp ce vă scriu, iată că privirile *îmi cad asupra unei pagini din Memoriile marchizului d'Argenson, unde, dedesubtul cuvintelor: Despre conversația de altădată și despre aceea de astăzi, citesc:*

„Sînt convins că pe timpul cînd palatul Rambouillet dădea tonul societății bune, se asculta bine și se judeca și mai bine. Fiecare își cultiva gustul și spiritul și am văzut modele ale acestui fel de conversație la bătrînii curții pe care i-am frecventat. Aveau cuvîntul potrivit, energie și finețe, cîteva antiteze, epitete care limpezeau sensul celor spuse, adîncime fără pedanterie, voie bună fără răutate".

Sunt exact o sută de ani de cînd marchizul d'Argenson scria aceste linii, pe care le copiez din cartea sa. La data cînd le scria, avea aproape vîrsta noastră, și ca și el, scumpul meu prieten, putem spune: Și noi am cunoscut bătrîni care erau, vai! ceea ce noi nu mai sîntem, adică oameni de societate.

Noi i-am văzut, dar fiii noștri nu-i vor mai vedea. Iată ceea ce face, cu toate că nu prețuim mare lucru, să prețuim mai mult decît vor prețui copiii noștri.

E adevărat că zilnic înaintăm cu un pas spre libertate, egalitate, fraternitate, trei mari cuvinte pe care Revoluția de la 93, știți, cealaltă, bătrîna, le-a aruncat în mijlocul societății moderne, cum ar fi făcut cu un tigru, cu un leu și cu un urs în piele de miel; cuvinte goale, din nenorocire, și care se citeau prin fumul din iunie pe monumentele noastre publice ciuruite de gloanțe.

Eu merg ca ceilalți; eu sunt mișcarea. Să mă ferească dumnezeu să predic nemișcarea! Nemișcarea înseamnă moarte. Dar merg ca unul din acei oameni de care vorbește Dante, ale cărui picioare pășesc înainte, e adevărat, dar al cărui cap e întors spre călcîie.

Și lucrul pe care îl regret înainte de toate, acel ceva pe care privirea mea retrospectivă îl caută în trecut, e societatea care se duce, care se evaporă, care dispare ca una dintre acele fantome a căror istorie o să v-o povestesc.

Această societate, care făcea viața elegantă, viața curtenitoare, această viață care merita osteneala de a fi trăită în sfîrșit, (iertați-mi barbarismul, nefiind membru al Academiei pot să-l risc), această societate e moartă sau am omorît-o noi?

Iacă, îmi reamintesc că, fiind copil, am fost dus de tatăl meu la doamna de Montesson. Era o mare doamnă, o femeie aparținînd pe deplin celuilalt veac. Ea se măritase, cu *şaizeci de ani în urmă, cu ducele d'Orléans, bunicul regelui Louis Philippe; avea atunci optzecişişase de ani. Locuia într-un mare şi bogat palat din Chaussée d'Antin. Napoleon îi da o rentă de o sută de mii de scuzi.*

Ştiţi în baza cărui titlu era înscrisă această rentă în registrul roşu al succesorului lui Louis al XVI-lea? Nu? Ei bine! doamna de Montesson primea de la împărat o rentă de o sută de mii de scuzi pentru a fi păstrat în salonul său tradiţiile societăţii bune din timpul lui Louis al XIV-lea şi Louis al XV-lea.

Este abia jumătate din ceea ce Camera dă astăzi nepotului său pentru ca el să facă Franţa să uite ceea ce unchiul său voia ca ea să-şi reamintească.

N-aţi crede, scumpe prieten, că acest cuvînt pe care am făcut imprudenţa să-l pronunţ: Camera mă întoarce de-a dreptul la Memoriile marchizului d'Argenson.

— Cum?

— O să vedeţi.

„Ne plîngem, spune el, că în zilele noastre nu mai există conversaţie în Franţa. Ştiu bine care e motivul. În fiecare zi scade, la contemporanii noştri, răbdarea de a asculta. Ascultăm prost sau nu ascultăm deloc. Am observat aceasta chiar şi în societatea cea mai bună".

O, scumpul meu prieten, care e cea mai bună societate pe care o putem frecventa în zilele noastre? E desigur aceea pe care opt milioane de alegători au judecat-o demnă să reprezinte interesele, părerile, geniul Franţei. E Camera, în sfîrşit.

— Ei bine! intraţi în Cameră, la întîmplare, în ziua şi la ora care vă convine. Se poate paria o sută contra unu că veţi găsi la tribună un om care vorbeşte şi pe bănci cinci şasesute de persoane, care nu numai că nu-l ascultă, dar care îl întrerup.

E aşa de adevărat ceea ce vă spun, că există un articol în Constituţia din 1848 care interzice întreruperile.

La fel, încercaţi să număraţi palmele şi loviturile de pumn date în Cameră de aproape un an de cînd s-a deschis: nu se pot număra!

Totdeauna, bineînţeles, în numele libertăţii, egalităţii şi fraternităţii.

Deci, scumpul meu prieten, cum vă spuneam, regret multe lucruri, nu-i aşa? cu toate că am trecut aproape de *jumătatea vieţii. Ei bine! lucrul pe care îl deplîng cel mai mult dintre toate cîte s-au dus sau se duc e ceea ce regreta marchizul d'Argenson acum o sută de ani: politeţea.*

Dacă i s-ar fi spus marchizului d'Argenson, la vremea cînd scria aceste cuvinte, de pildă:

„Iată unde am ajuns în Franţa: cortina cade; orice spectacol dispare; nu mai sunt decît fluiere care fluieră. În curînd, nu vom mai avea în societate nici povestitori eleganţi, nici arte, nici pictură, nici construcţii de palate, ci pretutindeni doar invidioşi a tot şi a toate".

Dacă i s-ar fi spus la vremea cînd scria aceste cuvinte, că vom ajunge, după cum cred eu cel puţin, să invidiem acea vreme, l-am fi uimit, nu-i aşa, pe bietul marchiz d'Argenson? Şi eu ce fac? Trăiesc mult cu morţii şi puţin cu surghiuniţii.

Mă străduiesc să redau viaţă lumilor apuse, oamenilor dispăruţi, a celor care miroseau a ambră în loc să miroasă a ţigară de foi; care-şi dădeau lovituri de sabie în loc să-şi care lovituri de pumn.

Şi iată pentru ce, prietene, vă miraţi, cînd vorbesc, că auziţi rostindu-se o limbă care nu se mai foloseşte. Iată pentru ce-mi spuneţi că sunt un povestitor amuzant. Iată pentru ce vocea mea, ecou al trecutului, este încă ascultată în prezentul care ascultă aşa de puţin şi atît de prost.

La urma urmelor, ca acei veneţieni ai veacului al optsprezecelea cărora legile de înfrînare a luxului le interziceau să poarte altceva decît postav şi dimie, nouă ne place întotdeauna să vedem desfăşurîndu-se mătasea şi catifeaua, şi frumoasele brocaturi de aur în care regalitatea croia îmbrăcămintea părinţilor noştri.

Cu totul al dvs.
ALEXANDRU DUMAS

1001 de fantome

I

STRADA DIANEI LA FONTENAY-AUX-ROSES

La 1 septembrie, anul 1831, am fost invitat de unul din vechii mei prieteni, şef de birou la administraţia domeniilor regale, să fac, cu fiul său, deschiderea sezonului de vînătoare la Fontenay-aux-Roses.

De obicei mergeam la un fermier sau mai degrabă la un prieten al cumnatului meu; la el mi-am făcut debutul în arta lui Nemrod şi a lui Elzear Blaze, omorînd un iepure. Ferma sa era aşezată între pădurile Compiègne şi Villers-Cotterets la o jumătate de leghe de încîntătorul sat Morienval, la o leghe de măreţele ruine din Pierrefonds.

Cele două sau trei mii de pogoane de pămînt care formează exploatarea sa prezintă un foarte întins şes, aproape în întregime înconjurat de o pădure tăiată spre mijloc de o frumoasă vale în fundul căreia se vede, printre fîneţele verzi şi arborii în culori schimbătoare, furnicînd case pe jumătate pierdute în frunziş şi care se trădează prin coloanele de fum albăstriu ce, protejate de adăpostul munţilor care le înconjoară, urcă mai întîi vertical spre cer şi pe urmă, ajunse la păturile de aer superioare, se încovoaie, desfăcîndu-se asemenea coroanei palmierilor în direcţia vîntului.

Aici, în acest şes şi pe dublul versant al acestei văi, vine vînatul din două păduri să se zbenguie, ca pe un teren neutru.

De aceea pe cîmpia din Brassoire se găsesc de toate: căpriori şi fazani de-a lungul pădurii, iepuri pe platouri şi pe pante, potîrnichi în jurul fermei. Domnul Mocquet, e numele prietenului nostru, era deci sigur să ne vadă sosind; noi vînam toată ziua şi a doua zi, la orele două, ne întorceam la Paris, după ce, patru sau cinci vînători, împuşcasem o sută cincizeci de capete, din care niciodată n-am reușit s-o facem pe gazda noastră să primească o singură bucată.

Dar, în acel an, necredincios domnului Mocquet, cedasem stăruinței fostului meu tovarăș de birou, sedus cum eram de un tablou pe care mi-l trimisese fiul său, elev distins al Școlii din Roma, și care înfățișa o vedere a șesului de la Fontenay-aux-Roses, cu miriștile pline de iepuri și lucerna plină de potîrnichi.

Nu fusesem niciodată la Fontenay-aux-Roses: nimeni nu cunoaște mai puțin ca mine împrejurimile Parisului. Cînd trec bariera, o fac aproape întotdeauna pentru o călătorie de cinci sau șase sute de leghe. Așa că totul reprezenta pentru mine un motiv de curiozitate, oricît de neînsemnată ar fi fost schimbarea locului.

La orele șase după masă, am plecat la Fontenay, scoțînd capul prin portiera cupeului, ca întotdeauna: am trecut prin bariera Enfer, am lăsat în stînga strada Tombe-Issoire și am apucat-o pe drumul de Orléans.

Se știe că Issoire este numele unui faimos tîlhar care, pe timpul lui Julien, jefuia călătorii care se duceau la Lutèce. El fu spînzurat, după cum bănuiesc, și îngropat în locul care poartă astăzi numele său, la oarecare distanță de intrarea în Catacombe.

Șesul care se întinde la intrarea în Petit Montrouge e ciudat ca aspect. În mijlocul fînețelor, grădinilor cu morcovi și răzoarelor de sfeclă se ridică un fel de forturi pătrate, din piatră albă, pe care le domină o roată dințată asemenea unui schelet de foc de artificii stins. Această roată poartă jurîmprejur pedale de lemn pe care un om apasă cînd cu un picior, cînd cu celălalt. Această muncă de veveriță, care dă lucrătorului o viguroasă mișcare aparentă, fără ca el să-și schimbe în realitate locul, are scopul să încolăcească în jurul unui butuc o frînghie care, tot rotindu-se, aduce la suprafața solului o piatră tăiată în fundul carierei și care treptat apare la lumina zilei.

Un cîrlig urcă piatra la marginea deschizăturii unde o așteaptă suluri ca s-o transporte la locul mai dinainte hotărît. Apoi frînghia coboară în adîncimi, unde va căuta altă greutate, dînd o clipă de odihnă modernului Ixion, pe care un strigăt îl anunță că o altă piatră așteaptă efortul care trebuie s-o facă să părăsească cariera natală și aceeași muncă reîncepe pentru a reîncepe iar, pentru a reîncepe mereu.

Pînă seara, omul face zece leghe fără să se mişte din loc; dacă ar urca, în realitate, în înălţime, cîte o treaptă de fiecare dată cînd piciorul său apasă pe pedală, după douăzeci şi trei de ani ar ajunge în lună.

Seara, mai ales, adică la ora cînd traversam şesul care desparte Petit Montrouge de Grand Montrouge, peisajul, datorită numărului nesfîrşit de roţi mişcătoare care se profilează cu tărie pe asfinţitul înflăcărat, ia un aspect fantastic. S-ar spune una din acele gravuri de Goya, în care, în penumbră, jefuitorii de dinţi pîndeau cadavrele spînzuraţilor.

Spre orele şapte, roţile se apresc; ziua s-a terminat.

Aceste pietre, mari, pătrate, lungi de cincizeci pînă la şaizeci de picioare, înalte de şase pînă la opt, reprezintă viitorul Paris care e smuls din pămînt. Carierele din care se scoate această piatră se măresc zilnic. Ele sînt continuarea Catacombelor din care a ieşit vechiul Paris. Sînt mahalalele oraşului subteran, care cîştigă neîncetat teren şi se întind de jur-împrejur. Înaintînd în acest şes de la Montrouge, păşeşti peste prăpăstii. Din loc în loc e cîte o adîncitură de teren, o vale în miniatură, o sbîrcitură a pămîntului: e o carieră prost susţinută pe dedesubt, al cărei tavan de gips a crăpat. S-a produs o crăpătură prin care apa a pătruns în cavernă; apa a tîrît pămîntul; de aci mişcarea terenului: asta se numeşte o prăbuşire.

Dacă nu ştii acest lucru, dacă nu ştii că această pojghiţă frumoasă de glie verde care te cheamă, nu se sprijină pe nimic, punînd piciorul deasupra uneia dintre crăpături, poţi dispare, cum pieri la Montanvert între doi pereţi de gheaţă.

Populaţia care locuieşte în aceste galerii subterane are o viaţă, un caracter şi o înfăţişare aparte. Trăind în obscuritate ea are oarecum instinctele animalelor de noapte, e tăcută şi sălbatecă. Se aude adesea vorbindu-se de cîte un accident: a lipsit o proptea, o frînghie s-a rupt, un om a fost zdrobit. La suprafaţa pămîntului, se crede că e o nenorocire; treizeci de picioare dedesubt se ştie că e o crimă.

Înfăţişarea lucrătorilor pietrari e în general sinistră: ziua, ochii le clipesc, la aer vocea le e surdă. Au părul lins, coborît pînă la sprîncene; o barbă care nu face cunoştinţă cu briciul decît duminicile dimineaţa; o vestă care lasă să se vadă mînecile de pînză groasă gri, un şorţ de piele albit prin atingerea cu piatra, un pantalon de pînză albastră. Pe unul din umeri e o vestă îndoită în două și pe această vestă mînerul hîrlețului sau al teslei cu care, în cele șase zile ale săptămînii, scobește piatra.

Cînd e vreo răzmeriță, e rar ca oamenii pe care încercăm să-i descriem să nu se amestece. Cînd se spune la bariera Enfer „Uite-i pe pietrarii din Montrouge, care coboară!", locuitorii străzilor învecinate își clatină capul și-și zăvoresc porțile.

Iată ceea ce priveam, ceea ce vedeam la această oră a asfințitului, care în luna septembrie desparte ziua de noapte; apoi, la căderea nopții, îmi reluam locul, în trăsura, de unde, desigur, nici unul din tovarășii mei nu văzuse ceea ce văzusem eu. Așa e întotdeauna: mulți privesc, puțini văd.

Sosirăm la Fontenay cam pe la opt și jumătate; o masă foarte bună ne aștepta, iar după masă o plimbare în grădină.

Sorrente e o pădure de portacali; Fontenay e un buchet de trandafiri. Fiecare casă are trandafirul său care urcă de-a lungul zidului, apărat la rădăcină de un înveliș de scînduri. Ajuns la o anumită înălțime, trandafirul se deschide într-un uriaș evantai, parfumînd aerul, iar cînd bate vîntul, plouă cu petale de trandafiri, cum ploua la Joia verde, cînd era sărbătoare.

Din capătul grădinii, am fi avut o priveliște imensă, dacă ar fi fost lumină. Doar luminile risipite în spațiu indicau satele Sceaux, Bagneux, Châtillon și Montrouge; în fund, se întindea o mare linie roșiatică de unde ieșea un zgomot surd, asemănător răsuflării lui Leviathan: era respirația Parisului.

Ne trimiseră la culcare cu forța, așa cum se face cu copiii. Sub frumosul cer înstelat, în adierea înmiresmată a aerului, noi am fi așteptat bucuroși ivirea zorilor.

La orele cinci de dimineață, am început vînătoarea, conduși de fiul gazdei, care ne făgăduise marea cu sarea, și care trebuie s-o spun, continua să ne laude bogăția în vînat a acestui pămînt, cu o stăruință demnă de o soartă mai bună.

Pînă la prînz am văzut un iepure și patru potîrnichi. Iepurele îi scăpase tovarășului meu din dreapta, o potîrniche celui din stînga și din celelalte trei, două le împușcasem eu.

La Brassoire, încă de la prînz, aș fi trimis la fermă trei sau patru iepuri și cincisprezece sau douăzeci de potîrnichi.

Îmi place vînătoarea, dar nu pot suferi plimbarea, mai ales plimbarea peste cîmp. Şi sub pretext că merg să cercetez un cîmp de lucernă aşezat la stînga mea şi în care eram sigur că nu voi găsi nimic, mi-am părăsit tovarăşii făcînd un ocol.

Dar spre acel cîmp mă împingea şi mă îndemna de aproape două ore să mă despart de ceilalţi, un drum desfundat, care ascunzîndu-mă de privirile tovarăşilor mei de vînătoare şi scoţîndu-mă în calea Sceaux-ului, trebuia să mă ducă drept la Fontenay-aux-Roses.

Nu mă înşelam. Cînd clopotniţa parohiei bătea ora unu, am ajuns la primele case din sat.

Mergeam de-a lungul unui zid care mi se părea că închide o proprietate destul de frumoasă, cînd, sosind la locul unde strada Diana se întretaie cu Strada Mare, am văzut venind spre mine, dinspre biserică, un bărbat cu înfăţişarea atît de ciudată, că m-am oprit şi, instinctiv, am ridicat cei doi cocoşi ai puştii, împins de instinctul auto-apărării.

Dar, palid, cu părul sbîrlit, cu ochii ieşindu-i din orbite, cu hainele în dezordine şi cu mîinile însîngerate, omul trecu pe lîngă mine fără să mă vadă. Privirea lui era fixă şi, în acelaşi timp, fără vlagă. Mersul său avea pornirea de neînvins a unui corp care ar coborî un munte cu panta abruptă şi totuşi respiraţia horcăitoare vădea mai degrabă spaima decît oboseala.

La întretăierea celor două căi, părăsi Strada Mare ca să se năpustească în strada Diana, în care da proprietatea al cărei zid îl urmasem timp de şapte sau opt minute. Poarta, pe care mi se opri privirea chiar în clipa aceea, era vopsită în verde şi avea deasupra numărul doi. Mîna omului se întinse spre clopoţel cu mult înainte de a-l putea ajunge; cînd îl atinse, îl scutură puternic şi aproape imediat, răsucindu-se în jurul său, căzu pe una din cele două bîrne din faţa porţii. Acolo, rămase nemişcat, cu braţele atîrnînd şi cu capul căzut în piept.

M-am întors din drumul meu, înţelegînd că acest om trebuie să fie eroul vreunei drame necunoscute şi îngrozitoare.

În spatele lui şi în cele două părţi ale străzii, cîteva persoane, cărora le produsese, fără îndoială, aceeaşi impresie ca şi mie, ieşiseră din case şi-l priveau cu o uimire aidoma aceleiaşi pe care o încercam eu însumi.

La chemarea clopoţelului, care sunase violent, portiţa de lîngă poarta cea mare se deschise şi o femeie de patruzeci, patruzeci şi cinci de ani, apăru.

— Ah! dumneata eşti, Jacquemin, zise ea, ce faci aici?

— Domnul primar e acasă? întrebă cu o voce surdă omul căruia îi vorbea.

— Da.

— Ei bine, maică Antoine, du-te şi spune-i că mi-am omorît nevasta şi că am venit să mă predau.

Maica Antoine scoase un ţipăt căruia îi răspunseră două sau trei exclamaţii de spaimă ale persoanelor ce se aflau destul de aproape ca să audă groaznica mărturisire.

Eu însumi am făcut un pas înapoi, sprijinindu-mă de trunchiul unui tei din spatele meu.

Dealtminteri, toţi cei care se găseau la o distanţă de la care se putea auzi vocea, rămăseseră nemişcaţi.

În ce-l priveşte pe ucigaş, alunecase de pe bîrnă la pămînt, de parcă şi-ar fi pierdut puterea, după ce rostise nenorocitele cuvinte.

În acest timp maica Antoine dispăruse, lăsînd poarta deschisă. Era vădit că se dusese să-i comunice stăpînului său ceea ce îi spusese Jacquemin.

După cinci minute, cel pe care-l căutase apăru pe pragul porţii.

Alţi doi bărbaţi îl urmau.

Văd şi acum aspectul străzii.

Jacquemin alunecase la pămînt, după cum am spus mai sus. Primarul din Fontenay-aux-Roses, pe care-l căutase maica Antoine, era în picioare lîngă el, dominîndu-l cu înălţimea staturii sale impunătoare. În deschizătura porţii se îngrămădeau celelalte două persoane de care vom vorbi mai pe larg în curînd. Eu eram sprijinit de trunchiul unui tei plantat în Strada Mare, de unde privirea mea cuprindea strada Diana. La stînga mea se afla un grup alcătuit dintr-un bărbat, o femeie şi un copil care plîngea să-l ia maică-sa în braţe. În spatele acestui grup, un brutar îşi scoase capul printr-o fereastră de la primul etaj, vorbind cu calfa sa de jos, întrebînd-o dacă omul care tocmai trecuse alergînd nu era Jacquemin, pietrarul; apoi, în sfîrşit, apăru în pragul uşii sale un potcovar, negru pe dinainte, dar cu spatele luminat de para din atelierul în care un ucenic continua să mînuiască foalele.

Iată ce se putea vedea în Strada Mare:

Strada Diana, în afară de grupul principal pe care l-am descris, era pustie. Numai la capătul ei se zăreau ivindu-se doi jandarmi care-şi făcuseră rondul pe cîmp ca să verifice permisele de port-armă şi care, nebănuind treaba care-i aştepta, se apropiau la pas, mergînd liniştiţi.

Clopotul bătu de unu şi un sfert.

II

FUNDĂTURA SERGENŢILOR

Primul cuvînt al primarului răsună odată cu ultima bătaie a orologiului:

— Jacquemin, zise el, cred că maica Antoine e nebună: mi-a spus că ai trimis-o să mă anunţe că nevasta ta e moartă şi că tu ai ucis-o!

— Acesta e adevărul adevărat, domnule primar, răspunse Jacquemin. Ar trebui să mă închideţi şi să mă judecaţi cît mai repede.

Şi spunînd aceste cuvinte, încercă să se ridice, sprijinindu-se cu cotul de partea de sus a bîrnei; dar, după o sforţare, recăzu de parcă i-ar fi fost zdrobite oasele picioarelor.

— Haida de! eşti nebun! spuse primarul.

— Priviţi-mi mîinile, răspunse el.

Şi ridică două mîini însîngerate, cărora degetele crispate le dădeau forma a două gheare.

Într-adevăr, stînga era roşie pînă deasupra încheieturii, dreapta pînă la cot.

Iar la mîna dreaptă, un firicel de sînge cald curgea de-a lungul degetului gros, provenind dintr-o muşcătură pe care victima, zbătîndu-se, i-o făcuse după toate probabilităţile ucigaşului său.

În acest timp, cei doi jandarmi, apropiindu-se, se opriră la zece paşi de principalul actor al acestor scene şi priveau de pe cai.

Primarul le făcu un semn; ei descălecară, aruncînd frîiele unui copil care purta o bonetă de poliţist şi care părea să fie un copil de trupă.

După care se apropiară de Jacquemin şi îl ridicară de subţiori.

El se lăsă în seama lor, fără să se opună în nici un fel şi cu lipsa de vlagă a omului a cărui minte e absorbită de un gînd unic.

În aceeaşi clipă sosiră comisarul de poliţie şi medicul, înştiinţaţi de ceea ce se întîmplase.

— Ah! veniţi domnule Robert! Ah! veniţi domnule Cousin! zise primarul.

Domnul Robert era medicul, domnul Cousin era comisarul de poliţie.

— Veniţi; tocmai voiam să trimit să vă caute.

— Ei bine! hai, ce s-a întîmplat? întrebă medicul cu aerul cel mai vesel din lume; un fleac de crimă, după cît se spune?

Jacquemin nu răspunse nimic.

— Spune, taică Jacquemin, continuă doctorul, e adevărat că ţi-ai ucis soţia?

Jacquemin nu suflă o vorbă.

— Cel puţin are curajul să se denunţe el însuşi, spuse primarul; totuşi mai nădăjduiesc că o clipă de halucinaţie şi nu o crimă adevărată e ceea ce-l face să vorbească.

— Jacquemin, vorbi comisarul de poliţie, răspunde. E adevărat că ţi-ai omorît soţia?

Aceeaşi tăcere.

— În orice caz, o să vedem, zise doctorul Robert; nu locuieşte în fundătura Sergenţilor?

— Da, răspunseră cei doi jandarmi.

— Ei bine! domnule Ledru, se adresă doctorul primarului, să mergem în fundătura Sergenţilor.

— Nu merg! nu merg! strigă Jacquemin smulgîndu-se din mîinile jandarmilor cu o mişcare atît de violentă, că dacă ar fi vrut să fugă, ar fi ajuns, desigur, la o sută de paşi depărtare, înainte ca cineva să se gîndească să-l urmărească.

— Dar de ce nu vrei să vii? întrebă primarul.

— Ce nevoie e să merg acolo dacă mărturisesc tot, dacă vă spun c-am omorît-o, c-am omorît-o cu sabia aceea mare cu mînerul în formă de cruce pe care am luat-o anul trecut de la muzeul Artileriei? Duceţi-mă la închisoare; n-am ce căuta acolo, duceţi-mă la închisoare!

Doctorul şi domnul Ledru se priviră.

— Prietene, vorbi comisarul de poliţie, care, ca şi domnul Ledru, spera că Jacquemin se afla sub influenţa vreunei sminteli trecătoare, prietene, confruntarea e urgentă; dealtfel trebuie să fii acolo ca să călăuzeşti justiţia.

— Ce nevoie are justiţia să fie călăuzită? întrebă Jacquemin; veţi găsi trupul în pivniţă şi lîngă el, într-un sac de ipsos, capul; iar pe mine, duceţi-mă la închisoare.

— Trebuie să vii, spuse comisarul de poliţie.

— Oh! Doamne! Doamne! strigă Jacquemin pradă groazei celei mai înspăimîntătoare, oh! Dumnezeule! Dumnezeule! Dacă aş fi ştiut . . .

— Ei bine! ce-ai fi făcut? întrebă comisarul de poliţie.

— Ei bine! m-aş fi omorît.

Domnul Ledru clătina din cap şi adresîndu-se cu privirea comisarului de poliţie, părea să-i spună: „e ceva aici“.

— Prietene, reluă el, către ucigaş, hai, spune-mi despre ce e vorba.

— Da, tot ce doriţi dumneavoastră, domnule Ledru, întrebaţi, puneţi-mi întrebări.

— Cum se face, dacă ai avut curajul să săvîrşeşti un omor, că nu-l ai pe acela de a sta faţă în faţă cu victima ta? S-a întîmplat ceva ce ne ascunzi?

— Oh, da, ceva groaznic.

— Ei bine! hai, povesteşte.

— Oh! nu; o să spuneţi că nu e adevărat; veţi spune că sînt nebun.

— Nu e nimic! ce s-a întîmplat? spune-mi.

— O să vă spun, dar numai dumneavoastră.

Se apropie de domnul Ledru.

Cei doi jandarmi voiră să-l oprească; dar primarul le făcu un semn; îl lăsară liber pe prizonier.

De altfel, chiar dacă ar fi vrut să fugă, nu era cu putinţă; jumătate din populaţia din Fontenay-aux-Roses umplea strada Diana şi Strada Mare.

Jacquemin, după cum am spus, se apropie de urechea domnului Ledru.

— Credeţi, domnule Ledru, întrebă Jacquemin cu voce şoptită, credeţi că un cap despărţit de trup poate vorbi?

Domnul Ledru scoase o exclamaţie care semăna cu un strigăt şi păli văzînd cu ochii.

— Credeţi? spuneţi! repeta Jacquemin.

Domnul Ledru făcu o sforţare.

— Da, zise el, cred.

— Ei bine!... ei bine!... a vorbit.

— Cine?

— Capul... capul Jeannei.

— Vrei să spui că...

— Spun că avea ochii deschişi, spun că a mişcat buzele. Spun că m-a privit. Spun că privindu-mă, mi-a strigat: „mizerabile!"

Rostind aceste cuvinte, pe care avea intenţia să le comunice numai domnului Ledru şi care totuşi puteau fi auzite de toată lumea, Jacquemin era înspăimîntat.

— Oh! ce glumă! exclamă doctorul rîzînd; a vorbit... un cap tăiat a vorbit. Asta-i bună!

Jacquemin se întoarse.

— Dacă vă spun! făcu el.

— Ei bine! zise comisarul de poliţie, acesta e un motiv în plus ca să ne ducem la locul unde s-a comis crima. Jandarmi, luaţi-l pe prizonier.

Jacquemin scoase un strigăt, zvîrcolindu-se.

— Nu, nu, spuse el, puteţi să mă tăiaţi în bucăţi, dacă vreţi, dar nu merg.

— Vino, prietene, zise domnul Ledru. Dacă e adevărat că ai comis crima îngrozitoare de care te acuzi singur, aceasta va fi şi o ispăşire. De altfel, adăugă el mai încet, orice opunere e zadarnică; dacă nu vrei să mergi de bunăvoie te vor duce cu forţa.

—Ei bine! atunci, se hotărî Jacquemin, merg; dar promiteţi-mi un lucru, domnule Ledru.

— Care?

— Tot timpul cît vom fi în pivniţă, nu mă veţi părăsi.

— Nu.

— Mă veţi lăsa să vă ţin mîna în mîna mea?

— Da.

— Ei bine, spuse el, să mergem.

Şi scoţînd din buzunar o batistă cadrilată îşi şterse fruntea leoarcă de sudoare.

Ne îndreptarăm spre fundătura Sergenţilor.

Comisarul de poliţie şi doctorul mergeau în frunte, apoi Jacquemin şi cei doi jandarmi.

În urma lor veneau domnul Ledru şi cei doi bărbaţi care apăruseră în poartă odată cu el.

Apoi se rostogolea ca un torent vijelios şi vuind întreaga gloată în mijlocul căreia mă aflam şi eu.

După aproape un minut de drum, ajunserăm în fundătura Sergenţilor. Era o mică ulicioară aşezată la stînga Străzii Mari şi care mergea coborînd pînă la o poartă mare de lemn, dărăpănată, deschizîndu-se în acelaş timp prin două mari canaturi cît şi printr-o uşiţă tăiată într-unul din ele.

Uşiţa nu se mai ţinea decît printr-o ţîţînă.

Totul, la prima vedere, părea liniştit în casa aceea; un trandafir înflorea la poartă şi aproape de el, pe o bancă de piatră, un motan mare, roşcat, se încălzea fericit la soare.

Zărind puhoiul acela, auzind zgomotul, îl apucă frica şi fugi, dispărînd prin răsuflătoarea pivniţei.

Ajuns la poarta pe care am descris-o, Jacquemin se opri.

Jandarmii vrură să-l facă să intre cu forţa.

— Domnule Ledru, zise el întorcîndu-se, domnule Ledru, mi-aţi promis să nu mă părăsiţi.

— Bine, uite, sînt aici! răspunse primarul.

— Braţul dumneavoastră! braţul dumneavoastră!

Şi se clătina de parcă ar fi fost gata să cadă.

Domnul Ledru se apropie, făcu semn celor doi jandarmi să dea drumul prizonierului şi-i dădu braţul.

— Răspund de el, zise el.

Era vădit că în acea clipă, domnul Ledru nu mai era primarul comunei care urmărea pedepsirea unei crime, ci un filozof cercetînd cu de-amănuntul domeniul necunoscutului.

Numai că un ucigaş era cel care îl călăuzea în această stranie cercetare.

Doctorul şi comisarul de poliţie intrară primii, apoi domnul Ledru şi Jacquemin; apoi cei doi jandarmi, apoi cîţiva privilegiaţi, printre care mă găseam datorită contractului pe care-l avusesem cu domnii jandarmi, pentru care nu eram un străin, avînd onoarea să-i întîlnesc pe cîmp şi să le arăt permisul de port-armă.

Poarta fu închisă pentru restul oamenilor care rămaseră afară bombănind.

Înaintarăm spre uşa căsuţei.

Nimic nu trăda întîmplarea groaznică care se petrecuse aici; toate erau la locul lor: patul cu serj verde în iatacul său; la capul lui, crucifixul din lemn negru, avînd deasupra o ramură uscată de merişor de la ultimul Paşte. Pe cămin, Isus copil din ceară, culcat printre flori, între două sfeşnice Louis al XVI-lea, cîndva argintate, pe pereţi patru gravuri colorate, înrămate în lemn negru şi reprezentînd cele patru părţi ale lumii.

Pe masă, tacîmul pus, în vatră o oală de supă fierbînd şi lîngă un ceas cu cuc, sunînd de jumătate, o ladă deschisă.

— Ei bine! spuse doctorul cu tonul său vesel, nu văd nimic pînă în prezent.

— Luaţi-o pe uşă la dreapta, murmură Jacquemin cu vocea surdă.

Îl ascultarăm pe prizonier şi ne trezirăm într-un fel de cămară de merinde, în colţul căreia se vedea un chepeng ridicat; la gura lui tremura o lumină ce venea de jos.

— Acolo, acolo, şopti Jacquemin, agăţîndu-se cu o mînă de braţul domnului Ledru şi arătînd cu cealaltă deschizătura pivniţei.

— Ah! ah! spuse foarte încet doctorul comisarului de poliţie cu acel zîmbet ironic al oamenilor pe care nimic nu-i mai impresionează pentru că nu mai cred în nimic, se pare că doamna Jacquemin a urmat învăţăturile meşterului Adam; şi fredonă:

Dacă mor, să fiu îngropat
În pivniţa, unde este...

— Tăcere! îl întrerupse Jacquemin cu faţa vînătă, cu părul zburlit, cu fruntea plină de sudoare, nu cîntaţi aici!

Izbit de expresia acestei voci, doctorul tăcu.

Dar aproape imediat, coborînd primele trepte ale scării:

— Ce e asta? întrebă el.

Şi aplecîndu-se ridică de jos o sabie cu lama lată.

Era sabia cu mînerul în formă de cruce pe care Jacquemin, aşa cum spusese, o luase la 29 iulie 1830, din muzeul Artileriei; lama era mînjită de sînge.

Comisarul de poliţie o luă din mîinile doctorului.

— Recunoşti această sabie? îl întrebă el pe prizonier.

— Da, răspunse Jacquemin. Haideţi! Haideţi! Să terminăm.

Era prima dovadă a omorului.

Pătrunserăm în pivniță, în ordinea pe care am arătat-o:

Doctorul și comisarul de poliție în frunte, apoi domnul Ledru și Jacquemin, apoi cele două persoane care se găseau la primar, apoi jandarmii, apoi privilegiații printre care mă aflam.

După ce am coborît cea de-a șaptea treaptă, privirea mi se cufundă în pivniță și îmbrățișă groaznica priveliște pe care voi încerca s-o descriu.

Cel dintîi lucru asupra căruia mi se opriră ochii fu un cadavru fără cap, culcat lîngă un butoi a cărui canea, deschisă pe jumătate, continua să lase să scape un firișor de vin, care curgînd, adîncea un șănțuleț, ce se pierdea sub bîrnele de sub butoaie.

Cadavrul era pe jumătate răsucit, parcă torsul, răsturnat pe spate, ar fi pornit într-o mișcare a agoniei pe care picioarele n-ar fi putut-o urma. Rochia era ridicată într-o parte, în sus, pînă la jartieră.

Se vedea că victima fusese lovită în clipa cînd, în genunchi în fața butoiului, pornise să umple o sticlă care-i scăpase din mîini și care zăcea alături.

Întreaga parte de sus a corpului se scălda într-o baltă de sînge.

Drept, pe un sac de ipsos rezemat de zid, ca un bust pe o coloană, se zărea sau mai de grabă se ghicea un cap înecat în propriul său păr; o dîră de sînge roșea sacul de sus și pînă la jumătate.

Doctorul și comisarul de poliție ocoliseră cadavrul și rămăseseră cu fața la scară.

Spre mijlocul pivniței erau cei doi prieteni ai domnului Ledru și cîțiva curioși, care se grăbiseră să pătrundă pînă acolo.

În josul scării se afla Jacquemin pe care nu reușiseră să-l facă să meargă mai departe de ultima treaptă. În urma lui cei doi jandarmi.

În spatele jandarmilor, pe scară, cinci sau șase persoane printre care mă găseam și eu.

Interiorul acesta lugubru era luminat de pîlpîirea tremurătoare a unei lumînări pusă chiar pe butoiul de unde curgea vinul și în fața căruia zăcea cadavrul nevestei lui Jacquemin.

— O masă, un scaun, strigă comisarul de poliție, și să încheiem procesul verbal.

III

PROCESUL VERBAL

Mobilele cerute fură trecute comisarului de poliţie. El înţepeni bine masa, se aşeză la ea, ceru lumînarea, pe care i-o aduse doctorul trecînd pe deasupra cadavrului, scoase din buzunar o călimară, pene, hîrtie şi începu procesul verbal.

În timp ce scria introducerea, doctorul făcu o mişcare de curiozitate spre capul aşezat pe sacul de ipsos; dar comisarul îl opri.

— Nu vă atingeţi de nimic, zise el, buna ordine mai întîi.

— E drept, spuse doctorul. Şi-şi reluă locul.

Urmară cîteva minute de tăcere în timpul cărora se auzi numai pana comisarului de poliţie scîrţîind pe hîrtia aspră a administraţiei şi se vedeau rîndurile succedîndu-se cu iuţeala unei formule obişnuită scribului.

După cîteva linii îşi înălţă capul şi privi în jurul lui.

— Cine vrea să ne servească de martor? întrebă comisarul de poliţie adresîndu-se primarului.

— Dar, spuse domnul Ledru, arătîndu-i pe cei doi prieteni în picioare, care formau un grup împreună cu comisarul de poliţie aşezat, mai întîi aceşti doi domni.

— Bine.

Se întoarse spre mine.

— Apoi, domnul, dacă nu-i e neplăcut să-şi vadă numele figurînd într-un proces verbal.

— Deloc, domnule, i-am răspuns.

— Atunci, domnul să coboare, zise comisarul de poliţie.

Mă încerca o oarecare repulsie să mă apropii de cadavru. De unde eram, anumite detalii, fără a-mi scăpa cu totul, îmi apăreau mai puţin hidoase, pierdute într-o semiobscuritate care arunca asupra ororii lor vălul poeziei.

— E neapărat necesar? întrebai eu.

— Ce anume?

— Să cobor.

— Nu. Rămîneţi acolo, dacă vă simţiţi mai la largul dumneavoastră. Am făcut un semn din cap care însemna: Doresc să rămîn unde sînt.

Comisarul de poliţie se întoarse spre acela dintre cei doi prieteni ai domnului Ledru care se găsea cel mai aproape de el.

— Numele, pronumele, vîrsta, profesiunea şi domiciliul dvs? întrebă el cu volubilitatea unui om obişnuit să pună asemenea întrebări.

— Jean-Louis Alliette, răspunse cel căruia i se adresa, zis Etteilla, prin anagramă, scriitor, locuind pe strada Vechii Comedii nr. 20.

— Aţi uitat să ne spuneţi vîrsta dumneavoastră, spuse comisarul de poliţie.

— Trebuie să vă spun vîrsta pe care o am sau cea care mi se dă?

— Spuneţi-mi vîrsta dumneavoastră, zău! nu avem două vîrste.

— S-ar putea spune, domnule comisar, că sînt anumite persoane... Cagliostro, contele de Saint-Germain, Jidovul-Rătăcitor, de exemplu...

— Vreţi să spuneţi că aţi fi Cagliostro, contele de Saint-Germain sau Jidovul-Rătăcitor? întrebă comisarul încruntîndu-şi sprîncenele la ideea că-şi bătea joc de el.

— Nu; dar...

— Şaptezeci şi cinci de ani, spuse domnul Ledru; puneţi şaptezeci şi cinci de ani, domnule Cousin.

— Fie, zise comisarul de poliţie.

Şi scrise „şaptezeci şi cinci de ani".

— Şi dumneavoastră, domnule? continuă el, adresîndu-se celui de al doilea prieten al domnului Ledru.

Şi repetă exact aceleaşi întrebări pe care le pusese primului.

— Pierre-Joseph Moulle, în vîrstă de şaizeci şi unu de ani, ecleziast, ataşat la biserica Saint-Sulpice, locuind în strada Servandoni nr. 11, răspunse cu o voce blîndă cel întrebat.

— Şi dumneavoastră, domnule? întrebă el, adresîndu-mi-se.

— Alexandre Dumas, autor dramatic, în vîrstă de douăzeci şi şapte de ani, locuind la Paris, strada Universităţii nr. 21, am răspuns.

Domnul Ledru se întoarse spre mine şi-mi făcu un semn amabil, căruia i-am răspuns la fel, pe cît mi-a stat în putinţă.

— Bine, spuse comisarul de poliţie. Vedeţi dacă e bine aşa, domnilor, şi dacă aveţi vreo observaţie de făcut.

Şi cu tonul fornăit şi monoton care nu aparţine decît funcţionarilor publici, citi:

„Astăzi, 1 septembrie 1831, la două după masă, aflînd din zvon public că o crimă de omor a fost comisă în comuna Fontenay-aux-Roses, asupra persoanei Mariei-Jeanne Ducoudray, de numitul Pierre Jacquemin, soţul său şi că ucigaşul s-a dus la domiciliul domnului Jean-Pierre Ledru, primarul zisei comune Fontenay-aux-Roses, pentru a se declara, de la sine, autorul crimei, noi ne-am grăbit să ne prezentăm, în persoană, la domiciliul zisului Jean-Pierre Ledru, strada Diana 2, la domiciliul căruia am sosit în tovărăşia domnului Sébastien Robert, doctor în medicină, locuind în zisa comună Fontenay-aux-Roses şi acolo am şi găsit în mîinile jandarmeriei, pe numitul Pierre Jacquemin, care a repetat înaintea noastră că el este autorul omorului soţiei sale; pentru care l-am somat să ne urmeze la casa unde s-a comis crima. Ceea ce el a refuzat mai întîi; dar, curînd, cedînd insistenţelor domnului primar, ne-am îndreptat spre fundătura Sergenţilor, unde este situată casa locuită de individul Pierre Jacquemin. Sosiţi la această casă şi închizînd poarta după noi ca să împiedicăm populaţia să năvălească înăuntru, am pătruns mai întîi într-o primă cameră unde nimic nu arăta că s-ar fi comis o crimă; apoi în urma invitaţiunii chiar a sus-zisului Jacquemin, din prima cameră am trecut în a doua în colţul căreia un chepeng se deschidea deasupra unei scări. Această scară ne-a fost arătată ca ducînd la o pivniţă unde urma să găsim corpul victimei şi coborînd pe sus zisa scară, pe ale cărei prime trepte doctorul a găsit o sabie cu mînerul în cruce, cu lama lată şi tăioasă, pe care suszisul Jacquemin ne-a mărturisit de a şi-o fi însuşit din muzeul Artileriei, cu ocazia revoluţiei din iulie şi care i-a slujit la săvîrşirea crimei. Şi pe podeaua de pămînt a pivniţei am găsit corpul soţiei Jacquemin răsturnată pe spate şi plutind într-o baltă de sînge, avînd capul separat de trunchi, care cap era aşezat drept pe un sac de ipsos rezemat de zid şi suszisul Jacquemin recunoscînd că acest cadavru şi acest cap erau într-adevăr acelea ale nevestei sale, în prezenţa domnului Jean-Pierre Ledru, primarul comunei Fontenay-aux-Roses, a domnului Sébastien

Robert, doctor în medicină, locuind în suszisa Fontenay-aux-Roses, a domnului Jean-Louis Alliette, zis Etteila, scriitor, în vîrstă de şaptezeci şi cinci de ani, locuind la Paris, strada Vechii Comedii nr. 20; a domnului Pierre-Joseph Moulle, în vîrstă de şaizeci şi unu de ani, ecleziast ataşat la Saint-Sulpice, locuind la Paris, strada Servandoni nr. 11; a domnului Alexandre Dumas, autor dramatic, în vîrstă de douăzeci şi şapte de ani, locuind la Paris, strada Universităţii nr. 21, am procedat, după cum urmează, la interogarea acuzatului.“

— E întocmai, domnilor? ne întrebă comisarul de poliţie întorcîndu-se spre noi cu un aer de vădită satisfacţie.

— Perfect, domnule! răspunserăm toţi într-un glas.

— Ei bine! să interogăm acuzatul.

Atunci, întorcîndu-se spre prizonier, care în tot timpul lecturii respirase zgomotos şi ca un om pe care-l apasă ceva pe piept:

— Acuzat, spuse el, numele, pronumele, vîrsta, domiciliul şi profesiunea ta?

— O să mai ţină mult toate astea? întrebă prizonierul, ca un om la capătul puterilor.

— Răspunde: numele şi pronumele?

— Pierre Jacquemin.

— Vîrsta?

— Patruzeci şi unu de ani.

— Domiciliul?

— Îl cunoaşteţi bine, pentrucă sunteţi aci.

— Nu e nimic, legea vrea să răspunzi la această întrebare.

— Fundătura Sergenţilor.

— Profesiunea?

— Pietrar.

— Recunoşti că eşti autorul crimei?

— Da.

— Spune-mi motivul care te-a făcut s-o comiţi şi împrejurările în care a fost comisă.

— Motivul care m-a făcut s-o comit . . . e inutil, zise Jacquemin; e un secret care va rămîne între mine şi cea care este acolo.

— Totuşi nu există fum fără foc.

— Motivul, vă spun că nu-l veţi afla. În ce priveşte împrejurările, cum spuneţi, vreţi să le cunoaşteţi?

— Da.

— Ei bine! o să vi le povestesc. Cînd lucrezi sub pămînt cum lucrăm noi, în întuneric, şi apoi cînd crezi că ai un motiv de durere, te frămînţi şi atunci îţi trec prin cap tot felul de gînduri negre.

— Oh! Oh! întrerupse comisarul de poliţie, mărturiseşti premeditarea?

— Eh! deoarece v-am spus că mărturisesc tot, nu e deajuns?

— Ba da, continuă.

— Ei bine! gîndul rău care-mi venise, era s-o omor pe Jeanne. Asta m-a ros mai mult de o lună, inima-mi spunea da şi capul zicea nu, în sfîrşit o vorbă spusă de un tovarăş m-a hotărît.

— Ce vorbă?

— Oh! asta nu e treaba dumneavostră. Azi dimineaţă, i-am spus Jeannei: „Azi n-o să merg la lucru; vreau să petrec parc-ar fi sărbătoare; mă duc să joc bile cu camarazii mei. Ai grijă să fie masa gata la ora unu". „Dar" . . . „Bine, nici o vorbă, masa să fie gata la unu, înţelegi?", „Bine!" zise Jeanne. Şi ieşi să caute oala de supă.

În acest timp, în loc să merg să joc bile, am luat sabia pe care o aveţi acolo. Am ascuţit-o chiar eu cu o gresie. Am coborît în pivniţă şi m-am ascuns în dosul butoaielor, spunîndu-mi: Trebuie să coboare în pivniţă să scoată vin; atunci, vom vedea. Cît timp am stat pe vine acolo, în dosul polobocului care e la dreapta . . . nu ştiu; aveam fierbinţeli; îmi bătea inima şi vedeam roşu în întuneric. Şi apoi auzeam un glas care striga în mine şi în jurul meu cuvîntul pe care mi-l spusese ieri camaradul meu.

— Dar, în sfîrşit, care e acel cuvînt? insistă comisarul.

— Degeaba. V-am spus că nu-l veţi afla niciodată. În sfîrşit, auzii fîşîitul rochiei, un pas care se apropia. Văzui tremurînd o lumină; partea de jos a corpului care cobora, apoi partea de sus, apoi capul ei . . . Îi vedeam bine capul . . . Ţinea luminarea în mînă. Ah! spun eu, e bine! . . . şi repetam încet vorba spusă de camaradul meu. În acest timp, ea se apropia. Pe cuvînt de cinste! s-ar fi spus că se temea să nu i se întîmple ceva rău. Îi era frică; privea în toate părţile; dar eram bine ascuns, nu mişcam deloc. Atunci, ea îngenunchie înaintea butoiului, apropie sticla şi răsuci caneaua. Eu m-am ridicat. Înţelegeţi, era în genunchi. Zgomotul vinului care cădea în sticlă o împiedica să audă zgomotul pe care-l puteam face eu. Dealtfel, nu făceam. Era în genunchi ca o vinovată, ca o condamnată. Am ridicat sabia şi harşt! Nici nu ştiu dacă a scos vreun strigăt; capul căzu. În acea clipă, nu voiam să mor, voiam să scap. Mă gîndeam să fac o groapă în pivniţă şi s-o îngrop. M-am năpustit asupra capului, care se rostogolea în timp ce trupul sărea la rîndul său. Aveam un sac de ipsos gata pregătit ca să acopăr sîngele. Am prins capul, sau mai degrabă capul m-a înhăţat. Uitaţi-vă.

Şi-şi arătă mîna dreaptă la care o largă muşcătură îi mutilase degetul cel mare.

— Cum! capul te-a înhăţat? zise doctorul. Ce dracu spui acolo?

— Spun că m-a muşcat în plin, după cum vedeţi. Spun că nu voia să-mi dea drumul. L-am pus pe sacul de ipsos, l-am sprijinit de zid cu mîna stîngă şi am încercat să-i smulg dreapta; dar, după o clipă, dinţii se descleştară de la sine. Mi-am retras mîna; atunci, vedeţi, poate eram nebun, dar mi se părea că era viu capul; ochii erau larg deschişi. Îi vedeam bine, pentru că lumînarea era pe butoi şi apoi, buzele se mişcau şi mişcîndu-se, buzele mi-au spus:

— *Mizerabile, am fost nevinovată!*

Nu ştiu ce efect făcea această mărturisire asupra celorlalţi; dar în ce mă priveşte, ştiu că-mi curgea sudoarea pe frunte.

— Ah! e prea de tot! strigă doctorul, te-au privit ochii şi ţi-au vorbit buzele?

— Ascultaţi, domnule doctor, e natural, ca medic, să nu credeţi nimic; dar eu vă spun că acest cap pe care-l vedeţi acolo, acolo, auziţi? vă spun că m-a muşcat, vă spun că acest cap mi-a spus: *Mizerabile am fost nevinovată!* Şi dovada că mi-a spus-o, ei bine, e că deşi eram hotărît să scap după ce-aş fi omorît-o, — nu-i aşa Jeanne, — şi că în loc să scap, am alergat la domnul primar să mă denunţ eu însumi. E adevărat, domnule primar, e adevărat, răspundeţi.

— Da, Jacquemin, răspunse domnul Ledru cu multă blîndeţe; da, e adevărat.

— Examinaţi capul doctore, spuse comisarul de poliţie.

— După ce voi ieşi eu de aici, domnule Robert, după ce voi pleca! strigă Jacquemin.

— Nu-ţi fie frică, dobitocule, c-o să-ţi mai vorbească!

spuse doctorul luînd luminarea şi apropiindu-se de sacul de ipsos.

— Domnule Ledru, pentru numele lui Dumnezeu! zise Jacquemin, spuneţi-le să mă lase să ies de aici, vă rog, vă rog fierbinte!

— Domnilor, spuse primarul făcînd un gest care-l opri pe doctor, nu mai aveţi nimic de scos de la acest nenorocit; îngăduiţi să fie dus la închisoare. Cînd legea a dispus confruntarea ea a presupus că acuzatul va fi în stare s-o susţină.

— Dar procesul-verbal? întrebă comisarul.

— E aproape gata.

— Acuzatul trebuie să-l semneze.

— O să-l semneze la închisoare.

— Da! da! strigă Jacquemin, voi semna în închisoare tot ce veţi vrea.

— Bine, făcu comisarul de poliţie.

— Jandarmi! duceţi-l pe acest om! spuse domnul Ledru.

— Ah! mulţumesc domnule Ledru, mulţumesc, zise Jacquemin cu adîncă recunoştinţă.

Şi luîndu-i el însuşi de braţ, pe cei doi jandarmi, îi tîrî spre poarta de sus a scării, cu o forţă supranaturală.

Odată cu el plecase şi drama. Nu mai rămîneau în pivniţă decît două lucruri groaznice de văzut: un cadavru fără cap şi un cap fără trup.

M-am aplecat la rîndul meu spre domnul Ledru.

— Domnule, i-am spus, îmi e îngăduit să mă retrag, rămînînd totuşi la dispoziţia dumneavoastră pentru semnarea procesului verbal?

— Da, domnule, dar cu o condiţie.

— Care?

— Să veniţi să semnaţi procesul verbal la mine.

— Cu cea mai mare plăcere, domnule; dar cînd anume?

— Cam într-o oră. Vă voi arăta casa mea; ea a aparţinut lui Scarron şi cred că vă va interesa.

— Într-o oră, domnule, voi fi la dumneavoastră.

Am salutat şi am urcat scara la rîndul meu; ajuns pe treptele de sus, am aruncat o ultimă privire în pivniţă.

Doctorul Robert cu luminarea în mînă, îndepărta părul capului; era acela al unei femei încă frumoasă, atît cît se putea judeca, căci ochii erau închişi, buzele strînse şi vinete.

— Dobitocul de Jacquemin! spuse el; să susţină că un cap tăiat poate vorbi. Numai dacă n-a inventat totul ca să se creadă că e nebun; şi n-ar fi prea rău jucat; ar avea circumstanţe atenuante!

IV

CASA LUI SCARRON

O oră mai tîrziu mă aflam la domnul Ledru. Întîmplarea făcu să-l întîlnesc în curte.

— Ah! spuse el, zărindu-mă, iată-vă; cu atît mai bine, sunt încîntat că putem vorbi puţin înainte de a vă prezenta invitaţilor mei, căci vom mînca împreună, nu-i aşa?

— Dar domnule, vă rog să mă iertaţi . . .

— Nu admit nici o scuză; aţi sosit într-o joi, cu atît mai rău pentru dumneavoastră: joia e ziua mea; oricine intră joia la mine, îmi aparţine cu desăvîrşire. După masă veţi fi liber să rămîneţi sau să plecaţi. Fără întîmplarea de adineauri, m-aţi fi găsit la masă, dat fiind că mănînc întotdeauna la ora două. Azi, în mod excepţional, vom mînca la trei şi jumătate sau patru. Pyrrhus pe care-l vedeţi, — şi domnul Ledru îmi arătă un măreţ dulău, — Pyrrhus a profitat de emoţia mamei Antoine ca să apuce o ciosvîrtă de berbec: era dreptul său, aşa că a trebuit să căutăm altă bucată la măcelar, pentru friptură. Aşa că am tot timpul, nu numai să vi-i prezint pe invitaţii mei, dar să vă dau şi cîteva informaţii în legătură cu ei.

— Ce informaţii?

— Da, acestea sînt personagii care, ca cele din *Bărbierul din Sevilla* şi din *Figaro* au nevoie să fie precedate de o anumită explicaţie asupra costumului şi caracterului; dar să începem mai întîi cu casa.

— Mi-aţi spus, cred, domnule, că a aparţinut lui Scarron?

— Da, aici e casa în care viitoarea soţie a regelui Louis al XIV-lea, aşteptînd să-l înveselească pe omul care nu putea fi înveselit, îl îngrijea pe sărmanul olog, primul ei soţ. O să-i vedeţi camera.

— A doamnei Maintenon?

— Nu, a doamnei Scarron; să nu confundăm deloc: camera doamnei de Maintenon e la Versailles sau la Saint-Cyr. Veniţi.

Urcarăm o scară mare şi ne găsirăm într-un coridor dînd spre curte.

— Iată, îmi spuse domnul Ledru, ceva care vă interesează domnule poet; acel curat stil păsăresc care se vorbea în 1650.

— Ah! ah! harta Dragostei.

— Dus şi întors, trasată de Scarron şi adnotată de mîna soţiei sale; nici mai mult, nici mai puţin.

Într-adevăr, două hărţi atîrnau între două ferestre.

Ele erau trasate cu pana, pe o foaie mare de hîrtie lipită pe carton.

— Vedeţi, continuă domnul Ledru, acest mare şarpe albastru e fluviul Dragostei; aceste mici porumbare sunt cătunele Micile Atenţii, Scrisorile de Dragoste, Taina. Iată hanul Dorinţei, valea Blîndeţei, podul Suspinelor, pădurea Geloziei, înţesată de monştri ca cei ai Armidei. În sfîrşit, în mijlocul lacului de unde izvorăşte fluviul, iată palatul Deplinei Mulţumiri; acesta este capătul călătoriei, ţinta plimbării.

— Drace! ce văd acolo, un vulcan?

— Da; el răscoleşte uneori ţinutul. E vulcanul Pasiunilor.

— Nu e pe harta domnişoarei de Scudéry?

— Nu. E o născocire a doamnei Paul Scarron.

— Cealaltă?

— Cealaltă e Întoarcerea. După cum vedeţi, fluviul se revarsă; a crescut cu lacrimile celor de pe mal. Iată cătunele Plictiselii, hanul Părerilor de rău, insula Căinţei. E cum nu se poate mai ingenios.

— Veţi avea bunăvoinţa să mă lăsaţi să copiez toate acestea?

— Ah! tot ce vreţi. Acum, vreţi să vedeţi camera doamnei Scarron?

— Se înţelege!

— Iat-o.

Domnul Ledru deschise o ușă; îmi făcu loc să trec.

— Azi e a mea; dar, în afara cărților cu care e tixită, a rămas așa cum era pe timpul ilustrului său proprietar: același alcov, același pat, aceleași mobile; cabinetele acestea de toaletă i-au aparținut.

— Și camera lui Scarron?

— Oh! camera lui Scarron era la celălalt capăt al coridorului; dar nu v-o pot arăta; nu se intră în ea; e camera secretă, cabinetul lui Barbă-Albastră.

— Drace!

— Cam așa. Am și eu secretele mele, așa primar cum sunt; dar veniți, vreau să vă arăt altceva.

Domnul Ledru o luă înaintea mea; coborîrăm scara și intrarăm în salon.

Ca tot restul casei, acest salon avea un caracter deosebit. Ar fi fost greu de precizat culoarea primitivă a tapetului de hîrtie: de-a lungul peretelui era așezat un rînd dublu de fotolii, mărginit de un rînd de scaune, toate îmbrăcate în tapiserie veche; din loc în loc, mese de joc și gheridoane; apoi în mijlocul acestora, ca Leviathan în mijlocul peștilor Oceanului, un birou uriaș, întinzîndu-se de la perete, unde se sprijinea unul din capetele sale, pînă la o treime din salon, birou încărcat de cărți, broșuri, jurnale în mijlocul cărora trona ca un rege *Le Constitutionnel*, lectura favorită a domnului Ledru.

Salonul era gol, invitații plimbîndu-se în grădină, care se zărea, în întregime, prin ferestre.

Domnul Ledru merse drept la birou și trase un imens sertar, în care se găseau o mulțime de pachete mici, asemănătoare pachetelor cu semințe. Obiectele păstrate în acest sertar erau ele însele învelite în hîrtii etichetate.

— Iată, îmi spuse, iată și pentru dumneavoastră, istoricul, ceva mai curios decît harta Dragostei. E o colecție de relicve, nu de sfinți, ci de regi.

Într-adevăr fiecare hîrtie învelea un os, fir de păr sau fire de barbă. Erau acolo o rotulă a lui Charles al IX-lea, degetul mare al lui François I, un fragment din craniul lui Louis al XIV-lea, o coastă a lui Henri al II-lea, o vertebră a lui Louis al XV-lea, fire din barba lui Henri al IV-lea și păr de-al lui Louis al XIII-lea. Fiecare rege dase cîte o mostră și din toate aceste oase s-ar fi refăcut aproape un schelet care ar fi reprezentat pe acela al monarhiei franceze, căreia de mult timp îi lipsesc oasele principale.

Erau acolo, între altele, cîte un dinte al lui Abellard şi al Heloïsei, doi incisivi albi, care, în timpul cît erau acoperiţi de buzele lor tremurătoare, se întîlniseră poate într-o sărutare.

De unde venea acest osuar?

Domnul Ledru supraveghease dezgroparea regilor la Saint-Denis şi luase din fiecare mormînt ceea ce îi plăcuse.

Domnul Ledru îmi acordă cîteva clipe pentru satisfacerea curiozităţii mele; apoi, văzînd că trecusem în revistă aproape toate obiectele sale:

— Să mergem, spuse el, ne-am ocupat destul de morţi, să trecem puţin la cei vii.

Şi mă duse aproape de una din ferestrele prin care, aşa cum am arătat, privirea cobora în grădină.

— Aveţi o grădină frumoasă, i-am spus.

— Grădină de preot, cu careul său de tei, colecţia de dalii şi de trandafiri, cu bolţile de viţă şi spalierele de piersici şi caişi: veţi vedea toate astea; dar, acum, să ne interesăm, nu de grădină, ci de cei care se plimbă aci.

— Ah! spuneţi-mi mai întîi cine o mai fi şi acest domn Alliette, zis Etteilla prin anagramă, care întreba dacă se cerea vîrsta sa adevărată sau numai aceea pe care părea s-o aibă; mi se pare că-şi poartă minunat cei şaptezeci şi cinci de ani pe care i-aţi dat.

— Tocmai, îmi răspunse domnul Ledru. Socoteam să încep cu el. L-aţi citit pe Hoffmann?

— Da . . . Pentru ce?

— Ei bine! e o născocire a lui Hoffmann. Toată viaţa a căutat să aplice cărţile şi numerele la ghicirea viitorului; tot ce posedă merge la loterie, căreia a început prin a-i cîştiga o ternă, şi de la care n-a mai cîştigat niciodată nimic. I-a cunoscut pe Cagliostro şi pe contele de Saint-Germain: pretinde a fi din familia lor, a avea ca şi ei secretul elixirului vieţii lungi. Vîrsta lui reală este de două sute şaptezeci şi cinci de ani: el a trăit mai întîi o sută de ani, fără infirmităţi, din timpul domniei lui Henri al II-lea pînă la domnia lui Louis al XIV-lea, apoi, graţie secretului său, tot murind în ochii lumii de rînd a împlinit alte trei revoluţii de cîte cincizeci de ani fiecare. Acum, o reîncepe pe a patra şi n-are în consecinţă, decît douăzeci şi cinci. Primii două sute cincizeci de ani nu mai contează decît ca amintire. Va trăi aşa, şi o susţine sus şi tare, pînă la judecata din urmă. În veacul al XV-lea, l-ar fi ars pe Alliette şi ar fi fost nedrept; astăzi ne mulţumim să-l plîngem şi iar nu avem dreptate. Alliette e omul cel mai fericit de pe pămînt: el nu vorbeşte decît de taroturi, cărţi de joc, farmece, ştiinţele egiptene ale lui Thot, mistere isiace. Publică asupra tuturor acestor subiecte cărţulii pe care nimeni nu le citeşte şi pe care un librar, tot aşa de nebun ca el, le editează sub pseudonimul, sau mai degrabă sub anagrama *Etteilla*; are întotdeauna pălăria plină de broşuri. Iată, priviţi-o: o ţine sub braţ, îi e atît de frică să nu i se fure preţioasele sale cărţi. Priviţi omul, priviţi-i faţa, priviţi-i haina şi observaţi cum natura e întotdeauna armonioasă şi cît de bine se potriveşte pălăria pe acest cap, haina pe acest om şi tunica pe acest trup, după cum spuneţi voi romanticii.

Într-adevăr, nimic nu era mai adevărat. L-am examinat pe Alliette: era îmbrăcat cu o haină unsuroasă, prăfuită, jerpelită, pătată, pălăria cu borurile lucioase ca ale pielei lustruite, lăţindu-se din cale afară în sus; purta nădragi pînă la genunchi din stofă de lînă creaţă neagră, ciorapi negri sau mai degrabă roşii şi pantofi rotunjiţi ca ai regilor sub care pretindea să se fi născut.

În ce priveşte fizicul era un om mic de statură, îndesat, cu faţa ca de sfinx, răguşit, cu o gură mare, strîmbă şi fără dinţi, cu părul rar, lung şi galben, fluturîndu-i ca o aureolă în jurul capului.

— Vorbeşte cu părintele Moulle, i-am spus domnului Ledru, cel care vă însoţea în expediţia noastră de azi dimineaţă, expediţie asupra căreia vom reveni, nu-i aşa?

— Şi pentru ce să revenim? mă întrebă domnul Ledru privindu-mă curios.

— Pentru că, iertaţi-mă, dar dvs. păreaţi să credeţi în posibilitatea ca acest cap să fi vorbit?

— Sunteţi fizionomist. Ei bine! e adevărat, cred; da, vom mai vorbi de asta şi dacă sunteţi curios să auziţi istorii de acest fel veţi avea aci cu cine să vorbiţi. Dar, să trecem la părintele Moulle.

— Acesta trebuie să fie un om încîntător, m-a izbit dulceaţa vocii sale, cînd a răspuns interogatoriului comisarului de poliţie.

— Ei bine! şi de această dată aţi ghicit întocmai. Moulle îmi e prieten de patruzeci de ani și el are șaizeci: îl vedeți, e tot atît de curat și de îngrijit pe cît este Alliette de jerpelit, unsuros și murdar; e un adevărat om de lume, foarte bine introdus în societatea faubourgului Saint-Germain. El e cel care îi căsătorește pe fiii și fiicele pairilor Franței; aceste căsătorii îi dau prilejul să țină mici discursuri pe care părțile contractante le tipăresc și le păstrează cu mare grijă în familie. Trebuia să fie episcop de Clermont. Știți de ce n-a fost? pentru că a fost pe vremuri prietenul lui Cazotte; pentru că, asemenea lui Cazotte, în sfîrșit, crede în existența spiritelor superioare și inferioare, a geniilor bune și rele: ca Alliette, colecționează cărți. Veți găsi la el tot ce s-a scris despre vedenii și apariții, despre spectre, stafii, strigoi. În afara prietenilor, celorlalți le vorbește cu greu despre toate aceste lucruri care nu sînt deloc ortodoxe, într-un cuvînt, e un om convins, dar discret, care atribuie tot ce e ciudat în această lume puterii infernului sau intervenției inteligențelor cerești. Vedeți, ascultă în tăcere ceea ce îi spune Alliette, pare să privească vreun obiect pe care interlocutorul său nu-l vede și căruia îi răspunde din cînd în cînd printr-o mișcare a buzelor sau printr-un semn din cap. Uneori, în mijlocul nostru, cade deodată într-o visare posomorîtă, se înfioară, tremură, întoarce capul, umblă de colo-colo prin salon. În acest caz, trebuie lăsat în pace; ar fi poate periculos să-l deșteptăm, spun să-l deșteptăm; căci atunci cred că e în stare de somnambulism. Dealtfel, se trezește singur și după cum veți vedea, în acest caz, are o trezire liniștită.

— Oh! dar spuneți-mi, domnule Ledru, mi se pare c-a și chemat unul din acele spirite de care-mi vorbeați adineauri?

Și cu degetul întins arătam gazdei mele un adevărat spectru ambulant care tocmai se apropia de cei doi vorbitori și care călca cu grijă printre flori peste care părea să poată merge fără să le îndoaie.

— Acesta, îmi spuse el, e încă un prieten de al meu, cavalerul Lenoir...

— Creatorul muzeului Petits-Augustins?...

— Chiar el. Moare de durere că se împrăștie obiectele muzeului său, pentru care, în 92 și 94, era să fie omorît de zeci de ori. Restaurația, cu inteligența sa obișnuită, l-a închis, ordonîndu-i să înapoieze fragmentele din monumentele care au aparținut diferitelor clădiri și familiilor care aveau dreptul să le ceară. Din nenorocire, cea mai mare parte din clădiri era distrusă și cea mai mare parte a familiilor se stinsese, așa că fragmentele cele mai interesante ale anticei noastre sculpturi și, în consecință, ale istoriei noastre au fost împrăștiate, pierdute. Așa se duce totul din vechea noastră Franță; n-au mai rămas decît aceste fragmente și din aceste fragmente, curînd, nu va mai rămîne nimic; și cine sînt cei care le distrug? chiar cei care ar fi avut cel mai mult interesul să le păstreze.

Și domnul Ledru, așa liberal cum era, cum se spunea în acea vreme, oftă.

— Aceștia sunt toți invitații dvs? îl întrebai pe domnul Ledru.

— Va veni poate și doctorul Robert. Nu vă spun nimic despre el, presupun că v-ați făcut o părere. E un om care toată viața a făcut experiențe pe mașina omenească, cum ar fi făcut pe un manechin, fără să se gîndească vreodată că această mașină are un suflet pentru a înțelege durerile și nervi care să le simtă. E un om vesel căruia i se datorează un mare număr de morți. Din fericire pentru el, nu crede în stafii. E un spirit mediocru, care crede că e spiritual pentru că e zgomotos, filozof pentru că e ateu; e unul din oamenii pe care-i primim, nu pentru a-i primi, ci pentru că dau buzna la tine. Niciodată nu ne-ar trece prin minte să-i invităm.

— Oh! domnule, cît de bine cunosc soiul acesta de oameni.

— Trebuie să mai vină și un alt prieten al meu, mai tînăr ca Alliette, ca părintele Moulle și decît cavalerul Lenoir și care face față în același timp lui Alliette pentru cartomancie, lui Moulle pentru demonologie, cavalerului Lenoir pentru antichități; o bibliotecă vie, un adevărat catalog în piele de creștin, pe care trebuie să-l cunoașteți.

— Bibliofilul Jacob?

— Întocmai.

— Și nu va veni?

— Cel puțin încă n-a venit și cum știe că mîncăm deobicei la două și e aproape patru, de bună seamă că nu mai vine. E probabil în căutarea vreunei cărți tipărită la Amsterdam în 1570, ediție *princeps*, cu trei greșeli de tipografie, una la prima coală, alta la a șaptea și una la ultima.

În acea clipă se deschise ușa salonului și maica Antoine apăru.

— Masa e gata, anunţă ea.

— Ei, domnilor, strigă domnul Ledru deschizînd la rîndul său uşa dinspre grădină, la masă, la masă!

Apoi întorcîndu-se spre mine:

— Acum, îmi spuse, trebuie să fie, undeva în grădină, în afara oaspeţilor pe care-i vedeţi şi despre care v-am vorbit, încă un musafir pe care nu l-aţi văzut şi de care nu v-am vorbit. Acesta e prea rupt de lumea noastră ca să fi auzit grosolana mea chemare şi la care, după cum vedeţi, răspund toţi prietenii noştri. Căutaţi, asta vă priveşte; cînd veţi fi găsit imaterialitatea sa, transparenţa sa, *eine Erscheinung*, cum spun germanii, vă veţi prezenta şi veţi încerca să-l convingeţi că e bine să mănînci uneori, chiar dacă n-ar fi decît ca să trăieşti; îi veţi oferi braţul dumneavoastră şi mi-l veţi aduce; hai, duceţi-vă.

M-am supus domnului Ledru, presimţind că încîntătorul spirit pe care i-l apreciasem în cîteva minute, îmi pregătea o surpriză plăcută şi am păşit în grădină, privind în jur.

Cercetarea nu fu lungă şi zării în curînd ce căutam.

Era o femeie aşezată la umbra unui careu de tei şi căreia nu-i vedeam nici faţa, nici talia, pentru că era întoarsă înspre cîmpie: talia, pentru că un şal mare o acoperea.

Era toată îmbrăcată în negru.

M-am apropiat, fără ca ea să facă vreo mişcare. Zgomotul paşilor mei nu părea să-i ajungă la urechi: s-ar fi spus că e o statuie.

Dealtfel, tot ce am putut zări din persoana sa era graţios şi distins.

Din depărtare, văzusem că era blondă. O rază de soare, care trecea prin frunzişul teilor, îi juca în păr şi-i făcea o aureolă de aur. De aproape, am putut remarca fineţea părului său, care ar fi rivalizat cu acele fire de mătase, pe care primele adieri ale toamnei le desprinde din mantaua Fecioarei; gîtul său, puţin cam lung poate, încîntătoare exagerare care e întotdeauna o graţie, dacă nu o frumuseţe, gîtul rotunjindu-se pentru a-i ajuta capului să se sprijine pe mîna dreaptă, al cărei cot se sprijinea el însuşi pe dosul scaunului, în timp ce braţul stîng atîrna alături, ţinînd un trandafir alb între degetele sale subţiri, gît răsucit ca al unei lebede, mînă îndoită, braţe atîrnînd, totul era de aceeaşi albeaţă mată; ai fi zis o marmură de Paros, fără vine la suprafaţă, fără puls în interior; trandafirul care începea să se ofilească era mai colorat şi mai viu decît mîna care-l ţinea.

Am privit-o o clipă şi cu cît o priveam, cu atît mi se părea că nu aveam în faţa ochilor o fiinţă vie.

Ajunsesem să mă îndoiesc că vorbindu-i s-ar întoarce. De două sau trei ori gura mi se deschise şi mi se închise fără să fi pronunţat un cuvînt.

În sfîrşit m-am decis.

— Doamnă, i-am spus.

Tresări, se întoarse, mă privi uimită, cum face cineva care se trezeşte dintr-un vis şi-şi adună gîndurile.

Ochii mari, negri, aţintiţi asupra mea, cu părul blond, pe care l-am descris (avea sprîncenele şi ochii negri), ochii negri şi mari, fixaţi asupra mea, aveau o expresie ciudată.

Timp de cîteva secunde am rămas fără să ne vorbim, ea privindu-mă, eu examinînd-o.

Era o femeie de treizeci şi doi — treizeci şi trei de ani, care trebuie să fi fost de o minunată frumuseţe înainte ca obrajii să i se fi scobit, înainte ca tenul să-i fi pălit; dealtminteri, o găseam foarte frumoasă şi aşa, cu faţa sa ca sideful aidoma mîinii, fără nici o nuanţă de stacojiu, ceea ce făcea ca ochii ei să pară de cărbune, buzele de coral.

— Doamnă, am repetat, domnul Ledru pretinde că spunîndu-vă că sunt autorul lui *Henri al III-lea*, al *Christinei* şi al lui *Antony* veţi binevoi să mă considerați drept prezentat şi să-mi acceptaţi braţul pînă la sufragerie.

— Iertaţi-mă, domnule, spuse ea, sînteţi aci de o clipă, nu-i aşa? V-am simţit venind, dar nu mă puteam întoarce: aceasta mi se întîmplă uneori cînd privesc într-un anume loc. Vocea dumneavoastră a rupt vraja, daţi-mi deci braţul şi să mergem.

Se ridică şi-şi trecu braţul sub al meu; dar de-abia i l-am simţit cu toate că nu părea să se reţină. S-ar fi spus o umbră care păşea alături de mine.

Sosirăm în sufragerie fără să fi spus nici unul nici celălalt vreun cuvînt în plus.

Două locuri erau rezervate la masă.

Unul, la dreapta domnului Ledru, pentru ea.

Unul, în faţa ei, pentru mine.

V

PALMA CHARLOTTEI CORDAY

La fel ca tot ce se afla în casa domnului Ledru și această masă era aparte.

Avea forma unei potcoave de cal sprijinită de ferestrele dinspre grădină, lăsînd libere pentru serviciu trei sferturi ale imensei săli. La această masă puteau mînca douăzeci de persoane, fără ca vreuna să fie stingherită; fie că domnul Ledru avea unul, doi, patru, zece, douăzeci de invitați, fie că era de unul singur, cerea întotdeauna să fie servit aci: în acea zi eram numai șase și ocupam abia o treime din ea.

În toate joile, meniul era același. Domnul Ledru se gîndea că în timpul celor opt zile care trecuseră, invitații mîncaseră altceva, fie la ei, fie la cei care îi invitaseră. Așa că erai sigur că găsești joia la domnul Ledru o supă, carne de vită, pui cu tarhon, berbec la frigare, mazăre și o salată.

Numărul puilor se dubla și se tripla după nevoile musafirilor.

Fie că era puțină, deloc sau multă lume, domnul Ledru sta întotdeauna la unul din capetele mesei, cu spatele la grădină, cu fața spre curte. Era așezat într-un fotoliu mare, pironit de zece ani în același loc; acolo primea, în afara vinului obișnuit și cîteva sticle de bourgogne vechi, din mîinile grădinarului său Antoine preschimbat în fecior, asemeni lui jupîn Jacques, care i le aducea cu un respect religios, le desfunda și le servea el însuși invitaților cu același respect și cu aceeași religiozitate.

Acum optsprezece ani se mai credea în ceva; de acum în zece ani nu se va mai crede în nimic, nici măcar în vinul vechi.

După masă, am trecut în salon, pentru cafea.

Prînzul decursese ca orice prînz, lăudîndu-se bucătăria, lăudîndu-se vinul.

Numai tînăra femeie se mulțumi cu cîteva firimituri de pîine, nu bău decît un pahar de apă și nu scoase o vorbă.

Ea îmi reamintea pe acel vampir din O *mie și una de* *nopţi* care se aşeza la masă cu ceilalţi, dar nu mînca decît cîteva boabe de orez cu o scobitoare.

După masă, ca de obicei, trecurăm în salon.

Îmi reveni firesc cinstea de a-i oferi braţul tăcutei noastre invitate.

Ne-am îndreptat unul către altul.

Era aceeaşi moliciune în mişcări, aceeaşi graţie în înfăţişare, aş spune aproape aceeaşi lipsă de conştiinţă a membrelor ei.

Am condus-o spre un şezlong pe care se întinse.

Două persoane fuseseră introduse în salon în timp ce mîncam.

Erau doctorul şi comisarul de poliţie.

Ultimul venea ca să semnăm procesul verbal pe care Jacquemin îl şi iscălise în închisoare.

O uşoară pată de sînge putea fi observată pe hîrtie.

Am semnat la rîndul meu şi am întrebat:

— Ce e cu pata asta? sîngele nevestei, sau al bărbatului?

— E din rana pe care o are ucigaşul la mînă, îmi răspunse comisarul şi care continuă să sîngereze fără să poţi face ceva.

— Înţelegeţi, domnule Ledru, explică doctorul, că această brută continuă să afirme că i-a vorbit capul femeii?

— Şi credeţi acest lucru imposibil, nu-i aşa, doctore?

— Vezi bine!

— Credeţi chiar că e cu neputinţă ca ochii să se fi deschis?

— Imposibil.

— Nu credeţi că sîngele, a cărui scurgere a fost oprită de stratul de ipsos care a astupat imediat toate arterele şi vasele, ar fi putut da acestui cap o clipă de viaţă şi de sentiment?

— Nu cred!

— Ei bine! zise domnul Ledru, eu cred.

— Şi eu, spuse Alliette.

— Şi eu, exclamă părintele Moulle.

— Şi eu, rosti cavalerul Lenoir.

— Şi eu, adăugai.

Numai comisarul şi palida doamnă nu spuseră nimic; unul, fără îndoială, pentru că lucrul nu-l interesa deloc, cealaltă poate pentru că o interesa prea mult.

— Ah! dacă sînteţi toţi împotriva mea, aveţi dreptate. Dar dacă unul dintre dumneavoastră ar fi medic...

— Dar doctore, zise domnul Ledru, ştiţi că eu aproape că sînt.

— În acest caz, reluă doctorul, de bună seamă că ştiţi că nu există durere acolo unde nu există simţire şi că simţirea e distrusă prin tăierea coloanei vertebrale.

— Cine v-a spus aceasta? întrebă domnul Ledru.

— Raţiunea, vezi bine!

— Oh! mereu acelaşi răspuns. Şi nu tot raţiunea e cea care spunea judecătorilor care l-au condamnat pe Galileu că soarele se învîrtea şi că pămîntul rămînea nemişcat? Raţiunea e o proastă, scumpul meu doctor. Aţi făcut chiar dumneavoastră, vreodată, experienţe asupra capetelor tăiate?

— Nu, niciodată.

— Aţi citit lucrările lui Sommering? Aţi citit procesele-verbale ale doctorului Sue? aţi citit protestele lui Oelcher?

— Nu.

— Şi dumneavoastră credeţi, nu-i aşa, în raportul domnului Guillotin, că maşina sa e mijlocul cel mai sigur, cel mai rapid şi cel mai puţin dureros de a curma viaţa?

— Cred.

— Ei bine! vă înşelaţi, scumpul meu prieten, asta e.

— Ah! Culmea!

— Ascultaţi, doctore, pentru că v-aţi referit la ştiinţă, vă voi vorbi despre ştiinţă: şi nici unul dintre noi, puteţi fi sigur, nu e aşa de străin de acest fel de discuţii ca să nu poată lua parte.

Doctorul făcu un gest de îndoială.

— Nu-i nimic, atunci mă veţi înţelege numai dumneavoastră.

Ne apropiasem de domnul Ledru, şi, în ce mă priveşte, ascultam cu lăcomie, problema pedepsei cu moartea aplicată fie prin funie, fie prin tăiş de fier, fie prin otravă, preocupîndu-mă totdeauna, ca o problemă umanitară în deosebi.

Făcusem chiar, pe cont propriu, cîteva cercetări asupra diferitelor dureri care preced, însoţesc şi urmează diferitele feluri ale morţii.

— Ei, începeţi, spuse doctorul cu un ton neîncrezător.

— E uşor de demonstrat oricui are o cît de slabă noţiune asupra alcătuirii trupului nostru şi a forţelor lui vitale, continuă domnul Ledru, că simţirea nu este în întregime distrusă prin execuţie şi că ceea ce afirm, doctore, se bazează, nu pe ipoteze, ci pe fapte.

— Să vedem faptele.

— Iată-le: sediul simţirii e în creier, nu-i aşa?

— Probabil.

— Operaţiile acestei conştiinţe a simţirii se pot face, chiar dacă circulaţia sîngelui prin creier ar fi oprită, slăbită sau parţial distrusă?

— Posibil.

— Deci, dacă sediul facultăţii de a simţi este în creier, atît timp cît creierul îşi păstrează forţa vitală, executatul are sentimentul existenţei sale.

— Dovezi?

— Iată-le: Haller, în cartea sa *Elemente de fizică*, vol. IV, pagina 35, spune:

„Un cap tăiat deschise ochii şi mă privi cu coada ochiului pentru că îi atinsesem, cu vîrful degetului măduva spinării".

— Haller, fie; dar Haller s-a putut înşela.

— S-a înşelat, se prea poate. Să trecem la altul. Weycard, în *Artele filozofice*, la pagina 221, spune:

„Am văzut mişcîndu-se buzele unui om al cărui cap fusese tăiat".

— Bine; dar de la a se mişca şi pînă la a vorbi . . .

— Aşteptaţi, o să ajungem şi aci. Iată-l pe Sommering; operele sale sînt la îndemîna oricui şi le puteţi cerceta. Sommering spune:

„Mai mulţi doctori, confraţii mei, m-au asigurat că au văzut un cap despărţit de corp scrîşnind dinţii de durere şi sînt convins că dacă aerul ar mai circula prin organele vocale, capetele ar vorbi".

— Ei bine! doctore, continuă domnul Ledru pălind, eu sînt mai înaintat decît Sommering: un cap mi-a vorbit, mie.

Tresărirăm cu toţii. Doamna palidă se ridică din şezlong.

— Dumneavoastră?

— Da, mie; veţi spune că şi eu sînt nebun?

— Doamne! făcu doctorul, dacă-mi spuneţi că chiar dumneavoastră . . .

— Da, vă spun că mi s-a întîmplat chiar mie. Sînteţi prea politicos, nu-i aşa doctore, ca să-mi spuneţi în gura mare că sînt nebun, dar o şoptiţi în gînd, ceea ce înseamnă acelaşi lucru.

— Ei bine! povestiţi-ne despre aceasta, zise doctorul.

— Vă e uşor de spus. Ştiţi că ceea ce-mi cereţi să vă povestesc, n-am povestit încă nimănui de treizeci şi şapte de ani de cînd mi s-a întîmplat; nu sînt sigur că nu voi leşina povestindu-vă, cum am făcut cînd acel cap mi-a vorbit, cînd acei ochi care mureau s-au fixat asupra ochilor mei.

Dialogul devenea din ce în ce mai interesant, situaţia din ce în ce mai dramatică.

— Hai, Ledru, curaj! îl îndemnă Alliette, şi povesteşte-ne totul.

— Povesteşte-ne, prietene, spuse părintele Moulle.

— Povesteşte, zise cavalerul Lenoir.

— Domnule . . . murmură femeia palidă.

Eu n-am spus nimic, dar mi se citea dorinţa în ochi.

— E ciudat, spuse domnul Ledru, fără a ne răspunde şi parcă şi-ar fi vorbit lui însuşi, e straniu cum întîmplările se influenţează unele pe celelalte! Ştiţi cine sînt, spuse domnul Ledru, întorcîndu-se spre mine.

— Ştiu, domnule, răspunsei, că sînteţi un om foarte instruit, foarte spiritual, care daţi mese excelente şi că sînteţi primarul lui Fontenay-aux-Roses.

Domnul Ledru surîse, mulţumindu-mi printr-un semn din cap.

— Vă vorbeam de originea mea, de familia mea, spuse el.

— Nu cunosc originea dumneavoastră domnule şi nu vă cunosc deloc familia.

— Ei bine! ascultaţi, vă voi spune totul, şi apoi poate că întîmplarea pe care doriţi s-o cunoaşteţi şi pe care nu îndrăznesc să v-o povestesc, îşi va face loc de la sine. Dacă aşa va fi, ei bine! o veţi auzi; dacă nu, nu mai insistaţi: înseamnă că îmi va fi lipsit puterea să v-o istorisesc!

Toţi se aşezară, fiecare pregătindu-se să asculte liniştit.

Dealtfel, salonul era un adevărat salon pentru povestiri sau legende; mare, întunecos, datorită perdelelor groase şi zilei care pierea, ale cărui unghere erau în plin întuneric, în timp ce dungile ce încadrau uşile şi ferestrele păstrau singure un rest de lumină.

În unul din aceste unghere se afla doamna palidă. Rochia ei neagră se cufunda în întregime în noapte. Numai capul ei alb, nemişcat şi răsturnat pe perna sofalei putea fi văzut.

Domnul Ledru începu:

— Eu sînt, spuse el, fiul faimosului Comus, fizicianul regelui şi al reginei, tatăl meu, pe care porecla sa caraghioasă l-a făcut să fie pus printre scamatori şi şarlatani, era un savant distins, din şcoala lui Volta, a lui Galvani şi a lui Mesmer. El s-a ocupat cel dintîi în Franţa de fantasmagorie şi de electricitate, ţinînd cursuri de matematici şi de fizică la curte.

Sărmana Marie-Antoinette, pe care am văzut-o de douăzeci de ori şi care nu numai o dată mi-a luat mîinile şi m-a sărutat pe vremea sosirii sale în Franţa, adică pe cînd eram copil, îl aprecia enorm. La trecerea lui, în 1777, Iosif al II-lea declară că nu văzuse nimic mai ciudat decît Comus.

Pe lîngă acestea, tatăl meu se ocupa de educaţia fratelui meu şi de a mea, transmiţîndu-ne cît ştia el din ştiinţele oculte şi predîndu-ne o mulţime de cunoştinţe galvanice, fizice, magnetice, care astăzi sînt de domeniu public, dar care, la acea vreme, erau secrete, privilegii numai ale unora; titlul de fizician al regelui duse la închiderea tatălui meu în 93; dar datorită cîtorva prietenii pe care le aveam printre montagnarzi, am reuşit să-l eliberez.

Tatăl meu se retrase chiar în casa aceasta şi muri în 1807, în vîrstă de şaptezeci şi şase de ani.

Să ne întoarcem la mine.

Am vorbit de prieteniile mele cu montagnarzii. Eram, intim, în adevăr, cu Danton şi Camille Desmoulins. Îl cunoscusem pe Marat mai degrabă ca medic decît ca prieten. În sfîrşit îl cunoşteam. Oricît de scurtă a fost legătura pe care am avut-o cu el, m-am hotărît, în ziua în care era dusă la eşafod domnişoara de Corday, să asist la execuţia ei.

— Tocmai voiam, am întrerupt eu, să vă iau partea în discuţia cu domnul doctor Robert asupra persistenţei vieţii, povestind faptul pe care istoria l-a consemnat relativ la Charlotte de Corday.

— Ajungem acolo, întrerupse domnul Ledru, lăsaţi-mă să vorbesc. Eram de faţă; în consecinţă, puteţi crede ce vă voi spune.

De la orele două după amiază îmi ocupasem locul lîngă statuia Libertăţii. Era o zi călduroasă de iulie; atmosfera era încărcată, cerul era acoperit şi anunţa furtună.

La orele patru, furtuna izbucni; se spune că exact atunci se urcă în căruţă Charlotte.

Fusese scoasă din închisoare tocmai cînd un tînăr pictor încerca să-i facă portretul. Moartea geloasă părea să vrea ca nimic să nu supravieţuiască tinerei fete, nici măcar chipul său.

Capul era schiţat pe pînză şi lucru ciudat! în clipa cînd intră călăul, pictorul lucra la acel loc al gîtului pe care urma să-l taie cuţitul ghilotinei.

Fulgerele îţi luau ochii, ploaia cădea, tunetul bubuia, dar nimic nu putuse împrăştia gloata curioasă; cheiurile, podurile, pieţele erau ticsite; zgomotele pămîntului aproape că acopereau zgomotele cerului. Acele femei poreclite necruţător „nesătulele ghilotinei“ o blestemau. Urletele mulţimii le auzeam ca pe mugetele unei cataracte. Cu mult înainte de a putea vedea ceva, mulţimea porni a se legăna ca valurile; în sfîrşit, căruţa apăru, ca o corabie fatală, spintecînd valul şi am putut distinge condamnata, pe care n-o cunoşteam, pe care n-o văzusem niciodată.

Era o fată frumoasă, de douăzeci şi şapte de ani, cu ochi minunaţi, un nas perfect desenat, buzele de o armonie desăvîrşită. Stătea în picioare, ţinînd capul ridicat, nu din dorinţa de a domina mulţimea ci pentru că mîinile legate la spate o forţau să-şi ţină capul astfel. Ploaia încetase; dar, cum suportase ploaia timp de trei sferturi din drum, apa care cursese pe ea desenase pe lîna umedă a veşmîntului ei liniile trupului încîntător; s-ar fi spus că ieşea din baie. Cămaşa roşie cu care o îmbrăcase călăul da acestui cap, atît de mîndru şi de energic, un aspect ciudat, o splendoare sinistră. Cînd ajunse în piaţă, ploaia încetă şi o rază de soare, strecurîndu-se printre doi nori, veni să se joace în părul ei, care străluci ca o aureolă. Într-adevăr, vă jur, cu toate că fata aceasta săvîrşise un omor, act îngrozitor, chiar dacă prin el se răzbuna umanitatea, cu toate că uram această crimă, n-aş fi putut spune dacă ceea ce vedeam era o apoteoză sau o execuţie. Zărind eşafodul, păli; şi această paloare fu accentuată şi mai mult din pricina cămăşii roşii care o acoperea pînă la gît; dar aproape imediat făcu un efort şi se întoarse spre eşafod pe care-l privi surîzînd.

Căruţa se opri; Charlotte sări la pămînt neîngăduind să fie ajutată la coborîre, apoi urcă treptele eşafodului, alunecoase din pricina ploii care căzuse, cît de iute îi permitea lungimea cămășii sale care atîrna și poziția incomodă a mîinilor legate. Simțind mîna călăului atingîndu-i umărul ca să-i smulgă batista care-i acopereau gîtul, păli a doua oară, dar în aceeași clipă un ultim surîs veni să-i dezmintă paloarea și spontan, fără să mai aștepte să fie legată de scîndura rușinii, într-un elan sublim și trădînd aproape bucurie, își introduse capul prin orificiul hidos. Cuțitul ghilotinei alunecă, capul despărțit de trup căzu pe platformă și sări iar în aer. Și atunci, ascultați-mă cu atenție dumneavoastră, doctore, și adresîndu-mi-se mie, și dumneavoastră, poete, atunci, unul din ajutoarele călăului, numit Legros, înhăță capul de păr și dintr-o pornire josnică de lingușire a mulțimii îi dădu o palmă. Ei bine! vă spun că la această palmă capul roși; am văzut capul, nu obrazul, înțelegeți? nu numai obrazul pălmuit, dar amîndoi obrajii acoperiți de aceeași îmbujorare, căci simțirea era vie în capul acela și el se indigna de a fi fost jignit într-un fel care nu era prevăzut în sentința de condamnare.

Mulțimea văzu și ea roșeața și luă partea moartei împotriva călăului. Pe dată ceru ca această ticăloșie să fie pedepsită și mizerabilul fu predat jandarmilor și dus la închisoare fără întîrziere.

— Așteptați, spuse domnul Ledru, care văzu că doctorul voia să vorbească, așteptați, asta nu e tot.

Voiam să știu ce anume l-a îndemnat pe acel om să facă gestul mîrșav pe care-l comisese. M-am informat unde se află și am solicitat autorizația de a-l vizita la Abbaye unde fusese închis, am obținut-o și m-am dus să-l văd.

Printr-o hotărîre a tribunalului revoluționar fusese condamnat la trei luni de închisoare. Nu înțelegea cum putea fi condamnat pentru un gest așa de natural ca cel pe care-l avusese.

L-am întrebat ce-l împinsese la această acțiune.

— Strașnică întrebare! exclamă el. Sînt maratist, o pedepsisem în numele legii, am vrut s-o pedepsesc și în numele meu personal.

— Dar, i-am spus, n-ai înțeles că această încălcare a respectului datorat morții e aproape o crimă?

— Aha! exclamă Legros, privindu-mă țintă, dumneavoastră credeți deci, că de vreme ce sînt ghilotinați, sînt și morți?

— Fără îndoială.

— Ei bine! se vede că nu priviţi în coş cînd sînt acolo toţi împreună; că nu-i vedeţi răsucind ochii şi scrîşnind din dinţi încă cinci minute după execuţie. Sîntem siliţi să schimbăm coşul din trei în trei luni, atît de tare îi distrug fundul cu dinţii. Vedeţi, există o mulţime de capete de aristocraţi care nu se pot hotărî să moară şi n-aş fi uimit ca într-o bună zi unul dintre ele să înceapă să strige: Trăiască regele!

Ştiam tot ce voiam să ştiu; am ieşit, urmărit de o idee: că într-adevăr aceste capete trăiau şi hotărîi să mă conving de aceasta.

VI

SOLANGE

Noaptea se lăsase de-a binelea în timpul povestirii domnului Ledru. Cei din salon nu se mai zăreau decît ca nişte umbre, umbre nu numai mute, dar şi nemişcate; se temeau ca domnul Ledru să nu se oprească; căci înţelegeau că în spatele groaznicei povestiri pe care le-o spusese, era o altă povestire şi mai groaznică.

Nu se auzea o răsuflare. Numai doctorul deschise gura. I-am apucat mîna ca să-l împiedic să vorbească şi, în adevăr, tăcu.

După cîteva secunde, domnul Ledru continuă.

— Tocmai ieşeam de la Abbaye şi traversam piaţa Taranne ca să mă duc în strada Tournon, unde locuiam, cînd auzii o femeie strigînd ajutor.

Nu putea fi vorba de răufăcători: erau abia orele zece seara. Am alergat spre colţul pieţii de unde auzisem strigătul şi am văzut, la lumina lunii care apărea după un nor, o femeie care se zbătea în mijlocul unei patrule de sans-culottes.

Femeia, la rîndul ei, mă zări şi observînd, după costumul meu, că nu eram chiar un om din popor, alergă spre mine strigînd:

— Ah, iată-l tocmai pe domnul Albert pe care-l cunosc; o să vă spună că sunt fiica maicii Ledieu, spălătoreasa.

Şi în acelaşi timp sărmana femeie, foarte palidă şi tremurînd toată îmi apucă braţul, agăţîndu-se de mine ca naufragiatul de scîndura salvării sale.

— Fiica mamei Ledieu cît pofteşti; dar n-ai foaie de identitate civică, frumoasă fată şi o să ne urmezi la corpul de gardă!

Tînăra femeie mi-a strîns braţul; am simţit cîtă groază şi rugăminte era în această apăsare. Înţelesesem.

Cum ea mă strigase cu primul nume care-i venise în minte, i-am dat primul nume care-mi veni la îndemînă.

— Cum? dumneata eşti, sărmana mea Solange! i-am spus; ce ţi s-a întîmplat?

— Vedeţi domnilor? reluă ea.

— Mi se pare că puteai spune mai bine: cetăţeni.

— Ascultaţi, domnule sergent, nu e deloc greşeala mea dacă vorbesc aşa, spuse tînăra fată; mama avea clienţi în lumea înaltă, ea m-a obişnuit să fiu politicoasă, aşa că am căpătat o deprindere proastă, ştiu, o deprindere de aristocrată; dar, ce vreţi domnule sergent, nu mă pot dezbăra.

Şi în acest răspuns dat cu o voce tremurătoare, era o imperceptibilă bătaie de joc pe care numai eu am observat-o. Mă întrebam cine putea fi această femeie. Problema era imposibil de dezlegat. Eram însă sigur că nu era fiica unei spălătorese.

— Ce mi se întîmplă? reluă ea, cetăţene Albert, iată ce mi se întîmplă. Închipuiţi-vă că am fost să duc rufele spălate; că stăpîna casei ieşise, că am aşteptat-o să se întoarcă să-mi plătească. De! în ziua de azi, fiecare are nevoie de bani. S-a întunecat; crezusem că o să mă întorc pe lumină. Nu mi-am luat foaia de identitate civică, am căzut în mijlocul acestor domni, iertaţi, vreau să spun acestor cetăţeni; mi-au cerut legitimaţia, le-am răspuns că n-o aveam, au vrut să mă ducă la corpul de gardă. Am strigat, aţi alergat, întîmplător sînteţi o cunoştinţă; atunci m-am liniştit. Mi-am spus: Deoarece domnul Albert ştie că mă numesc Solange, deoarece ştie că sunt fiica mamei Ledieu, el o să garanteze pentru mine; nu-i aşa, domnule Albert!

— Fireşte, voi garanta pentru dumneavoastră şi garantez.

— Bine! spuse şeful patrulei şi cine-mi va garanta pentru tine, domnule coconaş?

— Danton. Îţi convine? e un bun patriot, nu?

— Ah! dacă Danton garantează pentru tine, n-am nimic de zis.

— Ei bine! azi e şedinţă la Cordelieri; să mergem pînă acolo.

— Să mergem pînă acolo, zise sergentul. Cetăţeni sans culottes, înainte, marş!

Clubul Cordelierilor îşi ţinea şedinţele în vechea mînăstire a Cordelierilor, strada Observance; într-o clipă am fost acolo. Ajuns la poartă, am rupt o foaie din carnetul meu, am scris cîteva cuvinte cu creionul şi am dat-o sergentului rugîndu-l s-o predea lui Danton, în timp ce noi vom rămîne în mîinile caporalului şi ale patrulei.

Sergentul intră în club şi reveni cu Danton.

— Cum! îmi spuse el, pe tine te arestează, pe tine! pe tine, prietenul meu, pe tine prietenul lui Camille! pe tine, unul din cei mai buni republicani care există! Asta-i bună! Cetăţene sergent, adăugă el întorcîndu-se spre şeful sans culottes-ilor, răspund de el. Ţi-e deajuns?

— Tu răspunzi de el; dar cine răspunde de ea? reluă încăpăţînatul sergent.

— De ea? De cine vorbeşti?

— De această femeie, la dracu!

— De el, de ea, de tot ce-l înconjoară; eşti mulţumit?

— Da, sunt mulţumit, spuse sergentul, mai ales că te-am văzut.

— Ah! la dracu! această plăcere, poţi s-o ai gratis, priveşte-mă în voie cît timp sînt aici.

— Mulţumesc. Continuă să susţii interesele poporului şi fii liniştit, poporul îţi va fi recunoscător.

— Oh da! cît ţin eu la asta! spuse Danton.

— Vrei să-mi strîngi mîna? continuă sergentul.

— De ce nu?

Şi Danton îi strînse mîna.

— Trăiască Danton! strigă sergentul.

— Trăiască Danton! repetă întreaga patrulă.

Şi se îndepărtară, condusă de şeful ei, care după zece paşi, se întoarse şi strigă încă o dată fîlfîindu-şi boneta: „Trăiască Danton!" strigăt repetat de oamenii săi.

Voiam să-i mulţumesc lui Danton, cînd numele său, repetat de mai multe ori în interiorul clubului, ajunse pînă la noi.

— Danton! Danton! strigau mai multe voci; la tribună!

— Iartă-mă, scumpul meu, îmi spuse el, îi auzi; o strîngere de mînă şi lasă-mă să intru. I-am dat dreapta sergentului, ţie îţi dau stînga. Cine ştie? vrednicul patriot avea poate rîie.

Şi întorcîndu-se:

— Iată-mă! strigă el cu acea voce care stîrnea şi potolea vijeliile străzii; vin, aşteptaţi-mă.

Şi se repezi în interiorul clubului.

Am rămas singur, la uşă, cu necunoscuta mea.

— Acum, doamnă, i-am spus, unde trebuie să vă conduc? sînt la ordinele dumneavoastră.

— Vezi bine, la mama Ledieu! îmi răspunse ea rîzînd, doar ştiţi că e mama mea.

— Dar unde locuieşte mama Ledieu?

— Strada Férou nr. 24.

— Să mergem la mama Ledieu, strada Férou nr. 24.

Coborîrăm strada Fossés-Monsieur-le-Prince pînă la strada Fossés-Saint-Germain, apoi strada Petit-Lion, apoi urcarăm piaţa Saint-Sulpice, apoi strada Férou.

Tot drumul n-am schimbat o vorbă.

La lumina razelor lunii, care strălucea în toată splendoarea ei, am putut-o examina în voie.

Era o persoană încîntătoare între douăzeci şi douăzeci şi doi de ani, oacheşă, cu ochi mari albaştri, mai mult spirituali decît melancolici; un nas fin şi drept, buze batjocoritoare, dinţi ca perlele, mîini de regină, picioare de copil, toate astea păstrînd sub costumul vulgar al fiicei mamei Ledieu, un fel de a fi aristocratic, care, pe drept cuvînt, deşteptase bănuiala bravului sergent şi a războinicei sale patrule.

În faţa porţii ne oprirăm şi ne privirăm o clipă în tăcere.

— Ei bine! ce vreţi, scumpul meu domn Albert? îmi spuse necunoscuta surîzînd.

— Voiam să vă spun, scumpa mea domnişoară Solange, că nu merita să ne întîlnim, dacă urmează să ne despărţim atît de repede.

— Dar vă cer de un milion de ori iertare. Dimpotrivă găsesc că merita, pentru că dacă nu v-aş fi întîlnit, m-ar fi dus la corpul de gardă; s-ar fi dovedit că nu sînt fiica mamei Ledieu; s-ar fi descoperit că sînt o aristocrată şi foarte probabil că mi-ar fi tăiat gîtul.

— Recunoaşteţi deci că sînteţi o aristocrată?

— Nu recunosc nimic!

— Ei, spuneţi-mi cel puţin numele dvs.

— Solange.

— Ştiţi foarte bine că acest nume, pe care vi l-am dat, la întîmplare, nu e al dumneavoastră.

— Nu e nimic! îmi place şi-l păstrez, cel puţin pentru dumneavoastră.

— Ce nevoie aveţi să-l păstraţi pentru mine, dacă nu trebuie să vă revăd?

— N-am spus asta. Spun numai că dacă ne revedem, e tot aşa de inutil să ştiţi cum mă numesc, pe cît să ştiu eu cum vă numiţi. V-am numit Albert, păstraţi numele de Albert, cum eu îl păstrez pe cel de Solange.

— Ei bine! fie; dar ascultaţi-mă, Solange, i-am spus.

— Vă ascult, Albert, răspunse ea.

— Sînteţi o aristocrată, recunoaşteţi?

— Chiar dacă n-aş recunoaşte, aţi ghici, nu-i aşa? Aşa că mărturisirea mea nu are mare preţ.

— Şi ca aristocrată sînteţi urmărită?

— Cam aşa ceva.

— Şi vă ascundeţi ca să nu fiţi descoperită?

— În strada Férou 24, la mama Ledieu, al cărui bărbat a fost vizitiul tatălui meu. După cum vedeţi n-am secrete faţă de dumneavoastră.

— Şi tatăl dumneavoastră?

— Nu am secrete pentru dumneavoastră, scumpul meu domn Albert, atîta timp cît aceste secrete sînt numai ale mele; dar secretele tatălui meu nu sînt ale mele. Tatăl meu se ascunde şi el aşteptînd o ocazie ca să emigreze. Iată tot ce vă pot spune.

— Şi dumneavoastră ce vreţi să faceţi?

— Să plec cu tatăl meu, dacă e posibil; să-l las să plece singur, dacă nu se poate şi să încerc mai tîrziu să ajung la el.

— Şi astă seară, cînd aţi fost arestată, vă întorceaţi de la tatăl dumneavoastră.

— Mă întorceam.

— Ascultaţi-mă, scumpă Solange.

— Vă ascult.

— Ați văzut ce s-a întîmplat în seara aceasta?

— Da, și am văzut cîtă trecere aveți.

— Oh! trecerea mea nu e mare, din nenorocire. Totuși, am cîțiva prieteni.

— Am cunoscut astă seară pe unul din ei.

— Și după cum știți, acela nu e unul din oamenii cei mai puțin puternici de astăzi.

— Vă gîndiți să vă serviți de influența lui ca să-l ajutați pe tatăl meu să fugă?

— Nu, o păstrez pentru dumneavoastră.

— Și pentru tatăl meu?

— Pentru el, am alt mijloc.

— Aveți alt mijloc! strigă Solange, luîndu-mi mîinile și privindu-mă îngrijorată.

— Dacă-l salvez pe tatăl dumneavoastră, îmi veți păstra o bună amintire?

— Oh! vă voi fi recunoscătoare toată viața.

Și pronunță aceste cuvinte cu o adorabilă expresie de recunoștință anticipată.

Apoi, privindu-mă, cu un ton rugător:

— Dar asta vă va fi deajuns? mă întrebă ea.

— Da, am răspuns.

— Ei! nu mă înșelasem, sînteți un om de inimă. Vă mulțumesc în numele tatălui meu și al meu și chiar dacă n-ați reuși în viitor, nu vă sînt mai puțin îndatorată pentru trecut.

— Cînd ne vom revedea Solange?

— Cînd e nevoie să mă vedeți?

— Mîine sper să am o veste bună pentru dumneavoastră.

— Ei bine, să ne revedem mîine.

— Unde?

— Aci, dacă vreți.

— Aci, în stradă?

— Eh, Dumnezeule! după cum vedeți e cel mai sigur; de-aproape o jumătate de oră de cînd vorbim în fața acestei porți, n-a trecut nici o singură persoană.

— Pentru ce n-aș urca pînă la dumneavoastră sau pentru ce n-ați veni pînă la mine?

— Pentru că venind la mine, ii compromiteți pe oamenii cumsecade care m-au adăpostit; pentru că venind la dumneavoastră, vă compromit.

— Oh, bine! fie; voi lua legitimaţia uneia din rudele mele şi vă voi da-o.

— Ca să vă ghilotineze ruda, dacă sînt arestată din întîmplare.

— Aveţi dreptate, vă voi aduce o legitimaţie pe numele de Solange.

— Minunat! veţi vedea că Solange va sfîrşi prin a fi singurul şi adevăratul meu nume.

— La ce oră?

— Aceeaşi la care ne-am întîlnit astăzi. Orele zece, dacă vă convine.

— Fie, orele zece.

— Şi cum ne vom întîlni?

— Oh! nu e prea greu. La zece fără cinci, veţi fi în faţa porţii; la orele zece, voi coborî.

— Deci, mîine la orele zece, scumpă Solange.

— Mîine la orele zece, dragă Albert.

Am vrut să-i sărut mîna, ea mi-a întins fruntea.

A doua zi, seara, la orele nouă şi jumătate, eram în stradă.

La orele zece fără un sfert, Solange deschise poarta.

Fiecare venise mai devreme.

N-am făcut decît o săritură pînă la ea.

— Văd că ai ştiri bune, spuse ea surîzînd.

— Excelente; iată mai întîi legitimaţia dumitale.

— Mai întîi tatăl meu.

Şi-mi respinse mîna.

— Tatăl dumitale e salvat, dacă vrea.

— Dacă vrea, spui, ce trebuie să facă?

— Trebuie să aibă încredere în mine.

— O şi are.

— L-ai văzut?

— Da.

— Ţi-ai pus viaţa în primejdie.

— Ce vrei? Trebuie, dar dumnezeu e sus!

— Şi, i-ai spus tatălui dumitale totul?

— I-am spus că mi-ai salvat viaţa ieri şi că i-o vei salva poate pe a lui mîine.

— Mîine, da, chiar aşa; mîine, dacă vrea, îi salvez viaţa.

— Cum aşa? spune; haide, vorbeşte. Ce admirabilă întîlnire am făcut dacă totul ar reuşi!

— Numai că . . . am spus eu ezitînd.

— Ei bine?

— Dumneata nu vei putea pleca împreună cu el.

— Cît despre asta, nu ţi-am spus că mă şi hotărîsem în acest sens?

— De altfel, mai tîrziu, sînt sigur să obţin pentru tine un paşaport.

— Să vorbim întîi de tata, vom vorbi după aceea de mine.

— Ei bine! ţi-am spus că am prieteni, nu-i aşa?

— Da.

— Am fost azi să-l văd pe unul din ei.

— Şi?

— Un om pe care-l cunoşti din auzite şi al cărui nume este o garanţie de curaj, de sinceritate şi de onoare.

— Şi acest nume, este . . .

— Marceau.

— Generalul Marceau?

— Întocmai.

— Ai dreptate; dacă promite, îşi va ţine cuvîntul.

— Ei bine! a promis.

— Dumnezeule! cît de fericită mă faci! Ei, ce a promis? spune!

— A promis să ne ajute.

— Cum?

— Ah! într-un fel destul de simplu. Kleber l-a numit general-şef al armatei din Vest. Pleacă mîine seară.

— Mîine seară? N-o să avem timp să pregătim nimic.

— N-avem nimic de pregătit.

— Nu înţeleg.

— Îl ia cu el pe tatăl dumitale.

— Pe tatăl meu!

— Da, ca secretar. Ajuns în Vendée, tatăl dumitale îi va da lui Marceau, cuvîntul de onoare să nu lupte împotriva Franţei, şi, într-o noapte, va trece în tabăra vendeană; din Vendée, trece în Bretagne, în Anglia. Cînd ajunge la Londra, îţi dă de ştire, îţi aduc un paşaport şi pleci să-l întîlneşti la Londra.

— Mîine! strigă Solange. Tatăl meu va pleca mîine!

— N-avem timp de pierdut.

— Tatăl meu nu ştie încă nimic.

— Înştiinţează-l.

— Astă seară?

— Astă seară.

— Dar cum, la ora aceasta?

— Ai o legitimaţie şi braţul meu.

— Ai dreptate. Legitimaţia mea?

I-am dat-o; a pus-o în sîn.

— Acum braţul dumitale.

I-am dat braţul şi am pornit.

Coborîrăm pînă în piaţa Taranne, adică pînă la locul unde o întîlnisem în ajun.

— Aşteaptă-mă aici, îmi spuse ea.

Mă înclinai şi aşteptai.

Dispăru la colţul vechiului palat Matignon; apoi după un sfert de oră, reapăru.

— Vino, zise ea, tatăl meu vrea să te vadă şi să-ţi mulţumească.

Mă luă de braţ şi mă conduse pe strada Saint-Guillaume, în faţa palatului Mortemart.

Ajunsă aici, scoase o cheie din buzunar, deschise o uşă de mărime mijlocie, mă luă de mînă, mă duse pînă la etajul doi şi bătu într-un fel anume.

Un bărbat de patruzeci şi opt-cincizeci de ani deschise uşa. Era îmbrăcat ca un lucrător şi părea să exercite meseria de legător de cărţi.

Dar, la primele cuvinte pe care mi le spuse, la primele mulţumiri pe care mi le adresă, marele senior se şi trădă.

— Domnule, îmi spuse el, Providenţa v-a trimis la noi, şi vă primesc ca pe un trimis al ei. E adevărat că mă puteţi salva şi mai ales că vreţi să mă salvaţi?

I-am povestit tot. I-am spus cum Marceau se însărcina să-l ia ca secretar şi nu-i cerea altceva decît promisiunea să nu lupte împotriva Franţei.

— Această promisiune v-o fac din toată inima şi i-o voi reînnoi.

— Vă mulţumesc în numele lui şi al meu.

— Dar cînd pleacă Marceau?

— Mîine.

— Trebuie să mă duc la el în noaptea aceasta?

— Cînd vreţi; el vă va aştepta tot timpul.

Tatăl şi fiica se priviră.

— Cred că ar fi mai prudent să te duci chiar astă seară, tată, zise Solange.

— Fie. Dar dacă mă opresc, n-am legitimaţia de identitate civică.

— Iat-o pe a mea.

— Dar dvs.?

— Oh, eu sînt cunoscut.

— Unde locuieşte Marceau?

— Strada Universităţii nr. 40, la sora lui, domnişoara Dégraviers-Marceau.

— Mă însoţiţi pînă acolo?

— Vă voi urmări de la distanţă, ca s-o pot aduce pe domnişoara după ce veţi fi intrat.

— Şi cum va şti Marceau că eu sînt omul de care i-aţi vorbit?

— Îi veţi preda această cocardă tricoloră, e semnul recunoaşterii.

— Ce să fac pentru salvatorul meu?

— Mă veţi însărcina cu salvarea fiicei dumneavoastră, cum ea m-a însărcinat cu a dumneavoastră.

— Să mergem.

Îşi puse pălăria şi stinse luminile.

Coborîrăm la lumina razelor lunii care pătrundeau prin ferestrele scării.

La uşă, luă braţul fiicei sale, apucă la dreapta, şi prin strada Saints-Pères, ajunse în strada Universităţii. Eu îi urmam la zece paşi depărtare.

Au ajuns la numărul 40 fără să fi întîlnit pe nimeni. M-am apropiat de ei.

— E semn bun, am spus; acum vreţi să aştept sau să urc cu dumneavoastră.

— Nu vă compromiteţi mai mult; aşteptaţi-o pe fiica mea aici.

M-am înclinat.

— Încă odată, mulţumesc şi adio îmi spuse el, întinzîndu-mi mîna. Limba nu are cuvinte ca să exprime sentimentele pe care vi le port. Sper că într-o zi dumnezeu îmi va îngădui să vă arăt întreaga mea recunoştinţă.

I-am răspuns printr-o simplă strîngere de mînă.

El intră. Solange îl urmă. Dar şi ea, înainte de a intra, îmi strînse mîna.

După zece minute, uşa se deschise.

— Ei bine, i-am spus.

— Ei bine! reluă ea, prietenul dumitale e cu totul demn să-ţi fie prieten, vreau să spun că e plin de delicateţe. Înţelege că aş fi fericită să rămîn cu tatăl meu pînă în momentul plecării. Sora lui mi-a pregătit un pat în camera ei. Mîine la orele trei după amiază, tatăl meu va fi în afara oricărui pericol. Mîine seară la orele zece, ca astăzi, dacă crezi că de dragul mulţumirilor unei fiice, care îţi va datora viaţa tatălui ei, merită să te deranjezi, vino în strada Férou.

— Oh! desigur, voi veni. Tatăl dumitale nu ţi-a spus nimic pentru mine?

— Îţi mulţumeşte pentru legitimaţie, pe care iat-o, şi te roagă să i-o trimiţi pe fiica lui cît de repede vei putea.

— Oricînd vei voi, Solange, am răspuns eu cu inima strînsă.

— Dar nu mai înainte de-a afla unde-l voi întîlni pe tatăl meu, spuse ea. Oh! încă n-ai scăpat de mine.

Îi luai mîna şi o strînsei la pieptul meu.

Dar ea îmi întinse, ca în ajun, fruntea:

— Pe mîine! zise ea.

Apăsîndu-mi buzele pe fruntea ei, nu-i strîngeam numai mîna la piept ci şi pieptul său tremurător şi inima ale cărei bătăi le simţeam.

M-am întors acasă fericit cum nu mai fusesem vreodată. Era conştiinţa faptei bune pe care o făcusem sau pentru că o şi iubeam pe adorabila fiinţă?

Nu ştiu dacă am dormit sau dacă am vegheat; ştiu că toate armoniile naturii cîntau în mine; ştiu că noaptea mi s-a părut fără sfîrşit, ziua nemărginit de mare; ştiu că, tot împingînd timpul înaintea mea, aş fi vrut să-l opresc ca să nu pierd un minut din zilele pe care aveam să le mai trăiesc.

A doua zi la ora nouă eram în strada Férou. La nouă şi jumătate, Solange apăru.

Ea veni spre mine şi-şi aruncă braţele în jurul gîtului meu.

— Salvat! spuse ea, tatăl meu e salvat şi numai datorită ţie! Oh! cît te iubesc!

După cincisprezece zile, Solange primi o scrisoare care o anunţa că tatăl ei era în Anglia.

A doua zi i-am adus un paşaport.

Primindu-l, Solange izbucni în lacrimi.

— Nu mă mai iubeşti, deci? zise ea.

— Te iubesc mai mult ca propria-mi viaţă, am răspuns, dar mi-am dat cuvîntul tatălui tău şi înainte de toate, trebuie să-mi ţin cuvîntul.

— Atunci, spuse ea, eu sînt aceea care nu mi-l voi ţine. Dacă tu ai curajul să mă laşi să plec, Albert, eu nu am curajul să te părăsesc!

Vai! rămase.

VII

ALBERT

La fel ca la prima întrerupere a povestirii domnului Ledru, urmă o clipă de tăcere.

Tăcere şi mai bine respectată decît prima, căci simţeam că ne apropiam de sfîrşitul povestirii şi domnul Ledru spusese că nu va avea poate puterea s-o termine. Dar aproape imediat continuă:

— Trei luni se scurseseră din seara cînd fusese vorba de plecarea Solangei şi din acea seară, nici un cuvînt de despărţire nu mai fusese pronunţat.

Solange dorise o locuinţă în strada Taranne. O luasem pe numele de Solange; nu-i cunoşteam altul, cum ea nu cunoştea altul în afară de Albert. O băgasem într-un aşezămînt de tinere fete ca ajutoare de profesoară, ca s-o salvez mai sigur de cercetarea poliţiei devenită mai activă ca oricînd.

Duminicile şi joile, le petreceam împreună în acel mic apartament din strada Taranne: de la fereastra camerei de culcare, vedeam locul unde ne întîlnisem prima oară.

În fiecare zi primeam cîte o scrisoare; ea pe numele de Solange, eu pe numele de Albert.

Aceste trei luni au fost cele mai fericite din viaţa mea.

Totuşi, nu renunţasem la planul care-mi venise în minte în urma discuţiei cu ajutorul de călău. Cerusem şi obţinusem învoirea să fac experienţe asupra persistenţei vieţii după execuţie şi aceste experienţe îmi demonstraseră că durerea supravieţuia execuţiei şi trebuia să fie îngrozitoare.

— Ah! iată ceea ce eu neg! strigă doctorul.

— Ei, reluă domnul Ledru, negaţi că ghilotina izbeşte locul cel mai sensibil al corpului nostru, sensibilitate datorată nervilor adunaţi acolo? Negaţi că în gît sînt închişi toţi nervii membrelor superioare: simpaticul, vagul, frenicul, în sfîrşit măduva spinării, care este izvorul însuşi al nervilor care aparţin membrelor inferioare? Negaţi că spargerea, că zdrobirea coloanei vertebrale osoase produce una din cele mai cumplite dureri care-i este dat unei fiinţe omeneşti să simtă?

— Fie, spuse doctorul; dar această durere nu durează decît cîteva secunde.

— Oh! tocmai asta neg eu la rîndul meu! strigă domnul Ledru cu o adîncă convingere; şi apoi, chiar dacă n-ar dura decît cîteva secunde, simţirea, personalitatea, eul, rămîn vii; capul înţelege, vede, simte şi judecă separarea de fiinţa sa şi cine ar putea spune dacă scurta durată a suferinţei poate compensa groaznica intensitate a acestei suferinţe?[1]

— Astfel după părerea dumneavoastră, decretul Adunării Constituante care a înlocuit spînzurătoarea cu ghilotina era o eroare filantropică şi era mai bine să fii spînzurat decît să fii decapitat?

— Fără nici o îndoială, mulţi dintre cei care s-au spînzurat sau au fost spînzuraţi au revenit la viaţă. Ei bine! ei au putut vorbi de senzaţia pe care au încercat-o. E aceea a unei apoplexii fulgerătoare, adică a unui somn adînc fără nici o durere deosebită, fără simţămîntul vreunei spaime, un fel de flacără care ţîşneşte înaintea ochilor şi care, puţin cîte puţin, se schimbă în culoarea albastră, apoi în întunecime, cînd cazi în nesimţire. Şi, în adevăr, doctore, dumneavoastră ştiţi aceasta mai bine ca oricine. Omul căruia i se apasă creierul cu degetul într-un loc unde-i lipseşte o bucată de craniu, nu simte nici-o durere, numai că adoarme. Ei bine! acelaşi fenomen se întîmplă cînd creierul este apăsat de o îngrămădire de sînge. Ori, la spînzurat, sîngele se îngrămădeşte, întîi pentru că intră în creier prin arterele vertebrale, care trecînd prin canalele osoase ale gîtului, nu pot fi primejduite; pe urmă pentru că, tinzînd a se întoarce înapoi prin venele gîtului, el se găsește oprit prin legătura care leagă gîtul și venele.

---

[1] Nu stăruim asupra unui asemenea subiect doar ca să scriem la rece despre cele ce sînt îngrozitoare, dar ni s-a părut că o asemenea dizertaţie, în momentul cînd se vorbeşte de abolirea pedepsei cu moartea, nu este nefolositoare. (n.a.)

— Fie, spuse doctorul, dar să revenim la experiențe. Aș vrea să aflu mai repede despre faimosul cap care a vorbit.

Am crezut că aud un suspin scăpînd din pieptul domnului Ledru. Cît a-i vedea fața, era imposibil. Se făcuse beznă.

— Da, zise el, într-adevăr, mă îndepărtez de subiect, doctore, să revenim la experiențele mele.

Din păcate, cadavrele nu-mi lipseau.

Eram în perioada de vîrf a execuțiilor cînd erau ghilotinate treizeci pînă la patruzeci de persoane pe zi și atîta sînge curgea în Piața Revoluției, că se făcuse în jurul eșafodului un șanț adînc de trei picioare pentru scurgerea lui.

Acest șanț era acoperit de scînduri.

Una din aceste scînduri se mișcă sub picioarele unui copil de opt la zece ani, care căzu în hidosul șanț și se înecă.

Se înțelege, de la sine, că mă păzeam să-i spun Solangei cu ce-mi ocupam timpul în zilele cînd n-o vedeam; de altfel, trebuie să mărturisesc că încercasem, mai întîi, o atît de puternică scîrbă pentru sărmanele rămășițe omenești, că fusesem înspăimîntat de durerea pe care toate experiențele mele o adăugau execuției. Dar, în sfîrșit, îmi spuneam că cercetările cărora mă dedicam erau făcute în folosul întregii societăți, dat fiind că dacă reușeam vreodată să împărtășesc convingerile mele unei adunări de legislatori, voi reuși poate să fac să se abolească pedeapsa cu moartea.

Pe măsura ce experiențele mele dădeau rezultate, le consemnam într-un memoriu.

Timp de două luni, făcusem toate experiențele ce se pot face asupra persistenței vieții după execuție! Am hotărît să împing experiențele mai departe, dacă era posibil, cu ajutorul galvanismului și al electricității.

Mi se dăduse cimitirul din Clamart și mi se puseseră la dispoziție toate capetele și trupurile executaților.

Un mic paraclis construit într-un colț al cimitirului fu schimbat pentru mine în laborator. După cum știți, după ce fuseseră goniți regii din palatele lor, fu gonit și Dumnezeu din bisericile sale.

Aveam acolo o maşină electrică şi trei sau patru din acele unelte numite excitatoare.

Cam pe la orele cinci sosea groaznicul convoi. Corpurile erau claie peste grămadă în cotigă, capetele claie peste grămadă într-un sac.

Luam la întîmplare unul sau două capete şi unul sau două corpuri; restul era aruncat la groapa comună.

A doua zi, capetele şi corpurile pe care experimentasem în ajun erau adăugate convoiului zilei. Aproape întotdeauna fratele meu mă ajuta în aceste experienţe.

În mijlocul tuturor acestor legături cu moartea, dragostea mea pentru Solange creştea în fiecare zi. Din partea ei, sărmana copilă mă iubea cu toată puterea inimii sale.

Foarte adesea mă gîndeam s-o fac soţia mea, foarte adesea vorbeam împreună despre fericirea unei asemenea uniri; dar, ca să devină soţia mea, trebuia ca Solange să-şi spună numele, şi numele ei care era acela al unui emigrant, al unui aristocrat, al unui proscris, aducea moartea odată cu el.

Tatăl ei îi scrisese de mai multe ori ca să-i grăbească plecarea, dar ea îi vorbise de dragostea noastră. Îi ceruse consimţămîntul la căsătorie, pe care el i-l dase; deci, din partea aceasta, totul mergea bine.

În acest timp, în mijlocul tuturor acestor procese groaznice, un proces mai cumplit decît celelalte ne întristase adînc pe amîndoi.

Era procesul Mariei-Antoinette.

Început la 4 octombrie, acest proces era continuat cu zel: la 14 octombrie, ea se înfăţişase înaintea tribunalului revoluţionar; la 16, la orele patru dimineaţa, fusese condamnată; în aceeaşi zi, la orele unsprezece, urcase pe eşafod.

Dimineaţa, primisem o scrisoare de la Solange, care-mi scria că nu voia să treacă o asemenea zi fără să ne vedem.

Cam pe la orele două am sosit în micul nostru apartament din strada Taranne, unde am găsit-o plîngînd. Eu însumi eram adînc mîhnit de această execuţie. Regina fusese atît de bună cu mine în copilăria mea, că păstrasem o caldă amintire acestei bunătăţi.

Oh! îmi voi reaminti întotdeauna această zi; era într-o miercuri; în Paris era mai mult decît tristeţe, domnea teroarea.

Cît despre mine, mă încerca o ciudată descurajare, ceva ca presimţirea unei mari nenorociri. Voisem să încerc să-i dau curaj Solangei, care plîngea în braţele mele, dar îmi lipseau cuvintele de mîngîiere, pentru că în inima mea nu se afla mîngîiere.

Petrecurăm noaptea, ca de obicei, împreună; noaptea noastră fu mai tristă decît ziua ce trecuse. Îmi amintesc că un cîine închis într-un apartament sub noi, urlă pînă la orele două de dimineaţă.

A doua zi aflarăm că stăpînul său ieşise luînd cheia; în stradă fusese arestat şi dus la tribunalul revoluţionar; condamnat la ora trei, fusese executat la patru.

Trebuia să ne despărţim; orele Solangei începeau la nouă dimineaţa. Pensionul său era aproape de Jardin de Plantes. Am ezitat mult timp înainte de a o lăsa să plece. Ea însăşi nu se putea hotărî să mă părăsească. Dar a lipsi două zile, însemna să se expună cercetărilor, întotdeauna periculoase în situaţia ei.

Am luat o trăsură şi am condus-o pînă la colţul străzii Fossés-Saint-Bernard; acolo am coborît ca s-o las să-şi continue drumul. Tot timpul am stat îmbrăţişaţi fără să pronunţăm un cuvînt, împerechindu-ne lacrimile, care ne alunecau pînă la buze, amestecînd amărăciunea lor cu dulceaţa sărutărilor noastre.

Am coborît din cupeu; dar, în loc să plec, am rămas pironit locului, ca să văd cît mai mult timp trăsura care o ducea. După douăzeci de paşi, trăsura se opri, Solange îşi scoase capul prin portieră, parcă ar fi ghicit că mai eram acolo. Am alergat spre ea. M-am urcat din nou în cupeu; am tras uşa după mine. Am strîns-o încă o dată în braţe. Dar la Saint-Etienne du Mont bătu orele nouă. Mi-am şters lacrimile, i-am pecetluit buzele cu o triplă sărutare şi sărind din trăsură, m-am îndepărtat în goană.

Mi s-a părut că Solange mă chema; dar toate aceste lacrimi, toate aceste ezitări puteau fi observate. Am avut fatalul curaj să nu mă întorc.

Am intrat în casă disperat. Mi-am petrecut ziua scriindu-i Solangei; seara, i-am trimis o scrisoare voluminoasă.

Abia o trimisesem, cînd am primit una de la ea.

Fusese certată tare; i se puseseră o mulţime de întrebări şi fusese ameninţată că nu i se va îngădui data viitoare să iasă.

Prima ieşire la care avea dreptul era în duminica următoare; dar Solange îmi jura că în orice caz mă va vedea în acea zi, chiar dacă ar fi s-o rupă cu directoarea pensionului.

Şi eu am jurat la fel; mi se părea că dacă n-aş vedea-o şapte zile, ceea ce se putea întîmpla dacă directoarea îşi menţinea ameninţarea, aş înnebuni.

Cu atît mai mult cu cît Solange îşi exprima o oarecare nelinişte: o scrisoare de la tatăl ei, pe care o găsise înapoindu-se la pension, părea a fi fost deschisă.

Am petrecut o noapte rea şi a doua zi, o zi şi mai cumplită. I-am scris ca de obicei Solangei, şi cum era ziua mea de experienţe, în jur de trei am trecut pe la fratele meu să-l iau cu mine la Clamart.

Negăsindu-l, am plecat singur.

Era o vreme groaznică; natura mîhnită era cotropită de ploaie, o ploaie din acelea reci şi repezi care vesteşte iarna. Pe tot parcursul drumului am auzit crainicii urlînd cu o voce răguşită lista condamnaţilor din ziua aceea, era o listă lungă: bărbaţi, femei şi copii. Sîngeroasa recoltă era abundentă şi nu avea să-mi lipsească materialul pentru şedinţa mea de seară.

Se întuneca devreme. La ora patru, am sosit la Clamart; era aproape noapte.

Înfăţişarea acestui cimitir, cu marile sale morminte proaspăt săpate, cu arborii rari şi cutremuraţi de vînt ca nişte schelete, era mohorîtă şi aproape hidoasă.

Tot ce nu era pămînt răsturnat era iarbă, ciulini sau urzici. În fiecare zi pămîntul săpat invada mai mult pămîntul înverzit.

În mijlocul tuturor acestor umflături ale solului, groapa zilei era căscată şi-şi aştepta prada; prevăzîndu-se sporirea numărului de condamnaţi şi groapa era mai mare ca de obicei.

M-am apropiat maşinal. Fundul gropii era plin de apă; sărmane cadavre goale şi reci care urmau să fie aruncate în această apă rece ca şi ele!

Ajungînd lîngă groapă, am alunecat şi era gata să cad înăuntru; mi se făcu părul măciucă. Eram leoarcă, tremuram şi m-am îndreptat către laboratorul meu.

Era, după cum am spus, un vechi paraclis; căutam din ochi, de ce căutam? nu-mi dam seama; căutam din ochi dacă rămăsese pe perete sau pe ceea ce fusese altarul, vreun semn de cult; peretele era gol, pe altar nimic. Pe locul unde era altădată tabernacolul, adică dumnezeu, adică viața, se afla un craniu despuiat de carne și de păr, adică moartea, adică neantul.

Mi-am aprins lumînarea; am pus-o pe masa de experiențe, încărcată toată cu acele unelte de formă ciudată pe care le inventasem eu însumi și m-am așezat, visînd la ce? la acea sărmană regină pe care o văzusem atît de frumoasă, atît de fericită, atît de iubită; care, în ajun, urmărită de blestemele unui popor întreg, fusese dusă la eșafod în căruță și care, la această oră, cu capul separat de corp dormea în coșciugul săracilor, ea care dormise în palatele mărețe de la Tuileries, Versailles și Saint-Cloud.

În timp ce mă cufundam în aceste reflecții sumbre, ploaia se întețea, vîntul gonea în largi rafale, lepădîndu-și plîngerea lugubră printre ramurile arborilor, printre tulpinile buruienilor pe care le făcea să tremure.

La acest zgomot se adăugă în curînd ca un bubuit de tunet funebru; numai că acest tunet, în loc să bubuie în nori, sălta pe pămîntul, pe care-l făcea să se cutremure.

Era bubuitul cotigarului roșu, care venea din piața Revoluției și care intra în Clamart.

Ușa micului paraclis se deschise și doi oameni șiroind de apă intrară cărînd un sac.

Unul era același Legros pe care-l vizitasem în închisoare, celălalt era un gropar.

— Iată, domnule Ledru, îmi spuse ajutorul călăului, iată treaba dumneavoastră; nu e nevoie să vă grăbiți astă seară; vă lăsăm tot calabalîcul; îi îngropăm mîine, pe lumină. N-o să răcească dacă o să stea o noapte în aer liber.

Și, cu un rîs hidos, cei doi stipendiați ai morții își puseră sacul în fața mea, în colțul din stînga, lîngă fostul altar.

Apoi ieșiră fără să închidă ușa care începu să se izbească de pervaz, lăsînd să pătrundă rafale de vînt care făceau să tremure flacăra lumînării, care se cățăra palidă și, ca să spun așa, muribundă, de-alungul fitilului său înnegrit.

Îi auzeam deshămînd calul, închizînd cimitirul și plecînd, lăsînd cotiga plină de cadavre.

Aveam mare poftă să mă duc cu ei, dar nu știu ce anume mă reținea înfiorat pe loc. Desigur, nu-mi era frică; dar zgomotul vîntului, biciuirea ploii, vaietul copacilor care se îndoiau, şuierăturile aerului ce făceau să-mi tremure lumina, toate acestea scuturau asupra capului meu o spaimă vagă care, de la rădăcina umedă a părului mi se răspîndea prin tot corpul.

Deodată, mi se păru că o voce blîndă şi jalnică în acelaşi timp, că o voce care pleca chiar din interiorul micului paraclis pronunţa numele de Albert.

Oh! de astă dată, am tresărit. Albert!... O singură fiinţă pe lume mă numea astfel.

Ochii mei rătăciţi făcură încet înconjurul micului paraclis, căruia aşa strîmt cum era, lumînarea nu reuşea să-i lumineze pereţii şi se opriră pe sacul aşezat în colţul altarului şi a cărui pînză însîngerată şi umflată trăda tristul conţinut.

În clipa cînd ochii mi se opreau pe sac, aceeaşi voce, dar mai slabă, mai jalnică, repetă acelaşi nume:

— Albert!

M-am ridicat, îngheţat de spaimă: vocea părea să vină din sac.

M-am pipăit ca să mă conving dacă dormeam sau eram treaz, apoi, ţeapăn, mergînd ca un om de piatră, cu braţele întinse, m-am îndreptat spre sacul, în care mi-am cufundat una din mîini.

Atunci, mi se păru că buze încă moi se lipeau de mîna mea. Mă aflam într-acea culme a groazei cînd însăşi groaza ne dă curaj. Am luat capul şi întorcîndu-mă la scaunul, pe care am căzut, l-am pus pe masă.

Oh! am scos un strigăt îngrozitor. Capul acesta, ale cărui buze mai păreau călduţe, ai cărui ochi erau pe jumătate închişi, era capul Solangei!

Credeam că sînt nebun.

Am strigat de trei ori:

— Solange! Solange! Solange!

La a treia chemare ochii se redeschiseră, mă priviră, lăsară să se vadă două lacrimi şi aruncînd o flacără umedă de parcă i-ar fi zburat sufletul, se închiseră ca să nu se mai redeschidă.

M-am ridicat nebun, smintit, furios; voiam să fug; dar ridicîndu-mă, pulpana hainei mi s-a agăţat de masă, masa a căzut tîrînd lumînarea care se stinse; capul se rostogoli, iar eu, înnebunit de spaimă, am căzut la rîndul meu. Atunci, mi se păru, trîntit la pămînt cum eram, că văd capul alunecînd spre al meu pe panta lespezilor de piatră: buzele sale le atinseră pe ale mele, un fior de gheață îmi trecu prin tot corpul; am scos un geamăt și am leșinat.

A doua zi la orele șase de dimineață, groparii mă regăsiră tot așa de înghețat ca lespedea pe care eram culcat.

Solange, descoperită în urma scrisorii tatălui ei, fusese arestată în aceeași zi, condamnată în aceeași zi și executată în aceeași zi.

Capul care-mi vorbise, ochii care mă priviseră, buzele care sărutaseră buzele mele erau buzele, ochii și capul Solangei.

Știți prea bine, Lenoir, continuă domnul Ledru, întorcîndu-se spre cavaler, că era cît pe-aci să mor atunci.

VIII

PISICA, UȘIERUL ȘI SCHELETUL

Efectul produs de povestirea domnului Ledru fu cumplit; nimeni nu se gîndi să reacționeze împotriva acestei impresii, nici chiar doctorul.

Cavalerul Lenoir, interpelat de domnul Ledru, răspunse printr-un gest simplu de confirmare, doamna palidă, care se ridicase o clipă pe canapeaua ei, recăzu în mijlocul pernelor sale și nu dădu alt semn de viață decît suspinînd; comisarul de poliție, care nu vedea în toate acestea material de proces verbal, nu suflă niciun cuvînt. Eu îmi notam toate amănuntele în minte, ca să le regăsesc, dacă aș vrea să le povestesc într-o zi, iar cît despre Alliette și părintele Moulle, aventura se potrivea prea mult cu ideile lor ca să încerce s-o combată.

Dimpotrivă, părintele Moulle rupse cel dintîi tăcerea și rezumînd oarecum părerea generală, zise:

— Cred desigur ceea ce ne-ai povestit, scumpul meu Ledru, spuse el; dar cum îți explici acest fapt? după cum se spune în limbaj de rînd.

— Nu mi-l explic, zise domnul Ledru; îl povestesc; asta-i tot.

— Dar cum îl explicaţi? întrebă doctorul, căci, în fine, oricît de mult ar persista viaţa, doar nu credeţi că, după două ore un cap tăiat ar mai putea să vorbească, să privească, să acţioneze . . .

— Dacă mi l-aş fi explicat, scumpul meu doctor, spuse domnul Ledru nu m-aş fi îmbolnăvit grav în urma acestei întîmplări.

— Dar, în fine, doctore, vorbi cavalerul Lenoir, cum l-aţi explica dumneavoastră? căci sînteţi de acord că Ledru nu ne-a povestit o întîmplare născocită; şi boala sa e un fapt material.

— Vezi bine! E atît de simplu! printr-o halucinaţie. Domnul Ledru a crezut că vede, domnul Ledru a crezut că aude; pentru el e ca şi cum ar fi văzut, ar fi auzit. Organele care transmit percepţia la *sensorium*, adică creerului, pot fi tulburate de circumstanţe care influenţează asupra lor; în acest caz, ele se tulbură şi tulburîndu-se transmit percepţii false: credem că auzim şi auzim; credem că vedem şi vedem.

Frigul, ploaia, întunericul tulburaseră organele domnului Ledru, iată totul; şi nebunul vede şi aude ceea ce crede că vede şi aude; halucinaţia este o nebunie de o clipă; păstrăm amintirea ei cînd ea a dispărut. Asta-i tot.

— Dar cînd nu dispare? întrebă părintele Moulle.

— Ei bine! atunci boala intră în rîndul bolilor incurabile şi duce la moarte.

— Aţi tratat vreodată astfel de boli, doctore?

— Nu! dar am cunoscut cîţiva medici care le-au tratat şi între alţii un doctor englez care-l însoţea în călătoria sa în Franţa pe Walter Scott!

— Care v-a povestit? . . .

— Ceva asemănător cu cele spuse de gazda noastră, ceva poate chiar şi mai extraordinar.

— Şi căruia îi daţi o explicaţie ca aceasta? întrebă părintele Moulle.

— Fireşte.

— Şi faptul pe care vi l-a povestit doctorul englez, puteţi să ni-l povestiţi şi nouă?

— Fără îndoială.

— Ah! povestiţi, doctore, povestiţi!

— Trebuie?

— Dar fără îndoială! strigară toţi.

— Fie. Doctorul care-l însoţea pe Walter Scott în Franţa se numea doctorul Sympsom; era unul din oamenii cei mai distinşi ai facultăţii din Edinburg şi legat, în consecinţă, cu persoanele cele mai importante ale oraşului.

Între aceste persoane se număra şi un judecător de la tribunalul criminal, al cărui nume nu mi l-a spus. Era singurul secret pe care găsi de cuviinţă să-l păstreze în toată afacerea aceasta.

Judecătorul, pe care îl îngrijea ca medic, fără nici o cauză aparentă de îmbolnăvire, slăbea văzînd cu ochii: o melancolie posomorîtă se făcuse stăpînă pe el. Familia îl întrebase pe doctor în diferite ocazii, şi doctorul la rîndul lui, îl întrebase pe prietenul său în legătură cu aceasta, fără să scoată de la el altceva decît răspunsuri vagi, care nu făcuseră decît să-i irite neliniştea dovedind că există o taină, dar că, acest secret, bolnavul nu voia să-l spună.

În sfîrşit, într-o zi doctorul Sympson stărui atîta ca prietenul său să-i mărturisească că e bolnav, încît acesta luîndu-i mîinile, cu un surîs trist:

— Ei bine! da, îi spuse el, sînt bolnav şi boala mea, dragă doctore, este cu atît mai de nevindecat, cu cît ea este în întregime în închipuirea mea.

— Cum! în închipuirea dumitale?

— Da, înnebunesc.

— Înnebuneşti! Şi cum? te întreb. Dumneata ai privirea lucidă, vocea calmă (îi luă mîna), pulsul excelent.

— Tocmai asta demonstrează gravitatea stării mele, scumpe doctore, îmi dau seama de ea şi o judec.

— Dar, în sfîrşit, în ce constă nebunia dumitale?

— Închide uşa, doctore, ca să nu fim deranjaţi şi o să-ţi explic.

Doctorul închise uşa şi reveni să se aşeze lîngă prietenul său.

— Îţi aminteşti, îi spuse judecătorul, ultimul proces criminal în care mi s-a cerut să dau o sentinţă?

— Da, al unui bandit scoţian pe care l-ai condamnat să fie spînzurat şi care a şi fost.

— Întocmai. Ei bine! în clipa cînd pronunţam sentinţa, o flacără îi ţîşni din ochi şi-mi arătă pumnul, ameninţîndu-mă. N-am dat nici o atenţie acestei ieşiri. . . Asemenea ameninţări sînt frecvente la condamnaţi. Dar, a doua zi după execuţie, călăul veni la mine, cerîndu-mi umil iertare că mă deranjează, dar crezuse că e de datoria lui să mă înştiinţeze de un lucru: banditul îşi dăduse sufletul pronunţînd un fel de vrajă împotriva mea şi spunînd că a doua zi la orele şase, ora la care fusese executat, voi avea veşti de la el.

M-am temut de vreo surpriză din partea tovarăşilor săi, de vreo răzbunare cu arma în mînă şi la orele şase m-am închis în camera de lucru, cu o pereche de pistoale pe birou.

Orele şase bătură la pendula de pe cămin. Toată ziua fusesem preocupat de destăinuirea călăului, dar ultima lovitură de ciocan vibră pe bronz fără să aud altceva decît un anumit tors a cărui cauză n-o cunoşteam. M-am întors şi am zărit un cotoi mare negru scînteietor ca focul. Cum intrase era imposibil de spus; uşile şi ferestrele erau închise. Probabil că fusese închis în cameră în timpul zilei.

Nu luasem ceaiul; am sunat, servitorul veni, dar n-a putut intra, pentru că mă încuiasem înăuntru: m-am dus la uşă şi am descuiat-o. Atunci i-am vorbit de cotoiul negru scînteietor ca focul: dar îl căutarăm zadarnic, dispăruse.

N-am mai fost preocupat de el. Seara trecu, veni noaptea, ziua se scurse, apoi bătu de orele şase. În aceeaşi clipă, am auzit acelaşi zgomot în spatele meu şi am văzut acelaşi cotoi.

De astă dată îmi sări pe genunchi.

N-am nici o antipatie pentru pisici, dar această familiaritate îmi pricinui o impresie dezagreabilă. L-am gonit de pe genunchi. Dar, abia fu jos, că sări din nou pe mine. L-am îndepărtat, dar la fel de inutil ca şi prima oară. Atunci, m-am sculat şi m-am plimbat prin cameră, cotoiul urmărindu-mă pas cu pas; iritat de această insistenţă am sunat ca în ajun şi servitorul a intrat. Dar cotoiul fugi sub pat, unde l-am căutat zadarnic; dispăruse.

În timpul serii am ieşit, am vizitat doi sau trei prieteni, apoi m-am întors acasă, unde am intrat fără să fiu simţit.

Cum era întuneric, am urcat scara încetişor de teamă să nu mă lovesc de ceva. Ajuns pe ultima treaptă, l-am auzit pe servitor care vorbea cu camerista soţiei mele.

Auzindu-mi numele pronunţat, am ascultat ce spunea şi atunci l-am auzit povestind întîmplarea de ieri şi de azi; numai că adăugă:

— Probabil că domnul înnebuneşte. Nu era în cameră cotoi negru, scînteind ca focul, cum nu sînt eu popă.

Aceste cîteva cuvinte mă înspăimîntară: sau vedenia era reală sau era falsă; dacă vedenia era reală, mă aflam sub influenţa unui fapt supranatural; dacă era falsă, dacă eu credeam că văd un lucru care nu exista, cum spusese servitorul meu, înnebuneam.

Ghiceşti, scumpe prietene, cu ce nerăbdare amestecată cu teamă aşteptam orele şase. A doua zi, sub un pretext oarecare l-am oprit pe servitor lîngă mine; cînt bătu de orele şase, el era acolo; la ultima lovitură auzii acelaşi zgomot şi revăzui cotoiul.

Era aşezat lîngă mine.

Am rămas o clipă fără să spun nimic sperînd că servitorul va zări animalul şi-mi va vorbi de el primul; dar el mergea încolo şi încoace, prin cameră, fără să pară că vede ceva.

Am prins clipa cînd, urmînd să îndeplinească ordinul meu trebuia să treacă aproape peste cotoi.

— Pune clopoţelul pe masă, John, i-am spus.

Era la capul patului meu, clopoţelul era pe cămin, ca să meargă de la capul patului la cămin, trebuia neapărat să calce peste animal.

Porni; dar, în clipa cînd urma să-l calce, cotoiul sări pe genunchii mei.

John nu-l văzu sau, cel puţin, nu păru să-l vadă.

Mărturisesc că o sudoare rece îmi apăru pe frunte şi că vorbele; „Probabil că domnul înnebuneşte!“ îmi revenirăă în minte, îngrozindu-mă.

— John, i-am spus, nu vezi nimic pe genunchii mei?

John mă privi. Apoi ca un om care ia o hotărîre:

— Da, domnule, zise el, văd un pisic.

Am respirat.

Am luat cotoiul şi i-am spus:

— În acest caz, John, du-l afară, te rog.

Mîinile lui se întinseră spre ale mele, i-am pus animalul în braţe, apoi în urma unui semn al meu, a ieşit.

Mă liniştisem; timp de zece minute, am privit în jurul meu cu o rămăşiţă de îngrijorare; dar nevăzînd nici urmă de fiinţă vie aparţinînd vreunei specii animale oarecare, am hotărît să văd ce făcuse John cu cotoiul.

Am ieşit din camera mea cu intenţia să-l întreb cînd, punînd piciorul pe pragul salonului, am auzit un hohot puternic de rîs care venea din camera de toaletă a soţiei mele.

M-am apropiat încetişor în vîrful picioarelor şi am auzit vocea lui John.

— Scumpa mea prietenă, spunea el cameristei, domnul nu înnebuneşte; nu, e nebun de-a binelea. Nebunia sa, ştii, este că vede un cotoi negru şi scînteietor ca focul. Astă seară m-a întrebat dacă nu văd pisicul pe genunchii săi.

— Şi ce-ai răspuns? întrebă camerista.

— La dracu! i-am răspuns că-l vedeam, spuse John. Sărmanul om, n-am vrut să-l contrazic; ghiceşte ce-a făcut atunci.

— Cum vrei să ghicesc?

— Ei bine! a luat pretinsul pisic de pe genunchii săi, mi l-a pus în braţe şi mi-a spus: „Du-l! du-l!" Am dus pisicul cu dibăcie şi a fost satisfăcut.

— Dar dacă l-ai dus, înseamnă că pisicul există?

— Ei nu! cotoiul nu exista decît în închipuirea lui. La ce i-ar fi folosit dacă i-aş fi spus adevărul? doar ca să mă dea afară. Pe legea mea, nu! mă simt bine aici şi rămîn unde sînt. Mă plăteşte douăzeci şi cinci de lire pe an ca să văd un cotoi: îl văd. Să-mi dea treizeci şi voi vedea doi.

N-am avut curajul să aud mai mult. Am oftat şi am intrat în camera mea.

Camera era goală . . .

A doua zi, la şase, ca de obicei, tovarăşul meu era lîngă mine şi nu dispăru decît în zorii zilei următoare.

Ce să-ţi spun prietene? continuă bolnavul, timp de o lună, aceeaşi apariţie se reînnoia în fiecare seară şi începusem să mă obişnuiesc cu prezenţa sa cînd, în a treizecea zi după execuţie bătură orele şase fără ca pisicul să apară.

Am crezut că am scăpat de el şi, de bucurie, n-am dormit. Toată dimineaţa de a doua zi împingeam, ca să spun aşa timpul înaintea mea; eram nerăbdător să ajung la ora fatală. De la cinci la şase, ochii nu-mi părăsiră pendula. Urmăream mersul minutarului înaintînd minut cu minut. În sfîrşit, atinse cifra XII; se auzi sunetul orologiului; apoi ciocanul bătu prima lovitură, a doua, a treia, a patra, a cincea, a şasea, în fine! . . .

La a şasea lovitură, uşa se deschise, spuse nenorocitul judecător, şi am văzut intrînd un fel de aprod, îmbrăcat într-un costum de parc-ar fi fost în slujba lordului-locotenent al Scoţiei.

Primul meu gînd fu că lordul-locotenent îmi trimitea vreun mesaj şi am întins mîna spre necunoscutul meu. Dar el păru să nu dea nici o atenţie gestului meu, postîndu-se în spatele fotoliului pe care şedeam.

Nu era nevoie să mă întorc ca să-l văd: eram în faţa unei oglinzi în care-l vedeam.

M-am ridicat şi am umblat; el mă urma la cîţiva paşi.

M-am întors la masă şi am sunat.

Servitorul apăru, dar nu-l văzu pe apord aşa cum nu văzuse cotoiul.

L-am trimis înapoi şi am rămas cu ciudatul personaj, pe care am avut timpul să-l cercetez în voie.

Purta haina de curte, părul chică, sabia la şold, o vestă brodată la gherghef şi pălăria sub braţ.

La zece, m-am culcat; atunci parc-ar fi vrut să-şi petreacă noaptea cît mai comod posibil, se aşeză într-un fotoliu, în dreptul patului meu.

— M-am întors cu faţa la perete; dar, cum nu puteam dormi, m-am răsucit de două sau de trei ori, dar tot de atîtea ori, la lumina lămpii de noapte, l-am văzut în acelaşi fotoliu.

Nici el nu dormea.

În sfîrşit, am zărit primele raze ale soarelui strecurîndu-se în cameră printre crăpăturile jaluzelelor; m-am întors o ultimă oară spre omul meu: dispăruse, fotoliul era gol.

Pînă seara am scăpat de vedenie.

Seara era recepţie la marele comisar al bisericii. Sub pretextul pregătirii costumului de ceremonie, l-am chemat pe servitor la şase fără cinci minute, poruncindu-i să pună zăvoarele la uşă.

El ascultă.

La ultima bătaie a orei şase, mi-am aţintit ochii asupra uşii: uşa s-a deschis şi aprodul intră.

M-am dus imediat la uşă, era închisă; zăvoarele nu se mişcaseră. M-am întors: aprodul era în spatele fotoliului meu şi John mergea încolo şi încoace prin cameră fără să pară cîtuşi de puţin stînjenit de prezenţa lui.

Era evident că nu vedea omul după cum nu văzuse animalul.

M-am îmbrăcat.

Atunci se întîmplă un lucru ciudat: noul meu tovarăş, plin de grijă pentru mine, îl ajuta pe John în tot ce făcea, fără ca John să observe că e ajutat. Aşa, de pildă, cînd John îmi ţinea haina de guler, fantoma o susţinea de pulpane; la fel, cînd John întinse pantalonii scurţi ţinîndu-i de betelie, fantoma îi ţinea de craci.

Nu avusesem niciodată servitor mai îndatoritor.

Ora plecării mele sosi.

Atunci, în loc să mă urmeze, aprodul trecu înaintea mea, se strecură pe uşă, coborî scara ţinîndu-şi pălăria sub braţ, în urma lui John, caare deschidea uşa cupeului, şi cînd John a închis-o şi s-a suit pe scăunelul din spate, el s-a urcat pe capră alături de vizitiu, care s-a dat mai la dreapta ca să-i facă loc.

La uşa marelui comisar al bisericii, trăsura se opri; John deschise portiera; dar fantoma era la post în spatele lui. Abia am pus piciorul jos, că fantoma se repezi înaintea mea, trecînd printre servitorii care astupau uşa de la intrare, privind dacă-l urmam.

Atunci, am vrut să fac cu vizitiul aceeaşi încercare pe care o făcusem cu John.

— Patrick, l-am întrebat, cine era bărbatul care era lîngă tine?

— Care bărbat, Înălţimea Voastră? mă întrebă vizitiul.

— Bărbatul care era pe capră.

Patrick făcu ochii mari miraţi privind în jurul lui.

— Bine, i-am spus, m-am înşelat.

Aprodul se oprise pe scară şi mă aştepta. De îndată ce mă văzu reluîndu-mi drumul îl reluă pe al său; intră înaintea mea de parcă ar fi trebuit să mă anunţe în sala de recepţie; apoi, după ce am intrat, merse să-şi reia locul care i se cuvenea în anticameră.

La fel ca pentru John şi Patrick, fantoma fusese invizibilă tuturor.

Atunci teama mi se schimbă în teroare şi am înţeles că, în adevăr, înnebuneam.

Din seara aceea cei din jurul meu îşi dădură seama de schimbarea care avea loc în mine. Fiecare mă întreba ce mă preocupa şi dumneata la fel ca ceilalţi.

Mi-am regăsit fantoma în anticameră.

Ca şi la sosire, păşi înaintea mea la plecare, se urcă pe capră, intră cu mine în casă, mergînd în spatele meu pînă în camera mea şi se aşeză în fotoliul în care se aşezase în ajun.

Atunci, am vrut să mă asigur dacă era ceva real şi mai ales palpabil în această apariţie. Am făcut o sforţare şi mergînd de-a-ndăratelea m-am aşezat în fotoliu.

N-am simţit nimic, dar în oglindă l-am văzut în picioare în spatele meu.

Ca şi în ajun, m-am culcat, dar abia la ora unu după miezul nopţii. Cum m-am aşezat în pat l-am văzut în fotoliu.

A doua zi dimineaţa dispăruse.

Vedenia dură o lună.

După o lună nu-şi mai respectă obiceiurile şi lipsi o zi.

De astă dată, n-am mai crezut, ca prima oară, într-o dispariţie totală, ci în vreo schimbare îngrozitoare şi în loc să mă bucur de singurătatea mea, aşteptam ziua următoare cu spaimă.

A doua zi, la ultima bătaie de la ora şase, am auzit un uşor fîşîit în perdelele patului meu, şi în punctul de întretăiere pe care-l formau în spaţiul dintre pat şi perete, am zărit un schelet.

De data aceasta, înţelegi, prietene, era, dacă mă pot exprima astfel, chipul viu al morţii.

Scheletul era acolo, nemişcat, privindu-mă cu ochii săi goi.

M-am sculat, învîrtindu-mă de mai multe ori încolo şi încoace prin cameră; craniul mă urmărea în toate mişcările mele. Ochii nu m-au părăsit o clipă; corpul rămînea nemişcat.

În acea noapte n-am avut curajul să mă culc. Am dormit sau mai degrabă am rămas cu ochii închişi în fotoliul în care şedea de obicei fantoma, a cărei prezenţă ajunsesem s-o regret.

Cînd se făcu ziuă, scheletul dispăru.

I-am poruncit lui John să mute patul din loc şi să-i tragă perdelele jur-împrejur.

La ultima bătaie a orei şase, am auzit acelaşi fîşîit; am văzut perdelele mişcîndu-se; apoi am zărit extremităţile celor două mîini osoase care îndepărtau perdelele patului şi odată perdelele îndepărtate, scheletul luă locul pe care-l ocupase în ajun în crăpătura dintre ele.

De data aceasta am avut curajul să mă culc.

Capul care, în ajun, mă urmărise în toate mişcările mele se aplecă spre mine; privirile care în ajun, nu mă pierduseră din vedere o clipă, se fixară atunci asupra mea.

Înţelegi ce noapte am petrecut! Ei bine, scumpul meu doctor, de atunci au trecut douăzeci de nopţi asemănătoare. Acum, ştii ce am; vei mai încerca ceva să mă vindeci?

— Da, voi încerca, spuse doctorul.

— Cum?

— Sînt convins că fantoma pe care o vezi nu există decît în închipuirea dumitale.

— Ce mă interesează dacă există sau nu există, dacă eu o văd?

— Vrei să încerc s-o văd şi eu?

— Nici nu vreau altceva.

— Cînd?

— Cît mai curînd posibil. Mîine.

— Fie, mîine . . . Pînă atunci curaj!

Bolnavul surîse trist.

A doua zi, la orele şapte dimineaţa, doctorul intră în camera prietenului său.

— Ei? îl întrebă el, scheletul?

— Tocmai a dispărut, răspunse acesta cu vocea slabă.

— Ei bine! o să ne aranjăm în aşa fel, ca să nu mai vină astă seară.

— Încearcă.

— Mai întîi, spui că intră la ultima bătaie a orei şase?

— Niciodată nu greşeşte.

— Să încercăm să oprim pendula. Şi-i fixă limba.

— Ce vrei să faci?

— Vreau să-ţi iau posibilitatea de a măsura timpul.

— Bine.

— Acum, să ţinem obloanele ferestrelor închise, să tragem perdelele ferestrelor.

— De ce?

— În acelaşi scop, ca să nu-ţi poţi da seama de scurgerea zilei.

— Faci cum crezi.

Jaluzelele fură lăsate, perdelele trase; se aprinseră lumînările.

— John, zise doctorul, să ai dejunul şi cina pregătite; nu vrem să fim serviţi la ore fixe, ci numai cînd te voi chema eu.

— Ai auzit John? întrebă bolnavul.

— Da, domnule.

— Pînă atunci, adu-ne cărţi, zaruri, domino şi apoi ne laşi singuri.

Obiectele cerute fură aduse de John, care se retrase.

Doctorul începu să-şi distreze bolnavul cît mai bine, cînd vorbindu-i, cînd jucînd cu el; apoi cînd i se făcu foame, trase de clopoţel.

John, care ştia de ce sunase, aduse prînzul.

După masă, partida începu şi fu întreruptă din nou de clopoţelul doctorului.

John aduse cina.

Au mîncat, au băut, au luat cafeaua şi s-au reaşezat la joc. Ziua părea lungă aşa, numai în doi. Doctorul crezu că măsurase timpul în minte şi că ora fatală trebuie să fi trecut.

— Ei bine! zise el ridicîndu-se, victorie!

— Cum, victorie? întrebă bolnavul.

— Fără îndoială, trebuie să fie cel puţin opt sau nouă şi scheletul n-a venit.

— Priveşte la ceasul dumitale doctore, pentru că e singurul care merge în casă şi dacă a trecut ora, pe legea mea! voi striga ca dumneata victorie.

Doctorul îşi privi ceasul, dar nu spuse nimic.

— Te-ai înşelat, nu-i aşa, doctore? spuse bolnavul; e ora şase precis.

— Da; şi?

— Şi! iată scheletul care intră.

Şi bolnavul se trase înapoi oftînd adînc.

Doctorul privi în toate părţile.

— Unde-l vezi? întrebă el.

— La locul său obişnuit, în spaţiul dintre pat şi perete, între perdele.

Doctorul se ridică, trase patul, trecu între pat şi perete şi luă, între perdele, locul pe care scheletul ar fi trebuit să-l ocupe.

— Şi acum, zise el, îl vezi mereu?

— Nu mai văd partea de jos a corpului său întrucît e ascuns de al dumitale, dar îi văd craniul.

— Unde anume?

— Deasupra umărului dumitale drept. E ca şi cum ai avea două capete, unul viu, altul mort.

Doctorul, aşa neîncrezător cum era, se înfioră fără să vrea.

Se întoarse dar nu văzu nimic.

— Prietene, spuse el cu tristeţe, revenind la bolnav, dacă vrei să-ţi faci testamentul, fă-l.

Şi ieşi.

După nouă zile, John, intrînd în camera stăpînului său, îl găsi mort în pat.

Se împliniseră trei luni, zi de zi, de cînd banditul fusese executat.

IX

MORMINTELE DIN SAINT-DENIS

— Ei bine! ce dovedeşte asta doctore? întrebă domnul Ledru.

— Asta dovedeşte că organele care transmit creierului percepţiile pe care le primesc se pot tulbura în urma anumitor cauze, că pot oferi spiritului o reflectare înşelătoare şi că, în asemenea caz, se văd obiecte şi se aud sunete care nu există. Asta-i tot.

— Totuşi, spuse cavalerul Lenoir, cu timiditatea unui savant de bună credinţă, totuşi se întîmplă anumite lucruri care lasă o urmă, anumite profeţii care se îndeplinesc. Cum vă explicaţi, doctore, că lovituri date de stafii au lăsat urme negre pe corpul celor loviţi? cum vă explicaţi că o vedenie a putut cu zece, douăzeci, treizeci de ani mai înainte să dezvăluie viitorul? Ceea ce nu există poate să facă vînătăi celor care există sau să anunţe ce va fi?

— Ah! zise doctorul, vreţi să vorbiţi de vedenia regelui Suediei?

— Nu, vreau să vorbesc de ceea ce am văzut chiar eu.

— Dumneavoastră!

— Eu.

— Unde?

— La Saint-Denis.

— Cînd?

— În 1794, cu prilejul profanării mormintelor.

— Ah! da, ascultă asta, doctore, zise domnul Ledru.

— Ce? ce-aţi văzut? spuneţi.

Iată. În 1793 fusesem numit director al Muzeului monumentelor franceze, şi, ca atare, am fost de faţă la exhumarea cadavrelor din mînăstirea Saint-Denis, căreia patrioţi luminaţi i-au schimbat numele în acela de Franciada. Pot, după patruzeci de ani să vă povestesc lucruri ciudate care au atras atenţia asupra acestei profanări.

Ura pe care reuşiseră s-o insufle poporului împotriva regelui Louis al XVI-lea şi pe care n-o potolise ghilotinarea din 21 ianuarie, se revărsase şi asupra regilor din neamul său: urmărise monarhia pînă la obîrşia ei, monarhii pînă în mormîntul lor, împrăştiind cenuşa a şaizeci de regi.

Apoi, poate că mai era şi curiozitatea de a vedea dacă marile comori ce se pretindea că fuseseră închise în cîteva din aceste morminte se păstraseră intacte aşa cum se zvonea.

Poporul se năpusti asupra Saint-Denis-ului.

De la 6 la 8 august, distruse cincizeci şi unu de morminte, istoria a douăsprezece secole.

Atunci guvernul hotărî să pună ordine în acest dezastru, să scotocească mormintele în folosul său şi să moştenească monarhia, pe care o lovise în persoana lui Louis al XVI-lea, ultimul ei reprezentant.

Pe urmă se punea problema de a nimici pînă şi numele, pînă şi amintirea, pînă şi oasele regilor; era vorba de a se şterge din istorie paisprezece veacuri de monarhie.

Sărmani nebuni care nu înţeleg că oamenii pot uneori schimba viitorul . . . dar niciodată trecutul!

Se pregătise în cimitir o mare groapă comună după modelul groapei comune a săracilor. În această groapă şi pe un strat de var trebuiau aruncate, ca în gropile de gunoaie, osemintele acelora care făcuseră din Franţa prima dintre naţiuni, de la Dagobert pînă la Louis al XV-lea.

Astfel se dădu satisfacţie poporului, dar mai ales li se făcu o bucurie acelor legiuitori, acelor avocaţi, acelor jurnalişti invidioşi, păsările de pradă ale revoluţiilor, ai căror ochi sînt răniţi de orice splendoare, cum ochii fraţilor lor, păsările de noapte, sînt răniţi de orice lumină.

Orgoliul celor care nu pot construi este să distrugă.

Am fost numit inspector al săpăturilor; aveam astfel ocazia să salvez o mulţime de lucruri preţioase. Am primit.

Sîmbătă 12 octombrie, în timp ce se judeca procesul reginei, am pus să se deschidă cavoul Burbonilor pornindu-se dinspre paraclisele subterane și am început prin a scoate sicriul lui Henri al IV-lea, mort asasinat la 14 mai 1610, în vîrstă de cincizeci și șapte de ani.

În ce privește statuia din Pont-Neuf, capodoperă a lui Jean de Bologne și a elevului său, ea fusese topită ca să se facă gologanii de zece bani.

Corpul lui Henri al IV-lea se păstrase minunat; trăsăturile feței, ușor de recunoscut, erau chiar cele pe care dragostea poporului și penelul lui Rubens le-au consfințit. Cînd fu scos primul din mormînt și apăru la lumină în giulgiul bine conservat ca și el, emoția fu mare și abia dacă strigătul de „Trăiască Henri al IV-lea!“, așa de popular în Franța, nu răsună instinctiv sub bolțile bisericii.

Cînd am văzut aceste dovezi de respect, aș putea spune chiar de dragoste, am dat ordin să se pună corpul în picioare rezemat de una din coloanele altarului, putînd fi contemplat acolo de toată lumea.

Era îmbrăcat ca în timpul vieții, cu o tunică scurtă de catifea neagră, pe care ieșeau în evidență încrețiturile gulerului și manșetele albe; cu pantalonii largi de catifea la fel ca tunica, ciorapi de mătase de aceeași culoare, pantofi de catifea.

Frumosul său păr cărunt îi făcea un fel de aureolă în jurul capului, barba albă îi cădea pe piept.

Atunci începu o procesiune imensă ca la moaștele unui sfînt; femeile atingeau mîinile bunului rege, unele sărutau poalele mantalei sale, altele își îngenunchiau copiii, șoptind:

— Ah! dac-ar trăi el, sărmanul popor n-ar fi așa de nenorocit! Și ele ar fi putut adăuga: nici așa de sîngeros, căci ceea ce stîrnește cruzimea poporului e nenorocirea.

Această procesiune dură tot timpul zilei de sîmbătă 12 octombrie, duminică 13 și luni 14.

Luni, săpăturile reîncepură după masa lucrătorilor, adică spre orele trei după amiază.

Primul cadavru care văzu lumina zilei după al lui Henri al IV-lea, fu al fiului său, Louis al XIII-lea. Era bine păstrat și cu toate că trăsăturile feței nu mai erau limpezi putea fi încă recunoscut, după mustață.

Apoi veni rîndul lui Louis al XIV-lea, ușor de recunoscut după trăsăturile sale ample care au făcut din faţa sa masca tipică a Burbonilor: numai că era negru ca cerneala.

Apoi veniră succesiv acelea ale Mariei de Medicis, a doua nevastă a lui Henri al IV-lea; Annei de Austria, soţia lui Louis al XIII-lea; al Mariei-Tereza, soţia lui Louis al XIV-lea, şi al marelui dauphin.

Toate aceste corpuri putreziseră; numai cel al marelui dauphin era în putrefacţie lichidă.

Marţi 15 octombrie dezgropările continuară.

Cadavrul lui Henri al IV-lea era tot acolo, în picioare, lîngă coloană şi era martor nepăsător la acest vast sacrilegiu care se comitea asupra înaintaşilor şi a urmaşilor săi, în acelaşi timp.

Miercuri 16, chiar în clipa cînd reginei Marie Antoinette i se tăiase capul în piaţa Revoluţiei, adică la orele unsprezece dimineaţa, era scos la rîndul său din cavoul Burbonilor, sicriul, regelui Louis al XV-lea.

El era, după anticul obicei al ceremonialului Franţei, culcat la intrarea în cavou, unde îl aştepta pe urmaşul său, care nu trebuia să-l întîlnească aci. Sicriul lui a fost luat, dus şi deschis abia în cimitir, pe marginea gropii.

Mai întîi, corpul scos din coşciugul de plumb şi bine învelit în cearceafuri şi panglicuţe, părea întreg şi bine păstrat; dar liberat de ceea ce îl acoperea, nu mai oferea decît chipul celei mai hidoase putrefacţii şi din el ieşi un miros atît de infect încît fugiră cu toţii şi trebui să se ardă mai multe livre de prafuri bine mirositoare ca să se purifice aerul.

Ce mai rămăsese din eroul de la Parc-aux-Cerfs, din amantul doamnei de Châteauroux, al doamnei de Pompadour, al doamnei Du Barry fu aruncat în groapă, căzînd pe un strat de var stins, spurcatele rămăşiţe fiind acoperite apoi cu alt strat de var stins.

Rămăsesem ultimul ca să urmăresc arderea artificiilor şi aruncarea varului, cînd am auzit zgomot mare în biserică, am intrat repede şi am zărit un lucrător care se zbătea în mijlocul tovarăşilor săi, în timp ce femeile îi arătau pumnul şi-l ameninţau.

Mizerabilul îşi părăsise trista sa treabă ca să vadă un spectacol şi mai trist încă: execuţia Mariei-Antoinette; apoi ameţit de propriile sale strigăte şi de cele pe care le auzise, de priveliştea sîngelui pe care-l văzuse curgînd, revenise la Saint-Denis şi apropiindu-se de Henri al IV-lea, rezemat de coloana sa şi mereu înconjurat de curioşi, aş spune aproape de oameni pioşi:

— Cu ce drept, îi spuse el, rămîi aci în picioare, tu, cînd li se taie capul regilor în piaţa Republicii?

Şi în acelaşi timp, apucîndu-i barba cu mîna stîngă i-o smulsese, în timp ce cu dreapta, dădu o palmă cadavrului regal.

Cadavrul se prăbuşi la pămînt făcînd un zgomot sec, la fel cu cel al unui sac de oseminte, lăsat să cadă.

De îndată izbucniră strigăte de pretutindeni. Oricărui alt rege i s-ar fi putut aduce o asemenea insultă; dar faţă de Henri al IV-lea, regele poporului, aceasta reprezenta o insultă adusă poporului.

Lucrătorul neligiuit trecea prin cel mai mare pericol cînd am alergat în ajutorul lui.

Văzînd că poate găsi în mine un sprijin, se puse sub protecţia mea. Dar, ocrotindu-l, voiam în acelaşi timp să nu-l uşurez de ticăloşia faptei ruşinoase pe care o săvîrşise.

— Prieteni! le-am spus lucrătorilor, lăsaţi-l în pace pe acest nenorocit; cel pe care l-a insultat este destul de bine văzut acolo sus ca să obţină de la dumnezeu pedepsirea lui.

Apoi, luîndu-i smocul de barbă pe care-l smulsese cadavrului, şi pe care-l avea încă în mîna stîngă, l-am izgonit din biserică, spunîndu-i că nu mai face parte dintre lucrătorii pe care-i întrebuinţam. Huiduielile şi ameninţările tovarăşilor săi îl urmăriră pînă în stradă.

Temîndu-mă de noi insulte la adresa lui Henri al IV-lea, am poruncit să fie dus la groapa comună; dar, pînă acolo fu însoţit de respectul tuturor. În loc să fie aruncat, ca ceilalţi, în bolniţa regală, el fu coborît, aşezat uşor şi culcat cu grijă într-unul din colţuri; apoi un strat de pămînt, în locul unui strat de var, fu întins, cu pioşenie deasupra lui.

Ziua terminată, lucrătorii plecară; doar paznicul rămase; era un om de treabă pe care îl pusesem acolo de teamă ca noaptea, să nu pătrundă cineva în biserică, fie pentru a săvîrşi noi mutilări, fie pentru noi furturi; acest paznic dormea ziua şi era treaz noaptea — de la şapte seara pînă la şapte dimineaţa.

Îşi petrecea noaptea în picioare şi se plimba ca să se încălzească sau şedea lîngă un foc aprins alături de una din coloanele cele mai apropiate de uşă.

Totul în basilică arăta chipul morţii şi devastarea făcea această imagine și mai groaznică. Cavourile erau deschise și dalele de piatră rezemate de pereți; statuile sparte acopereau podeaua bisericii ici și colo, cosciuge larg deschise înapoiaseră morții de care credeau că nu vor da socoteală decît în ziua judecății de apoi. Totul, în sfîrșit, îmbia spiritul omului, dacă acest spirit era înălțat, spre meditație; dacă era slab, spre groază.

Din fericire, paznicul nu era un spirit, ci o materie organizată. El privea toate aceste rămășițe cu același ochi cu care ar fi privit o pădure în tăiere sau un cîmp cosit și nu era preocupat decît de numărarea orelor nopții, vocea monotonă a orologiului, singurul lucru care rămăsese viu în bazilica pustiită.

În clipa cînd sună miezul nopții și cînd vibra ultima lovitură de ciocan în întunecatele adîncimi ale bisericii, auzi strigăte puternice venind dinspre cimitir. Erau chemări lungi, vaiete, dureroase bocete.

După primul moment de mișcare, se înarmă cu o cazma și se îndreaptă spre poarta care făcea legătura între biserică și cimitir; dar trecînd de poartă și dîndu-și seama foarte ușor că strigătele veneau din groapa regilor, nu îndrăzni să meargă mai departe, închise poarta și alergă la hotelul unde locuiam ca să mă trezească.

Mai întîi am refuzat să cred în existența vaietelor ieșind din groapa regală; dar, cum locuiam chiar în fața bisericii, paznicul deschise fereastra și în mijlocul tăcerii tulburată doar de fîșîitul vîntișorului de iarnă, am crezut, cu adevărat, că aud lungi vaiete care nu erau numai bocetele vîntului.

M-am ridicat și l-am însoțit pe paznic pînă la biserică. Ajunși acolo și după ce am închis tinda în urma noastră, auzirăm mai distinct vaietele de care vorbise omul. Era cu atît mai ușor să distingem de unde veneau, căci poarta cimitirului prost închisă de paznic, se redeschisese în urma lui. Deci vaietele veneau chiar din cimitir.

Am aprins două torțe și ne-am îndreptat spre poartă; dar de trei ori, apropiindu-ne de această poartă, curentul de aer care se formase din afară înăuntru le stinse. Înțelesei că era ca în acele strîmtori greu de străbătut și că odată intrați în cimitir, nu am mai avea aceeași luptă de susținut. În afara torțelor, am pus să se aprindă și un felinar. Torțele se stinseră, dar felinarul rezistă. Trecurăm strîmtoarea și odată în cimitir, reaprinserăm torțele, pe care vîntul nu le stinse.

Totuși, pe măsură ce ne apropiam, vaitele se topeau și cînd am ajuns la marginea gropii, aproape că se stinseseră de tot.

Ne-am scuturat torțele deasupra largei deschizături și în mijlocul oaselor, pe stratul de var și pe pămînt în întregime găurit de ele, văzurăm ceva fără formă care se zbătea.

Acest ceva semăna cu un om.

— Cine ești și ce vrei? am întrebat acest soi de umbră.

— Vai! murmură ea, sînt nenorocitul lucrător care am dat o palmă lui Henri al IV-lea.

— Dar cum de-ai ajuns acolo? l-am întrebat.

— Scoateți-mă mai întîi de aici, domnule Lenoir, altfel mor.

Cînd paznicul se convinse că avea de-a face cu un om viu, groaza, care mai întîi pusese stăpînire pe el dispăru; el și ridicase o scară culcată în iarba cimitirului, o ținea în picioare, așteptînd ordinele mele.

I-am poruncit să coboare scara în groapă și i-am spus lucrătorului să urce. Se tîrî, în adevăr pînă la piciorul scării; dar ajuns acolo, cînd trebui să se ridice în picioare și să urce treptele, observă că avea un picior și un braț rupt.

I-am aruncat o frînghie cu un nod care se strînge fără a se desface, pe care și-a trecut-o pe la subțiori. Am păstrat celălalt capăt al frînghiei în mîinile mele; paznicul coborînd cîteva trepte și grație acestui dublu sprijin am reușit să-l scoatem pe acest om viu din tovărășia morților .

Abia fu afară din groapă, că și leșină. L-am dus lîngă foc; l-am culcat pe o grămadă de paie, apoi l-am trimis pe paznic să caute un chirurg.

Paznicul se întoarse cu un doctor înainte ca rănitul să-și fi recăpătat cunoștința și abia în timpul operației deschise ochii.

Odată făcut pansamentul, i-am mulțumit chirurgului și cum voiam să știu prin ce ciudată împrejurare se găsea profanatorul în mormîntul regal, m-am descotorosit de paznic. Acesta nici nu voia altceva după emoțiile unei asemenea nopți decît să se ducă la culcare și am rămas singur lîngă lucrător. M-am așezat pe o piatră lîngă paiele pe care era culcat și în fața vetrei a cărei flacără tremurătoare lumina partea bisericii unde eram, lăsînd restul într-o obscuritate cu atît mai groasă, cu cît partea în care ne găseam era mai luminată.

Întrebîndu-l pe rănit, iată ce mi-a povestit:

Concedierea nu îl neliniştise. Avea bani în buzunar şi pînă atunci văzuse că avîndu-i, nu-i lipsea nimic.

În consecinţă, se duse la cîrciumă.

La cîrciumă, începuse o sticlă, dar la al treilea pahar intrase cîrciumarul.

— Ai terminat? îl întrebase acesta.

— De ce? răspunse lucrătorul printr-o întrebare.

— Pentru că am auzit spunîndu-se că tu eşti cel care i-ai dat o palmă lui Henri al IV-lea.

— Ei bine! da, eu sînt! spuse obraznic lucrătorul. Şi?

— Şi? Nu vreau să dau de băut unui ticălos păcătos ca tine, care va aduce blestemul asupra casei mele.

— Casa ta, casa ta e casa tuturor şi de vreme ce plătesc, sînt la mine acasă.

— Da, dar tu nu vei plăti.

— De ce?

— Pentru că nu vreau banii tăi. Ori, cum nu vei plăti, nu vei fi la tine acasă, ci la mine; şi cum vei fi la mine, voi avea dreptul să te dau afară.

— Da, dacă eşti cel mai tare.

— Dacă nu sînt cel mai tare, îmi voi chema băieţii de prăvălie.

— Ei bine! cheamă-i puţin, să vedem.

Cîrciumarul strigă; trei băieţi pregătiţi mai dinainte, intrară cum îl auziră, fiecare cu un baston în mînă şi oricît chef ar fi avut să reziste, lucrătorul fu obligat să o şteargă fără o vorbă.

Atunci ieşi, rătăci cîtva timp prin oraş şi la ora cinei intră la birtaşul unde lucrătorii aveau obiceiul să ia masa.

Terminase de mîncat supa cînd apărură lucrătorii care-şi isprăviseră ziua de muncă.

Zărindu-l, se opriră în prag şi chemîndu-l pe birtaş îi spuseră că dacă acest om continuă să ia masa la el, ei nu vor mai călca în birtul lui, de la primul pînă la ultimul.

Birtaşul întrebă ce făcuse, de ajunsese dispreţuit de toţi.

I se răspunse că era omul care dăduse o palmă lui Henri al IV-lea.

— Atunci, ieşi de-aici! spuse birtaşul, înaintînd spre el, staţi-ar mîncarea în gît!

Avea şi mai puţine şanse să se opună birtaşului decît cîrciumarului. Lucrătorul blestemat se ridică ameninţîndu-şi tovarăşii, care se îndepărtară de el, nu din cauza ameninţărilor, pe care le rostise, ci din pricina profanării pe care o făptuise.

Ieşi, înfuriat, rătăci o parte a serii pe străzile din Saint-Denis, înjurînd şi blestemînd. Apoi, la orele zece se îndreptă spre camera sa.

Împotriva obiceiului, uşile erau închise.

Bătu la uşă. Gazda apăru la o fereastră. Cum era întuneric nu-l putu recunoaşte pe cel care bătea.

— Cine este? întrebă el.

Lucrătorul îşi spuse numele.

— Ah! spuse gazda, tu care ai dat o palmă lui Henri al IV-lea; aşteaptă.

— Ce! ce trebuie să aştept? spuse lucrătorul nerăbdător.

Şi în acelaşi timp, un pachet îi căzu la picioare.

— Ce e asta? întrebă lucrătorul.

— Tot ce e al tău e aici.

— Cum, tot ce e al meu e aici?

— Da, poţi să te culci unde pofteşti; n-am chef să-mi cadă casa în cap.

Lucrătorul, furios, luă o piatră şi o aruncă în uşă.

— Aşteaptă, zise gazda, să-ţi trezesc tovarăşii şi o să vedem.

Lucrătorul înţelese că nu avea nimic bun de aşteptat. Plecă şi găsind o poartă dată de perete la o sută de paşi de acolo, intră într-un şopron deschis.

În şopron erau paie; se culcă în ele şi adormi.

La douăsprezece fără un sfert i se păru că cineva îi atingea umărul. Se trezi şi văzu în faţa lui o formă albă, avînd înfăţişarea unei femei şi care-i făcea semn s-o urmeze.

Crezu că era una din acele nenorocite care au întotdeauna un culcuş şi plăcere de oferit cui poate plăti culcuşul şi plăcerea şi cum avea bani, cum prefera să-şi petreacă noaptea sub un acoperiş şi culcat într-un pat în loc s-o petreacă într-un şopron şi culcat pe paie, se ridică şi urmă femeia.

Femeia merse o clipă de-a lungul caselor din partea stîngă o Străzii-Mari, apoi traversă strada, o luă pe o ulicioară la dreapta, făcînd mereu semn lucrătorului s-o urmeze.

Acesta, obişnuit cu asemenea tertipuri nocturne, cunoscînd din experienţă ulicioarele unde locuiesc de obicei femeile de felul celei pe care o urma, nu făcu nici-o obiecţiune şi intră în ulicioară.

Ulicioara da în cîmp; crezu că femeia locuia într-o casă izolată şi se ţinu mai departe după ea.

După o sută de paşi, trecură printr-o spărtură dintr-un zid; dar, deodată, ridicîndu-şi ochii, zări în faţa lui vechea mînăstire de la Saint-Denis, cu clopotniţa sa uriaşă şi cu ferestrele uşor colorate de focul interior, lîngă care veghea paznicul.

O căută din ochi pe femeie; dispăruse.

Se afla în cimitir.

Voi să treacă înapoi prin spărtură. Dar ascunzînd spărtura, întunecată, ameninţătoare, cu braţul întins spre el, i se păru că vede fantoma lui Henri al IV-lea.

Fantoma făcu un pas înainte şi lucrătorul un pas înapoi.

La al patrulea sau la al cincilea pas, căzu pe spate în groapă.

Atunci i se păru că vede în jur pe toţi aceşti regi, înaintaşi şi urmaşi ai lui Henri al IV-lea, atunci i se păru că ridică asupra lui, unii toiegele lor, alţii sceptrele regale, strigîndu-i: „Nenorocire nelegiuitului!“ Atunci i se păru că la atingerea acestor mîini ale justiţiei şi a acestor sceptre grele ca plumbul, fierbinţi ca focul, îşi simte unul după altul mădularele zdrobite.

În aceea clipă sună miezul nopţii şi paznicul auzi vaietele.

Am făcut tot ce am putut să-l liniştesc pe acest nenorocit; dar mintea i se tulburase şi după trei zile de delir, muri strigînd: „Iertare!“

— Iertaţi-mă, spuse doctorul, dar nu înţeleg prea bine urmarea povestirii dumneavoastră. Accidentul lucrătorului dovedeşte că, preocupat de ce i se întîmplase în cursul zilei, fie treaz, fie în stare de somnambulism, rătăcise, noaptea; că, rătăcindu-se, intrase în cimitir şi că în timp ce umbla cu capul pe sus, în loc să-şi privească picioarele, căzuse în groapă, unde fireşte, în cădere, îşi rupsese un braţ şi un picior. Ori, dumneavoastră aţi vorbit de o prezicere care s-a împlinit, iar eu nu văd în toate astea cea mai mică prezicere.

— Aveţi răbdare, doctore, spuse cavalerul; întîmplarea pe care v-am povestit-o şi care, aveţi dreptate, nu este decît un fapt, duce direct la prezicerea pe care vă voi spune-o şi care e un mister.

Iată această prezicere:

Cam la 20 ianuarie 1794, după dărîmarea mormîntului lui François I, i se deschise mormîntul contesei de Flandra, fiica lui Filip cel Lung.

Aceste două morminte erau ultimele care rămîneau de scotocit; toate cavourile fuseseră sparte, toate mormintele fuseseră golite, toate osemintele erau în osuar.

Un ultim mormînt rămăsese necunoscut: acela al cardinalului de Retz, care, se spunea, fusese îngropat la Saint-Denis.

Toate cavourile fuseseră închise sau aproape, cavourile familiei de Valois şi cavoul Corolingienilor. Nu rămăsese decît cavoul Bourbonilor, care trebuia să se închidă a doua zi.

Paznicul îşi petrecea ultima noapte în această biserică unde nu mai avea nimic de păzit; îi dădusem voie să doarmă şi el profita.

La miezul nopţii fu trezit de zgomotul orgii şi al cîntecelor religioase. Se dezmetici, îşi frecă ochii şi îşi întoarse privirea spre cor, adică spre partea de unde veneau cîntecele.

Atunci, văzu uimit jeţurile din strane pline de călugării de la Saint-Denis; văzu un arhiepiscop slujind în altar; văzu catafalcul cu lumînări aprinse; şi sub el, marele postav mortuar de aur, care de obicei, nu acoperă decît corpul regilor.

În clipa cînd se trezea, liturghia se terminase şi ceremonialul îngropării începea.

Toiagul, coroana şi sceptrul regal puse pe o pernă de catifea roşie erau predate crainicilor, care le prezentară celor trei prinţi, care le luară.

De îndată înaintară, mai mult alunecînd decît mergînd şi fără ca zgomotul paşilor lor să trezească cel mai mic ecou în sală, les gentilshommes de la chambre* luară corpul şi-l duseră în cavoul Burbonilor, singurul deschis, în timp ce celelalte erau închise.

---

* *Gentilshommes de la chambre.* Slujbaşi ai regelui. Începînd cu domnia lui Louis al XIV-lea apar patru *premiers gentilshommes de la chambre.* Ei ţineau locul marelui şambelan cînd acesta lipsea, îi supravegheau pe paji, aveau onoarea să-i prezinte regelui cămaşa, ca să se îmbrace. (N.T.)

Atunci, le roi d'armes* coborî înăuntru şi după ce coborî strigă celorlalţi crainici să vină să-şi facă datoria.

Le roi d'armes şi crainicii erau în număr de cinci.

Din fundul cavoului, le roi d'armes îl chemă pe primul crainic, care coborî, purtînd pintenii; apoi al doilea, care coborî, purtînd mănuşile de oţel; apoi al treilea, care coborî, ducînd scutul; apoi, al patrulea, care coborî, ducînd coiful cu coroană, apoi al cincilea, care coborî, ducînd mantaua de deasupra armurei.

În urmă, îl chemă pe le premier valet tranchant,** care aduse steagul; căpitanii gărzii elveţiene, arcaşii gărzii şi două sute de gentilomi ai casei regale; marele scutier, care aduse sabia regală; primul şambelan care aduse steagul Franţei; marele maestru, prin faţa căruia trecură les maîtres d'hotel*** aruncîndu-şi bastoanele albe în cavou şi salutînd pe cei trei prinţi purtători ai coroanei, toiagului şi ai sceptrului, pe măsură ce defilau; cei trei prinţi care aduseră la rîndul lor toiagul, sceptrul şi coroana.

Atunci le roi d'armes strigă cu voce tare de trei ori:

„Regele e mort, trăiască regele! Regele e mort; trăiască regele! Regele e mort; trăiască regele!"

Un crainic care rămăsese în altar repetă triplul strigăt.

În fine, marele maestru, îşi sfărîmă bagheta în semn că era distrusă casa regelui.

De îndată trompetele sunară şi orga se deşteptă.

Apoi, în timp ce trompetele sunau din ce în ce mai slab, în timp ce orga gemea din ce în ce mai încet, luminile lumînărilor păliră, corpurile asistenţilor se înceţosară şi la ultimul geamăt al orgii, la ultimul sunet al trompetelor, totul dispăru.

A doua zi, paznicul, povesti în lacrimi, îngroparea regală pe care o văzuse şi la care, sărmanul om, asistase singur, prezicînd că aceste morminte mutilate vor fi reconstituite şi cu toate decretele Convenţiei şi opera ghilotinei, Franţa va revedea o nouă monarhie şi Saint-Denis-ul noi regi.

---

* *Le roi d'armes* era numit astfel primul şi căpetenia crainicilor. Avea sarcina să anunţe războaiele, armistiţiile, tratatele de pace şi turnirurile. Ei îl reprezentau pe rege şi în această calitate se bucurau de privilegiile ambasadorilor. (N.T.)

** *Le premier valet tranchant,* slujbaş al casei regale sau princiare care tăia carnea la masă (N.T.)

*** *Le maître d'hotel* slujbaş al casei regale, însărcinat să vegheze asupra aprovizionării pentru masă, să taie şi să servească la masă (N.T.)

Această prezicere îi aduse bietului om închisoarea şi fu aproape de eşafod; ca, treizeci de ani mai tîrziu, adică la 20 septembrie 1824, în spatele aceleiaşi coloane unde avusese vedenia, să-mi spună, trăgîndu-mă de pulpana hainei:

— Ei bine! domnule Lenoir, cînd vă spuneam că bieţii noştri regi vor reveni într-o zi la Saint-Denis, mă înşelam?

Într-adevăr, în acea zi era îngropat Louis al XVIII-lea cu acelaşi ceremonial pe care paznicul mormintelor îl văzuse cu treizeci de ani mai înainte.

— Explicaţi-ne aceasta, doctore.

X

ŢOALĂ*

Fie că era convins, fie ceea ce e mai probabil, că negarea i se părea dificilă faţă de un om cum era cavalerul Lenoir, doctorul tăcu.

Tăcerea doctorului lăsa cîmp liber comentariilor; părintele Moulle se năpusti în arenă.

— Toate acestea îmi întăresc sistemul.

— Şi care e sistemul dumneavoastră? întrebă doctorul, încîntat că reia polemica cu rivali mai puţin aspri ca domnul Ledru şi cavalerul Lenoir.

— Că trăim între două lumi invizibile, populate, una de spirite infernale, alta de spirite cereşti; că la naşterea noastră, două genii, unul bun, altul rău, s-au aşezat alături de noi, însoţindu-ne toată viaţa, unul insuflîndu-ne binele, celălalt răul şi că în clipa morţii noastre cel care triumfă pune stăpînire pe noi. Astfel, corpul nostru devine sau prada unui diavol sau locuinţa unui înger; la sărmana Solange, geniul bun triumfase şi el îţi spunea adio, Ledru, prin buzele mute ale tinerei martire; la tîlharul condamnat de judecătorul scoţian, diavolul rămăsese stăpîn şi el era cel care venea succesiv la judecător sub forma unui cotoi, în haina aprodului, cu înfăţişarea unui schelet; în fine, în ultimul caz, îngerul monarhiei e cel care a răzbunat nelegiuirea groaznicei profanări a mormintelor şi care, aşa cum Christos s-a arătat celor umili, a arătat restaurarea viitoare a regalităţii unui sărman paznic de morminte şi aceasta cu tot atîta pompă de parcă fantastica ceremonie i-ar fi avut ca martori pe toţi viitorii demnitari de la curtea lui Louis al XVIII-lea.

---

* Artif(ailles) în argou înseamnă ţoale. (N.T.)

— Dar, în fine, părinte, zise doctorul, orice sistem e fondat pe o convingere.

— Fără îndoială.

— Dar aceasta convingere, ca să fie reală, trebuie să se bazeze pe un fapt.

— Şi a mea se bazează pe un fapt.

— Pe un fapt care v-a fost povestit de cineva în care aveţi deplină încredere?

— Pe un fapt care mi s-a întîmplat chiar mie.

— Ah! părinte; să vedem faptul.

— Cu plăcere. Sînt născut în acea parte a moştenirii vechilor regi, care se numeşte astăzi departamentul Aisne şi care se numea altădată Ile-de-France; tata şi mama locuiau într-un cătun aşezat în mijlocul pădurii din Villers-Cotterets şi care se numeşte Fleury. Pînă la naşterea mea, mai avuseseră cinci copii, trei băieţi şi două fete care muriseră toţi. Cînd mama se văzu însărcinată cu mine, făgădui prin jurămînt să mă îmbrace numai în alb pînă la vîrsta de şapte ani, iar tatăl meu promise un pelerinaj la Notre Dame de Liesse.

Aceste două făgăduieli nu sînt deloc rare în provincie şi era între ele o legătură directă, pentru că albul este culoarea Fecioarei şi că Notre Dame de Liesse nu e altcineva decît fecioara Maria.

Din nenorocire, tata muri în timpul sarcinei mamei: dar mama, care era o femeie cucernică, nu fu mai puţin hotărîtă să îndeplinească dubla făgăduială în întregime; îndată, după naştere, am fost îmbrăcat în alb din cap pînă în picioare, şi cînd mama putu să umble, plecă pe jos, după cum făgăduise, în pelerinaj sfînt.

Notre-Dame de Liesse, din fericire, nu era decît la cincisprezece sau şaisprezece leghe de satul Fleury; în trei etape, mama ajunse la destinaţie.

Acolo, se spovedi şi se împărtăşi, primind de la preot o medalie de argint pe care mi-o atîrnă la gît.

Mulţumită dublei făgăduieli îndeplinite, am fost ferit de toate accidentele tinereţei şi cînd am atins vîrsta judecăţii, fie ca urmare a educaţiei religioase primite, fie drept influenţă a medaliei, m-am simţit atras spre preoţie. Făcîndu-mi studiile la seminarul din Soissons am ieşit preot în 1780 şi am fost trimis vicar la Etampes.

Întîmplarea a făcut să fiu repartizat la aceea din cele patru biserici din Etampes care este sub ocrotirea Maicii Domnului.

Această biserică este unul din minunatele monumente pe care epoca romană le-a lăsat evului mediu. Întemeiată de Robert cel Puternic, a fost terminată abia în veacul al doisprezecelea; ea are şi astăzi încă vitralii admirabile care, după repararea sa recentă, trebuiau să se armonizeze de minune cu pictura şi poleiala care îi acopereau coloanele şi îi îmbogăţeau capitelurile.

De copil, iubisem mult aceste eflorescenţe de granit pe care credinţa le-a făcut să răsară din pămînt din secolul al zecelea pînă într-al şaisprezecelea, ca să acopere solul Franţei, această fiică mai mare a Romei, cu o pădure de biserici; iubirea incetă cînd muri credinţa în inimi, ucisă de otrava lui Luther şi a lui Calvin.

Mă jucasem, de copil, în ruinele lui Saint-Jean din Soissons; îmi bucurasem ochii cu fanteziile tuturor acestor ornamente, care păreau flori pietrificate, astfel că atunci cînd am văzut Notre Dame d'Etampes, am fost fericit că întîmplarea sau mai degrabă Providenţa, mi-a sortit, rîndunică, un asemenea cuib; alcyon, un astfel de vas.

Cele mai fericite clipe ale mele erau cele pe care le petreceam în biserică. Nu vreau să spun că ceea ce mă reţinea aci era numai un simţămînt religios; nu, era un simţămînt de mulţumire deplină care se poate compara cu cel al păsării scoasă din maşina pneumatică unde a început să se facă vid, ca să fie redată spaţiului şi libertăţii. Spaţiul meu era cel care se întindea de la faţadă pînă la absidă; libertatea mea era de a visa, timp de două ore, în genunchi, pe un mormînt sau cu coatele rezemate de o coloană. La ce visam? fireşte nu la vreo arguţie teologică; nu, ci la acea luptă eternă dintre bine şi rău care-l hărţuieşte pe om din ziua păcatului; la acei frumoşi îngeri cu aripile albe, la acei diavoli sluţi cu feţele roşii, care la fiecare rază a soarelui, scînteiau pe vitralii, unii strălucitori de focul ceresc, alţii sclipind în flăcările iadului; Notre Dame, pe scurt, era locuinţa mea; acolo, trăiam, mă gîndeam, mă rugam. Căsuţa parohială care mi se dăduse nu reprezenta decît legătura mea cu pămîntul, acolo mîncam şi mă culcam, asta era tot.

Şi adesea, nu părăseam frumoasa mea Notre-Dame decît la miezul nopţii sau chiar o oră mai tîrziu.

Aceasta se ştia. Cînd nu eram la parohie, eram la Notre-Dame. Veneau să mă caute acolo şi mă găseau.

Din zgomotele lumii, puţine ajungeau pînă la mine, închis cum eram în acest sanctuar al religiei şi mai ales al poeziei.

Totuşi, printre aceste zgomote, era unul care interesa pe toată lumea, mici şi mari, clerici şi laici. Împrejurimile Etampes-ului erau pustiite de un urmaş sau mai degrabă de un rival al lui Cartouche şi al lui Poulailler, care, prin îndrăzneală, părea să meargă pe urmele înaintaşilor săi.

Acest bandit, care jefuia orice, dar mai cu seamă bisericile, se numea Ţoală.

Un lucru care mă făcu să dau o atenţie deosebită isprăvilor acestui tîlhar, e că nevasta lui, care locuia în partea de jos a oraşului Etampes, era una dintre penitentele mele cele mai sîrguincioase. Cinstita şi demna femeie, pentru care viaţa da crime în care căzuse bărbatul ei era motiv de remuşcări şi care crezîndu-se răspunzătoare în faţa lui Dumnezeu, ca soţie, îşi petrecea viaţa în rugăciuni şi în spovedanie, sperînd ca prin faptele sale cucernice, să uşureze gravitatea purtării lui nelegiuite.

Cît despre el, ţin să vă spun că era un bandit care nu se temea nici de dumnezeu, nici de diavol, pretinzînd că societatea era rău făcută şi că el fusese trimis pe pămînt ca s-o îndrepte; că, datorită lui, echilibrul s-ar restabili în averi şi că el nu era decît precursorul unei secte care va apare într-o zi şi care va predica ceea ce el punea în practică, adică bunurile să fie ale tuturora.

De douăzeci de ori fusese prins şi închis, dar, aproape întotdeauna, în a doua sau a treia noapte, celula era găsită goală; cum nu se ştia prin ce mijloace evadase, se spunea că descoperise iarba fiarelor.

De acest om se lega deci o anumită doză de supranatural.

Cît despre mine nu mă gîndeam la el decît cînd sărmana sa soţie venea să mi se spovedească, mărturisindu-mi spaimele sale şi cerîndu-mi sfaturi.

Atunci, înţelegeţi, o sfătuiam să uzeze de toată influenţa ei asupra soţului ca să-l aducă pe drumul cel bun. Dar influenţa sărmanei femei era foarte slabă. Îi rămînea doar eterna cerere de iertare pe care rugăciunea o poate obţine de la Domnul.

Sărbătorile de Paşti din 1783 se apropiau. Era în noaptea de joi spre vinerea sfîntă. Ascultasem, în cursul zilei de joi un mare număr de spovedanii şi spre orele opt seara eram aşa de obosit că am adormit în confesional.

Paracliserul mă văzuse adormit; dar cunoscîndu-mi obiceiurile şi ştiind că aveam asupra mea o cheie de la uşa bisericii, nici măcar nu se gîndi să mă trezească; ceea ce mi se întîmpla în seara aceea mi se mai întîmplase de o sută de ori.

Dormeam deci, cînd în mijlocul somnului am simţit răsunînd un fel de zgomot îndoit. Pe de o parte vibraţia ciocanului de bronz bătînd miezul nopţii, pe de altă parte un pas pe lespedea de piatră.

Am deschis ochii şi mă pregăteam să ies din confesional, cînd, în raza de lumină aruncată de lună printre vitraliile unei ferestre, mi se păru că văd un om.

Cum omul mergea cu grijă, privind în jurul lui la fiecare pas pe care-l făcea, mi-am dat seama că nu era nici unul dintre ajutoare, nici paracliserul, nici cîntăreţul bisericii, niciunul din obişnuiţii bisericii, ci un intrus care venise acolo cu intenţii rele.

Vizitatorul nocturn se îndreaptă spre altar, ajuns acolo, se opri şi după o clipă am auzit lovitura seacă a fierarului pe o piatră de scăpărat; am văzut pîlpîind o scînteie, o bucată de iască s-a aprins şi îşi fixă pîlpîirea rătăcitoare la mucul unei lumînări pusă pe altar.

La lumina lumînării, am putut vedea atunci un om de statură mijlocie, purtînd la brîu două pistoale şi un pumnal; după faţa sa mai degrabă batjocoritoare decît îngrozitoare, mi-am dat seama că aruncînd o privire cercetătoare pe toată întinderea luminată de lumînare, păru complet liniştit în urma acestui examen.

În consecinţă, scoase din buzunar, nu o legăturică de chei, ci o legăturică cu acele unelte, menite să le înlocuiască şi care se numesc privighetori, fără îndoială după numele faimosului Rossignol care se lăuda că are chei pentru orice broască. Cu ajutorul uneia din aceste unelte, deschise tabernacolul, scoţînd mai întîi sfîntul artofer, măreaţă cupă din argint vechi cizelată sub Henri al II-lea, apoi un chivot masiv, care fusese dat oraşului de regina Marie-Antoinette, apoi, în fine, dauă vase de argint aurit.

Cum asta era tot ce conţinea tabernacolul, îl închise cu grijă şi îngenunchie ca să deschidă partea de jos a altarului, unde ar fi trebuit să fie racla.

În această parte era o Maica Domnului de ceară, încoronată cu o coroană de aur şi de diamante şi îmbrăcată într-o rochie brodată toată cu pietre scumpe.

După cinci minute, racla, căreia, de altfel, hoţul ar fi putut să-i spargă pereţii de sticlă, fusese deschisă, ca şi tabernacolul, cu ajutorul unei chei false şi cînd el se pregătea să pună rochia şi coroana alături de chivot, de vase şi de sfîntul artofor, am înaintat spre altar nevrînd să fie făptuit un asemenea furt.

Zgomotul pe care l-am făcut deschizînd uşa îl sili pe hoţ să se întoarcă. Se aplecă în spre partea mea şi încerca să-şi cufunde privirea în cele mai îndepărtate întunecimi ale bisericii; dar confesionalul era în afara luminii, aşa că nu mă văzu cu adevărat decît cînd am intrat în cercul luminat de flacăra tremurătoare a lumînării.

Zărind un om, hoţul se sprijini de altar, scoase un pistol de la brîu şi-l îndreptă spre mine.

Dar după lunga mea sutană neagră el văzu de îndată că nu eram decît un simplu preot inofensiv, neavînd drept apărare altceva decît credinţa şi drept armă altceva decît cuvîntul.

Cu toată ameninţarea pistolului îndreptat spre mine, am înaintat pînă la treptele altarului. Simţeam că dacă ar trage în mine, fie pistolul nu ar lua foc, fie glonţul s-ar abate din drum; aveam în mînă medalia şi mă simţeam în întregime apărat de sfînta dragoste a Maicii Domnului.

Calmul sărmanului vicar păru să-l emoţioneze pe bandit.

— Ce vrei? îmi spuse el cu o voce pe care se forţa s-o facă sigură.

— Eşti Ţoală? l-am întrebat.

Vezi bine! răspunse el, cine ar îndrăzni, dacă n-aş fi eu, să pătrundă singur într-o biserică?

Sărman păcătos înglodat în păcat, care eşti mîndru de crimele tale, i-am spus, nu înţelegi că în jocul pe care-l joci, îţi pierzi nu numai capul ci şi sufletul?

— Haida de! zise el, corpul mi l-am salvat de atîtea ori, că sînt sigur c-o să-l mai salvez, cît despre suflet...

— Ei bine! cît despre suflet?

— Asta o priveşte pe nevasta-mea: e cucernică pentru amîndoi şi îmi va mîntui sufletul în acelaşi timp cu al ei.

— Ai dreptate, nevasta dumitale e o femeie sfîntă, prietene, şi ar muri desigur de durere dacă ar afla c-ai făptuit această crimă.

— Oh! Oh! dumneata crezi că sărmana mea soţie va muri de durere?

— Sînt sigur.

— Iacă! o să rămîn văduv, continuă tîlharul izbucnind în rîs şi întinzînd mîinile spre vasele sfinte.

Dar am urcat cele trei trepte ale altarului şi i-am oprit braţul.

— Nu, i-am spus, căci nu vei comite această nelegiuire.

— Şi cine o să mă împiedice?

— Eu.

— Prin forţă?

— Nu, prin convingere. Dumnezeu nu şi-a trimis preoţii pe pămînt ca să uzeze de forţă, care e un lucru omenesc, ci de convingere, care e o virtute cerească. Prietene, nu e vorba de biserică, care-şi poate procura alte vase, ci de dumneata care n-o să-ţi poţi răscumpăra păcatul; prietene, n-o să comiţi această nelegiuire.

— Ah...! dumneata cinstite părinte, crezi că e prima?

— Nu, ştiu că e a zecea, a douăzecea, a treizecea poate, dar ce-mi pasă? Pînă acum ochii dumitale erau închişi, în seara aceasta se vor deschide, asta-i totul. N-ai auzit spunîndu-se că a fost un om numit Pavel care păzea mantăile celor care-l loveau cu pietre pe sfîntul Ştefan? Ei bine! acest om avea ochii acoperiţi cu solzi de peşte, cum a spus chiar el; într-o zi solzii îi căzură de pe ochi; văzu; şi acesta fu sfîntul Pavel. Da, sfîntul Pavel!... marele, ilustrul sfînt Pavel!...

— Spuneţi-mi părinte, sfîntul Pavel n-a fost spînzurat?

— Ba da.

— Ei bine! la ce i-a servit să vadă?

— Asta i-a servit ca să fie convins că, uneori, mîntuirea este în pedeapsa trupească. Astăzi, sfîntul Pavel a lăsat un nume venerat pe pămînt şi se bucură de fericire eternă în cer.

— La ce vîrstă a ajuns sfîntul Pavel să vadă?

— La treizeci şi cinci de ani.

— Am depăşit vîrsta, am patruzeci.

— Niciodată nu e prea tîrziu să te căieşti. Isus, cînd era pe cruce i-a spus hoţului cel rău: un cuvînt de rugăciune şi te mîntuiesc.

— Ah...! ţii deci la argintăria ta? zise banditul privindu-mă.

— Nu. Ţin la sufletul tău pe care vreau să-l salvez.

— La sufletul meu! o să mă faci să te cred; îţi baţi joc de mine! Ai haz!

— Vrei să-ţi dovedesc că ţin la sufletul tău? i-am spus.

— Da, dă-mi această dovadă, o să-mi facă plăcere.

— Care e valoarea furtului pe care vrei să-l comiţi în noaptea aceasta?

— Eh! eh! spuse tîlharul privind vasele, potirul, chivotul şi rochia Fecioarei, fac, cu bunăvoinţă, pînă într-o mie de scuzi.

— Pînă într-o mie de scuzi?

— Ştiu foarte bine că toate astea valorează dublu; dar în treaba asta trebuie să pierd cel puţin două treimi; diavolii aceia de evrei sînt aşa de hoţi!

— Vino la mine.

— La tine?

— Da, la mine, la parohie. Am o mie de franci, ţi-o dau ca acont.

— Şi celelalte două mii?

— Celelalte două mii? ei bine! îţi promit, pe cuvîntul meu de preot! că voi merge în satul meu; mama are ceva avere, o să vîndă trei sau patru pogoane de pămînt ca să fac rost de celelalte două mii de franci şi ţi le voi da.

— Da, ca să-mi dai o întîlnire și să mă faci să cad în vreo capcană?

— Nici tu nu crezi ceea ce spui, făcui eu, întinzînd mîna spre el.

— Ei bine! e adevărat, nu cred, spuse el cu o înfățișare posomorîtă. Mama ta e deci bogată?

— Mama e săracă.

— Atunci, va fi ruinată?

— Cînd îi voi spune că am salvat un suflet cu prețul sărăciei sale, mă va binecuvînta. Dealtfel, dacă nu va mai avea nimic, va veni să locuiască la mine și eu voi avea întotdeauna deajuns pentru amîndoi.

— Primesc, zise el; să mergem.

— Fie, dar așteaptă.

— Ce?

— Închide în tabernacol obiectele pe care le-ai luat de-acolo, închide-le cu cheia, asta îți va aduce fericire.

Sprîncenele banditului se încruntară ca acelea ale unui om pe care-l cotropea credința, fără voia lui; puse la loc în tabernacol vasele sfinte și-l închise cu cea mai mare grijă.

— Vino, zise el.

— Fă mai întîi semnul crucii, i-am spus.

Încercă să izbucnească într-un hohot de rîs batjocoritor, dar rîsul început se opri de la sine.

Apoi făcu semnul crucii.

— Acum, urmează-mă, i-am spus.

Am ieșit prin ușiță; în mai puțin de cinci minute ne aflam la mine.

În timpul drumului, cît de scurt era, banditul păru foarte neliniștit, privind în jurul lui și temîndu-se să nu-l fac să cadă în vreo capcană.

Ajuns la mine, rămase lîngă ușă.

— Ei bine! mia de franci? întrebă el.

— Așteaptă, am răspuns.

Am aprins o lumînare la focul muribund; am deschis un dulap, am scos o pungă.

— Iată-i, i-am spus.

Și i-am dat punga.

— Acum, cînd voi avea celelalte două mii?

— Îți cer șase săptămîni.

— Bine, te aștept șase săptămîni.

— Cui să-i predau?

Banditul se gîndi o clipă.

— Soţiei mele, spuse el.

— Bine!

— Dar ea să nu ştie nici de unde vin, nici cum i-am cîştigat.

— N-o să ştie nici ea, nici altcineva. Şi niciodată, la rîndul tău, nu vei mai încerca nimic împotriva Maicii Domnului de la Etampes, nici împotriva oricărei alte biserici de sub protecţia Fecioarei?

— Niciodată!

— Pe cuvîntul tău?

— Pe cuvîntul meu de Ţoală!

— Mergi frate şi nu mai păcătui.

L-am salutat, făcîndu-i semn cu mîna că era liber să plece.

— Păru să ezite o clipă, apoi deschizînd uşa cu grijă, dispăru.

Am îngenunchiat şi m-am rugat pentru el.

Nu-mi isprăvisem rugăciunea că auzii bătînd în uşă.

— Intră, am spus fără să mă întorc.

Cineva, într-adevăr, văzîndu-mă, cum mă rugam se opri şi rămase în picioare în spatele meu.

Cînd mi-am sfîrşit rugăciunea, m-am întors şi l-am văzut pe Ţoală nemişcat şi drept lîngă uşă cu punga în mînă.

— Ţine, spuse el, ţi-am adus mia ta de franci.

— Mia mea de franci?

— Da şi sîntem chit pentru celelalte două mii.

— Şi totuşi făgăduinţa pe care mi-ai făcut-o, o ţii?

— Vezi bine!

— Te căieşti, aşa dar!

— Nu ştiu dacă mă căiesc sau nu, dar nu vreau banii tăi, asta-i tot.

Şi puse punga pe marginea bufetului.

Apoi, scăpat de pungă, se opri parc-ar fi vrut să ceară ceva; dar cererea, se simţea, era greu să-i iasă din gură. Privirea lui mă întreba.

— Ce doreşti? l-am întrebat. Vorbeşte, prietene. Ceea ce ai făcut e bine; să nu-ţi fie ruşine să faci fapte şi mai bune.

— Ai o mare credinţă în Maica Domnului? m-a întrebat el.

— Mare.

— Şi crezi că prin mijlocirea ei, un om oricît de vinovat ar fi, poate fi mîntuit în clipa morţii? Ei bine! în schimbul acestor trei mii de franci, de care eşti chit, dă-mi vreo relicvă, vreun şir de mătănii, vreo raclă cu moaşte pe care s-o pot săruta în clipa morţii.

Am scos medalia şi lanţul de aur pe care mama mi le pusese la gît şi care nu mă părăsiseră de atunci şi le-am dat tîlharului.

Tîlharul şi-a lipit buzele de medalie şi fugi.

Un an se scurse fără să mai aud vorbindu-se de Ţoală; fără îndoială părăsise Etampes ca să lucreze în altă parte.

În vremea aceasta, am primit o scrisoare de la confratele meu, vicarul din Fleury. Buna mea mamă era foarte bolnavă şi mă chema lîngă ea. Am obţinut un concediu şi am plecat.

Şase săptămîni sau două luni de bune îngrijiri şi de rugăciuni îi redară sănătatea. Ne-am despărţit, eu bucuros, ea sănătoasă şi m-am întors la Etampes.

Am sosit într-o vineri seară; oraşul întreg era tulburat. Faimosul hoţ Ţoală fusese prins pe lîngă Orléans, judecat la tribunalul de ultimă instanţă al acestui oraş, care după condamnare îl trimisese la Etampes să fie spînzurat, ţinutul Etampes fiind principala scenă a nelegiuirilor sale.

Execuţia avusese loc chiar în acea dimineaţă.

Iată ce am aflat în stradă; dar, intrînd în casa parohială, am aflat încă ceva; o femeie din oraşul de jos, venise de mai mult de zece ori, începînd din dimineaţa zilei precedente, adică din momentul cînd Ţoală fusese adus la Etampes pentru a fi executat, ca să afle dacă mă înapoiasem.

Această insistenţă nu era uimitoare. Scrisesem ca să-mi anunţ întoarcerea şi eram aşteptat dintr-o clipă într-alta.

Nu cunoşteam în partea de jos a oraşului decît pe sărmana femeie ce avea să devină curînd văduvă. M-am hotărît să mă duc la ea chiar înainte de a-mi scutura praful de pe încălţăminte.

De la casa parohială pînă în partea de jos a oraşului, nu era decît un pas. Bătuse de ora zece; dar mă gîndeam că dacă dorinţa de a mă vedea era aşa de vie, sărmana femeie n-o să fie deranjată de vizita mea.

Am coborît deci pînă în mahala şi am întrebat de casa ei. Cum toată lumea o cunoştea ca pe o sfîntă, nimeni n-o învinovăţea de fărădelegile soţului său, nimeni nu-i făcea o ruşine din ruşinea lui.

Am ajuns la ușă. Oblonul era deschis și prin ochiul de geam, am putut s-o văd pe sărmana femeie îngenunchiată la piciorul patului și rugîndu-se.

După mișcarea umerilor se putea ghici că plîngea rugîndu-se.

Am bătut în ușă.

Se ridică și veni repede să-mi deschidă.

— Ah! părinte! strigă ea, presimțeam că veți veni. Cînd ați bătut am știut că sînteți dumneavoastră. Vai! Vai! sosiți prea tîrziu: soțul meu a murit nespovedit.

— A murit așadar în păcat?

— Nu; dimpotrivă, sînt sigură că era creștin în adîncul inimii, dar spusese că nu vrea alt preot afară de dumneavoastră, că nu s-ar spovedi decît dumneavoastră și că dacă nu vi se spovedea dumneavoastră, nu se va spovedi altcuiva decît Maicii Domnului.

— V-a spus el asta?

— Da și tot spunînd, săruta o medalie a Fecioarei atîrnată la gîtul lui cu un lanț de aur, rugînd ca, mai presus de orice, să nu i se scoată medalia și afirmînd că dacă vom reuși să-l îngropăm cu ea, diavolul nu va avea nici o putere asupra trupului său.

— E tot ce a spus?

— Nu. Părăsindu-mă ca să meargă la eșafod, mi-a mai spus că veți sosi astă seară și că veți veni să mă vedeți îndată după sosire; iată de ce vă așteptam.

— El v-a spus aceasta? făcui eu uimit.

— Da și apoi m-a însărcinat cu o ultimă rugăminte.

— Pentru mine?

— Pentru dumneavoastră. A spus că la orice oră ați veni, să vă rog . . . Dumnezeule! n-o să îndrăznesc niciodată să vă spun un asemenea lucru, ar fi așa de penibil pentru dumneavoastră . . .

— Spune, femeie, spune

— Ei bine! să vă rog să mergeți la Justice* și acolo, sub trupul său, să spuneți pentru sufletul lui cinci *Pater* și cinci *Ave*. A spus că nu mă veți refuza, părinte.

— Și a avut dreptate, căci mă duc chiar acum acolo.

— Oh! cît de bun sînteți!

---

* Așa era numit locul unde se spînzurau hoții și asasinii. (N.T.)

Şi-mi luă mîinile vrînd să mi le sărute. Mi le-am retras.

— Haide, femeie, i-am spus, curaj!

— Dumnezeu îmi dă, domnule părinte, nu mă plîng.

— Altceva n-a cerut?

— Nu.

— Bine! Dacă nu trebuie împlinită decît această dorinţă pentru odihna sufletului său, sufletul lui va dobîndi odihna.

Am ieşit.

Era aproape zece şi jumătate. Ne aflam în ultimele zile ale lui aprilie, adierea era încă răcoroasă. Totuşi cerul era frumos, frumos mai ales pentru un pictor, căci luna se rostogolea într-o mare de valuri întunecate care dădeau orizontului o înfăţişare aparte.

Am înconjurat vechile ziduri ale oraşului şi am ajuns la poarta Parisului. După ora unsprezece noaptea era singura poartă din Etampes care rămînea deschisă.

Scopul drumului meu afară din oraş era o piaţă care, astăzi ca şi atunci, domină tot oraşul. Numai că astăzi nu rămîn alte urme ale spînzurătorii care era ridicată atunci în această piaţă, decît trei fragmente ale zidăriei care întărea stîlpii legaţi între ei prin două bîrne ce alcătuiau spînzurătoarea.

Ca să ajungi la această piaţă, aşezată la stînga drumului cînd vii dinspre Etampes la Paris şi la dreapta cînd vii dinspre Paris la Etampes, trebuia să treci pe la poalele turnului Guinette, lucrare înaintată de apărare, care pare o sentinelă izolată în cîmpie ca să păzească oraşul.

Acest turn pe care trebuie să-l cunoaşteţi cavalere Lenoir, şi pe care Louis al XI-lea a încercat altădată să-l arunce în aer fără să reuşească, e spintecat de explozie şi pare a privi spînzurătoarea din care nu vede decît un capăt cu orbita neagră a unui imens ochi lipsit de vedere.

Ziua e locuinţa corbilor; noaptea e palatul ciufilor şi al ciuhurezilor.

Am apucat-o, în mijlocul strigătelor şi al gemetelor lor, pe drumul pieţii, drum strîmt, greu, aspru, săpat în stîncă, deschis printre mărăcini.

Nu pot spune că mi-era frică. Omul care crede în dumnezeu, care se încredinţează lui, nu trebuie să aibă frică de nimic dar, eram emoţionat.

Nu se auzea decît tic-tacul monoton al morii din oraşul de jos, strigătul bufniţelor şi al ciufilor şi fluieratul vîntului prin mărăcini.

Luna intra într-un nor negru căruia îi broda marginile cu un ciucure alburiu. Apoi dispăru.

Îmi bătea inima. Mi se părea că voi vedea, nu ceea ce venisem să văd, ci ceva neaşteptat. Urcam mereu.

Ajuns la un anumit punct al urcuşului, am început să disting extremitatea superioară a spînzurătorii, compusă din cei trei stîlpi şi din acea dublă grindă de stejar, despre care am mai vorbit.

De aceste grinzi de stejar atîrnă crucile de fier de care sînt legaţi condamnaţii.

Zăream, ca o umbră mobilă, corpul nenorocitului Ţoală, pe care vîntul îl legăna în spaţiu.

Deodată m-am oprit; descopeream acum spînzurătoarea din vîrf şi pînă la bază. Zării o masă fără formă care părea un animal cu patru labe şi care se mişca.

M-am oprit şi m-am trîntit în spatele unei stînci. Animalul era mai mare ca un cîine şi mai masiv decît un lup.

Deodată se ridică pe labele din urmă şi am recunoscut că acest animal nu era altul decît cel pe care Platon îl numea un animal cu două picioare şi fără pene, adică un om.

Ce putea să facă la această oră, un om sub o spînzurătoare, decît să vină mînat de credinţă ca să se roage sau de ticăloşie ca să săvîrşească vreo nelegiuire?

În tot cazul, am hotărît să tac mîlc şi să aştept.

În acest moment luna ieşi din norul care o ascunsese o clipă şi-şi aruncă lumina din plin asupra spînzurătorii. Am înălţat ochii.

Atunci, am putut vedea lămurit omul şi chiar toate mişcările pe care le făcea.

Omul ridică o scară culcată pe pămînt, o rezemă de stîlpul cel mai apropiat de cadavrul spînzuratului.

După care urcă scara.

Apoi formă cu spînzuratul un grup ciudat, în care viul şi mortul păreau să se confunde într-o îmbrăţişare.

Deodată un ţipăt îngrozitor răsună. Am văzut agitîndu-se cele două corpuri; am auzit stigînd ajutor cu o voce gîtuită, care încetă curînd să fie distinctă; apoi, unul din cele două corpuri se desfăcu din spînzurătoare, în timp ce celălalt rămînea spînzurat de frînghia sa şi-şi mişca mîinile şi picioarele.

Îmi era imposibil să ghicesc ce se întîmplă sub mașinăria infamă; dar, în fine, operă a omului sau a diavolului, aci se întîmpla ceva deosebit, ceva care chema în ajutor, ceva care cerea cu stăruință ajutor.

—M-am repezit.

La vederea mea, spînzuratul păru să-și îndoiască agitația în timp ce, sub el, zăcea nemișcat corpul care se desfăcuse din spînzurătoare.

Am alergat întîi la cel viu. Am urcat repede treptele scării și am tăiat frînghia cu cuțitul; spînzuratul a căzut la pămînt, eu am sărit de pe scară.

Spînzuratul se rostogolea în groaznice convulsii, celălalt era mereu nemișcat.

Am înțeles că ștreangul continua să strîngă gîtul bietului om. M-am trîntit peste el imobilizîndu-l și cu mare greutate am desfăcut ștreangul care-l sugruma.

În timpul acestei operații, care mă obliga să-l privesc pe acest om în față, am recunoscut cu uimire, în el, pe călău.

Avea ochii scoși din orbite, fața albăstrie, falca aproape strîmbată și o răsuflare care semăna mai mult cu un horcăit decît cu o respirație îi scăpa din piept.

Totuși aerul îi reintra puțin cîte puțin în plămîni și odată cu aerul, viața.

Îl rezemasem de o piatră mare; după o clipă, păru să-și vină în simțiri, tuși, își întoarse capul și sfîrși prin a mă privi în față.

Uimirea sa nu fu mai mică decît fusese a mea.

— Oh! oh! părinte, spuse el, dumneavoastră sînteți?

— Da, eu.

— Și ce căutați aci? mă întrebă el.

— Dar dumneata?

Păru să-și adune mințile. Privi încă o dată în jurul lui; dar, de data aceasta, ochii i se opriră pe cadavru.

— Ah! spuse el încercînd să se ridice, să mergem, domnule părinte, în numele cerului, să mergem.

— Du-te dumneata, dacă vrei, prietene; dar eu am o datorie de îndeplinit.

— Aici?

— Aici.

— Care?

— Acest nenorocit pe care l-ai spînzurat astăzi, a dorit să spun la poalele spînzurătorii cinci *Pater* şi cinci *Ave* pentru mîntuirea sufletului său.

— Pentru mîntuirea sufletului său? Oh! domnule preot veţi avea treabă, nu glumă dacă-l veţi mîntui pe acela, e Satan în persoană.

— Cum! Satan în persoană!

— Fără îndoială. N-aţi văzut ce mi-a făcut?

— Cum, ţi-a făcut, şi ce ţi-a făcut?

— M-a spînzurat, la dracu!

— El te-a spînzurat? dar, mi se pare, dimpotrivă, că dumneata i-ai făcut acest trist serviciu?

— Da, zău pe legea mea! şi chiar credeam că-l spînzurasem de-a binelea. Se pare că m-am înşelat. Dar cum de n-a profitat de clipa cînd eram spînzurat la rîndul meu ca s-o şteargă?

M-am apropiat de cadavru, l-am ridicat; era ţeapăn şi rece.

— Pentru că e mort, am spus.

— Mort! repetă călăul. Mort! ah! ah drace, mai rău; să fugim părinte, să fugim.

Şi se ridică.

— Nu, pe legea mea! zise el, mai bine rămîn; n-ar avea decît să se ridice şi să alerge după mine. Dumneavoastră, cel puţin, care sînteţi un om sfînt, mă veţi apăra.

— Prietene, i-am spus călăului privindu-l ţintă, e ceva neclar la mijloc. Mă întrebai adineauri ce aveam de gînd să fac aci la ora aceasta. La rîndul meu te întreb: Ce căutai dumneata aici?

— Ah! pe legea mea! părinte, totuşi va trebui să vă spun la spovedanie sau altfel. Ei bine! prefer să vă spun acum. Dar aşteptaţi . . .

Făcu o mişcare să privească în spate.

— Ce este?

— Nu mişcă?

— Nu, fii liniştit, nenorocitul e mort de-a binelea.

— Oh! mort de-a binelea . . . mort de-a binelea . . . nu e nimic! Vă voi spune totuşi de ce am venit şi dacă mint, el o să mă dezmintă, asta-i tot.

— Spune.

— Trebuie să vă spun că necredinciosul acesta n-a vrut să audă vorbindu-se de spovedanie. Spunea numai, din timp în timp: A sosit părintele Moulle? I se răspundea: Nu, nu încă. Ofta; i se oferea un preot, el răspundea: Nu! părintele Moulle . . . și nu altul.

— Da, știu aceasta.

— La poalele turnului Guinette s-a oprit: Privește din nou, mi-a spus el, dacă nu se vede venind părintele Moulle.

— Nu, i-am răspuns și ne-am reluat drumul.

La picioarele scării, s-a oprit iar.

— Părintele Moulle nu vine? m-a întrebat.

— Ei, nu! doar ți-am spus. Nimic nu te scoate mai mult din răbdări ca un om care-ți repetă mereu același lucru.

— Haide! i-am spus.

I-am trecut frînghia pe gît. L-am împins lîngă scară și i-am spus: Urcă. El s-a urcat fără să se lase mult rugat; dar, cînd a ajuns la două treimi din înălțimea scării:

— Așteaptă, mi-a spus el, să mă asigur că părintele Moulle nu vine.

— Ah! privește, i-am zis, nu e interzis. Atunci privi o ultimă dată în mulțime; dar, nevăzîndu-vă, oftă. Am crezut că era hotărît și că nu mai aveam altceva de făcut decît să-l împing; dar el îmi văzu mișcarea.

— Așteaptă, spuse.

— Ce mai vrei?

— Aș vrea să sărut medalia Maicii Domnului, care e la gîtul meu.

— Ah! cît despre asta, i-am spus, nimic mai drept; sărută. Și i-am dus medalia la buze.

— Ce mai este? l-am întrebat.

— Vreau să fiu îngropat cu această medalie.

— Hm! Hm! am făcut eu, mi se pare că tot ce rămîne de la spînzurat îi aparține călăului.

— Asta nu mă privește, vreau să fiu îngropat cu medalia mea.

— Vreau! vreau! vezi cum ești!

— Vreau, ce!

N-am mai avut răbdare; totul era pregătit, avea frînghia de gît, celălalt capăt era în cîrlig.

— Du-te dracului! i-am strigat. Și l-am repezit în spațiu.

— Maica Domnului, ai mi . . .

— Pe legea mea! e tot ce-a putut spune; frînghia a sugrumat în același timp omul și fraza lui. În aceeași clipă, știți cum se face asta, am înșfăcat frînghia și am sărit pe umerii lui și dă-i! dă-i! totul s-a terminat. N-a avut de ce să se plîngă de mine și bag mîna în foc că n-a suferit.

— Dar toate astea nu explică de ce ai venit în seara asta.

— Oho! iată ceea ce e mai greu de povestit.

— Ei bine! îți voi spune eu: ai venit să-i iei medalia.

— Aveți dreptate; da, diavolul m-a ispitit. Mi-am spus: Bine! bine! vrei, e ușor de spus; dar cînd se va întuneca, fii liniștit, vom vedea. Cînd s-a făcut întuneric, am plecat de acasă. Îmi lăsasem scara prin împrejurimi; știam unde s-o regăsesc. Am fost să fac o plimbare; m-am întors pe drumul cel mai lung și apoi cînd n-am mai auzit nici un zgomot m-am apropiat de spînzurătoare, am așezat scara, m-am urcat, l-am tras pe spînzurat spre mine, i-am desfăcut lațul și . . .

— Și ce?

— Pe legea mea! credeți-mă dacă vreți: în momentul cînd îi scosesem medalia de la gît, spînzuratul m-a prins, și-a scos capul din ștreang și l-a băgat pe al meu în loc, și, pe legea mea! m-a împins la rîndul său, cum l-am împins eu. Așa s-a întîmplat.

— Imposibil! te înșeli.

— M-ați găsit spînzurat, da sau nu?

— Da.

— Ei bine! fiți sigur că nu m-am spînzurat eu însumi! Iată tot ce vă pot spune.

M-am gîndit un moment.

— Și medalia, l-am întrebat, unde este?

— Pe legea mea! căutați-o pe jos, nu trebuie să fie departe. Cînd m-am simțit spînzurat, i-am dat drumul.

M-am ridicat și am început să caut. O rază de lună cădea acolo ca să mă ajute.

Am ridicat-o de jos. Am mers la cadavrul bietului Țoală și i-am legat-o la gît.

Cînd îi atinse pieptul, ceva asemănător unor fiori îi străbătu întreg trupul și un strigăt ascuțit și aproape dureros îi ieși din piept.

Călăul făcu o săritură înapoi.

Acest strigăt îmi lumină mintea. Mi-am amintit ce spun Sfintele Sripturi despre vrăjile pentru gonirea diavolului și de țipătul pe care-l scot diavolii cînd ies din corpul celui posedat de ei.

Călăul tremura ca o frunză.

— Vino aici, prietene, i-am spus și nu te teme de nimic.

S-a apropiat ezitînd.

— Ce-aveți cu mine? zise el.

— Iată un cadavru care trebuie pus la locul său.

— Niciodată. Cum! ca să mă spînzure încă o dată.

— Nu e nici-un pericol, prietene, poți fi sigur.

— Dar, părinte! părinte!

— Vino, îți spun.

Mai făcu un pas.

— Hm! murmură el, n-am încredere în el.

— Și n-ai dreptate, prietene. Atîta timp cît corpul va avea medalia asupra sa, n-ai de ce să te temi.

— De ce?

— Pentru că diavolul nu va avea nici o putere asupra lui. Medalia îl apără; luîndu-i-o, chiar în aceeași clipă demonul care-l împinsese la rău și care fusese îndepărtat de îngerul său bun, a reintrat în cadavru și ai văzut care a fost rezultatul muncii acestui geniu rău.

— Atunci, strigătul pe care l-am auzit?

— E cel pe care l-a scos cînd a simțit că-i scapă prada.

— De, zise călăul, într-adevăr, ar putea fi așa.

— Așa este.

— Atunci, să-l atîrn iarăși de cîrligul său? . . .

— Atîrnă-l; justiția trebuie să-și urmeze cursul; trebuie să se împlinească sentința.

Bietul om mai ezita.

— Nu te teme de nimic, i-am spus, eu garantez.

— Totuși, reluă călăul, nu mă pierdeți din vedere, și la cel mai mic strigăt săriți în ajutorul meu.

— Fii liniștit.

Se apropie de cadavru, îl ridică ușor de umeri și-l trase spre scară, tot vorbindu-i.

— Nu-ți fie frică Țoală, îi spunea, nu e ca să ți se ia medalia. Nu ne pierdeți din vedere, nu-i așa domnule părinte?

— Nu prietene, fii liniștit.

— Nu e ca să ți se ia medalia, continuă călăul cu tonul cel mai împăciuitor; nu, fii liniștit; pentru că ai dorit-o, vei fi îngropat cu ea. E adevărat, nu mișcă, domnule părinte.

— După cum vezi.

— Vei fi îngropat cu ea; pînă atunci te pun din nou la locul tău, după dorința domnului părinte, căci, cît despre mine, înțelegi! ...

— Da, da, i-am spus, fără să mă pot împiedica de a surîde, dar mai iute.

— Pe legea mea! s-a făcut, zise el dînd drumul corpului pe care-l legase din nou de cîrlig sărind în același timp jos.

Și corpul se legănă în spațiu, țeapăn și fără viață.

Am îngenunchiat și am început rugăciunile pe care Țoală mi le ceruse.

— Părinte, spuse călăul îngenunchind lîngă mine, veți fi atît de bun să spuneți rugăciunile destul de tare și de rar ca să le pot repeta?

Cum nenorocitule, le-ai uitat?

— Cred că nu le-am știut niciodată.

Am spus cele cinci *Pater* și cele cinci *Ave*, pe care călăul le-a repetat conștiincios după mine.

Rugăciunea terminată, m-am ridicat.

— Țoală, i-am spus foarte încet executatului, am făcut tot ce am putut pentru mîntuirea sufletului tău, rămîne prea fericitei Maica Domnului să facă restul.

— *Amen!* spuse însoțitorul meu.

În acel moment, o rază de lună lumină cadavrul ca o cascadă de argint. Miezul nopții bătu la Notre-Dame.

— Să mergem, i-am spus călăului, nu mai avem nimic de făcut aici.

— Părinte, zise bietul om, ați fi atît de bun să-mi acordați o ultimă favoare.

— Care?

— Să mă însoțiți pînă acasă; atîta timp cît nu voi simți ușa bine închisă între mine și voinicul ăsta, nu voi fi liniștit.

— Vino, prietene.

Am părăsit piața, nu fără ca însoțitorul meu, să se întoarcă din zece în zece pași pentru a vedea dacă spînzuratul atîrna la locul lui.

Nimic nu mișca.

Reintrarăm în oraș. L-am condus pe omul meu pînă la ei. Am așteptat pînă cînd a aprins lumina, apoi a închis ușa, mi-a spus adio și mi-a mulțumit prin ușă. M-am întors acasă, cu corpul și mintea pe deplin liniștite.

A doua zi, cînd m-am sculat, mi se spuse că nevasta hoţului mă aştepta în sufragerie.

Faţa îi era liniştită şi aproape veselă.

— Domnule părinte, mi-a spus ea, am venit să vă mulţumesc: soţul meu mi-a apărut cînd bătea miezul nopţii la Notre Dame şi mi-a spus: „Mîine dimineaţă să-l cauţi pe părintele Moulle şi să-i spui că, mulţumită lui şi Maicii-Domnului, sînt mîntuit".

XI

BRĂŢARA DE PĂR

— Scumpul meu părinte, zise Alliette, am cea mai mare stimă pentru dumneata şi cel mai mare respect pentru Cazotte; admit fireşte influenţa geniului rău de care vorbeai, dar e un lucru pe care-l uiţi şi pentru care pot folosi chiar eu drept exemplu: că moartea nu ucide viaţa; moartea nu e decît un fel de transformare a corpului omenesc; moartea ucide memoria, iată totul. Dacă memoria n-ar dispare, fiecare şi-ar aminti de toate pribegirile sufletului său de la începutul lumii pînă în zilele noastre. Acest secret este piatra filozofală; e secretul pe care-l descoperise Pitagora şi pe care l-au redescoperit Saint-Germain şi Cagliostro; e secretul pe care-l cunosc şi eu la rîndul meu şi care spune că trupul meu este acela care va muri, după cum îmi amintesc perfect că mi s-a mai întîmplat de patru sau cinci ori şi cînd spun că trupul meu va muri, greşesc: există anumite trupuri care nu mor, al meu se numără printre acestea.

— Domnule Alliette, spuse doctorul, vă învoiţi de pe acum să facem o experienţă?

— Care?

— Să-mi îngăduiţi să vă deschid mormnîtul la o lună după moartea dumneavoastră.

— O lună, două, un an, zece, cînd veţi vrea, doctore;

numai, fiţi atent... căci răul pe care-l veţi face cadavrului meu ar putea dăuna corpului în care se va afla sufletul meu în acel moment.

— Şi chiar credeţi în această nebunie?

— Am fost răsplătit ca să cred: am văzut.

— Ce-aţi văzut?... unul dintre acei morţi vii?

— Da.

— Domnule Alliette, pentru că fiecare a povestit o întîmplare, povestiţi şi dumneavoastră; n-ar fi exclus să fie cea mai verosimilă dintre cele istorisite aici.

— Verosimilă sau nu, acesta e adevărul gol-goluţ. Călătoream de la Strasbourg la băile din Leuesche. Cunoaşteţi drumul, doctore?

— Nu, dar n-are nici o importanţă, continuaţi.

— Călătoream, deci de la Strasburg la băile din Louesche şi, fireşte treceam prin Basel, unde trebuia să schimb diligenţa, luînd o trăsură închiriată.

Ajuns la hotelul Coroanei, care-mi fusese recomandat, m-am informat despre o trăsură şi un vizitiu, rugîndu-mi gazda să afle dacă nu există cineva în oraş care trebuia să facă acelaşi drum ca mine şi, în caz afirmativ, să propună acelei persoane să călătorim împreună, ceea ce ar fi făcut drumul mai plăcut şi mai puţin costisitor.

Pînă seara, găsise ce căutam: pe soţia unui negustor din Basel, care pierzîndu-şi copilul în vîrstă de trei luni pe care-l alăpta chiar ea, se îmbolnăvise în urma acestei nenorociri şi i se recomandaseră apele din Louesche. Era primul copil al tinerei căsnicii care n-avea mai mult de un an.

Hotelierul îmi povesti că numai cu mare greutate se hotărîse doamna să-şi părăsească soţul. Ea voia să rămînă neapărat la Basel sau eventual s-o întovărăşească el la Louesche; dar, cum starea sănătăţii ei îi impunea cura de ape iar negoţul lor cerea prezenţa bărbatului în Basel, ea s-a hotărît să plece cu mine a doua zi de dimineaţă. O însoţea camerista.

Un preot catolic, slujnid în biserica unui sătuleţ din împrejurimi, ocupa locul al patrulea în trăsură.

A doua zi, cam pe la opt dimineaţa, trăsura veni la hotel să ne ia; preotul ne şi aştepta. M-am urcat şi ne-am dus s-o luăm pe doamnă şi pe camerista ei.

Asistam, din trăsură, la rămasul bun al celor doi soţi, început în apartamentul lor, continuat în prăvălie, şi care nu luă sfîrşit decît în stradă. Fără îndoială că femeia avea vreo presimţire, căci nu se putea linişti. S-ar fi spus că, în loc să plece pentru o călătorie de cincizeci de leghe, pleca să facă înconjurul lumii.

Soţul părea mai calm decît ea, dar şi el era mai emoţionat decît s-ar fi cuvenit cu prilejul unei astfel de despărţiri. În sfîrşit, plecarăm.

Preotul şi cu mine cedasem, fireşte, călătoarei şi cameristei, locurile mai bune, adică noi şedeam pe scăunelul din faţă, iar ele în fund.

Ne îndreptarăm spre Soleure şi urma să dormim la Mundischewyl. Toată ziua, însoţitoarea noastră fusese frămîntată, neliniştită. Seara, văzînd o trăsură care se întorcea, voia să se reîntoarcă la Basel cu ea. Totuşi camerista reuşi s-o convingă să-şi continue drumul.

A doua zi am pornit cam pe la orele nouă dimineaţa. Aveam un drum mai scurt de făcut; nu socoteam să mergem mai departe de Soleure.

Spre seară, cînd începeam să zărim oraşul, bolnava noastră tresări.

— Ah! zise ea, opriţi, aleargă cineva după noi.

Mi-am scos capul prin portieră.

— Vă înşelaţi doamnă, i-am spus, nu e nimeni pe drum.

— Ciudat, insistă ea. Aud galopul unui cal.

Am crezut că n-am văzut bine.

M-am aplecat şi mai mult în afara trăsurii.

— Nu e nimeni, doamnă, i-am spus.

Privi şi ea şi nu văzu nimic pe drum.

— M-am înşelat, spuse, reaşezîndu-se în fundul trăsurii. Şi închise ochii ca o femeie care vrea să se concentreze asupra ei înseşi.

A doua zi plecarăm la ora cinci dimineaţa. De astă dată aveam o distanţă mai lungă de parcurs. Vizitiul voia să doarmă în Berna; la aceeaşi oră ca în ajun, adică pe la cinci după amiază, tovarăşa noastră trezindu-se dintr-un fel de somn în care căzuse, întinse braţele spre vizitiu:

— Vizitiu! strigă ea, opreşte! De astă dată sînt sigură, aleargă după noi.

— Doamna se înşeală, răspunse vizitiul. Nu-i văd decît pe cei trei ţărani cu care ne-am încrucişat şi care-şi urmează liniştiţi drumul.

— Oh! dar aud galopul unui cal.

Aceste cuvinte fuseseră spuse cu atîta convingere că nu m-am putut împiedica să privesc iar în urma noastră.

Ca și mai înainte, pe drum nu se afla absolut nimeni.

— E imposibil, doamnă, am răspuns, nu văd nici un călăreț.

— Cum se face că dumneavoastră nu vedeți nici un călăreț, cînd eu văd, umbra unui om și a unui cal?

Am privit în direcția mîinii sale și am văzut, în adevăr, umbra unui cal și a călărețului. Dar căutam fără succes corpurile cărora le aparțineau umbrele.

Am atras atenția preotului, care se închină în fața ciudatului fenomen.

Puțin cîte puțin umbra se lumină, slăbi, văzînd cu ochii și în sfîrșit pieri cu totul.

Intrarăm în Berna.

Toate aceste semne păreau fatale sărmanei femei; spunea fără încetare că vrea să se întoarcă și totuși își continua drumul.

Fie neliniște morală, fie progres natural al bolii, sosind la Thunn, bolnava era așa de suferindă, că trebui să-și continue drumul în litieră. Așa traversă Khander-Thal și Gemmi. Ajungînd la Louesche, făcu un erizipel și timp de o lună fu surdă și oarbă.

Dealtfel, presimțirile n-o înșelaseră, de abia făcuse douăzeci de leghe și soțul ei se îmbolnăvise de friguri.

Boala înaintase atît de repede, că, în aceeași zi, simțind cît de bolnav era, trimisese un om călare s-o prevină pe soția s-a și s-o cheme înapoi. Dar între Laulfen și Breittenbach calul căzu, trîntindu-și călărețul ce se izbise la cap de o piatră, și rămăsese într-un han, neputînd face altceva pentru cel care-l trimisese decît să-l înștiințeze de accidentul suferit.

Atunci fu expediat alt curier; dar fără îndoială că o fatalitate îi urmărea; la capătul Khander-Thal-ului, renunțase la cal și luase un ghid să urce platoul Schwalbach, care separă Oberland de Valais cînd, la jumătatea drumului, o avalanșă, rostogolindu-se din munții Attels, îl tîrîse cu ea într-o prăpastie; ghidul fusese salvat ca prin minune.

În acest timp, boala făcea progrese îngrozitoare. Bolnavului, care purta părul lung, i se răsese părul, ca să i se pună gheață pe craniu. Din această clipă, muribundul nu mai avea nici-o speranță și într-un moment de liniște, îi scrisese soției sale:

„Scumpă Berta,

Voi muri, dar nu vreau să mă despart de tot de tine. Fă-ți o brățară din părul care mi s-a tăiat și pe care l-am pus deoparte. Poart-o întotdeauna și nădăjduiesc că astfel vom fi uniți în continuare.

Al tău Frédérick".

Apoi dădu scrisoarea unui al treilea mesager căruia îi ordonă să plece îndată după moartea sa.

În aceeași seară muri. O oră după ce-și dete duhul, mesagerul plecă și, mai norocos decît cei doi predecesori, ajunse la Louesche, spre sfîrșitul celei de a cincea zi.

Dar găsi femeia oarbă și surdă; abia după o lună, datorită eficacității apelor, dubla infirmitate începu să dispară. Și numai după ce mai trecu o lună au îndrăznit să-i spună femeii vestea fatală pentru care, de altfel, o pregătiseră diferitele vedenii. Mai rămase o lună ca să se refacă în întregime; în sfîrșit după trei luni de absență, se înapoie la Basel.

Cum și eu îmi terminasem tratamentul pentru reumatismul care mă adusese la cura de ape și cum îmi mergea acum mai bine, i-am cerut voie s-o însoțesc, ceea ce primi cu recunoștință, găsind în mine o persoană căreia să-i poată vorbi despre soțul ei, pe care eu abia îl zărisem la plecare dar pe care, de bine de rău, îl văzusem totuși.

Am părăsit Louesche și a cincea zi, seara, eram înapoi la Basel.

Nimic nu fu mai trist și mai dureros decît întoarcerea sărmanei văduve acasă; cum cei doi tineri soți nu aveau pe nimeni, după moartea soțului, magazinul fusese închis, comerțul încetase cum încetează mișcarea cînd se oprește o pendulă.

Fu căutat medicul care-l îngrijise pe bolnav, diverse persoane care îl văzuseră în ultimele sale clipe și prin ei, fu oarecum reînviată această agonie, reconstituindu-se moartea aproape uitată de aceste inimi indiferente.

Ea ceru părul pe care soțul i-l lăsase prin testament.

Medicul își reaminti că dase ordin să i se taie; bărbierul își aducea aminte că răsese capul bolnavului, și asta e tot. Părul fusese aruncat, împrăștiat, pierdut.

Femeia fu disperată; singura și unica dorință a muribundului ca ea să poarte o brăţară din părul lui era deci imposibil de împlinit.

Se scurseră mai multe nopţi; nopţi foarte triste, în timpul cărora văduva, rătăcind prin casă, părea mai degrabă o umbră decît o fiinţă vie.

Abia culcată sau mai bine spus abia aţipită, îşi simţea braţul drept căzînd în amorţire şi nu se trezea decît în clipa cînd amorţirea părea să-i cuprindă inima.

Amorţirea începea de la încheietura mîinii, adică din locul unde ar fi trebuit să fie brăţara de păr şi unde simţea o apăsare aidoma aceleia a unei brăţări de fier prea strîmtă şi, de la încheietură, cum am spus, amorţeala îi cuprindea inima.

Era vădit că mortul îşi arăta părerea de rău că dorinţele sale nu fuseseră ascultate.

Văduva înţelese aceste regrete care veneau de dincolo de viaţă. Ea hotărî să deschidă mormîntul şi să culeagă de pe capul soţului ei, dacă nu fusese ras în întregime, atîta păr cît să-i împlinească ultima dorinţă.

În consecinţă, fără să spună cuiva ceva despre proiectele ei, trimise să-l cheme pe gropar.

Dar groparul care-l înhumase pe soţul ei era mort. Noul gropar, care-şi luase slujba în primire de cincisprezece zile, nu ştia unde se afla mormîntul.

Atunci, sperînd într-o minune, ea, care prin dubla apariţie a calului şi a călăreţului, ea care, prin apăsarea brăţării, avea dreptul să creadă în minuni, se duse singură la cimitir, se aşeză pe un mormînt acoperit de iarbă verde şi cotropitoare cum creşte pe morminte şi, acolo, ceru un nou semn de care să se lege în cercetările ei.

Un dans macabru era pictat pe zidul cimitirului. Ochii i se opriră asupra Morţii şi rămăseseră aţintiţi multă vreme asupra acestei figuri batjocoritoare şi groaznice în acelaşi timp.

Atunci i se păru că Moartea îşi ridică braţul descărnat şi cu vîrful degetului său osos, îi arăta un mormînt dintre cele mai noi.

Văduva se duse drept la acel mormînt şi cînd ajunse acolo, i se păru că vede foarte limpede cum Moartea îşi lăsa braţul să cadă în poziţia iniţială.

Atunci ea însemnă mormîntul, îl căută pe gropar, îl aduse în locul acela şi-i spuse:

— Sapă aici.

Am fost de faţă la această operaţie. Voisem să urmăresc această aventură uluitoare pînă la capăt.

Groparul săpă.

Cînd ajunse la cosciug, îi scoase capacul. Mai întîi ezitase, dar văduva îi spuse hotărîtă:

— Ridicaţi-l, e cosciugul soţului meu.

El se supuse acestei femei care ştia să inspire şi altora încrederea pe care o avea ea însăşi.

Atunci apăru un lucru miraculos şi pe care l-am văzut cu ochii mei. Nu numai că era cadavrul soţului său, nu numai că acest cadavru, în afara palorii, era aidoma cu ceea ce fusese în timpul vieţii, dar de cînd fusese ras, adică din ziua morţii, părul îi crescuse, în aşa fel, încît ieşea ca nişte rădăcini de plante prin toate crăpăturile sicriului.

Atunci sărmana femeie se aplecă asupra cadavrului care părea numai adormit, îl sărută pe frunte, tăie o şuviţă din părul crescut în chip atît de miraculos pe capul unui mort şi făcu o brăţară.

Din ziua aceea, amorţeala noctură încetă. Numai că, de fiecare dată cînd avea să treacă printr-un mare pericol, o uşoară apăsare, o prietenească strînsoare a brăţării, o înştiinţa să se păzească.

Ei bine! credeţi că acest mort a fost în realitate mort? că acest cadavru a fost un adevărat cadavru? Eu nu cred.

— Şi, întrebă doamna palidă cu o voce aşa de ciudată, că ne făcu pe toţi să tresărim în întunericul în care ne lăsase lipsa luminei, n-aţi auzit spunîndu-se că acest cadavru ar fi ieşit din mormînt, n-aţi auzit spunîndu-se că cineva ar fi avut de suferit la vederea sau la atingerea sa?

— Nu, răspunse Alliette, am părăsit ţinutul.

— Ah, spuse doctorul, rău faceţi, domnule Alliette, povestind lucruri aşa de uşuratice. Iată că doamna Gregoriţă a fost pe punctul să-l preschimbe pe negustorul dumneavoastră elveţian din Basel într-un vampir polonez, valah sau ungur. În timpul şederii dumneavoastră în munţii Carpaţi, continuă rîzînd doctorul, nu aţi văzut din întîmplare, vampiri?

Ascultaţi, zise doamna palidă, cu o ciudată solemnitate, deoarece toată lumea a povestit aci cîte o întîmplare, vă voi povesti şi eu una. Dumneata doctore nu vei putea spune că nu e adevărată, mi s-a întîmplat chiar mie... Vei afla de ce sînt atît de palidă.

În acea clipă o rază de lună se strecură printre perdele, pe fereastră și venind să se joace pe canapeaua unde era culcată, o învălui într-o lumină albăstruie care părea să o transforme într-o statuie de marmură neagră culcată pe un mormînt.

Nimeni nu răspunse, dar adînca tăcere care domnea în salon însemna că fiecare aștepta cu neliniște.

XII

MUNȚII CARPAȚI

Sînt poloneză, născută la Sandomir, adică într-un ținut unde legendele devin temeiuri ale credinței, unde credem în tradițiile de familie tot atît, poate mai mult chiar decît în Evanghelie. La noi nu există castel fără fantomă, nici colibă fără duh familiar. La bogat ca și la sărac, în castel ca și în colibă, este recunoscut principiul bun cît și principiul dușman. Uneori aceste două principii intră în conflict și se luptă unul cu celălalt. Atunci se aud zgomote așa de misterioase prin coridoare, urlete atît de înspăimîntătoare în străvechile turnuri, cutremurări așa de îngrozitoare în pereți, încît oamenii fug atît din colibe cît și din castele și, țărani sau nobili, aleargă la biserică să caute crucea sfințită sau sfintele moaște, singurele mijloace de apărare împotriva diavolilor care ne chinuiesc.

Dar acolo se întîlnesc față în față și alte două principii și mai groaznice și mai îndîrjite și mai neîmpăcate: tirania și libertatea.

Anul 1825 a fost martorul uneia dintre acele lupte dintre Rusia și Polonia, în care s-ar crede că tot sîngele unui popor se scurge cum se stinge adesea un neam.

Tata și cei doi frați ai mei se ridicaseră împotriva noului țar și se înregimentaseră sub drapelul independenței poloneze, mereu la pămînt, mereu reînălțat.

Într-o zi am aflat că cel mai tînăr frate al meu fusese omorît; în altă zi am fost vestită că fratele cel mare era rănit de moarte; în sfîrșit, după o zi, în timpul căreia ascultasem înspăimîntată bubuitul tunului tot mai aproape, l-am văzut apărînd pe tatăl meu cu o sută de călăreți, rămășiță a celor trei mii de oameni pe care-i comanda.

Venea să se retragă în castel cu intenția de a fi îngropat sub ruinele lui.

Tatăl meu care nu se temea pentru viața sa, tremura însă pentru mine. Într-adevăr, pentru el, nu era vorba decît de moarte, căci era hotărît să nu cadă viu în mîinile dușmanilor; dar pentru mine, era vorba de robie, de necinstire, de rușine.

Tata alese zece oameni din suta care-i rămînea, chemă intendentul, îi dădu tot aurul și toate bijuteriile pe care le aveam și amintindu-și că pe vremea celei de a doua împărțiri a Poloniei — mama aproape un copil pe atunci, găsise un adăpost sigur la mînăstirea Sihăstria*, situată în mijlocul munților Carpați — îi porunci să mă ducă în această mînăstire, care fiind cîndva ospitalieră mamei, fără îndoială, nu va fi mai puțin ospitalieră fiicei.

Cu toată dragostea pe care tata mi-o purta, despărțirea nu se prelungi mult timp. După toate probabilitățile, a doua zi, urma ca rușii să ajungă aproape de castel, deci nu era timp de pierdut.

M-am îmbrăcat în grabă într-un costum de amazoană, cu care aveam obiceiul să-i însoțesc pe frații mei la vînătoare. Mi s-a înșeuat calul cel mai sigur din grajd; tata îmi vîrî în coburi, propriile sale pistoale, capodopere ale fabricii din Tula, mă îmbrățișă și dădu ordin de plecare.

În timpul nopții și al zilei următoare, făcurăm 20 de leghe urmînd malurile unuia din rîurile fără nume care se varsă în Vistula. Această etapă străbătută ne îndepărtase bine de ruși.

La ultimele raze ale soarelui, am văzut strălucind vîrfurile înzăpezite ale Carpaților.

Spre sfîrșitul celei de a doua zile, ajunseserăm la poalele lor; în fine, în dimineaţa celei de a treia am pătruns într-unul din defileuri.

---

* Sahastru, în textul francez (N.T.)

Munţii noştri Carpaţi nu seamănă deloc cu munţii civilizaţi din Occidentul dumneavoastră. Tot ce natura are mai ciudat şi mai grandios se înfăţişează aci privirilor în toată măreţia ei. Vîrfurile lor vijelioase se pierd în nori, acoperite de zăpezi veşnice: nesfîrşitele lor păduri de brazi se apleacă asupra oglinzii poleite a lacurilor asemănătoare mărilor, nicicînd brăzdate de luntre, nicicînd plasa unui pescar netulburîndu-le cristalul adînc ca albastrul cerului; vocea omenească rareori răsună aci, făcînd să se audă cîte un cîntec moldovenesc căruia îi răspund strigătele animalelor sălbatice; cîntec şi strigăte trezesc ecouri singuratice, ele înşile uimite că un zgomot oarecare le-a trezit la viaţă. Timp de multe mile se călătoreşte pe sub bolţile întunecoase ale pădurilor, luminate de acele minunăţii neaşteptate pe care singurătatea ţi le dezvăluie la fiecare pas şi care te fac să treci de la uimire la admiraţie. Acolo, pericolul te pîndeşte de pretutindeni şi e alcătuit din mii de primejdii deosebite; dar n-ai nici măcar timp să-ţi fie frică, atît de măreţe sînt primejdiile acestea. Cînd cascade improvizate din topirea zăpezilor, care sărind din stîncă în stîncă, inundă deodată strîmta cărare pe care mergi, cărare lăsată de trecerea sălbăticiunilor şi a vînătorului care le urmăreşte; cînd arbori măcinaţi de timp care se desprind din pămînt şi se prăbuşesc cu un tunet îngrozitor care pare a fi acela al unui cutremur de pămînt; cînd, în sfîrşit, uraganele care te învăluie în nori, în mijlocul cărora se vede ţîşnind, lungindu-se şi zvîrcolindu-se fulgerul, ca un şarpe de foc.

Apoi, după aceste vîrfuri albastre, după pădurile străvechi, după munţii uriaşi, după pădurile fără hotar, urmează stepele fără sfîrşit, adevărată mare cu valurile şi furtunile sale, savane sterpe şi cocoşate unde privirea se pierde într-un orizont fără margini; atunci nu spaima este aceea care te stăpîneşte, ci te inundă tristeţea; e o vastă şi adîncă melancolie de la care nimic nu te poate distrage; căci aspectul ţinutului, atît cît îl poţi cuprinde cu ochii, este mereu acelaşi. Urci şi cobori de douăzeci de ori pante aidoma, căutînd zadarnic un drum sigur, văzîndu-te astfel pierdut, izolat, în mijlocul pustietăţilor, te crezi singur în natură şi melancolia ta se preschimbă în jale. Într-adevăr, mersul pare să fi devenit un lucru zadarnic şi care nu te va conduce nicăieri, nu întîlneşti nici sat nici castel, nici colibă, nici o urmă de locuință omenească. Numai uneori, ca o tristețe în plus în acest posomorît peisaj, un lac mic, fără trestii, fără tufişuri, adormit în fundul unei rîpe ca o altă Mare Moartă, îți închide drumul cu apele sale verzi, deasupra cărora se ridică, la apropierea ta cîteva păsări acvatice cu strigăte prelungi și stridente. Apoi faci un ocol; urci obcina care stă în fața ta, cobori într-o altă vale, urci altă colină şi asta durează pînă ce ai trecut de lanțul ondulat care tot descreşte.

Dar după ce ai urcat şi coborît acest lanţ, dacă o iei spre miazăzi, peisajul redevine măreţ; zăreşti un alt lanţ muntos, mai înalt, cu aspect şi mai pitoresc, acoperit de păduri, crestat tot de pîraie; cu umbră şi apă, viaţa renaşte în peisaj; se aude clopotul unui schit; se vede şerpuind o caravană pe flancul unui munte. În fine, la ultimele raze ale soarelui, se disting, ca un stol de păsări albe, rezemîndu-se una de cealaltă, casele cîtorva sate care par să se fi adunat ca să se apere de vreun atac nocturn; căci, o dată cu viaţa, a revenit pericolul și acesta nu mai este ca în munţii dintîi în urşii şi haitele de lupi de care trebuie să te temi, ci în cetele de haiduci moldoveni cu care trebuie să lupţi.

Totuşi ne apropiam. Trecuseră zece zile de marş fără accident. Puteam zări vîrful muntelui Pion* care întrece cu vîrful său toată această familie de uriași şi pe coasta căruia e așezată mînăstirea Sihăstria, unde mă duceam. Încă trei zile şi am fi ajuns.

Eram la sfîrșitul lunii iulie; ziua fusese fierbinte şi spre orele patru, începurăm să respirăm cu o voluptate fără seamăn, cele dintîi adieri răcoroase ale serii. Trecusem de turnurile ruinate ale Neamţului**. Coboram spre o cîmpie pe care începem s-o zărim prin deschizătura munţilor. Puteam, de unde eram, şi să urmărim din ochi cursul Bistriţei***, cu malurile smălţuite de afine roşii şi de clopoţei mari cu florile albe. Mergeam de-a lungul unei prăpăstii în fundul căreia se rostogolea rîul, care acolo, nu era decît un torent. Caii noştri abia de încăpeau cîte doi alături.

---

* Este interesant de semnalat că în limba engleză cuvîntul „pion" este omonim cu termenul „om". Deoarece vîrful „pionul" nu există în Carpaţi, dar „Omul" este bine cunoscut, ne îngăduim să sugerăm posibilitatea ca Alexandre Dumas să fi făcut documentarea pentru această povestire după traducerea în franceză a vreunui text englezesc ce descria Principatele Române în care text se prea poate să fi existat lacune sau inadvertențe, în ce privește poziţia exactă a munţilor noștri sau a distanţei dintre ei. (N.T)

** Niantzo, în textul francez (N.T.)

*** Bistriza, în textul francez (N.T.)

Călăuza mergea înaintea noastră, culcat pe cal, cîntînd un cîntec muntenesc, cu modulaţii monotone şi ale cărui cuvinte le urmăream cu un ciudat interes.

Cîntăreţul era şi poet. Cît despre melodie, trebuie să fii tu însuţi muntean ca s-o redai în toată sălbatica ei tristeţe în toată mohorîta ei simplitate.

Iată-i cuvintele:

Jos în smîrc la Stavila
Sîngele de-ostaş curgea
Şi-un cadavru, vezi, plutea.
Din Iliria nu-i venit
Ci-i tîlhar nepotolit
Pe Hristos de-a urgisit,
Ce-a ucis şi a minţit.

A trecut ca vîntul şui,
Gloanţele prin pieptul lui;
În grumaz: un iatagan.
De trei zile însă-ntr-una
Sub a pinului cunună
Sîngele lui cald se-adună,
Undă neagră-n Ovigan.

Ochii-albaştri nu mai văd;
Să fugim că e prăpăd.
Smîrcu-n preajmă să nu-l treci!
E-un vampir! nici lupul sur
Nu stă lîngă hoit de fur,
Pîn-şi ultimul vultur
A zburat în munţii reci.*

Deodată se auzi detunătura unei arme de foc, un glonte şuieră. Cîntecul se întrerupse şi călăuza, lovită de moarte, se rostogoli în fundul prăpastiei, în timp ce calul său se opri tremurînd întinzîndu-şi capul inteligent spre fundul abisului unde îi dispăruse stăpînul.

În acelaşi timp un strigăt puternic răsună şi văzurăm înşirîndu-se pe laturile muntelui vreo treizeci de tîlhari; eram încercuiţi de pretutindeni.

---

* Traducerea acestor versuri şi a celorlalte ce apar în acest volum sînt făcute de Mihai Rădulescu (N.T.)

Fiecare apucă arma şi, cu toate că luaţi pe neaşteptate, cei care mă însoţeau fiind ostaşi bătrîni, obişnuiţi cu lupta nu se lăsară intimidaţi şi ripostară; eu însumi, dînd exemplu, am înşfăcat un pistol şi simţind dezavantajul poziţiei noastre, am strigat: Înainte! şi am dat pinteni calului care luă avînt spre cîmpie.

Dar aveam de-a face cu munteni care săltau din stîncă în stîncă ca nişte adevăraţi diavoli ai abisurilor, trăgînd şi sărind, păstrîndu-şi poziţia pe care o luaseră în flancul nostru.

De altfel, manevra noastră fusese prevăzută. Într-un loc, unde se lărgea drumul, unde muntele făcea loc unui platou, un tînăr ne aştepta în fruntea a zece oameni călări; zărindu-ne, îşi porniră caii în galop şi ne loviră din faţă, în timp ce cei care ne urmăreau se rostogoleau pe coastele muntelui şi tăindu-ne retragerea ne înfăşurau din toate părţile.

Situaţia era gravă şi totuşi, fiind obişnuită din copilărie cu scenele de război, am putut-o analiza fără să pierd nici un amănunt.

Toţi aceşti oameni îmbrăcaţi în cojoace de oaie, purtau imense pălării rotunde împodobite cu flori naturale, ca ale ungurilor. Fiecare avea cîte o flintă lungă turcească pe care o agita după ce trăgea, scoţînd strigăte sălbatice, iar la brîu purta cîte o sabie încovoiată şi o pereche de pistoale.

Cît despre şeful lor, el era un tînăr abia de douăzeci şi doi de ani, smead la faţă, cu ochii mari, negri, cu părul căzîndu-i inele-inele pe umeri. Costumul său se compunea dintr-un caftan moldovenesc împodobit cu blană şi strîns la mijloc de un brîu cu fire de aur şi de mătase. O sabie încovoiată strălucea în mîna lui şi patru pistoale îi scînteiau la brîu. În timpul luptei scotea strigăte aspre şi nearticulate care nu s-ar fi spus că ţin de vreo limbă omenească şi care totuşi păreau să-i exprime poruncile, căci la strigătele sale oamenii îi dau ascultare, aruncîndu-se pe burtă ca să se apere de salvele soldaţilor noştri, se ridicau ca să tragă la rîndul lor, doborîndu-i pe cei care se mai găseau în picioare, lichidîndu-i pe răniţi şi, în sfîrşit, preschimbînd lupta într-un adevărat măcel.

Am văzut căzînd unul după altul două treimi dintre apărătorii mei. Mai rămăseseră patru în picioare, care s-au strîns în jurul meu, refuzînd să ceară mila, pe care erau siguri că n-o vor obţine şi negîndindu-se decît la un singur lucru: să-şi vîndă pielea cît mai scump.

Atunci, tînărul şef scoase un răcnet şi mai fioros decît celelalte, arătîndu-ne cu vîrful sabiei. Fără îndoială că le poruncea ca şi acest ultim grup să fie decimat într-un cerc de foc, căci lungile flinte moldoveneşti coborîră dintr-o singură mişcare. Am înţeles că ne sunase ceasul cel din urmă. Am ridicat ochii şi mîinile spre cer într-o ultimă rugăciune şi aşteptam moartea.

În acest moment, am văzut, nu coborînd, ci năpustindu-se în jos şi sărind din stîncă în stîncă, un tînăr care se opri în picioare pe o piatră, dominîndu-ne pe toţi, la fel ca o statuie pe un piedestal şi care, întinzînd mîna asupra cîmpului de bătaie, nu pronunţă decît acest singur cuvînt:

— Destul.

La această voce, toţi ochii se ridicară, şi se părea că toţi ascultară de acest nou stăpîn. Doar un bandit îşi puse iar puşca la umăr şi trase.

Unul din oamenii noştri scoase un ţipăt, glonţul îi sfărîmase braţul stîng.

El se întoarse îndată ca să se repeadă asupra celui care-l rănise; dar mai înainte ca să fi făcut calul său un singur pas, un fulger luci deasupra creştetelor noastre şi banditul răzvrătit se rostogoli cu capul sfărîmat de un glonţ.

Atîtea emoţii diferite mi-au sleit puterile şi-am leşinat.

Cînd m-am trezit, eram culcată pe iarbă, cu capul sprijinit pe genunchii unui bărbat căruia nu-i vedeam decît mîna albă, cu degetele pline de inele, înconjurîndu-mi mijlocul, în timp ce în faţa mea, în picioare, cu braţele încrucişate, avînd sabia sub braţ, şedea tînărul şef moldovean care condusese atacul împotriva noastră.

— Costache*, spunea în franţuzeşte şi cu un ton autoritar cel care mă susţinea, retrage-ţi imediat oamenii şi lasă-mi în grijă această tînără femeie.

— Frate, frate, răspunse cel căruia îi erau adresate aceste cuvinte şi care abia se putea stăpîni; frate, ia seama să nu mă scoţi din sărite: îţi las castelul, lasă-mi pădurea. La castel ești stăpîn, dar aici eu sînt atotputernic. Aici, mi-ar ajunge un singur cuvînt ca să te silesc să mi te supui.

---

* Kostaki, în textul francez (N.T.)

— Costache! sînt cel mai mare; deci sînt stăpîn peste tot, în pădure ca și în castel, acolo jos ca și aici. Oh! în vinele mele ca și în alte tale, curge sîngele Brîncovenilor*, sînge domnesc care e obișnuit să poruncească și poruncesc.

— Poruncește, Gregoriță** slugilor tale cît poftești; dar nu ostașilor mei.

— Ostașii tăi Costache sunt tîlhari . . . tîlhari pe care-i voi spînzura pe loc de crenelurile turnurilor noastre, dacă nu mi se supun.

— Ei bine! încearcă să le poruncești.

Atunci am simțit cum cel care mă susținea își retrase genunchiul și-mi puse binișor capul pe o piatră. L-am urmărit neliniștită cu privirea și am putut să-l văd pe același tînăr care căzuse, ca să zic așa, din cer în mijlocul încăierării și pe care nu putusem să-l văd decît din fugă, înainte de a leșina.

Era un tînăr, de douăzeci și patru de ani, înalt, cu ochii mari, albaștri în care se citea o hotărîre și un curaj deosebit. Părul său bălai lung, dovadă a originii lui slave, îi cădea pe umeri ca arhanghelului Mihai, încadrîndu-i obrajii tineri și proaspeți; pe buze îi mijea un surîs disprețuitor, lăsînd să se vadă două șiruri de perle; privirea sa scăpăra scîntei. Era îmbrăcat într-un fel de tunică de catifea neagră; o mică bonetă la fel cu cea a lui Rafael, împodobită cu o pană de vultur, îi acoperea capul; purta un pantalon strîmt și cizme brodate. Mijlocul îi era strîns de un brîu de care atîrna un cuțit de vînătoare; în bandulieră avea o carabină cu două focuri, a cărei precizie o simțise pe pielea lui unul din bandiți.

Întinse mîna și această mînă întinsă părea să-i poruncească și fratelui său. Pronunță cîteva cuvinte în moldovenește. Se părea că aceste cuvinte i-au impresionat profund pe tîlhari.

Atunci, în aceeași limbă, tînărul șef vorbi la rîndul său și am ghicit că vorbele lui erau amestecate de amenințări și blesteme.

---

* Brankovan în textul francez (N.T.)

** Grégoriska, în textul francez (N.T.)

Dar, la acest lung şi înflăcărat discurs, cel mai mare dintre fraţi nu răspunse decît un cuvînt.

Bandiţii se plecară.

El făcu un gest şi bandiţii se aliniară în spatele nostru.

— Ei bine, fie, Gregoriţă! zise Costache, vorbind iar în franţuzeşte. Femeia aceasta nu va merge la peşteră, dar tot a mea va fi. E frumoasă, am cucerit-o şi o vreau.

Şi spunînd aceste cuvinte, se aruncă asupra mea şi mă luă în braţe.

— Femeia aceasta va fi dusă la castel şi încredinţată mamei mele şi eu n-o voi părăsi nici o clipă, răspunse protectorul meu.

— Calul meu! strigă Costache în moldoveneşte.

Zece bandiţi se grăbiră să asculte şi-i aduseră stăpînului lor calul pe care-l cerea.

Gregoriţă privi în jurul lui, apucă de frîu un cal fără stăpîn şi sări pe el fără să atingă scările.

Costache se aşeză în şa tot aşa de uşor ca şi fratele său, cu toate că mă ţinea în braţe; şi porni în galop.

Calul lui Gregoriţă părea să fi primit aceeaşi îmboldire şi-şi lipi, din mers, capul şi şoldul de capul şi şoldul calului lui Costache.

Era ciudat să-i vezi pe cei doi călăreţi zburînd alături, posomorîţi, tăcuţi, nepierzîndu-se o singură clipă din ochi, fără a părea că se privesc, lăsîndu-se în seama cailor lor a căror cursă disperată îi ducea prin păduri, stînci şi prăpăstii.

Capul răsturnat îmi îngăduia să văd frumoşii ochi ai lui Gregoriţă pironiţi într-ai mei. Costache absevînd, îmi înălţă capul şi n-am mai văzut decît privirea lui întunecată care mă mistuia. Mi-am coborît pleoapele dar, zadarnic; printre gene întrezăream privirea-i sfredelitoare care-mi pătrundea pînă în străfundul pieptului, străpungîndu--mi inima. Atunci o ciudată nălucire mă cuprinse; mi se părea că sînt Lenora din balada lui Burger purtată de călăreţul nălucă pe calul fantomă şi cînd am simţit că ne-am oprit, am deschis ochii cu groază, atît de convinsă eram că nu voi vedea în jurul meu decît cruci sfărmate şi morminte deschise.

Ceea ce am văzut nu era deloc mai vesel; era curtea interioară a unui castel moldovenesc clădit în secolul al paisprezecelea.

XIII

CASTELUL LUI BRÎNCOVEANU

Atunci Costache mă lăsă să alunec din brațele sale la pămînt și aproape imediat coborî lîngă mine; dar oricît de iute ar fi fost mișcarea sa, nu făcuse decît s-o urmeze pe a lui Gregoriță.

Așa cum spusese Gregoriță, la castel el era cu adevărat stăpînul.

Văzîndu-i sosind pe cei doi tineri și pe străina pe care o aduceau, slugile alergară în întîmpinarea lor; dar cu toate că atenția lor era împărțită între Costache și Gregoriță, se simțea că respectul cel mai adînc îl purtau acestuia din urmă.

Două femei se apropiară; Gregoriță le dădu o poruncă în moldovenește și-mi făcu semn cu mîna să le urmez.

Era atîta respect în privirea care însoțea acest semn, că n-am ezitat cîtuși de puțin. Cinci minute mai tîrziu mă aflam într-o cameră, care așa goală și de nelocuit cum ar fi părut chiar și omului cel mai puțin pretențios, era vădit cea mai frumoasă din castel.

Era o cameră mare, pătrată, cu un fel de divan îmbrăcat în serj verde care servește drept scaun ziua și de pat noaptea. Cinci sau șase fotolii mari de stejar, un dulap larg și, într-unul din colțurile camerei, un tron asemănător unei mari și mărețe strane de biserică.

Nici vorbă de perdele la fereastră sau la pat.

Urcai în această cameră pe o scară unde stăteau în picioare, în firide, trei statui ale lui Brîncoveanu, mai mari decît în natură.

După cîteva minute mi se aduseră în cameră bagajele în mijlocul cărora se găseau și cuferele mele. Femeile îmi oferiră serviciile lor. Dar, înlăturînd dezordinea pe care acest eveniment o pusese în toaleta mea, mi-am păstrat rochia de călărie, costum mai potrivit cu cel al gazdelor mele decît oricare altul pe care l-aș fi putut pune.

Abia făcusem aceste mici schimbări că am și auzit bătînd încetișor la ușa mică.

— Intraţi, am spus, fireşte, în franţuzeşte; franceza, după cum ştiţi, fiind pentru noi polonezii o limbă aproape maternă.

Gregoriţă intră.

— Ah, doamnă, sînt fericit că vorbiţi franţuzeşte.

— Şi eu deasemenea, domnule, i-am răspuns, sînt fericită că vorbesc această limbă, pentru că am putut, datorită acestei întîmplări, să apreciez generoasa dumneavoastră purtare faţă de mine. În această limbă m-aţi apărat împotriva planurilor fratelui dumneavoastră, în această limbă vă exprim sincera mea recunoştinţă.

— Mulţumesc, doamnă. Era firesc să mă interesez de o femeie în situaţia în care vă aflaţi. Vînam în munţi cînd am auzit împuşcături neregulate şi neîntrerupte; am înţeles că era vorba de vreun atac cu arma în mînă şi m-am orientat după focuri, cum se spune în termeni militari. Mulţumită cerului am ajuns la timp, dar îmi veţi permite să vă întreb doamnă, prin ce întîmplare o femeie de distincţia dumneavoastră s-a aventurat în munţii noştri?

— Sînt poloneză, domnule, i-am răspuns. Cei doi fraţi ai mei au fost ucişi în războiul împotriva Rusiei; tatăl meu, pe care l-am lăsat hotărît să apere castelul nostru împotriva duşmanului, i-a întîlnit pînă la această oră, iar eu, din porunca lui fugind departe de toate aceste masacre, am venit să caut un adăpost în mînăstirea Sihăstria, unde mama mea, în tinereţea ei şi în împrejurări asemănătoare, a găsit un azil sigur.

— Sînteţi vrăjmaşa ruşilor, spuse tînărul bărbat, acest titlu va fi un ajutor puternic la castel; şi noi avem nevoie de toate forţele noastre ca să susţinem lupta ce se pregăteşte. Dar, pentru că ştiu cine sînteţi, aflaţi, doamnă, cine sîntem: numele de Brîncoveanu nu vă este deloc străin, nu-i aşa, doamnă?

M-am înclinat.

— Mama e ultima prinţesă cu acest nume, ultima descendentă a acestei ilustre căpetenii pe care au ucis-o Cantemireştii*, aceşti curtezani ai lui Petru I. Mama se căsători prima oară cu tatăl meu, Şerban Voevod**, prinţ ca şi ea, dar de o familie mai puţin ilustră.

---

* Cantimir, în original (N.T.)

** Şerban Waiwady, în text (N.T.)

Tatăl meu a fost crescut la Viena, unde a putut aprecia avantagiile civilizației. Hotărî să facă din mine un european. Am mers în Franța, Italia, Spania și Germania.

Mama, știu că nu se cuvine ca un fiu să vă povestească ceea ce vreau să vă spun, dar cum, pentru mîntuirea noastră, trebuie să ne cunoașteți bine, veți aprecia cauzele acestei destăinuiri, mama care în timpul primelor călătorii ale tatălui meu, cînd eram copil, avusese legături vinovate cu o căpetenie de haiduci*, așa, adăugă Gregoriță zîmbind, sînt numiți în această țară oamenii care v-au atacat, mama, după cum vă spuneam, care avusese legături vinovate cu un conte Iordache** Koproli, jumătate grec, jumătate moldovean, a scris tatălui meu ca să-i mărturisească totul și să-i ceară divorțul, sprijinindu-se în această cerere, pe faptul că nu voia, ea, o Brîncoveanu, să rămînă nevasta unui bărbat care devenea din zi în zi mai străin de țara sa. Vai! tatăl meu nu trebuia să-și dea consimțămîntul la această cerere care vi se poate părea stranie dumneavoastră, dar care, la noi, e lucrul cel mai comun și cel mai firesc. Tatăl meu tocmai murise de un anevrism de care suferea de mai mult timp, iar scrisoarea am primit-o eu în locul său.

N-aveam nimic altceva de făcut decît să-i exprim mamei cele mai sincere urări de fericire. Aceste urări i le-am transmis printr-o scrisoare în care o anunțam că era văduvă.

În aceeași scrisoare îi ceream îngăduința să-mi continui călătoriile, învoire care-mi fu dată.

Intenția mea era să mă stabilesc în Franța sau în Germania, ca să nu mă aflu în fața unui om care mă detesta și pe care nu-l puteam iubi, adică a soțului mamei mele, cînd, deodată, am aflat că Iordache Koproli fusese omorît de către foștii cazaci ai tatălui meu, după cît se spunea.

M-am grăbit să mă întorc; îmi iubeam mama, îi înțelegeam singurătatea și nevoia de a avea pe cineva drag lîngă ea, într-o asemenea clipă. Fără ca vreodată să mă fi iubit prea mult, eram totuși fiul ei. M-am întors în castelul strămoșesc într-o dimineață, cînd nimeni nu mă aștepta.

Am găsit aici un tînăr pe care l-am luat la început drept un străin și care am aflat apoi că e fratele meu.

Era Costache, fiul adulterului, pe care o a doua căsătorie îl legitimase; Costache, adică ființa neîmblînzită pe care ați văzut-o, ale cărui pasiuni sînt pentru el singura-i lege care n-are nimic sfînt în această lume afară de mama sa, care mă ascultă cum ascultă tigrul brațul care l-a dresat, dar răcnind necontenit, datorită vagii speranțe pe care o nutrește de a mă devora într-o bună zi. În castel, în locuința Brîncovenilor și Voevozilor*, eu sînt încă stăpînul; dar, odată în afara acestor ziduri, odată în aer liber, el redevine copilul sălbatec al pădurilor și al munților, care vrea ca totul să se plece voinței sale de fier. Cum de-a cedat astăzi, cum au cedat oamenii săi? nu-mi dau seama; un vechi obicei, o rămășiță de respect. N-aș vrea să risc o nouă încercare. Rămîneți aici, nu părăsiți camera, curtea, în sfîrșit, zidurile înconjurătoare, și răspund de tot; faceți un pas în afara castelului, nu mai răspund de nimic, decît că voi muri apărîndu-vă.

---

* În text, partizani (N.T.)

** Giordaki, în text (N.T.)

— Nu aș putea așadar, după dorința tatălui meu, să-mi continui drumul spre mînăstirea Sihăstria?

— Faceți-o, încercați, porunciți, vă voi însoți; dar eu voi rămîne în drum, iar dumneavoastră, dumneavoastră... nu veți ajunge.

— Ce să fac atunci?

— Să rămîneți aici, să așteptați, să cereți sfat împrejurărilor și să profitați de ele. Presupuneți că ați căzut într-un cuib de tîlhari și că numai curajul dumneavoastră vă poate scăpa; că numai sîngele rece vă poate salva. Mama, cu toată preferința ei pentru Costache, rodul dragostei sale, e bună și generoasă. Dealtfel, e o Brîncoveanu, adică o adevărată prințesă. O veți vedea; ea vă va apăra de pasiunile brutale ale lui Costache. Puneți-vă sub protecția ei; sînteți frumoasă, o să vă iubească. Dealtminteri, (el mă privi cu o expresie de nedefinit) cine ar putea să vă vadă și să nu vă iubească? Să mergem în sufragerie, unde ne așteaptă ea. Nu arătați nici nedumerire, nici neîncredere; vorbiți în poloneză; nimeni nu cunoaște aci această limbă; voi traduce mamei cuvintele dumneavoastră și fiți liniștită, nu voi spune decît ce trebuie să spun. Mai ales, nici un cuvînt despre ce v-am dezvăluit; să nu fim bănuiți că ne înțelegem. Nu cunoașteți încă viclenia și prefăcătoria celui mai sincer dintre noi. Veniți.

L-am urmat pe scara luminată de torțe de rășină arzînd în mîini de fier prinse în zid. Era vădit că această iluminaţie neobişnuită se făcuse în cinstea mea.

---

* Autorul face o confuzie, crezînd că Voevod e numele de familie (N.T.)

Am intrat în sufragerie.

Îndată ce Gregoriţă deschise uşa şi rosti în moldoveneşte un cuvînt care am aflat mai tîrziu că vrea să însemne *străina*, o femeie voinică înaintă spre noi.

Era prinţesa Brîncoveanu.

Îşi purta părul alb împletit în cozi în jurul capului, pe care avea o căciuliţă de samur cu o pană de egretă, dovadă a originii ei princiare. Deasupra unei rochii lungi din stofă turcească, împodobită cu blană la fel cu a căciuliţei, purta un fel de tunică din postav auriu, presărată la talie cu pietre preţioase.

Ţinea în mînă un şir de mătănii de chihlimbar pe care le învîrtea foarte repede între degete.

Alături de ea, Costache, purtînd strălucitorul şi maiestosul costum maghiar în care mi se păru şi mai ciudat.

Avea un caftan de catifea verde, cu mîneci largi, căzîndu-i pînă sub genunchi, pantaloni de caşmir roşu, papuci de marochin brodaţi cu aur; era în capul gol şi părul lung, atît de negru încît părea albastru, îi cădea pe gîtul gol, unde se vedea doar o şuviţă albă din cămaşa de mătase.

El mă salută stîngaci şi pronunţă în moldoveneşte cîteva cuvinte de neînţeles pentru mine.

— Poţi vorbi în franţuzeşte, frate, zise Gregoriţă; doamna e poloneză şi înţelege această limbă. Atunci, Costache pronunţă în franceză cîteva cuvinte aproape tot aşa de neînţeles pentru mine ca cele pe care le pronunţase în moldoveneşte; dar mama, întinzînd cu gravitate braţul îi întrerupse. Era vădit pentru mine că voia să le spună fiilor săi că ei îi revenea datoria să mă primească.

Atunci începu o cuvîntare de bun venit în moldoveneşte, faţa ei dîndu-i un sens uşor de urmărit. Îmi arată masa, îmi oferi un scaun lîngă ea, îmi arătă printr-un gest întreaga casă, parcă ar fi vrut să-mi spună că-mi aparţinea şi, aşezîndu-se prima cu o demnitate binevoitoare, îşi făcu semnul crucii şi rosti o rugăciune.

Fiecare îşi ocupă locul, loc stabilit de etichetă, Gregoriţă lîngă mine, Costache, alături de mama sa, Smaranda.

Aşa se numea prinţesa.

Gregoriţă îşi schimbase şi el costumul.

Purta, ca şi fratele său, tunica maghiară, numai că era de catifea roşie ca granatul; iar pantalonii din caşmir albastru. O măreaţă decoraţie îi atîrna la gît: Nişamul lui Mohamed.

Ceilalţi din casă mîncau la aceeaşi masă, fiecare după rangul pe care i-l da poziţia sa printre prieteni sau printre slugi.

Masa a fost tristă; Costache nu mi s-a adresat nici măcar o singură dată, cu toate că fratele său avea grijă să-mi vorbească întotdeauna în franţuzeşte, cît despre mamă, era foarte atentă cu mine avînd mereu acel aer solemn care n-o părăsea niciodată. Gregoriţă spusese bine: era o adevărată prinţesă.

După masă, Gregoriţă înaintă spre mama lui. Îi explică, în moldoveneşte, nevoia pe care trebuia s-o am de a fi singură şi cît de necesară îmi era odihna după emoţiile unei astfel de zile. Smaranda făcu un semn de aprobare din cap, îmi întinse mîna, mă sărută pe frunte, cum ar fi făcut cu fiica sa şi-mi dori noapte bună în castelul ei.

Gregoriţă nu se înşelase: clipa aceasta de singurătate o dorisem cu ardoare. I-am mulţumit prinţesei care mă conduse pînă la uşă, unde mă aşteptau cele două femei care mă mai conduseseră în camera mea.

Am salutat-o, la rîndul meu, ca şi pe cei doi fii ai săi şi am reintrat în apartamentul din care ieşisem cu o oră mai înainte.

Sofaua se transformase în pat. Aceasta era singura schimbare care se făcuse.

Le-am mulţumit femeilor. Le-am făcut semn că mă voi dezbrăca singură; ele ieşiră de îndată, cu dovezi de respect care arătau că li se poruncise să mă asculte întru totul.

Am rămas în această cameră imensă, în care lumînarea mea mişcîndu-se nu lumina decît părţile pe care le străbăteam, fără să o poată cuprinde în întregime. Ciudat joc de lumină, care statornicea o luptă între pîlpîirea lumînării şi razele lunii, ce treceau prin fereastra fără perdele.

În afara uşii prin care intrasem şi care da pe scară, alte două uşi se deschideau spre camera mea; dar zăvoare enorme, fixate pe uşi şi care se trăgeau pe dinăuntru, erau deajuns ca să mă liniştească.

M-am îndreptat spre uşa pe care intrasem. Şi ea, ca şi celelalte, avea mijloacele sale de apărare.

Am deschis fereastra; era deasupra unei prăpăstii.

Am înţeles că Gregoriţă alesese această cameră cu grijă.

În fine, revenind la sofa, am găsit pe măsuţa de lîngă căpătîi un bileţel îndoit.

L-am deschis şi am citit în poloneză:

„Dormiţi liniştită; nu aveţi de ce să vă temeţi atîta timp cît veţi rămîne înlăuntrul castelului.

Gregoriţă“

Am urmat sfatul dat şi oboseala biruindu-mi grijile, m-am culcat şi am adormit.

XIV

CEI DOI FRAŢI

Din acest moment, m-am stabilit în castel, şi din acest moment începu drama pe care vreau să v-o povestesc.

Cei doi fraţi se îndrăgostiră de mine, fiecare după caracterul său.

Costache, de a doua zi, îmi spuse că mă iubea, declară că voi fi a lui şi nu a altuia şi că mai degrabă mă va omorî decît să aparţin altcuiva, oricine ar fi.

Gregoriţă nu spuse nimic; dar mă înconjură de griji şi de atenţie. Toate resursele unei educaţii strălucite, toate amintirile unei tinereţi petrecute la cele mai nobile curţi ale Europei fură întrebuinţate ca să-mi placă. Vai! nici nu era greu; la primul sunet al vocii sale, simţeam că acest glas îmi mîngîia sufletul; la cea dintîi privire a ochilor săi, simţisem că această privire îmi pătrundea pînă în inimă.

Timp de trei luni, Costache îmi repetase de sute de ori că mă iubea, eu îl uram; după trei luni, Gregoriţă nu-mi spusese încă un singur cuvînt de dragoste, dar simţeam că dacă mi-ar cere, aş fi a lui.

Costache renunţase la drumurile sale. Nu mai părăsea castelul. Abdicase în favoarea unui soi de locotenent, care venea, din timp în timp, să-i ceară poruncile şi apoi dispărea.

Şi Smaranda mă iubea cu o prietenie pătimaşă, a cărei expresie mă înfricoşa. Ea îl proteja în mod vizibil pe Costache şi părea să fie mai geloasă pe mine decît el însuşi. Dar, cum nu înţelegea nici poloneza, nici franceza şi cum eu nu înţelegeam moldoveneasca, nu putea insista pe lîngă mine în favoarea fiului său; dar învăţase trei cuvinte în franceză, pe care mi le repeta de fiecare dată cînd buzele ei îmi atingeau fruntea:

— Costache iubeşte Hedwige.

Într-o zi am aflat o ştire groaznică care punea vîrf nenorocirilor mele: cei patru oameni care supravieţuiseră luptei fuseseră eliberaţi şi plecaseră în Polonia angajîndu-se, pe cuvînt, că unul din ei se va întoarce în termen de trei luni să-mi aducă ştiri despre tatăl meu.

Într-adevăr, unul din ei reapăru într-o dimineaţă. Castelul fusese cucerit ars şi dărîmat, iar tata murise apărîndu-l.

De aici înainte eram singură pe lume.

Costache îşi îndoi insistenţele, Smaranda dovezile de dragoste; dar, de data aceasta, am pretextat doliul după tatăl meu. Costache insista, spunînd că fiind singură, cu atît mai multă nevoie aveam de un sprijin; mama lui insista, ca şi el, mai mult decît el, poate.

Gregoriţă îmi vorbise de stăpînirea pe care o au moldovenii asupra lor înşile cînd nu vor să li se citească simţămintele. El era un exemplu viu.

Era imposibil să fii mai sigur de dragostea unui om aşa cum eram eu de a lui şi totuşi, dacă aş fi fost întrebată pe ce dovadă se bizuia această certitudine, mi-ar fi fost imposibil să spun; nimeni, în castel nu-i văzuse mîna atingînd-o pe a mea, ochii căutîndu-i pe ai mei. Doar gelozia îl putea lămuri pe Costache asupra acestei rivalităţi, cum numai dragostea mea mă putea lămuri asupra acestei dragoste.

Totuşi, mărturisesc, această stăpînire de sine a lui Gregoriţă, mă neliniştea. Eram sigură, dar asta nu era deajuns, simţeam nevoia să fiu convinsă; într-o seară, cînd de abia intrasem în camera mea, am auzit bătînd încetişor la una din cele două uşi pe care le-am descris ca închizîndu-se pe dinăuntru. După felul cum se bătea, am ghicit că era chemarea unui prieten. M-am apropiat şi am întrebat cine era.

— Gregoriţă, răspunse o voce asupra căreia nu era niciun pericol să mă înşel.

— Ce doriţi? l-am întrebat tremurînd.

— Dacă aveţi încredere în mine, zise Gregoriţă, dacă socotiţi că sînt un om de onoare, împliniţi-mi rugămintea.

— Ce rugăminte?

— Stingeţi lumina, ca şi cînd v-aţi fi culcat şi peste o jumătate de oră deschideţi-mi uşa.

— Veniţi peste o jumătate de oră.

Am stins lumina şi am aşteptat.

Inima îmi bătea cu putere, căci înţelegeam că era vorba de ceva important.

Jumătatea de oră se scurse; am auzit bătînd mai uşor decît prima oară. În răstimp trăsesem zăvoarele şi n-am avut decît să deschid uşa.

Gregoriţă intră şi fără ca el să-mi spună ceva, am împins uşa după el şi am tras zăvoarele.

El rămase o clipă mut şi nemişcat, impunîndu-mi tăcerea printr-un gest. Apoi, cînd s-a convins că nici un pericol imediat nu ne ameninţă, mă duse în mijlocul vastei camere şi simţind după tremuratul meu că nu puteam sta în picioare, îmi căută un scaun.

M-am aşezat, sau mai degrabă am căzut pe acest scaun.

— Oh! Dumnezeule! i-am spus, ce este şi pentru ce atîtea precauţii?

— Pentru că viaţa mea, ceea ce n-ar fi nimic, pentru că poate şi a dumneavoastră, depind de convorbirea pe care o vom avea.

I-am apucat mîna, înspăimîntată. Duse mîna mea la buze, privindu-mă în acelaşi timp ca să-mi ceară iertare pentru o asemenea îndrăzneală. Am plecat ochii: consimţeam.

— Vă iubesc, îmi spuse cu vocea lui melodioasă ca un cîntec; mă iubiţi?

— Da, i-am răspuns.

— Aţi consimţi să fiţi soţia mea?

— Da.

Îşi trecu mîna peste frunte, cu un oftat adînc de fericire.

— Atunci nu veţi refuza să mă urmaţi?

— Vă voi urma pretutindeni!

— Căci, înţelegeţi continuă el, nu putem fi fericiţi decît fugind.

— Oh, da! am strigat, să fugim.

— Tăcere! făcu el tresărind, tăcere!

— Aveţi dreptate.

Şi m-am apropiat de el, tremurînd toată.

— Iată ce am făcut, îmi spuse el, iată de ce am stat aşa de mult fără să vă mărturisesc că vă iubesc. Voiam, odată sigur de dragostea dumneavoastră, ca nimic să nu se poată opune unirii noastre. Sînt bogat, Hedwige, peste măsură de bogat, dar în felul boierilor moldoveni: bogat în moşii, turme, robi. Ei bine! am vîndut mînăstirii Hangu, pentru un milion, moşii, turme, sate. Mi-au dat pietre preţioase în valoare de trei sute de mii de franci, aur de o sută de mii de franci, restul în scrisori de schimb, la Viena. Un milion vă va ajunge?

I-am strîns mîna.

— Dragostea dumitale, ar fi de ajuns, Gregoriţă, poţi fi sigur de asta.

— Ei bine! ascultă: mîine, merg la mînăstirea Hangu pentru ultimele aranjamente cu stareţul. Mi-a pregătit cai; aceşti cai ne vor aştepta la orele nouă, ascunşi la o sută de paşi de castel. După cină, te urci în cameră, ca şi azi: stingi lumina ca şi azi; intru aci, ca şi azi. Dar mîine, în loc să ies singur, mă urmezi, ieşim pe poarta care dă în cîmp, găsim caii, încălecăm şi pînă la ziuă, facem treizeci de leghe.

— De ce nu sîntem poimîine!

— Scumpă Hedwige!

Gregoriţă mă strînse la pieptul lui, buzele noastre se împreunară.

Oh! spuse adevărul: cel căruia îi deschisesem uşa camerei mele era un om de onoare; dar el înţelesese bine: dacă nu-i aparţineam cu trupul, îi aparţineam din tot sufletul.

Noaptea se scurse fără să pot dormi o singură clipă. Mă vedeam fugind cu Gregoriţă; mai simţeam dusă de el cum fusesem dusă de Costache! numai că, de astădată, acea cursă groaznică, înspăimîntătoare, funebră, se schimba într-o dulce şi încîntătoare îmbrăţişare căreia viteza îi mărea voluptatea, căci şi viteza are o voluptate a ei.

Ziua veni.

Am coborît.

Mi se părea că ceva şi mai întunecat ca de obicei era în felul cum mă salută Costache. Surîsul său nu mai era ironic, ci ameninţător.

Cît despre Smaranda, mi se păru aceeaşi.

În timpul micului dejun, Gregoriță porunci să i se pregătească caii, Costache mi se păru că nu dă nici o atenție acestui ordin.

Cam pe la orele unsprezece ne salută, spunînd că se va întoarce abia seara și rugînd-o pe mama lui să nu-l aștepte la masă; apoi, întorcîndu-se spre mine, mă rugă, la rîndul meu, să-l iert.

Ieși. Ochii fratelui său îl urmăriră pînă în clipa cînd ieși din cameră și în acel moment, din acei ochi țîșni un fulger de ură atît de cumplit încît m-am înfiorat.

Ziua se scurse în mijlocul spaimelor pe care vi le puteți închipui. Nu mărturisisem nimănui proiectele noastre; abia dacă îndrăznisem să-i vorbesc, în rugăciunile mele, lui dumnezeu despre ele, totuși mi se părea că erau cunoscute de toată lumea, că fiecare privire care se ațintea asupra mea putea pătrunde și citi pînă în fundul inimii mele.

Cina fu un chin; posomorît și tăcut, Costache vorbea rar; de astă dată, se mulțumi să-i adreseze de două-trei ori cuvîntul mamei sale în moldovenește și de fiecare dată sunetul vocii lui mă făcea să tresar.

Cînd m-am ridicat să urc în camera mea, Smaranda, ca de obicei, m-a îmbrățișat și îmbrățișîndu-mă mi-a spus acea frază, pe care de opt zile, n-o mai auzisem ieșind din gura ei:

— Costache iubește Hedwige.

Această frază mă urmărea ca o amenințare; ajunsă în camera mea, mi se părea că o voce fatală îmi murmura la ureche: Costache iubește Hedwige!

Or, Gregoriță îmi spusese că dragostea lui Costache, însemna moartea.

Spre orele șapte seara, cum ziua începea să scadă, l-am văzut pe Costache traversînd curtea. S-a întors ca să privească spre fereastra mea, dar m-am dat repede înapoi ca să nu mă poată vedea.

Eram neliniștită, pentru că atît cît îl putusem urmări de la fereastră, îl văzusem îndreptîndu-se spre grajduri. Am riscat să trag zăvoarele și să mă strecor în camera alăturată, de unde puteam vedea tot ce avea să facă.

Într-adevăr se ducea la grajduri. Își scoase chiar el, calul favorit, îl înșeuă cu propriile sale mîini și cu grija omului care dă cea mai mare importanță celor mai mici amănunte. Era îmbrăcat în același costum în care-l văzusem prima oară. Numai că drept armă nu purta decît sabia.

Calul fiind înșeuat, își ridică încă o dată ochii spre fereastra camerei mele. Nevăzîndu-mă, sări în șa, puse să i se deschidă aceeași poartă prin care ieșise și trebuia să reintre fratele său și se depărtă în galop în direcția mînăstirii Hangu.

Atunci mi se strînse inima într-un fel groaznic, o presimțire fatală îmi spunea că se ducea înaintea fratelui său.

Am rămas la fereastră atît cît am putut distinge drumul, care, la un sfert de leghe de castel făcea un cot și se pierdea într-o pădure. Dar întunericul făcîndu-se tot mai des, drumul sfîrși prin a dispare brusc.

Nu m-am mișcat din loc.

În sfîrșit, neliniștea mea, prin însăși exagerarea ei, mă întări și cum era vădit că doar în sufragerie puteam să aflu primele vești de la unul sau de la altul din frați, am coborît.

Prima mea privire a fost către Smaranda. După fața ei liniștită, am văzut că nu se temea de nimic; dădea porunci pentru cina obișnuită și tacîmurile celor doi frați erau la locurile lor.

Nu îndrăzneam să întreb pe nimeni. Dealtfel, pe cine să fi întrebat? Nimeni la castel, în afară de Costache și de Gregoriță nu vorbea nici una din limbile pe care le vorbeam eu.

La cel mai mic zgomot tresăream.

De obicei cina se servea la orele nouă.

Coborîsem la opt și jumătate; urmăream cu ochii minutarul, al cărui mers era aproape vizibil pe vastul cadran al orologiului.

Acul călător trecu peste distanța care îl separa de sfert.

Bătu sfertul. Răsună mohorît și trist, apoi acul își reluă mersul tăcut și l-am văzut din nou parcurgînd distanța cu regularitatea și încetineala unui vîrf de compas.

Cu cîteva minute înainte de ora nouă mi se păru că aud galopul unui cal în curte. Smaranda îl auzi de asemenea, căci întoarse capul spre fereastră; dar întunericul era prea des ca să poată vedea ceva.

Oh! dacă m-ar fi privit în acea clipă, cum ar fi putut ghici ce se petrecea în sufletul meu!

Nu se auzise decît tropotul unui singur cal și tocmai asta avea un înțeles. Știam că nu se va întoarce decît un singur călăreț.

Dar care?

În anticameră răsunară paşi.

Erau înceţi şi păreau să calce pe inima mea.

Uşa se deschise şi am văzut desenîndu-se în întuneric o umbră.

Umbra se opri o clipă în uşă. Inima mi se oprise.

Umbra înainta şi pe măsură ce intra în cercul de lumină, respiram.

L-am recunoscut pe Gregoriţă.

O clipă mai mult şi inima mi s-ar fi sfărîmat de durere.

L-am recunoscut pe Gregoriţă, dar palid ca un mort. Numai văzîndu-l, puteai ghici că se petrecuse ceva îngrozitor.

— Tu eşti Costache? întrebă Smaranda.

— Nu, mamă, răspunse Gregoriţă cu vocea surdă.

— Ah, iată-te, zise ea; şi de cînd e datoare mama ta să te aştepte?

— Mamă, spuse Gregoriţă, aruncînd o privire asupra pendulei, nu e decît ora nouă.

Şi în acelaşi timp, într-adevăr, bătură orele nouă.

— E adevărat, zise Smaranda. Unde e fratele tău?

Fără voia mea, m-am gîndit că aceeaşi întrebare o pusese Dumnezeu lui Cain.

Gregoriţă nu răspunse.

— Nimeni nu l-a văzut pe Costache? întrebă Smaranda.

Vătaful sau majordomul se informă la cei din preajma lui.

— Cam pe la şapte, răspunse el, contele a fost la grajduri, şi-a înşeuat chiar el calul şi a plecat pe drumul Hangului.

În acea clipă ochii mei întîlniră privirea lui Gregoriţă. Nu ştiu dacă era o realitate sau o nălucire, dar mi se păru că avea o picătură de sînge în mijlocul frunţii.

Mi-am dus încet degetul la propria mea frunte, arătînd locul unde credeam că văd pata.

Gregoriţă mă înţelese; îşi scoase batista şi se şterse.

— Da, da! murmură Smaranda, o fi întîlnit vreun urs, vreun lup, pe care s-o fi distrat să-l urmărească. Iată pentru ce un copil îşi face mama să-l aştepte. Spune, Gregoriţă, unde l-ai lăsat?

— Mamă, răspunse Gregoriţă cu vocea emoţionată dar sigură, n-am ieşit împreună cu fratele meu.

— Bine, spuse Smaranda. Să se servească masa, să ne aşezăm şi să se închidă porţile; cei care rămîn afară, se vor culca afară.

Primele două părţi ale acestei porunci fură îndeplinite întocmai. Smaranda se aşeză la locul ei, Gregoriţă la dreapta şi eu la stînga ei.

Apoi servitorii ieşiră s-o îndeplinească pe a treia, adică să închidă porţile castelului.

În acel moment se auzi mare zgomot în curte şi un servitor foarte înspăimîntat intră în sală, zicînd:

— Prinţesă, calul contelui Costache a intrat în curte, singur şi plin de sînge.

— Oh! murmură Smaranda ridicîndu-se palidă şi ameninţătoare, aşa a intrat într-o seară calul tatălui său.

Mi-am aruncat ochii asupra lui Gregoriţă; nu mai era palid, era livid.

În adevăr, calul contelui Koproli se întorsese într-o seară în curtea castelului, acoperit tot de sînge şi după o oră, servitorii găsiseră şi aduseseră trupul acoperit de răni.

Smaranda luă o torţă din mîna unui servitor, înaintă spre uşă, o deschise şi coborî în curte.

Calul, înspăimîntat, era stăpînit cu toată împotrivirea lui, de trei sau patru servitori care-şi uneau puterile să-l potolească.

Smaranda înaintă spre animal, privi sîngele care-i păta rana şi observă o rană deasupra frunţii.

— Costache a fost omorît în faţă, zise ea, în duel de un singur duşman. Căutaţi-i corpul, copii; mai tîrziu îi vom căuta ucigaşul.

Cum calul intrase prin poarta dinspre Hangu, toţi servitorii se repeziseră prin această poartă, se văzură torţele lor rătăcindu-se în cîmpie şi înfundîndu-se în pădure, cum, într-o frumoasă seară de vară, se văd scînteind licuricii în cîmpiile din Nisa şi Piza.

Smaranda, parcă ar fi fost convinsă că cercetarea nu va fi lungă, aştepta în picioare în faţa porţii.

Nici o lacrimă nu curgea din ochii acestei mame mîhnite şi totuşi se simţea disperarea urlînd în adîncul inimii sale.

Gregoriţă era în spatele ei, iar eu mă aflam lîngă el.

Părăsind sala, el avusese o clipă intenţia să-mi ofere braţul, dar nu îndrăznise.

După aproape un sfert de oră, se văzu la cotitura drumului reapărînd o torţă, apoi două, apoi toate.

Numai că de data aceasta, în loc să se împrăştie în toată cîmpia, ele erau strînse în jurul unui centru comun.

Acest centru comun se văzu curînd că se compunea dintr-o brancardă şi dintr-un om întins pe ea.

Cortegiul funebru înainta încetişor, dar înainta. După zece minute, ajunse la poartă. Zărind-o pe mama vie care aştepta fiul mort, cei care-l purtau se descoperiră instinctiv, apoi intrară tăcuţi în curte.

Smaranda îi urma, iar noi am pornit după ea. Am ajuns astfel în sala cea mare, în care s-a depus corpul.

Atunci, cu un gest maiestuos, Smaranda îi îndepărtă pe toţi şi apropiindu-se de cadavru, îngenunche înaintea lui, îndepărtă firele de păr care-i împînzeau faţa, îl contemplă îndelung, mereu cu ochii uscaţi, descheindu-i caftanul moldovenesc, desfăcu cămaşa murdărită de sînge.

Rana era în partea dreaptă a pieptului. Ea trebuie să fi fost făcută de o lamă dreaptă şi tăioasă pe ambele laturi.

Mi-am reamintit că am văzut chiar în aceeaşi zi, la şoldul lui Gregoriţă cuţitul său lung de vînătoare, care-i slujea drept baionetă la carabină.

Acum, această armă nu mai era la şoldul lui.

Smaranda ceru apă, în care-şi muie batista şi spălă rana.

Un sînge proaspăt şi curat roşi marginile rănii.

Spectacolul pe care-l aveam sub ochi era cumplit şi sublim în acelaşi timp. Camera aceasta vastă, afumată de torţele de răşină, feţele acestea aspre, ochii aceştia strălucitori de cruzime, costumele acestea ciudate, mama aceasta, care la vederea sîngelui cald încă, socotea de cît timp îi luase moartea fiul, această mare tăcere, întreruptă numai de hohotele de plîns ale acestor tîlhari al căror şef era Costache, toate acestea, o repet, constituiau o privelişte cumplită şi sublimă în acelaşi timp.

În sfîrşit, Smaranda îşi apropie buzele de fruntea fiului ei, apoi ridicîndu-se îşi aruncă pe spate cozile lungi ale părului alb, care se desfăcuseră:

— Gregoriţă, zise ea.

Gregoriţă tresări, scutură capul şi ieşind din împietrire:

— Mamă? spuse el.

— Vino, aici, fiule şi ascultă-mă.

Gregoriţă ascultă tremurînd, dar ascultă.

Pe măsură ce el se apropia de corp, sîngele gîlgîia din rană mai îmbelşugat şi mai rumen. Din fericire, Smaranda nu privea într-acolo, căci, la vederea sîngelui acuzator, n-ar mai fi avut nevoie să caute cine era ucigaşul.

— Gregoriţă, zise ea, ştiu că tu şi cu Costache nu vă iubeaţi deloc. Ştiu că tu eşti Voevod prin tatăl tău şi Koproli prin al său; dar prin mama voastră eraţi amîndoi Brîncoveanu. Ştiu că tu eşti un om al oraşelor din occident şi el un copil al munţilor orientali; dar, în fine, prin pîntecul care v-a purtat pe amîndoi, sînteţi fraţi. Ei bine! Gregoriţă, vreau să ştiu dacă-l vom duce pe fiul meu lîngă tatăl său fără ca jurămîntul să fi fost pronunţat; dacă, în sfîrşit, pot plînge liniştită, ca o femeie, bizuindu-mă pe tine, adică pe un bărbat, pentru pedeapsă.

— Daţi-mi numele ucigaşului fratelui meu, doamnă şi porunciţi; vă jur că în mai puţin de o oră, dacă mi-o cereţi, el va înceta să trăiască.

— Jură, în tot cazul, Gregoriţă, jură sub ameninţarea blestemului meu, auzi fiule? Jură că ucigaşul va muri, că nu vei lăsa piatră pe piatră din casa lui; că mama lui, copiii lui, fraţii lui, nevasta sau logodnica lui vor pieri de mîna ta. Jură şi jurînd cheamă asupra capului tău furia cerului dacă nu ţii acest jurămînt sfînt. Dacă nu ţii acest sfînt jurămînt, să ajungi în sărăcie, scîrba prietenilor tăi, şi blestemul mamei tale să cadă asupra ta.

Gregoriţă întinse mîna asupra cadavrului.

— Jur ca ucigaşul să moară, spuse el.

La acest ciudat jurămînt şi căruia doar eu şi poate mortul îi puteam înţelege adevăratul sens, am văzut sau am crezut că văd împlinindu-se o înspăimîntătoare minune. Ochii cadavrului se deschiseră şi se aţintiră asupra mea mai vii decît îi văzusem vreodată şi am simţit, de parcă acea dublă rază ar fi fost pipăibilă, pătrunzîndu-mi ca un fier roşu pînă la inimă.

Era mai mult decît puteam eu suporta; am leşinat.

XV

MÎNĂSTIREA HANGU

Cînd m-am trezit, eram în camera mea, culcată în pat; una din cele două femei veghea lîngă mine.

Am întrebat unde era Smaranda; mi s-a spus că veghea lîngă trupul fiului ei.

Am întrebat unde era Gregoriţă; mi s-a răspuns că era la mînăstirea Hangu.

Nu mai putea fi vorba de fugă. Costache nu era mort?

Nu mai putea fi vorba de căsătorie. Puteam să mă căsătoresc cu ucigaşul fratelui său?

Trei zile şi trei nopţi se scurseră astfel în mijlocul visurilor ciudate. Trează sau în somn, vedeam mereu cei doi ochi vii în mijlocul feţei moarte: era o vedenie cumplită.

A treia zi trebuia să fie înmormîntarea lui Costache.

În dimineaţa acelei zile mi se aduse din partea Smarandei un costum complet de văduvă. M-am îmbrăcat şi am coborît.

Casa părea goală; toată lumea era la bisericuţă.

M-am îndreptat spre locul adunării. Cînd am trecut pragul, Smaranda, pe care n-o văzusem de trei zile, veni spre mine.

Părea statuia Durerii. Cu o mişcare înceată ca aceea a unei statui, îşi puse buzele îngheţate pe fruntea mea şi cu o voce care părea că iese chiar din mormînt, pronunţă obişnuitele sale cuvinte: „Costache vă iubeşte".

Nu vă puteţi închipui efectul pe care-l produseră asupra mea aceste cuvinte. Această declaraţie de dragoste făcută la prezent, în loc să fie făcută la trecut; acest *vă iubeşte* în loc de *vă iubea;* această dragoste de dincolo de mormînt care venea să mă caute în viaţă producea asupra mea o impresie groaznică.

În acelaşi timp, un ciudat simţămînt mă cuprinse. De parcă aş fi fost într-adevăr soţia celui care era mort şi nu logodnica celui care era viu. Acest cosciug mă atrăgea spre el, fără voia mea, dureros, cum se spune că şarpele atrage pasărea pe care o hipnotizează. Îl căutam din ochi pe Gregoriţă.

L-am zărit, palid stînd în picioare, lîngă o coloană; ochii îi erau îndreptaţi spre cer. Nu pot spune dacă m-a văzut.

Călugării mînăstirii Hangu înconjurau corpul cîntînd psalmii ritului ortodox, cîteodată armonioşi, mai adesea monotoni. Şi eu voiam să mă rog; dar rugăciunea murea pe buzele mele, mintea îmi era atît de tulburată că mi se părea mai degrabă că asist la o adunare de diavoli decît la una de preoţi.

Cînd fu ridicat corpul, am vrut să-l urmez, dar puterile nu mă ajutară. Îmi simţeam picioarele îndoindu-se sub mine şi m-am sprijinit de uşă.

Atunci Smaranda veni spre mine şi făcu un semn lui Gregoriţă. Gregoriţă se supuse şi se apropie. Smaranda mi se adresă în limba moldovenească.

— Mama mi-a poruncit să vă repet cuvînt cu cuvînt ce vrea să vă spună, făcu Gregoriţă.

Atunci Smaranda vorbi din nou; cînd termină:

— Iată cuvintele mamei mele, zise el:

„Îl plîngi pe fiul meu, Hedwige, îl iubeai, nu-i aşa? Îţi mulţumesc pentru lacrimile şi dragostea dumitale; de azi înainte eşti fiica mea, ca şi cînd Costache ar fi fost soţul dumitale; de azi înainte ai o patrie, o mamă, o familie. Să vărsăm lacrimile pe care le datorăm morţilor, apoi, după aceea să redevenim amîndouă demne de cel care nu mai este . . . eu mama lui, dumneata soţia lui! Adio! întoarce-te în camera dumitale; eu vreau să-mi urmez fiul la cel din urmă lăcaş al său; la întoarcere, mă voi închide cu durerea mea şi nu mă vei mai vedea, decît cînd o voi fi biruit; fii liniştită, o voi înăbuşi! căci nu vreau să mă ucidă ea."

N-am putut răspunde cuvintelor Smarandei, traduse de Gregoriţă, decît printr-un geamăt.

Am urcat în camera mea, cortegiul s-a îndepărtat. L-am văzut dispărînd la o cotitură a drumului. Mînăstirea Hangu nu era decît la o jumătate de leghe de castel, în linie dreaptă; dar din pricina drumului întortocheat, pînă acolo se făceau aproape două ore.

Era în luna noiembrie. Zilele redeveniseră reci şi scurte. La cinci după masă, înnopta.

Pe la şapte am văzut torţele reapărînd. Era cortegiul funebru care se întorcea. Cadavrul se odihnea în mormîntul părinţilor săi. Se isprăvise totul.

V-am spus în prada cărei ciudate oboseli trăiam de la fatala întîmplare care ne îmbrăcase pe toţi în doliu şi mai ales de cînd văzusem deschizîndu-se şi aţintindu-se asupra mea ochii pe care moartea îi închisese. În seara aceea, copleşită de emoţiile zilei, eram şi mai tristă. Ascultam bătînd orele la orologiul castelului şi mă întristam pe măsură ce timpul trecînd ne apropiam de clipa cînd murise Costache.

Am auzit bătînd nouă fără un sfert.

Atunci mă cuprinse o ciudată senzaţie. Era o spaimă, care-mi alerga prin tot corpul, înfiorîndu-mă şi îngheţîndu-mă; apoi, împreună, cu spaima, veni ceva ca un somn de neînvins care-mi îngreuna simţurile; pieptul mă apăsa, ochii mi se împăienjeniră. Am întins braţele şi am mers de-a-ndăratelea să pot cădea pe pat.

Totuşi simţurile nu mi se stinseră cu desăvîrşire, ca să nu pot auzi un fel de pas ce se apropia de uşa mea; apoi mi s-a părut că uşa se deschide şi n-am mai văzut şi n-am mai auzit nimic.

Am simţit doar o vie durere la gît.

După care am căzut într-o letargie completă.

La miezul nopţii m-am trezit, lumînarea ardea încă; am vrut să mă ridic, dar eram atît de slabă că trebui să încerc de două ori ca să-mi revin. Totuşi, mi-am învins slăbiciunea şi deşi trează simţeam la gît aceeaşi durere ca cea pe care o simţisem în somn, m-am tîrît sprijinindu-mă de ziduri pînă la oglindă şi m-am privit.

Ceva la fel cu înţepătura unui ac cu gămălie lăsase o urmă pe artera gîtului meu.

M-am gîndit că vreo insectă mă muşcase în timpul somnului şi cum eram frîntă de oboseală m-am culcat şi am adormit.

A doua zi m-am trezit ca de obicei. Ca de obicei, am vrut să mă ridic de îndată ce-am deschis ochii; dar am simţit o slăbiciune, cum nu mai simţisem decît o singură dată în viaţa mea, a doua zi după ce mi se luase sînge.

M-am apropiat de oglindă şi am fost izbită de paloarea feţei mele.

Ziua trecu tristă şi întunecată; mă încerca o senzaţie ciudată; orice mişcare mă obosea, simţeam nevoia să rămîn pe locul unde mă găseam.

Cînd se întunecă mi se aduse lumînarea; femeile, după cîte am înţeles din gesturile lor, s-au oferit să rămînă lîngă mine. Le-am mulţumit; au plecat.

La aceeaşi oră ca în ajun, am simţit aceleaşi simptome. Am vrut să mă ridic şi să strig după ajutor; dar n-am putut merge pînă la uşă. Am auzit vag orologiul bătînd nouă fără un sfert; paşi răsunară, uşa se deschise; dar nu vedeam, nu auzeam nimic; şi ca în ajun, am căzut răsturnată pe pat.

Şi, ca şi în ajun, am simţit o durere ascuţită în acelaşi loc.

La fel ca în ajun, m-am trezit la miezul nopţii; numai că m-am trezit mai slabă şi mai palidă decît atunci.

A doua zi am avut iar groaznica obsesie.

Eram hotărîtă să cobor lîngă Smaranda, aşa slabă cum eram, cînd una din femei intră şi pronunţă numele lui Gregoriţă.

Gregoriţă era în spatele ei.

Am vrut să mă scol ca să-l primesc, dar am recăzut în fotoliu.

El scoase un strigăt zărindu-mă şi voi să se repeadă spre mine; dar am avut puterea să întind braţul spre el.

— Ce căutaţi aici? l-am întrebat.

— Vai! zise el, veneam să vă spun adio! veneam să vă spun că părăsesc această lume pe care n-o pot suporta fără dragostea şi prezenţa dumneavoastră; veneam să vă spun că mă retrag la mînăstirea Hangu.

— Nu mai pot fi alături de dumneavoastră Gregoriţă, i-am răspuns, dar asta nu înseamnă că nu vă iubesc. Ei da! vă iubesc mereu şi marea mea durere e că de aci înainte această dragoste ar fi aproape o crimă.

— Atunci, pot spera că vă veţi ruga pentru mine, Hedwige?

— Da; numai că nu mă voi ruga multă vreme, am adăugat cu un surîs.

— Ce aveţi, în adevăr şi de ce sînteţi atît de palidă?

— Am... Dumnezeu să aibă milă de mine şi să mă cheme la El!

Gregoriţă, se apropie de mine, îmi luă mîna, pe care n-am avut puterea să i-o retrag şi privindu-mă ţintă:

— Paloarea aceasta nu e naturală, Hedwige; de unde vine?

— Dacă v-aş spune aţi crede că sînt nebună.

— Nu, nu spuneţi, Hedwige, vă rog; sîntem aci într-o ţară care nu seamănă cu nici o altă ţară, într-o familie care nu seamănă cu nici o altă familie. Spuneţi, spuneţi tot, vă rog.

I-am povestit tot: strania nălucire care mă prindea la ora cînd Costache murise; groaza, ameţeala, frigul de gheaţă, prostraţia care mă trîntea pe pat, zgomotul paşilor pe care credeam că-i aud, uşa pe care credeam c-o văd deschizîndu-se, în fine, durerea ascuţită urmată de o paloare şi de o slăbiciune, fără încetare crescîndă.

Am crezut că povestirea mea i se va părea lui Gregoriţă un început de nebunie şi o terminam cu o oarecare timiditate, cînd, dimpotrivă, am văzut că îi dădea o atenţie deosebită.

După ce am încetat să vorbesc, se gîndi un moment.

— Şi, întrebă, adormiţi în fiecare seară la nouă fără un sfert?

— Da, oricîte eforturi aş face ca să rezist somnului.

— Şi credeţi că vedeţi uşa deschizîndu-se?

— Da, cu toate că o închid cu zăvorul.

— Şi simţiţi o durere ascuţită la gît?

— Da, cu toate că abia se vede pe gît urma unei răni.

— Vreţi să-mi permiteţi să văd? întrebă el.

Mi-am dat capul pe spate.

El examină cicatricea.

— Hedwige, îmi spuse după o clipă, aveţi încredere în mine?

— Mai întrebaţi! am răspuns.

— Credeţi în cuvîntul meu?

— Cum cred în Sfintele Evanghelii.

— Ei bine! Hedwige, pe cuvîntul meu! vă jur că nu mai aveţi decît opt zile de trăit, dacă nu consimţiţi să faceţi chiar azi ceea ce vă voi spune...

— Şi dacă voi consimţi?

— Dacă veţi consimţi, veţi fi salvată poate.

— Poate.

El tăcu.

— Orice ar trebui să se întîmple, Gregoriţă, am reînceput eu, voi face ce-mi veţi porunci să fac.

— Ei bine! ascultaţi, spuse el şi mai ales nu vă speriaţi. În ţara voastră, ca în Ungaria, ca în România noastră, există o tradiţie.

Tremuram căci îmi revenise în minte această tradiţie.

— Ah! zise el, ştiţi ce vreau să spun?

— Da, am răspuns, am văzut în Polonia, persoane supuse acestei îngrozitoare nenorociri.

— Vorbiţi de vampiri, nu-i aşa?

— Da, în copilăria mea, am văzut dezgropîndu-se în cimitirul unui sat aparţinînd tatălui meu, patruzeci de persoane moarte în cincisprezece zile fără să se poată ghici cauza morţii lor. Şaptesprezece aveau toate semnele vampirismului, adică au fost găsite fragede, rumene,la fel cu oamenii vii, iar celelalte erau victimele lor.

— Şi ce s-a făcut pentru a scăpa satul de ei?

— Li s-a înfipt un par în inimă şi apoi au fost arşi.

— Da, aşa se face de obicei, dar pentru noi, asta nu e deajuns. Ca să vă scap de fantomă vreau mai întîi s-o cunosc şi, în numele cerului, o voi cunoaşte. Da, şi dacă trebuie, voi lupta corp la corp cu ea, oricine ar fi.

— Ah! Gregoriţă! am strigat înspăimîntată.

— Am spus „oricine ar fi“ şi o repet. Dar ca să pot isprăvi cu bine această groaznică aventură trebuie să consimţiţi la tot ce vă voi cere.

— Spuneţi.

— Să fiţi gata la ora şapte. Coborîţi la bisericuţă; coborîţi singură; trebuie să vă învingeţi slăbiciunea, Hedwige, trebuie. Acolo ne vom căsători. Consimţiţi, iubita mea; ca să vă apăr, trebuie ca în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor, să am dreptul să veghez asupra dumneavoastră. Apoi vom urca aici şi vom vedea.

— Oh! Gregoriţă, am strigat, dacă e el, o să vă omoare!

— Nu vă temeţi de nimic, mult iubita mea Hedwige. Consimţiţi doar.

— Ştiţi bine că voi face tot ce veţi vrea, Gregoriţă.

— Atunci, pe deseară.

— Da, faceţi tot ce vreţi să faceţi şi eu vă voi ajuta cît voi putea mai bine.

Ieşi. După un sfert de oră, am văzut un călăreţ dînd buzna pe drumul mînăstirii: era el!

Abia l-am pierdut din vedere că am şi căzut în genunchi [. . .] şi am aşteptat ora şapte, oferind lui dumnezeu şi sfinţilor holocaustul gîndurilor mele; nu m-am ridicat decît în momentul cînd bătură orele şapte.

Eram slabă ca o muribundă, palidă ca o moartă. Am aruncat pe cap un mare voal negru, am coborît scara, sprijinindu-mă de pereţi şi m-am dus la bisericuţă, fără să întîlnesc pe cineva.

Gregoriţă mă aştepta cu părintele Vasile, stareţul mînăstirii Hangu. El purta la şold o sabie sfîntă, care aparţinuse unui fost cruciat care luase Constantinopole cu Villehardouin şi Baudouin de Flandre.

— Hedwige, spuse el lovind sabia cu mîna, cu ajutorul lui dumnezeu, iată ceea ce va rupe vraja care vă ameninţă viaţa. Apropiaţi-vă hotărîtă, iată un preot, care după ce a primit spovedania mea, va primi jurămintele noastre.

Ceremonia începu; niciodată n-a fost ceva mai simplu şi mai solemn în acelaşi timp. Nimeni nu-l asista pe preot; el însuşi ne aşeză pe cap coroanele nupţiale. Îmbrăcaţi în doliu amîndoi, făcurăm înconjurul altarului cu lumînarea în mînă; apoi preotul, după pronunţarea cuvintelor sfinte, adăugă:

— Duceţi-vă acum, copii, şi dumnezeu să vă dea puterea şi curajul să luptaţi împotriva duşmanului neamului omenesc. Sînteţi înarmaţi cu nevinovăţia voastră şi cu dreptatea sa; îl veţi învinge pe diavol. Mergeţi şi veţi fi binecuvîntaţi.

Am sărutat cărţile sfinte şi am ieşit din paraclis.

Atunci, pentru prima oară, m-am sprijinit de braţul lui Gregoriţă şi mi s-a părut că la atingerea acelui braţ, la atingerea acelei inimi nobile, viaţa îmi reintra în vine. Eram sigură că voi izbuti, pentru că Gregoriţă era cu mine; urcarăm în camera mea.

Orele opt şi jumătate băteau.

— Hedwige, îmi spuse atunci Gregoriţă, n-avem timp de pierdut. Vrei să adormi ca de obicei şi ca totul să se petreacă în timpul somnului tău? Vrei să rămîi îmbrăcată şi să vezi totul?

— Lîngă tine, nu mă tem de nimic, vreau să rămîn trează şi să văd totul.

Gregoriţă scoase din sîn o ramură de merişor sfinţită, umedă încă de aghiasmă şi mi-o dădu.

— Ia această ramură, spuse el, culcă-te în pat, spune rugăciunile Fecioarei şi aşteaptă fără teamă. Dumnezeu e cu noi. Şi mai ales nu lăsa din mînă ramura de merişor; cu ea, vei porunci chiar iadului. Nu mă chema, nu striga; roagă-te, nădăjduieşte şi aşteaptă.

M-am culcat în pat, mi-am încrucişat mîinile pe piept, pe care am sprijinit ramura sfinţită.

Cît despre Gregoriţă, el se ascunse în dosul tronului de care am vorbit şi care tăia colţul camerei mele.

Număram minutele şi fără îndoială că şi Gregoriţă le număra.

Cele trei sferturi bătură.

Încă mai vibra sunetul ciocanului, cînd am simţit aceeaşi amorţire, aceeaşi groază, acelaşi frig glacial; dar am apropiat crăcuţa sfinţită de buze şi această primă senzaţie se împrăştie.

Atunci am auzit lămurit zgomotul acelui pas încet şi măsurat care răsuna pe scară şi care se apropia de uşa mea. Apoi, uşa se deschise încet, fără zgomot, ca împinsă de o forţă supranaturală şi atunci...

Vocea se opri ca înăbuşită în gîtul povestitoarei.

— Şi atunci, cu un efort, l-am zărit pe Costache palid cum îl văzusem pe brancardă; din părul său lung, negru, împrăştiat pe umeri, îi picura sînge; purta costumul său obişnuit; numai că era deschis la piept, lăsînd să i se vadă rana sîngerîndă.

Totul era mort... carne, haine, mers... era un cadavru doar ochii, doar acei ochi îngrozitori erau vii.

Văzîndu-l, lucru ciudat! în loc să simt îndoindu-mi-se spaima, am simţit crescîndu-mi curajul. Dumnezeu mi-l trimisese fără îndoială ca să pot judeca starea mea şi să mă apăr împotriva iadului. La primul pas pe care fantoma l-a făcut spre pat, mi-am încrucişat, fără sfială, privirea cu acea privire de plumb, arătînd crăcuţa de merişor sfinţit.

Fantoma încerca să înainteze; dar o putere mai mare decît a ei o ţinea pe loc. Se opri;

— Oh! murmură el, nu doarme, ştie tot.

El vorbea în moldoveneşte şi totuşi înţelegeam de parcă vorbele ar fi fost pronunţate într-o limbă pe care aş fi cunoscut-o.

Eram astfel faţă în faţă, fantoma şi cu mine, fără ca ochii mei să se poată desprinde de ai săi, cînd l-am văzut, fără să fie nevoie să întorc capul în partea aceea, pe Gregoriţă ieşind din spatele tronului de lemn, asemenea îngerului nimicitor, cu sabia în mînă. El îşi făcu semnul crucii cu mîna stîngă şi înaintă încet, cu sabia întinsă spre fantomă; aceasta, la apariţia fratelui său, îşi trase la rîndul său sabia, cu un hohot de rîs; dar abia sabia lui atinse fierul binecuvîntat, că braţul fantomei căzu fără viaţă de-a lungul corpului.

Costache scoase un suspin plin de împotrivire şi de disperare.

— Ce vrei? spuse el fratelui său.

— În numele lui Dumnezeu cel viu! strigă Gregoriţă, îţi cer să răspunzi.

— Vorbeşte, spuse fantoma scrîşnind din dinţi.

— Eu te-am aşteptat?

— Nu.

— Eu te-am atacat?

— Nu.

— Eu te-am lovit?

— Nu.

— Tu te-ai aruncat în sabia mea, acesta-i adevărul. Deci în ochii lui Dumnezeu şi ai oamenilor, eu nu sînt vinovat de crima de fratricid; deci, n-ai primit o însărcinare dumnezeiască, ci diavolească; deci ai ieşit din mormînt nu ca o umbră sfîntă, ci ca o fantomă blestemată şi te vei întoarce în mormîntul tău.

— Cu ea, da! strigă Costache făcînd un efort suprem ca să mă apuce.

— Singur! strigă la rîndul său Gregoriţă; această femeie îmi aparţine.

Şi pronunţînd aceste cuvinte, cu vîrful fierului sfinţit atinse rana care sîngera.

Costache scoase un ţipăt ca şi cum un paloş de foc l-ar fi atins şi ducînd mîna stîngă la piept, făcu un pas înapoi.

În acelaşi timp şi dintr-o mişcare care părea una cu a sa, Gregoriţă făcu un pas înainte; atunci, cu ochii în ochii mortului, cu sabia în pieptul fratelui său, începu un drum încet, groaznic, solemn, ceva la fel ca trecerea lui Don Juan şi a Comandorului; fantoma dînd înapoi în faţa sabiei sfinţite, în faţa voinţei irezistibile a campionului lui dumnezeu, acesta urmărind-o pas cu pas fără a pronunţa un cuvînt, amîndoi gîfîind, amîndoi livizi, cel viu împingîndu-l pe mort înaintea lui şi obligîndu-l să părăsească acel castel care fusese locuinţa sa în trecut, pentru mormîntul care va fi lăcaşul său în viitor.

Oh! vă jur că era groaznic de văzut.

Şi totuşi, împinsă eu însămi de o forţă superioară, invizibilă, necunoscută, fără să-mi dau seama ce făceam, m-am ridicat şi i-am urmat. Am coborît scara, luminaţi doar de para ochilor încinşi ai lui Costache. Am traversat aşa galeria, curtea. Am trecut aşa poarta, cu acelaşi pas măsurat: strigoiul de-a ndărătelea, Gregoriţă cu braţul întins, eu urmîndu-i.

Această cursă fantastică dură o oră; mortul trebuia dus la mormîntul său; numai că în loc să urmeze drumul obişnuit, Costache şi Gregoriţă tăiaseră în linie dreaptă, nepăsîndu-le de obstacolele care încetaseră să existe: sub picioarele lor, pămîntul se netezea, torentele se uscau, arborii dădeau înapoi, stîncile se îndreptau. Minunea care se săvîrşea pentru ei, se săvîrşea şi pentru mine; numai că tot cerul mi se părea acoperit de un zăbranic negru, luna şi stelele dispăruseră şi eu nu vedeam strălucind în noapte decît ochii de foc ai vampirului.

Aşa ajunserăm la Hangu, aşa trecurăm prin gardul de pomişori care îngrădea cimitirul. Abia intrată, am zărit în umbră mormîntul lui Costache alături de al tatălui său; nu ştiam că era acolo şi totuşi l-am recunoscut.

În acea noapte ştiam totul.

Pe marginea gropii deschise, Gregoriţă se opri.

— Costache, zise el, nu s-a sfîrşit totul pentru tine şi o voce din cer îmi spune că vei fi iertat dacă te căieşti: promiţi să intri în mormînt? promiţi, să nu mai ieşi? promiţi să-i închini lui Dumnezeu credinţa pe care ai închinat-o iadului?

— Nu! răspunse Costache.

— Te căieşti? întrebă Gregoriţă.

— Nu!

— Pentru ultima oară, Costache?

— Nu!

— Ei bine! cheamă în ajutorul tău pe Satan cum eu îl chem pe Dumnezeu într-al meu şi, vom vedea şi de astă dată, a cui va fi izbînda.

Două strigăte răsunară în acelaşi timp; săbiile se încrucişară scoţînd scîntei, şi lupta dură un minut care mi se păru un veac.

Costache căzu, am văzut ridicîndu-se sabia groaznică, am văzut-o înfigîndu-se în corpul său şi ţintuind acel trup pe pămîntul proaspăt scormonit.

Un strigăt înfiorător şi care nu avea nimic omenesc sfîşie văzduhul.

Am alergat.

Gregoriţă rămăsese în picioare, dar clătinîndu-se.

Am alergat şi l-am susţinut.

— Eşti rănit? l-am întrebat cu îngrijorare.

— Nu, îmi răspunse el; dar într-un astfel de duel, scumpă Hedwige, nu rana e cea care ucide, ci lupta. Am luptat cu moartea şi sînt al ei.

— Prietene, prietene, depărtează-te, depărtează-te de aici şi viaţa va reveni poate.

— Nu, spuse el, iată-mi mormîntul, Hedwige; dar să nu pierdem timpul; ia puţin din acest pămînt impregnat de sîngele lui şi pune-l pe muşcătura care ţi-a făcut-o; e singurul mijloc să te aperi în viitor de groaznica sa dragoste.

Am ascultat tremurînd. M-am aplecat să iau din pămîntul însîngerat şi aplecîndu-mă am văzut cadavrul ţintuit la pămînt; sabia sfinţită îi străpunsese inima şi-un sînge negru şi bogat îi ieşea din rană, de parcă ar fi murit chiar atunci.

Am frămîntat puţin pămînt cu sînge şi am pus pe rană groaznicul talisman.

— Acum, adorata mea Hedwige, zise Gregoriţă cu vocea slăbită, ascultă ultimele mele instrucţiuni. Părăseşte ţinutul de îndată ce vei putea. Doar depărtarea te poate apăra. Părintele Vasile a primit azi poruncile mele şi le va îndeplini. Hedwige! o sărutare! ultima, singura, Hedwige! mor.

Şi spunînd aceste cuvinte, Gregoriţă căzu lîngă fratele său.

În orice altă împrejurare, în mijlocul acelui cimitir, lîngă acel mormînt deschis, cu cele două cadavre culcate unul lîngă altul, aş fi înebunit; dar, am mai spus-o, dumnezeu îmi dăduse o putere egală cu cea a întîmplărilor cărora le fusesem nu numai martoră dar şi actriţă.

În momentul cînd priveam în jurul meu, căutînd un ajutor, am văzut deschizîndu-se poarta mînăstirii şi călugării, conduşi de părintele Vasile, înaintară doi cîte doi, purtînd torţe aprinse şi cîntînd rugăciunile morţilor.

Părintele Vasile, care abia venise la mănăstire, prevăzînd ce se întîmplase se îndreptase în fruntea tuturor călugărilor către cimitir.

Mă găsi vie lîngă cei doi morţi.

Costache avea faţa tulburată de o ultimă convulsie.

Gregoriță, dimpotrivă, era liniștit și aproape surîzător.

Gregoriță fu îngropat alături de fratele său așa cum ceruse: creștinul păzindu-l pe blestemat.

Smaranda aflînd de această nouă nenorocire și de partea pe care o avusesem, vru să mă vadă; veni să mă găsească la mănăstirea Hangu și află din gura mea tot ce se întîmplase în acea noapte groaznică.

I-am povestit toate amănuntele fantasticei întîmplări; dar ea mă ascultă cum mă ascultase Gregoriță, fără uimire, fără spaimă.

— Hedwige, răspunse ea, după un moment de tăcere, oricît de ciudat ar fi ceea ce mi-ați povestit, nu mi-ați spus decît purul adevăr! Neamul Brîncovenilor este blestemat pînă la a treia și a patra generație și asta pentru că un Brîncoveanu a omorît un preot. Dar puterea blestemului s-a sfîrșit; căci, deși soție, sînteți fecioară și neamul se stinge odată cu mine. Dacă fiul meu v-a lăsat un milion, luați-l. După moartea mea, afară de legatele pioase pe care le voi lăsa, vă rămîne restul averii mele. Acum, urmați sfatul soțului vostru. Înapoiați-vă cît mai repede în țările unde Dumnezeu nu îngăduie să se împlinească aceste îngrozitoare minuni. N-am nevoie de nimeni ca să plîngă cu mine pe fiii mei. Adio, nu-mi duceți grija. Soarta mea de aci înainte nu-i aparține decît lui dumnezeu și mie.

Și sărutîndu-mă pe frunte, ca de obicei, mă părăsi și se închise în castelul lui Brîncoveanu.

După opt zile, am plecat spre Franța. Așa cum sperase Gregoriță, în nopțile mele încetă să mai vină groaznica fantomă. Chiar sănătatea mi se restabili și n-am mai păstrat din această întîmplare decît această paloare mortală care însoțește pînă la mormînt orice ființă care a suferit sărutarea unui vampir.

Doamna tăcu, miezul nopții sună și nu mă înșel spunînd că și cel mai curajos dintre noi tresări la bătaia pendulei.

Era timpul să ne retragem: ne-am luat rămas bun de la domnul Ledru.

După un an, acest om minunat muri.

E prima oară de la moartea sa, că am ocazia să plătesc un tribut bunului cetățean, savantului modest, omului modest, mai ales. Mă grăbesc s-o fac.

Nu m-am întors niciodată la Fontenay-aux-Roses.

Dar amintirea acestei zile lăsă o atît de adîncă impresie în viaţa mea, toate acele întîmplări stranii care se adunaseră într-o singură seară, săpară o brazdă atît de adîncă în memoria mea, încît sperînd să trezesc la alţii un interes pe care l-am încercat eu însumi, am cules în diferitele ţări pe care le-am parcurs în ultimii optsprezece ani, adică în Elveţia, Germania, Italia, Spania, Sicilia, Grecia şi în Anglia toate tradiţiile de acelaşi fel pe care povestirile diferitelor popoare le-au făcut să retrăiască în auzul meu şi am compus această colecţie pe care o dau cititorilor mei obişnuiţi, sub titlul: O MIE ŞI UNA DE FANTOME.

testamentul domnului de chauvelin

I

CASA DIN STRADA VAUGIRARD

Mergînd din strada Cherche Midi în strada Notre-Dame-des Champs, la stînga, în fața unei fîntîni care se află la întretăierea străzilor Regard și Vaugirard, se găsește o căsuță trecută în registrele municipale ale orașului sub numărul 84.

Și acum, înainte de a merge mai departe, o mărturisire pe care ezitam s-o fac: casa aceasta în care m-a întîmpinat, încă de la sosirea mea din provincie, prietenia cea mai sinceră, în care timp de trei ani m-am simțit ca printre frați, la ușa căreia aș fi bătut pe vremea aceea cu ochii închiși, sigur fiind de a o vedea deschizîndu-se la lacrimile sau la bucuriile mele, ei bine, această casă, a cărei situație topografică voiam s-o arăt cititorilor mei, m-am văzut nevoit s-o caut chiar și eu pe un plan al orașului Paris.

Cine ar fi crezut aceasta, cu douăzeci de ani în urmă? Dar în ultimii douăzeci de ani, atîtea întîmplări, ca o maree care urcă mereu, au răpit celor din generația noastră amintirile tinereții, încît nu o pot reînvia în memorie, avînd și ea amurgul său în care se pierd amintirile îndepărtate, ci numai în inimă.

Și cînd înlătur memoria ca să mă refugiez în inimă, regăsesc aci, ca într-un tabernacol sfînt, toate amintirile intime care au fugit una cîte una din viața mea, așa cum apa se scurge picătură cu picătură prin crăpăturile unui vas; în inimă, nu amurgul întunecîndu-se din ce în ce mai mult, ci zorile devenind din ce în ce mai strălucitoare. Memoria tinde spre întuneric, adică spre neant; inima năzuiește spre lumină.

În fine, această căsuță e acolo, împrejmuită de un zid cenuşiu, în spatele căruia se ascunde pe jumătate, de vînzare, după cît mi s-a spus, aproape, vai, de a nu mai aparţine mîinilor primitoare care mi-au deschis uşile!

Îngăduiţi-mi să vă spun cum am intrat aci; ştiu că aceasta ne îndepărtează de istoria pe care vreau să v-o povestesc; dar nu e nimic, urmaţi-mă; vom vorbi cît ţine drumul şi mă voi strădui să vi se pară mai puţin lung decît este în realitate.

Era, cred, pe la sfîrşitul lui 1826. După cum vedeţi, vă vorbeam de douăzeci de ani şi sînt douăzeci şi doi. Eu tocmai împlinisem douăzeci şi trei.

Cînd v-am pomenit de bietul James Rousseau, am menţionat visurile mele literare. Încă din 1826 ele ajunseseră mai ambiţioase. Nu mai era vorba de *Vînătoare şi dragoste* pe care o scrisem în colaborare cu Adolphe de Leuven; nu mai era vorba de *Nuntă şi înmormîntare* pe care o făcusem cu Vulplan şi Lasagne, era vorba de *Cristina* pe care visam s-o scriu singur. Frumos vis! vis cu totul strălucitor care, în speranţele mele tinereşti, trebuia să-mi deschidă grădina lui Hesperus, grădina cu fructe de aur al cărei balaur este Critica.

În timp ce aşteptam, sărman Hercule ce eram, nevoia îmi încărcase umerii cu povara unei lumi, care ca în cazul lui Atlas nu avea nici măcar pretextul de a se odihni o oră, atunci cînd mă zdrobea.

Nu, nevoia mă strivea pe mine şi pe atîţia alţii, aşa cum striveşti un muşuroi de furnici. De ce? Cine ştie? Pentru că mă găseam în calea ei şi că, avînd ochii legaţi, recea zeiţă cu pene de fier, nu mă vedea.

Lumea pe care mi-o pusese pe umeri, era slujba mea de birou.

Cîştigam 125 de franci pe lună şi iată ce eram obligat să fac pentru 125 de franci pe lună:

Veneam la birou la ora zece şi plecam la cinci; dar vara mă întorceam seara la şapte şi plecam la zece.

De ce acest prisos de lucru vara, la acea oră, adică în momentul cînd ar fi fost atît de plăcut să respiri aerul curat al cîmpiei sau atmosfera îmbătătoare a teatrelor.

O să vă spun: trebuia pregătită mapa ducelui d'Orléans.

Acest aghiotant general al lui Dumouriez la Jemmapes şi la Valmy, acest proscris din 1792, acest profesor al colegiului din Reichenau, acest călător pe la capul Horn, acest cetăţean al Americii, acest prinţ prieten al lui Foy, Manuel, Laffitte şi Lafayette, acest rege din 1830, acest surghiunit din 1848, se mai numea în acel timp „ducele de Orléans".

Era perioada fericită a vieţii sale; eu aveam visul meu, el îl avea pe al său. Visul meu era succesul; visul său, era tronul.

Doamne! iartă-l pe rege; Doamne! dă-i bătrînului pacea! Doamne! dă-i soţului şi tatălui tot ce mai poate rămîne pentru el din fericirea părintească şi conjugală, din comorile nesfîrşite ale bunătăţii tale!

Vai! la Dreux, l-am văzut plîngînd amarnic pe acest tată încoronat, la mormîntul acelui fiu care trebuia să poarte o coroană.

Nu-i aşa, Sire, că n-aţi plîns atîta pentru coroana pierdută, cît pentru copilul mort?

Să ne întoarcem la ducele d'Orléans şi la mapa lui.

Această mapă care cuprindea scrisorile zilei şi jurnalele de seară, trebuia trimisă la Neuilly.

După trimiterea mapei cu un curier călare, trebuia aşteptat răspunsul.

Ultimul venit în birou era însărcinat cu această treabă şi cum eram ultimul sosit, eu trebuia s-o fac.

Camaradul meu Ernest Banet avea grija mapei de dimineaţă.

Făceam cu rîndul mapa de duminică.

Aşadar, într-o seară cînd, între mapa trimisă şi cea care trebuia să se întoarcă, mîzgăleam cîteva versuri din *Cristina*, uşa biroului se deschise; un cap inteligent, cu părul blond şi buclat apăru şi o voce cu tonul uşor batjocoritor şi puţin cam ascuţit rosti aceste silabe:

— Eşti aci?

— Da, i-am răspuns cu vioiciune; intră!

Îl recunoscusem pe Cordelier Delanoue, fiu, ca şi mine, al unui fost general al Republicii, poet — ca şi mine. De ce, în cariera pe care am parcurs-o împreună, a reuşit mai puţin bine decît mine? Nu ştiu. El are desigur tot atîta spirit ca mine şi incontestabil îl mînuieşte mai bine.

Capriciu al întîmplării, totul atîrnă de noroc în această lume; doar în clipa morţii vom şti care dintre noi doi, el sau eu, a avut noroc.

Vizita lui Cordelier Delanoue era o mare bucurie. Ca toţi oamenii pe care i-am iubit, îl iubeam atunci, îl iubesc şi astăzi; numai că azi îl iubesc mai mult şi sunt sigur că acelaşi lucru se întîmplă şi cu el.

Venise să mă întrebe dacă voiam să merg la Ateneu să ascultăm nu ştiu ce dizertaţie despre nu ştiu ce.

Autorul dizertaţiei era domnul de Villenave.

Nu-l cunoşteam pe domnul de Villenave, decît din auzite: ştiam că făcuse o traducere apreciată din Ovidiu, că fusese pe vremuri secretarul lui Malesherbes şi profesorul copiilor domnului marchiz de Chauvelin.

La acea vreme, spectacolul şi distracţia erau lucruri rare pentru mine. Toate acele uşi ale teatrului şi ale salonului care s-au deschis de atunci înaintea autorului lui *Henri al III-lea* şi al *Cristinei* erau închise funcţionarului cu o sută douăzeci şi cinci de franci, însărcinat cu mapa de seară a ducelui de Orléans. Am acceptat, rugîndu-l totodată pe Delanoue să aştepte cu mine întoarcerea curierului.

Între timp îmi citi o odă pe care tocmai o făcuse. Era un preludiu al şedinţei de la Ateneu.

Curierul s-a întors; eram liber şi ne-am îndreptat spre strada Valois.

Să vă spun în care loc din strada Valois îşi ţinea şedinţele Ateneul mi-ar fi imposibil; aceasta cred că a fost singura dată cînd am mers acolo. Nu mi-au plăcut niciodată prea mult aceste adunări unde o singură persoană vorbeşte şi unde toată lumea ascultă. Trebuie ca lucrul despre care se vorbeşte să fie sau foarte interesant sau foarte puţin cunoscut; trebuie ca cel care vorbeşte despre acest lucru să fie sau foarte elocvent sau foarte pitoresc, pentru ca să găsesc un farmec acestui discurs fără controversă, unde contradicţia este o necuviinţă, critica o impoliteţe.

N-am putut asculta niciodată pînă la capăt un orator care vorbeşte sau un predicator care predică. E întotdeauna ceva în discurs de care mă agăţ şi care mă sileşte să fac un popas în propria mea gîndire, în timp ce el îşi continuă drumul. Odată oprit, privesc, fireşte, lucrul din punctul meu de vedere; astfel că eu îmi fac discursul sau predica proprie în gînd în timp ce el şi-o face cu glas tare. Ajunşi amîndoi la capăt sîntem adesea la o sută de leghe depărtare unul de celălalt, cu toate că am plecat din acelaşi punct.

Tot aşa se întîmplă şi cu piesele de teatru: afară de cazul că asist la o primă reprezentare a unei piese scrisă pentru Arnal, pentru Grassot sau pentru Ravel, adică a unei opere care e complet în afara posibilităţilor mele şi la a cărei croială îmi recunosc cu naivitate neputinţa, sînt cel mai rău spectator de premieră din lume. Dacă piesa este de imaginaţie, personagiile abia expuse, nu mai sînt ale autorului, ci ale mele. În prima pauză, pun mîna pe ele şi mi le însuşesc. În locul intrigii pe care trebuie s-o aflu în decursul a patru acte, eu le introduc în cele patru acte ale compoziţiei mele; le folosesc caracterele, originalitatea; dacă antractul durează numai zece minute, e mai mult decît îmi trebuie ca să construiesc castelul de cărţi de joc unde le duc şi castelul meu dramatic e la fel ca discursul sau predica de care vorbeam adineauri. Castelul meu nu e niciodată la fel cu al autorului; astfel că aşa cum din visul meu am făcut o realitate, realitatea mi se pare un vis, vis pe care sînt gata să-l combat, zicînd: „Dar nu e aşa, domnule Arthur; — dar nu e aşa domnişoară Honorine. — Mergeţi prea repede sau prea încet; — vă întoarceţi la dreapta în loc să vă întoarceţi la stînga; — spuneţi da cînd ar trebui să spuneţi nu. — Oh! oh! oh! dar e insuportabil".

Cu piesele istorice e mai rău. Aduc cu mine piesa gata făcută pornind de la titlul ei; şi cum ea este făcută, fireşte, cu defectele mele, adică plină de detalii, rigiditate absolută în caractere, intrigă dublă, triplă, cvadruplă, se întîmplă foarte rar ca piesa mea să semene cît de puţin cu cea care se reprezintă. Din această pricină, ceea ce pentru alţii e o petrecere, pentru mine e un chin.

Iată-mi confraţii preveniţi: dacă mă invită la premierele lor, ştiu ce-i aşteaptă.

Am făcut în seara aceea pentru domnul Villenave, ceea ce fac pentru toată lumea; numai că, intrînd în sală cînd se scurseseră vreo trei pătrimi din discurs, am început prin a-l privi în loc să-l ascult.

Era pe vremea aceea un bătrîn înalt, de şaizeci şi patru, şaizeci şi cinci de ani, cu un frumos păr argintiu, cu faţa palidă, cu ochii negri şi vii; iar în îmbrăcămintea sa recunoşteai acel soi de căutare distrată a muncitorilor neobosiţi care se îmbracă doar odată sau de două ori pe săptămînă şi care în restul timpului stau în praful cabinetului lor, cu un pantalon vechi, un halat vechi şi pantofi vechi. Îmbrăcămintea de zile mari cu cămaşa plisată în creţuri mici, cu jaboul, cu cravata albă călcată cu fierul, o apretează soţia, fiica, în sfîrşit, gospodina casei. De aci protestul pe care-l ridica această toaletă bine scuturată și bine periată, împotriva toaletei de toate zilele, de toate orele, care are oroare de bățul de trestie și de pir.

Domnul de Villenave avea o haină albastră cu nasturi auriți, un pantalon negru, o vestă albă, o cravată albă.

Ciudată mecanică și gîndirea, mașinărie intelectuală care merge sau se oprește fără voia noastră, pentru că mîna domnului o întoarce, pendulă care sună, după pofta sa, orele trecutului și uneori ale viitorului.

La ce se oprise gîndirea mea văzîndu-l pe domnul de Villenave? la ceva din discursul său, cum spuneam adineaori? nu, la ceva din viața sa.

Citisem altădată, cînd — nu mai știu, o broșură a domnului Villenave, publicată în 1794, intitulată: *Relatarea călătoriei a 132 nantezi.*

De acest episod al vieții sale mi se agățase spiritul văzîndu-l pentru prima oară pe domnul de Villenave. Într-adevăr, domnul de Villenave locuise la Nantes în 1793, adică în același timp cu acel Jean-Baptiste Carrier, de sîngeroasă amintire.

Acolo, îl văzuse pe proconsul, care găsind procesele prea lungi și ghilotina prea încărcată, suprimase procesele, inutile dealtfel, pentru că nu-l salvau niciodată pe vinovat și înlocuiesc ghilotina cu luntrile cu dop; poate se afla pe cheiul Loarei cînd, la 15 noiembrie 1793, Carrier, ca primă încercare a *scăldărilor sale republicane* și a *deportărilor verticale* (erau numele pe care le da noului soi de execuție inventat de el), îmbarcă nouăzeci și patru de preoți sub pretextul de a-i transporta la Belle-Isle; poate se găsea pe malurile fluviului, cînd fluviul înspăimîntat aruncă pe țărm nouăzeci și patru de cadavre de preoți; poate că se revoltă la acest spectacol, care reînnoindu-se în fiecare noapte, după cîtva timp, stricase apa fluviului, în așa hal, încît se interzise a fi băută, poate, și mai imprudent, ajută la îngroparea vreuneia dintre primele victime care aveau să fie urmate de atîtea altele; dar se întîmplă că, într-o dimineață, domnul de Villenave fu arestat, aruncat în închisoare și destinat și el, ca și tovarășii săi, să participe la stricarea apei fluviului, cînd Carrier se răzgîndi. El alese o sută treizeci și doi de prizonieri, toți condamnați, și îi expedie la Paris, ca un omagiu al eșafoadelor din provincie pentru ghilotina din capitală, apoi, odată plecați, Carrier se răzgîndi iar: omagiul, fără îndoială nu i se păruse deloc suficient și îi trimisese ordin căpitanului Boussard, comandantul escortei, să-i împuște cînd ajunge la Ancenis, pe cei o sută treizeci și doi de prizonieri.

Boussard era un om de treabă, nu făcu nimic și-și continuă drumul spre Paris.

Ceea ce aflînd Carrier, trimise ordin convenționalului Hentz, proconsulul de la Angers, să-l aresteze pe Boussard, care urma să treacă pe acolo și să-i arunce în apă pe cei o sută trei zeci și doi de nantezi.

Hentz îl arestă pe Broussard; dar cînd fu vorba să înece pe cei o sută treizeci și doi de prizonieri, bronzul inimii sale revoluționare, care nu era deloc triplă după cît se pare, se topi, și porunci victimelor să-și continue drumul spre Paris.

Ceea ce-l făcu pe Carrier, să spună, scuturînd capul cu dispreț:

„*Prost înecător* acest Hentz, *prost înecător*".

Prizonierii își continuară așadar drumul. Din cei o sută treizeci și doi, treizeci și șase pieriră înainte de a ajunge la Paris și cei nouăzeci și șase care rămaseră ajunseră, din fericire pentru ei, tocmai la timp ca să depună mărturie în procesul lui Carrier, în loc de a răspunde ca acuzați, în propriul lor proces.

Pentru că venise 9 thermidor, pentru că venise ziua răzbunării, pentru că venise rîndul judecătorilor de a fi judecați și Convenția, după o lună de ezitări, îl pusese sub acuzație pe *bunul înecător*.

Rezultatul fu că la amintirea acelei broșuri pe care domnul de Villenave o publicase cu treizeci și patru de ani în urmă în închisoare, urcasem treptele trecutului și ceea ce vedeam, ceea ce auzeam, nu mai era un discurs literar, rostit de un profesor al Ateneului, ci o acuzație teribilă, violentă, mortală a celui slab împotriva celui puternic, a acuzatului împotriva judecătorului, a victimei împotriva călăului.

Și așa de mare e puterea închipuirii, că sală, spectatori, tribună, totul se transformase; sala Ateneului devenise sala Convențiunii, auditorii pașnici se schimbaseră în răzbunători întărîtați și elocventul profesor, cu fraze dulcegi, tuna o acuzație publică, cerînd moartea și regretînd că fostul călău

Carrier nu avea decît o singură viaţă, insuficientă ca să plătească cele cincisprezece mii de vieţi pe care le curmase.

Şi-l vedeam pe Carrier, cu privirea întunecată, fulgerîndu-l pe acuzator şi-l auzeam strigînd cu vocea sa stridentă foştilor colegi:

— „De ce să-mi reproşaţi astăzi ceea ce-mi porunceaţi ieri? Dar, acuzîndu-mă, Convenţia se acuză. Condamnarea mea e condamnarea voastră a tuturor; gîndiţi-vă! toţi, veţi cădea sub aceeaşi condamnare. Dacă nu sînt vinovat, toţi de aici sînt vinovaţi, da, toţi şi tot, pînă la clopoţelul preşedintelui".

Şi, cu toate acestea, s-a trecut la vot; cu toate acestea, a fost condamnat. Aceeaşi teroare care împinsese la acţiune, împingea la reacţiune şi ghilotina după ce băuse sîngele condamnaţilor, bea nepăsătoare sîngele judecătorilor şi al călăilor!

Îmi lăsasem capul să-mi cadă în mîini ca şi cum mi-ar fi fost scîrbă, oricît de mare ucigaş era acest om, să-l văd condamnat la moartea pe care el cu atîta largheţă o dăruise umanităţii.

Delanoue mă bătu pe umăr.

— S-a isprăvit, îmi spuse el.

— Ah! am răspuns, l-au executat aşadar?

— Pe cine?

— Pe acest ticălos de Carrier.

— Da, da, zise Delanoue şi în curînd se vor împlini treizeci şi patru de ani de cînd i s-a întîmplat această mică nenorocire.

— Ah! i-am spus, ce bine ai făcut să mă trezeşti; aveam coşmar.

— Dormeai?

— Visam, cel puţin.

— Drace! n-o să-i spun asta domnului de Villenave la care te duc să bem o ceaşcă de ceai.

— Ah! poţi să-i spui, haide! îi voi povesti visul meu şi n-o să fie supărat pe mine.

După aceste cuvinte Delanoue, încă nesigur dacă eram sau nu treaz, mă scoase din sala goală şi mă duse într-un salon de alături unde domnul de Villenave primea felicitările prietenilor săi.

Acolo, am fost mai întîi prezentat domnului de Villenave, apoi doamnei Mélanie Waldor, fiica sa, apoi domnului Théodore de Villenave, fiul său.

După care, toată lumea se îndreptă, pe jos, traversînd podul Artelor, spre faubourg-ul Saint-Germain.

După o jumătate de oră am ajuns și dispăream, unii după alții, în acea casă din strada Vaugirard de care am vorbit la începutul acestui articol și al cărei interior voi încerca să-l descriu, după ce voi fi schițat exteriorul.

II

UN PASTEL DE LATOUR

Casa avea un caracter propriu, împrumutat din caracterul celui care o locuia.

Am spus că zidurile erau cenușii, ar fi trebuit să spunem că erau negre.

Se intra printr-o poartă mare care se deschidea în zid alături de loja portarului: apoi te pomeneai într-o grădină fără alei, bătătorită peste tot, cu bolte de viță fără struguri, umbrare fără umbră, arbori aproape fără frunziș. Dacă, din întîmplare, o floare creștea într-un colț, era una din florile acelea sălbatice, aproape rușinoase că se arată în oraș și care luînd această îngrăditură întunecoasă și umedă drept un mic deșert, crescuse aci din greșeală, crezîndu-se mai departe decît nu era în realitate de locuințele oamenilor și care era curînd culeasă de o încîntătoare fetiță trandafirie, cu părul blond și buclat, care părea un heruvim căzut din cer și pierdut în acest colț de pămînt.

În grădina aceasta care putea să aibă patruzeci sau cincizeci de picioare pătrate și care se termina printr-o largă fîșie pietruită ce înconjura casa, se intra într-un coridor pavat cu lespezi.

În acest coridor, în fundul căruia se afla o scară, se deschideau patru uşi: mai întîi la stînga aceea a sufrageriei, apoi la dreapta aceea a unui iatac.

Apoi, tot la stînga, aceea a bucătăriei şi la dreapta aceea a cămării şi a oficiului.

Acest parter întunecat şi umed nu se popula decît la ora mesei.

Adevărata locuinţă, aceea unde am fost introduşi, era la etajul întîi.

Acest prim etaj se compunea din palier, dintr-un salon mic, dintr-un salon mare, din camera de culcare a doamnei Waldor şi din camera de culcare a doamnei Villenave.

Salonul era remarcabil prin forma şi mobilierul său.

Un pătrat mare, avînd în fiecare din colţuri cîte o consolă şi un bust.

Unul dintre busturi era al domnului de Villenave.

Între cele două busturi, în fund, pe o consolă faţă în faţă cu şemineul se afla piesa de artă şi arheologie cea mai importantă a salonului.

Era urna de bronz în care fusese închisă inima lui Bayard; un mic basorelief de jur-împrejur îl arăta pe cavalerul fără frică şi fără reproş sărutînd mînerul în chip de cruce al sabiei sale.

Urmau apoi două tablouri mari: unul de Holbein, reprezentînd-o pe Ana de Boleyn; celălalt de Claude Lorrain, reprezentînd un peisaj din Italia.

Cred că în cele două rame din faţa acestor tablouri erau portretul doamnei de Montespan şi portretul doamnei de Sevigné sau al doamnei de Grignon.

Un mobilier îmbrăcat în catifea de Utrecht punea la dispoziţia prietenilor casei canapele mari cu braţe albe şi subţiri, iar străinilor fotolii şi scaune.

Acest etaj era în mod deosebit domeniul doamnei Waldor, aci îşi exercita ea rolul de viceregе suveran al salonului.

Spunem viceregе pentru că în realitate, cu toate că tatăl ei îi abandonase salonul, ea nu era regină pe deplin. Îndată ce domnul de Villenave intra aci, el îşi relua atributele regalităţii, şi frînele conversaţiei îi aparţineau.

Domnul de Villenave avea ceva despotic în caracter, care se manifesta atît asupra familiei cît şi a străinilor. Simţeai, intrînd la domnul Villenave, că deveneai o parte a proprietăţii acestui bărbat, care văzuse atîtea, care studiase atîta, care, în sfîrşit, ştia totul. Acest despotism, oricît de temperat era de politeţea stăpînului casei, apăsa totuşi supărător asupra întregii societăţi. Cînd domnul de Villenave era prezent, poate că firul conversaţiei era mai bine îndrumat, cum se spunea altădată, dar negreşit era mai puţin liberă, mai puţin plăcută, mai puţin spirituală decît atunci cînd el nu era de faţă.

Era cu totul altfel decît în salonul lui Nodier. Cînd Nodier era prezent în salonul său, fiecare se simţea la largul lui.

Din fericire domnul de Villenave cobora rar în salon. Domnul de Villenave rămînea în mod obişnuit la el, adică la etajul doi şi în zilele obişnuite nu apărea decît ca să cineze; apoi cînd, după cină, vorbise o clipă, îl mustrase puţin pe fiul său, se certase puţin cu soţia, se întindea în fotoliu, închidea ochii, fiica lui îi punea părul pe moaţe şi apoi se urca iar la el.

Acest sfert de oră în care dinţii pieptenului îi scărpinau uşor capul, era sfertul de oră de fericire zilnică pe care şi-o permitea domnul de Villenave.

Dar pentru ce moaţele? va întreba cititorul.

Mai întîi, poate nu era decît un pretext ca să fie scărpinat în cap.

Apoi pentru că domnul de Villenave, după cum am spus, era un bătrîn falnic care fusese altădată un tînăr admirabil, şi faţa sa cu trăsături puternic accentuate găsea un cadru minunat în valurile de păr alb care îi scoteau în relief fulgerul puternic al ochilor negri şi mari.

În fine, trebuie să mărturisim, cu toate că savant, domnul de Villenave era cochet, dar cochetăria sa se limita numai la cap, asta-i tot.

De rest nu-i prea păsa. Dacă haina era albastră sau neagră, dacă pantalonul era larg sau strîmt, dacă botul ghetelor era rotund sau cu vîrf asta îl privea pe croitor, pe cizmar sau mai ales pe fiica sa care se ocupa de toate aceste detalii.

Dacă părul îi era aranjat, era deajuns.

După ce fiica sa îi punea părul pe moaţe, operaţie care se executa invariabil de la orele opt la nouă seara, domnul de Villenave îşi lua sfeşnicul şi urca la el.

Acest *la el* al domnului de Villenave, acest *at home** al englezilor, vom încerca să-l descriem, fără speranţa de a reuşi.

---

* *at home:* acasă, în englezeşte în original, greu de tradus, implicînd siguranţa, confortul, libertatea căminului propriu (N.T.)

Acest etaj doi, împărţit în infinit mai multe odăi decît primul, se compunea mai întîi dintr-un palier împodobit cu busturi de ipsos, dintr-o anticameră şi din patru camere.

Nu vom denumi aceste patru camere salon, cameră de culcare, cabinet de lucru, cabinet de toaletă, etc., etc., etc.

Nu putea fi vorba de toate aceste lucruri de prisos la domnul de Villenave! nu; erau numai cinci camere cu cărţi şi mape, asta e tot.

Cele cinci camere puteau conţine patruzeci de mii de volume şi patru mii de mape.

Anticamera era ea însăşi o enormă bibliotecă: ea avea două deschideri; cele două deschideri dădeau, cea din dreapta, în dormitorul domnului de Villenave, care dormitor dădea el însuşi, printr-un culoar de-a lungul alcovului, într-un cabinet cu ferestrele luminate dinspre curtea vecină.

Cea din stînga, într-o cameră mare dînd ea însăşi într-o cameră mai mică.

Camera cea mare dînd într-o cameră mai mică avea, nu numai ca şi cea alăturată, cei patru pereţi plini de rafturi încărcate de cărţi şi susţinute de postamente de mape ci şi o construcţie foarte ingenioasă care fusese făcută în mijlocul celor două camere, construcţie asemănătoare stîlpilor care se pun în centrul saloanelor, spre a te putea aşeza în jurul lor. Datorită acestei construcţii, mijlocul camerei, care înfăţişa o a doua bibliotecă în interiorul celei dintîi nu mai lăsa liber decît un interval dreptunghiular în care o singură persoană se putea mişca liber. O a doua persoană ar fi stingherit circulaţia; aşa că foarte rar domnul de Villenave introducea pe cineva, oricît de intim prieten i-ar fi fost, în acest *sanctum sactorum*.

Cîţiva privilegiaţi băgaseră capul pe uşă şi prin praful savant care plutea în atomi luminoşi în rarele raze ale soarelui ce pătrundeau în acest tabernacol, putuseră zări misterele bibliografice ale domnului de Villenave, asemenea lui Claudius, care datorită deghizării sale feminine, putuse, din atriumul templului lui Isis, să surprindă cîteva din misterele bunei zeiţe.

Acolo erau autografele: numai secolul lui Louis al XIV-lea ocupa cinci sute de mape.

Erau acolo hîrtiile lui Louis al XVI-lea, corespondenţa lui Malesherbes, patru sute de autografe ale lui Voltaire, două sute ale lui Rousseau. Acolo erau genealogiile tuturor familiilor nobile ale Franţei, cu înrudirile şi cu dovezile lor. Erau acolo desene de Rafael, de Jules Romain, de Leonardo da Vinci, de Andrea del Sarto, de Lebrun, de Lesueur, de David, de Lethière; colecţiile de minerale, ierbarele rare, manuscrisele unice.

În sfîrşit, acolo era munca a cincizeci de ani, stăpîniţi zi de zi de o singură idee, preocupaţi oră de oră de o singură pasiune, această pasiune în acelaşi timp aşa de dulce şi de înfocată a colecţionarului şi căreia colecţionarul îşi dedică inteligenţa, bucuria, fericirea, viaţa.

Aceste două camere erau camerele preţioase. Bine înţeles că domnul de Villenave, care nu numai o dată era să-şi piardă viaţa pentru nimic, n-ar fi dat cele două camere pentru o sută de mii de scuzi.

Rămîneau dormitorul şi cabinetul negru, situate la dreapta anticamerei şi întinzîndu-se paralel cu cele două camere pe care le-am descris.

Prima din cele două era dormitorul domnului de Villenave, dormitor în care patul era bineînţeles lucrul cel mai puţin vizibil, înfundat într-un iatac care se închidea prin două uşi de lemn.

În camera aceasta domnul de Villenave primea. Şi în caz de neapărată nevoie puteai umbla aci şi chiar găseai loc.

Iată cum te puteai aşeza şi iată în care caz puteai umbla aci.

Bătrîna servitoare, al cărei nume nu mi-l mai amintesc, îi anunţa domnului de Villenave o vizită, crăpînd uşa camerei sale.

Crăparea uşii îl surprindea întotdeauna pe domnul de Villenave, pe cînd clasa, adîncit în visare sau aţipit.

— Cum? ce e Françoise? (Să presupunem că se numea Françoise) Dumnezeule! nu poţi să ai o clipă de linişte?

— Păi, de! domnule, răspundea Françoise, trebuie să viu totuşi . . .

— Haide, spune repede, ce vrei? Cum se face că se întîmplă întotdeauna în momentele cînd sînt foarte ocupat? . . . În fine!

Şi domnul de Villenave îşi ridica ochii mari la cer cu o expresie desperată, îşi încrucişa braţele şi ofta resemnat.

Françoise era obişnuită cu această punere în scenă; îl lăsa pe domnul de Villenave să-şi joace pantomima şi să-şi rostească *aparte-urile sale*. Apoi, după ce termina:

— Domnule, spunea ea, e domnul *cutare* care a venit să vă facă o mică vizită.

— Nu sînt acasă; du-te.

Françoise trăgea încet uşa; îşi cunoştea ea omul.

— Aşteaptă, Françoise, reîncepea domnul de Villenave.

Françoise redeschidea uşa.

— Spui că e domnul *cutare*, Françoise?

— Da, domnule.

— Ei bine! haide, dă-i drumul şi dacă stă prea mult timp, să vii să-mi spui că sînt căutat. Du-te, Françoise.

Françoise închidea uşa.

— Ah! Doamne, Doamne! e de necrezut, murmura domnul de Villenave; eu nu deranjez niciodată pe nimeni, totuşi pe mine mă deranjează toţi întotdeauna.

Françoise deschidea uşa din nou, introducîndu-l pe vizitator.

— Ah! bună ziua, prietene, spunea domnul de Villenave, bine aţi venit, intraţi, intraţi. Ce mult timp e de cînd nu ne-am văzut! aşezaţi-vă, aşadar.

— Pe ce? întreba vizitatorul.

— Dar, pe ce vreţi, bineînţeles!... pe canapea.

— Cu plăcere, dar...

Domnul de Villenave îşi arunca ochii asupra canapelei.

— Ah! da, e adevărat! e ticsită de cărţi, spunea el. Ei bine! trageţi un fotoliu.

— Cu plăcere, dar...

Domnul de Villenave îşi trecea în revistă fotoliile.

— E adevărat, spunea el; dar, ce vreţi, scumpul meu? nu ştiu unde să-mi pun cărţile. Luaţi un scaun...

— Aş vrea, dar...

— Dar ce? sînteţi grăbit?

— Nu, dar nu mai văd nici un scaun liber, aşa cum nu e nici un fotoliu liber.

— De necrezut, spunea domnul de Villenave ridicînd ambele braţe la cer; de necrezut...! aşteptaţi.

Şi părăsindu-şi locul gemînd, se ducea să ridice cu grijă de pe un scaun cărţile care îl făceau de nefolosit, să le aşeze pe podea, unde alcătuiau o nouă stivă, pe lîngă celelalte douăzeci sau treizeci de maldăre asemănătoare care accidentau podeaua camerei, apoi aducea scaunul lîngă fotoliul său, adică la colţul căminului.

V-am spus cum te puteai aşeza în camera aceasta, o să vă spun cum puteai păşi prin ea.

Se întîmpla ca, în clipa cînd vizitatorul intra şi, după preambulul indispensabil de care am vorbit, se aşeza, uşa iatacului şi uşa culoarului care ducea la cabinetul situat în spatele iatacului să fie deschise; atunci, prin această dublă combinaţie a celor două uşi deschise în acelaşi timp, se putea vedea în iatac un pastel reprezentînd o tînără şi frumoasă femeie ţinînd o scrisoare în mînă, pastel care era luminat de lumina zilei ce venea de la fereastra culoarului.

Atunci, ori vizitatorul n-avea nici o idee despre artă şi era rar ca cei care veneau la domnul de Villenave să nu fi fost sensibili la o operă de artă, ori se ridica strigînd:

— Ah! domnule! gingaş pastel!

Şi vizitatorul făcea o mişcare ca să se îndrepte către iatac.

— Aşteptaţi! striga domnul de Villenave, aşteptaţi!

Într-adevăr, se putea observa că două sau trei stive de cărţi, trîntite unele peste altele, făceau un fel de contraescarpă* de formă bizară, care trebuia trecută ca să ajungi la iatac.

Atunci domnul de Villenave se ridica, trecea înainte şi ca un miner abil care sapă şanţul, el deschidea un drum îngust care îngăduia să se ajungă la pastelul aşezat în faţa patului.

Ajuns acolo, vizitatorul repeta:

— Oh! gingaşul pastel!

— Da, răspundea domnul de Villenave cu aerul acela al curtenilor de altădată, pe care nu l-am văzut decît la el şi la doi sau trei bătrîni eleganţi ca şi el; da, e un pastel de Latour; o reprezintă pe o veche prietenă a mea, care nu mai este tînără, căci, pe cît îmi pot aminti, în 1784 cînd am cunoscut-o, ea era mai mare ca mine cu cinci sau şase ani. De la 1802, nu ne-am mai revăzut, ceea ce nu ne împiedică să ne scriem la fiecare opt zile şi să primim scrisorile noastre săptămînale, cu aceeaşi plăcere; da, aveţi dreptate, pastelul e încîntător, dar originalul era şi mai încîntător. Ah!

Şi o rază a tinereţii, blîndă ca un reflex al soarelui aluneca pe faţa deschisă a frumosului bătrîn, întinerit cu patruzeci de ani.

---

* *contraescarpă,* partea din afară a unui şanţ (N.T.)

Şi adesea, în acest al doilea caz, Françoise nu trebuia să anunţe o presupusă vizită, căci dacă vizitatorul era din societatea bună, după cîteva clipe, îl lăsa pe domnul de Villenave să se afunde definitiv în visarea pe care i-o stîrnea frumosul pastel de Latour.

III

SCRISOAREA

În definitiv, cum de a strîns domnul de Villenave această frumoasă bibliotecă?

Cum a adunat această colecţie de autografe unică în lumea colecţionarilor?

Prin munca întregii sale vieţi.

Mai întîi, domnul de Villenave n-a ars niciodată o hîrtie, n-a rupt nici o scrisoare.

Convocări ale societăţilor savante, invitaţii de nuntă, înştiinţări de înmormîntări, el păstrase totul, clasase totul, pusese totul la locul său. Avea o colecţie pentru fiecare specimen şi chiar volume, care la 14 iulie, fuseseră smulse pe jumătate arse din focul care le mistuia în curtea Bastiliei.

Doi vînători de autografe erau permanent ocupaţi în slujba domnului de Villenave; unul era un anume Fontaine, pe care l-am cunoscut şi care era el însuşi autorul unei cărţi intitulată *Manualul autogrfelor;* celălalt era un funcţionar de la ministerul de război; toţi băcanii din Paris îi cunoşteau pe aceşti neobosiţi vizitatori şi puneau de o parte, pentru ei, toate hîrtiile pe care le cumpărau. Aceste hîrtii, ei le triau şi le plăteau cu şaptezeci şi cinci de bani livra iar domnul de Villenave le plătea cu un franc şi cincizeci.

Uneori domnul de Villenave însuşi îşi făcea turneul. Nu exista în Paris băcan care să nu-l cunoască şi care văzîndu-l, să nu-i aducă, spre a le supune savantei sale cercetări, pungile şi cornetele pe care urma să le facă.

Se înțelege că în zilele cînd ieșea pentru autografe, domnul de Villenave ieșea și pentru cărți; atunci mergea pe cheiuri, neobosit bibliofil, și acolo, cu mîinile în buzunarele pantalonilor, cu trupul mare adus de spate, cu frumosul cap inteligent luminat de dorință, își cufunda privirea înfocată în cele mai ascunse galantare, unde căuta comoara necunoscută, pe care o frunzărea o clipă și cînd era cea pe care o rîvnise, cînd ediția era cea pe care o căuta, cartea părăsea dugheana negustorului, nu ca să ia loc în bibloteca domnului de Villenave; în biblioteca domnului de Villenave nu mai era loc de multă vreme și era nevoie ca prin schimburi cu desene sau autografe să se creeze acel loc pentru moment absent; nu, cartea mergea în podul împărțit în trei compartimente, compartimentul lucrărilor in-octavo — la stînga, compartimentul celor in-quarto, la dreapta, compartimentul celor in-folio, la mijloc.

Acolo era haosul din care într-o zi domnul de Villenave trebuia să facă o lume nouă, ceva ca un fel de Australie sau Nouă Zeelandă.

Pînă atunci, ele zăceau pe podea, aruncate unele peste altele, în semiobscuritate.

Acest pod închipuia acel loc unde sînt închise sufletele pe care Dumnezeu nu le trimite nici în paradis nici în iad, pentru că are alte intenții cu ele.

Într-o zi, sărmana casă, fără cauză aparentă, tremură pînă în temelii, scoase un strigăt și-i crăpară zidurile; locatarii înspăimîntați crezură că e un cutremur de pămînt și fugiră în grădină.

Totul era liniștit în aer și pe pămînt; cișmeaua continua să curgă la colțul străzii, o pasăre cînta în ramurile cele mai înalte ale celui mai mare copac.

Accidentul era parțial; avea o cauză secretă, neștiută, necunoscută.

Se trimise după arhitect.

Arhitectul examină casa, o sondă, întrebă și sfîrși prin a declara că accidentul nu putea veni decît din supraîncărcare.

În consecință, ceru să viziteze podul.

Dar la această cerere, se expuse la o vie opoziție din partea domnului de Villenave.

De unde venea această opunere care trebui totuși să cedeze în fața fermității arhitectului?

Domnul de Villenave simțea că tezaurul său ascuns, cu atît mai preţios cu cît îi era lui însuşi aproape necunoscut, trecea printr-un mare pericol în urma acestei vizite.

Într-adevăr, numai în camera din mijloc se găsiră o mie două sute de in-folio, cîntărind aproape opt mii de livre.

Vai! trebui să vîndă cele o mie două sute de in-folio, care făcuseră casa să se aplece şi care ameninţau s-o dărîme.

Dureroasa operaţie avu loc în 1822. Şi în 1826, cînd l-am cunoscut pe domnul de Villenave, el nu se refăcuse încă de pe urma acestei dureri, şi oftînd de nenumărate ori, familia necunoscînd nici cauza, nici scopul ce-l făceau să plece, se ducea să întîlnească scumpele sale in-folio, strînse cu atîta greutate de el şi acum gonite ca nişte copii de sub acoperişul părintesc, rătăcitoare, orfane şi împrăştiate pe pămînt.

Am spus cît de blîndă, bună şi ospitalieră fusese pentru mine casa din strada Vaugirard; din partea doamnei de Villenave, pentru că ea era din fire afectuoasă, din partea doamnei de Waldor, pentru că, poetă ea însăşi, îi iubea pe poeţi, din partea lui Théodore de Villenave, pentru că eram de aceeaşi vîrstă şi amîndoi la acea vîrstă cînd simţi nevoia să dai o parte din inima ta şi să primeşti o parte din inima altora.

În sfîrşit din partea domnului de Villenave, pentru că, fără a fi un amator de autografe, posedam totuşi, graţie mapei militare a tatălui meu, o colecţie destul de curioasă de autografe.

Într-adevăr, tatăl meu, avînd de la 1791 la 1800 funcţii înalte în armată, fiind de trei ori general-şef, fusese în corespondenţă cu absolut oricine jucase un rol de la 1791 la 1800.

Autografele cele mai curioase ale acestei corespondenţe erau cele ale generalului *Buonaparte*. Napoleon n-a păstrat mult timp acest nume italienizat. Trei luni după 13 vendémiaire, el îşi francizează numele şi semnează Bonaparte. Ori, tatăl meu primise, în acest scurt răstimp, cinci sau şase scrisori de la tînărul general din interior. Acesta fu titlul pe care-l luă după 13 vendémiaire.

I-am dat domnului de Villenave unul din aceste autografe, împreună cu un autograf al lui Saint-Georges şi altul al mareşalului de Richelieu şi graţie acestui sacrificiu, care era o plăcere pentru mine, am fost admis la etajul doi.

Puţin cîte puţin am devenit destul de familiar în casă pentru ca Françoise să nu mă mai anunţe domnului de Villenave. Urcam singur la etajul doi. Băteam la uşă; deschideam la cuvîntul: Intraţi! şi aproape întotdeauna eram bine primit.

Spun aproape întotdeauna, pentru că marile pasiuni au orele lor de furtună. Presupuneţi un amator de autografe care urmăreşte mult timp o semnătură preţioasă, o semnătură în genul celei a lui Robespiere, care n-a lăsat decît trei sau patru; a lui Molière, care n-a lăsat decît una sau două; a lui Shakespeare, care, cred, n-a lăsat deloc; ei bine! în clipa cînd să pună mîna pe această semnătură unică sau aproape unică, semnătura aceasta, printr-un accident oarecare, îi scapă colecţionarului nostru: va fi fireşte desperat.

Intraţi într-un asemenea moment la el chiar dacă aţi fi tatăl, fratele său, un înger şi veţi vedea cum veţi fi primit; afară de cazul că totuşi acest înger, prin puterea sa divină, nu ar face să apară o semnătură care nu există sau nu ar dubla o semnătură unică.

Iată cazurile excepţionale în care aş fi fost rău primit de domnul de Villenave. În orice altă împrejurare, eram sigur că găsesc o faţă zîmbitoare, un spirit accesibil şi o memorie binevoitoare, chiar şi în timpul săptămînii.

Spun „chiar şi în timpul săptămînii“ pentru că duminica era rezervată de către domnul de Villenave vizitelor ştiinţifice.

Toţi bibliofilii străini, amatori de autografe cosmopolite, venind la Paris, nu treceau pe aici fără să-l viziteze pe domnul de Villenave, aşa cum vasalii vin să-şi salute suzeranul.

Duminica era deci ziua schimburilor. Graţie acestor schimburi, domnul de Villenave îşi completa colecţiile străine pentru care băcanii săi erau insuficienţi, dîndu-le colecţionarilor germani, englezi sau americani cîteva bucăţele de hîrtie din bogăţiile sale naţionale.

Intrasem aşadar în casă; mai întîi fusesem primit la etajul întîi, la al doilea pe urmă; obţinusem să vin în toate duminicile; apoi, în sfîrşit, puteam veni oricînd vream, privilegiu pe care-l împărţeam cel mult cu două sau trei persoane.

Ori, într-o zi a săptămînii, era într-o marţi, cred, cam pe la cinci după masă, în luna martie, cum veneam să-l rog pe domnul de Villenave să mă lase să studiez un autograf al Cristinei (se ştie că încerc să-mi dau seama de caracterul personagiilor după scrisul lor), am sunat la poartă. Am întrebat de domnul de Villenave și am intrat.

Cînd să pătrund în casă, Françoise m-a strigat.

— Ce e Françoise? am întrebat.

— Domnul merge la doamnele sau la domnul?

— Merg la domnul, Françoise.

— Ei bine! dacă domnul ar fi bun, ar scuti bietele mele picioare să urce două etaje, și ar da domnului de Villenave scrisoarea aceasta care a fost adusă pentru dumnealui.

— Cu plăcere, Françoise.

Françoise mi-a dat scrisoarea, am luat-o și am urcat.

Ajuns la ușă, am bătut ca de obicei; dar nu mi s-a răspuns.

Am bătut puțin mai tare.

Aceeași tăcere.

În sfîrșit am bătut a treia oară și de astă dată cu un fel de neliniște, căci cheia era în broască, și asta însemna întotdeauna că domnul de Villenave era în cameră.

Mi-am luat riscul să deschid ușa și l-am văzut pe domnul de Villenave ațipit în fotoliu.

La zgomotul pe care l-am făcut, poate și la coloana de aer care intră și care rupse anumite influențe magnetice, domnul de Villenave scoase un fel de strigăt.

— Ah! iertați-mă, i-am spus, de o sută de ori iertare, am fost indiscret, v-am deranjat.

— Cine sînteți? Ce vreți?

— Sînt Alexandre Dumas.

— Ah!

Și domnul de Villenave respiră liniștit.

— Sînt disperat, cu adevărat, am adăugat, și mă retrag.

— Nu, zise domnul de Villenave oftînd și trecîndu-și mîna pe frunte, nu, intrați.

Am intrat.

— Așezați-vă!

Din întîmplare un scaun era liber; m-am așezat.

— Vedeți, zise el. Oh! ce ciudat! am ațipit. S-a lăsat amurgul; în acest timp mi s-a stins focul; m-ați trezit, eram fără lumină, nedîndu-mi seama de zgomotul care-mi tulbura somnul; fără îndoială, era curentul iscat de deschiderea ușii care mi-a trecut pe față; mi s-a părut că văd fluturînd un postav mare alb, ceva ca un lințoliu. Ce ciudat e, nu-i așa? continuă domnul de Villenave cu acea mișcare a întregului corp care-l arată pe omul care a răcit. Iată-vă, cu atît mai bine!

— Îmi spuneți asta, ca să mă consolați de stîngăcia mea.

— Nu, într-adevăr. Sînt mulțumit să vă văd. Ce-aveți acolo?

— Ah! iertați-mă, uitasem; o scrisoare pentru dumneavoastră.

— Ah! un autograf, de la cine?

— Nu, nu e un autograf, e pur și simplu, după cum presupun, cel puțin, o scrisoare.

— Ah! da, o scrisoare!

— O scrisoare venită prin poștă și pe care Françoise m-a însărcinat să v-o aduc: iat-o.

— Mulțumesc. Întindeți mîna, dacă sînteți amabil, și dați-mi . . .

— Ce?

— Un bețigaș. În adevăr sînt încă amorțit. Dacă aș fi superstițios, aș crede în presimțiri.

Luă bețigașul pe care i-l întindeam și-l aprinse la jăratecul din cămin.

Pe măsură ce se aprindea, o lumină tot mai mare se răspîndea în apartament și îngăduia să se distingă obiectele.

— Oh! Dumnezeule! am strigat deodată.

— Ce este? mă întrebă domnul de Villenave, aprinzînd lumînarea.

— Ah! Dumnezeule! ce i s-a întîmplat frumosului dumneavoastră pastel?

— Da! după cum vedeți, răspunse domnul de Villenave, l-am pus lîngă cămin; aștept geamgiul, rămarul.

— În adevăr, rama și geamul s-au spart în mii de bucăți.

— Da, zise domnul de Villenave, privind portretul cu un aer melancolic și uitînd de scrisoare; da, e de neînțeles.

— Ce i s-a întîmplat?

— Închipuiți-vă că alaltăieri lucrasem toată seara; era douăsprezece fără un sfert, m-am culcat, am pus lumînarea pe noptieră și mă pregăteam să revăd corecturile unei mici ediții cu caractere mărunte a Ovid-ului meu, cînd ochii-mi căzură din întîmplare pe portretul bietei mele prietene. Îi spun, ca de obicei, bunăseara, din cap: era puțin curent de la o fereastră rămasă întredeschisă fără îndoială, vîntul face să tremure flacăra luminării mele, așa că mi se păru că portretul îmi răspunde: Bună seara! printr-o mișcare a capului asemănătoare cu a mea. Înțelegeți că nu am dat nici o importanță acestei vedenii, dar nu știu cum s-a făcut, că eram preocupat de ea și nu puteam lăsa rama din ochi. Doamne! știți, prietene, că acest pastel e din vremea tinereții mele, el îmi reamintește tot felul de întîmplări. Iată-mă deci complet adîncit în amintirile mele de la douăzeci și cinci de ani. Îi vorbesc portretului meu. Memoria îmi răspunde în locul lui, dar mi se pare că pastelul își mișcă buzele; mi se pare că i se șterg culorile; mi se pare că fizionomia sa ia o înfățișare tristă. În acel moment a început să bată miezul nopții la biserica Carmelitelor; la acest dangăt lugubru fața sărmanei mele prietene căpătă o înfățișare din ce în ce mai dureroasă. Vîntul sufla. La ultima bătaie a miezului nopții, fereastra cabinetului se deschide violent, aud ceva asemănător unui plînset, mi se pare că ochii portretului se închid. Cuiul care-l susținea se rupe; portretul cade și lumînarea mi se stinge.

Mă scol s-o reaprind, nefiindu-mi cîtuși de puțin frică, dar în același timp sînt viu impresionat; nenorocirea face să nu găsesc un bețigaș s-o aprind, era prea tîrziu ca să mai chem, nu știam unde să merg să caut; închid fereastra cabinetului și mă culc din nou pe întuneric.

Toate astea mă emoționaseră, eram trist și aveam o poftă grozavă să plîng; mi se părea că aud fîșîitul unei rochii de mătase prin cameră. Am întrebat de mai multe ori: E cineva acolo? În sfîrșit am adormit, dar, tîrziu, și trezindu-mă am găsit bietul meu pastel în starea în care-l vedeți.

— Oh! ciudat lucru, am spus; și ați primit obișnuita scrisoare săptămînală?

— Ce scrisoare?

— Cea pe care v-o scria originalul portretului.

— Nu și iată ceea ce mă neliniștește, iată de ce i-am spus Françoisei să-mi aducă sau să-mi trimită, fără întîrziere scrisorile care ar sosi pentru mine.

— Ei bine! cea pe care v-am adus-o . . .

— Nu așa le îndoia ea.

— Ah!

— Dar nu-i nimic, e din Angers.

— Persoana locuia la Angers?

— Da, ah! Dumnezeule! pecetluită cu ceară neagră! Sărmană prietenă, i s-o fi întîmplat vreo nenorocire.

Și domnul de Villenave păli deschizînd scrisoarea. La primele cuvinte pe care le citi, ochii i se umplură de lacrimi.

Scoase din prima scrisoare o a doua scrisoare, întreruptă la rîndul al patrulea.

Duse la buze scrisoarea întreruptă și mi-o întinse pe cealaltă.

— Citiți, zise el.

Am citit:

„Domnule,

Cu o mare durere personală, cu atît mai profundă cu cît o cunosc pe cea pe care o veți simți dumneavoastră, vă anunț că doamna . . . a murit duminica trecută, cînd bătea ultima lovitură a miezului nopții.

Avusese alaltăieri, în momentul cînd vă scria, o indispoziție pe care la început am crezut-o ușoară și care s-a tot agravat pînă în momentul morții sale.

Am onoarea să vă trimit, așa incompletă cum este, scrisoarea pe care o începuse pentru dumneavoastră. Această scrisoare vă va dovedi că pînă în clipa morții sale, sentimentele pe care le nutrea pentru dumneavoastră au rămas aceleași.

Sînt, domnule, tare mîhnită, după cum vă închipuiți; rămîn aceeași umilă slugă a dumneavoastră.

Thérése Mirand"

Domnul de Villenave îmi urmărea ochii pe cînd citeam.

— La miezul nopții! îmi spuse, vedeți, la miezul nopții a căzut portretul și s-a sfărîmat. Nu numai o coincidență de zi, ci și de minut.

— Da, am răspuns, așa e.

— Credeți, așadar? strigă domnul de Villenave.

— Da, fără îndoială, cred.

— Oh! bine, atunci, veniți într-o zi, prietene, într-o zi cînd voi fi mai puțin tulburat, nu-i așa, și vă voi povesti ceva cu totul ciudat.

— Ceva care vi s-a întîmplat dumneavoastră?

— Nu, dar la care am fost martor.

— Cînd?

— Oh! e mult timp de atunci. Era în 1774, pe vremea cînd eram preceptorul copiilor domnului de Chauvelin.

— Și spuneți?

— Da, vă voi povesti ce s-a întîmplat; pînă atunci înţelegeţi că . . .

— Înţeleg că vreţi să fiţi singur.

M-am ridicat şi mă pregăteam să ies.

— Apropo, zise domnul de Villenave, spuneţi doamnelor de jos să nu fie neliniştite din cauza mea; nu voi coborî.

Am făcut semn că voi îndeplini comisionul.

Atunci domnul de Villenave îşi răsuci fotoliul pe piciorul din spate, în aşa fel ca să se afle în faţa portretului; apoi în timp ce închideam uşa, murmură:

— Sărmană Sophie!.

Istoria pe care o veţi citi acum e aceea pe care mi-a povestit-o, mai tîrziu, domnul de Villenave.

IV

MEDICUL REGELUI

La 25 aprilie 1774, regele Louis al XV-lea se culcase la Versailles în camera Albastră; lîngă patul său, pe un pat portant, dormea chirurgul Lamartinière.

Orele cinci sunară la orologiul din curtea cea mare şi începu mişcarea în castel.

Mişcare de umbre neliniştite care cruţau la această oră somnul prinţului, cînd, de cîtva timp, Louis al XV-lea, obosit de nopţile nedormite şi de excese, găsea puţină odihnă, datorită abuzului de insomnie şi narcoticelor atunci cînd insomnia nu era deajuns.

Regele nu mai era tînăr: intra în al şaizeci şi cincilea an. După ce secase pînă la drojdie petrecerile, plăcerile simţurilor, laudele, nu-i mai rămăsese nimic: se plictisea.

Febra plictiselii era cea mai rea dintre bolile sale; acută în timpul doamnei de Châteauroux, devenise intermitentă în timpul doamnei de Pompadour şi cronică de cînd doamna Du Barry era stăpînă.

Celor care nu mai au nimic de cunoscut le rămîne cîteodată ceva de iubit; e un mijloc de scăpare suveran împotriva bolii de care era atins Louis al XV-lea. Saturat de dragostea individuală prin cea pe care o inspirase unui popor întreg şi care fusese împinsă pînă la nebunie, această obişnuinţă a sufletului i se păruse prea vulgară pentru ca un rege al Franţei să i se dedea.

Louis al XV-lea fusese aşadar iubit de poporul său, de soţia şi de amantele lui; el, Louis al XV-lea, nu iubise pe nimeni. Le mai rămîne celor blazaţi o preocupare excitantă: suferinţa. Louis al XV-lea în afară de două sau trei boli pe care le avusese, nu suferise niciodată; şi, muritor favorizat, nu simţea, ca simptom al bătrîneţii, decît un început de oboseală, pe care medicii i-l prezentau ca pe un semnal al retragerii.

Cîteodată, la acele faimoase supeuri de la Choisy, cînd mesele ieşeau gata încărcate din parchet, cînd serviciul era făcut de pajii de la petites ecuries*, cînd contesa Du Barry îl provoca pe Louis al XV-lea la golirea paharelor pline, ducele d'Ayen la rîsul zgomotos şi marchizul de Chauvelin la veselia epicureană, Louis al XV-lea constată că mîinii lui îi era lene să ridice paharul plin de licoare scînteietoare pe care o iubise atît, că fruntea refuza să i se încreţească pentru acel rîs de nepotolit pe care spiritele Jeannei Vaubernier îl făcuseră să înflorească asemeni florilor de toamnă la graniţele vîrstei sale coapte, în sfîrşit, că mintea îi rămînea rece la descrierile seducătoare ale acelei vieţi prea fericite pe care o aduc puterea absolută, bogăţia nelimitată şi o sănătate de fier.

Louis al XV-lea nu era de felul lui deschis, îngrămădise în el bucurie sau tristeţe; poate ar fi fost, datorită interiorizării simţămintelor sale, un mare om politic, dacă, aşa cum spunea chiar el, nu i-ar fi lipsit timpul.

De îndată ce observă schimbarea care începea să se producă în el, în loc să se resemneze şi să respire filozofic primele adieri ale bătrîneţii care zbîrcesc fruntea şi argintează părul, se închise în el şi se observă.

Ceea ce îi întristează pe cei mai veseli dintre oameni e analiza bucuriei sau a suferinţei; analiza e tăcerea aruncată între rîsetele sau între hohotele de plîns.

---

* *Petites écuries:* Regele avea *la grande* et *la petite écurie* (grajdul mare şi grajdul mic).

La petite écurie (grajdul mic) avea 19 scutieri, 20 de paji, etc., comandaţi de primul scutier. Pajii, ca să fie primiţi, trebuiau să dovedească şase trepte de nobleţe ereditară. (N.T.)

— Pînă atunci regele nu fusese văzut decît plictisit, acum îl văzură trist. Nu mai rîdea la cuvintele fără perdea ale doamnei Du Barry, nu mai surîdea la răutăţile ducelui d'Ayen, nu mai aţipea la prieteneştile mîngîieri ale domnului de Chauvelin, prieten iubit, Achatul escapadelor sale regale.

Doamna Du Barry mai ales se plîngea de această tristeţe, care pentru ea, în mod deosebit, se preschimba în răceală.

Această schimbare morală îi făcu pe medici să spună că dacă regele nu era încă bolnav, avea să se îmbolnăvească desigur.

Astfel, la 15 aprilie trecut, Lamartinière, primul său chirurg, după ce-l făcuse pe rege să înghită obişnuita doctorie lunară, îndrăzni să-i facă recomandările pe care le credea urgente.

— Sire, îi spuse aşadar Lamartinière, dacă Maiestatea Voastră nu mai bea, dacă Maiestatea Voastră nu mai mănîncă, dacă Maiestatea Voastră nu... mai petrece, ce o să facă?

— De! scumpul meu Lamartinière, îi răspunse regele, ceea ce mi se va părea cel mai plăcut în afara acestora.

— Din păcate nu cunosc altceva nou de oferit Maiestăţii Voastre, Maiestatea Voastră a făcut războiul, Maiestatea Voastră a încercat să iubească savanţii şi artiştii, Maiestatea Voastră a îndrăgit femeile şi vinul din Champagne. Ori, cînd a gustat din glorie, din linguşiri, din dragoste şi din vin, o asigur pe Maiestatea Voastră că nu găsesc un muşchi, o bucată de carne, un ganglion nervos, care să-mi destăinuie existenţa unei alte aptitudini pentru vreo distracţie nouă.

— Ah! ah! făcu regele, credeţi, cu adevărat, Lamartinière?

— Sire, gîndiţi-vă bine, Sardanapal era un rege foarte inteligent, aproape tot aşa de inteligent ca şi Maiestatea Voastră, cu toate c-a trăit cam cu vreo două mii opt sute de ani înaintea ei. Îi plăcea viaţa şi a avut grijă s-o folosească bine. Cred că ştiu că a căutat amănunţit mijloacele de a exersa corpul şi spiritul la descoperirea plăcerilor celor mai puţin cunoscute. Ei bine! istoricii nu m-au învăţat niciodată că ar fi găsit altceva decît aţi găsit dumneavoastră înşivă.

— Perfect, Lamartinière.

— Exceptînd vinul de Champagne, sire, pe care Sardanapal nu-l cunoştea. Dimpotrivă el avea ca băutură vinurile groase, greoaie şi cleioase ale Asiei Mici, aceste flăcări lichide care răzbesc prin carnea strugurilor din Arhipelag, vinuri a căror beţie e o furie, în timp ce beţia din vinul de Champagne, nu e decît o nebunie.

— E adevărat scumpul meu Lamartinière, e adevărat; vinul de Champagne e un vin nostim şi mi-a plăcut mult. Dar, spune-mi, Sardanapalul dumitale, n-a sfîrşit prin a se arde pe un rug?

— Da, sire, era singurul fel de plăcere pe care nu-l experimentase încă; şi l-a păstrat pentru la urmă.

— Şi ca să şi facă, fără îndoială, plăcerea cît mai vie, se arse împreună cu palatul, cu bogăţiile şi cu favorita sa?

— Da, sire.

— M-aţi sfătui, din întîmplare, scumpul meu, Lamartinière, să ard Versailles-ul şi o dată cu Versailles-ul, să mă ard eu însumi împreună cu doamna Du Barry?

— Nu, sire; aţi făcut războiul, aţi văzut incendii, aţi fost chiar în mijlocul canonadei de la Fontenoy. Flacăra n-ar fi deci o distracţie nouă. Să vedem, să recapitulăm mijloacele voastre de apărare împotriva plictiselii.

— Oh! Lamartinière, sînt cu totul fără apărare.

— Îl aveţi mai întîi pe domnul de Chauvelin, prietenul vostru ... un om spiritual ... un ...

— Chauvelin nu mai are spirit, scumpul meu.

— De cînd?

— De cînd mă plictisesc, drace!

— Ei! făcu Lamartinière, e ca şi cum aţi spune că doamna Du Barry nu mai e frumoasă de cînd ...

— De cînd, ce? ... întrebă regele, roşind puţin.

— Oh! mă pricep şi eu, replică cu bruscheţe chirurgul.

— În fine, zise regele oftînd, s-a hotărît că voi fi bolnav.

— Mi-e teamă că da, sire.

— Un leac atunci, Lamartinière, un leac; să prevenim răul.

— Odihna, sire; nu cunosc altul.

— Bine!

— Dieta.

— Bine!

— Distracţiile.

— Vă opresc aci, Lamartinière.

— Cum așa?

— Da, îmi prescrieți distracții și nu-mi spuneți cum să mă distrez. Ei bine! vă socotesc ignorant, ignorant în cel mai înalt grad! înțelegeți, prietene?

— Și n-aveți dreptate, sire. E greșeala voastră și nu a mea.

— Cum așa?

— Nu pot fi distrați cei care se plictisesc avîndu-l pe domnul de Chauvelin ca prieten și pe doamna Du Barry ca amantă.

Urmă o tăcere prin care regele părea să accepte că ceea ce spusese Lamartinière nu era lipsit de adevăr.

Apoi regele reluă:

— Ei bine! Lamartinière, prietene, pentru că vorbim de boală, să judecăm puțin. Spuneți că m-am distrat în tot felul, în lumea aceasta, nu-i așa?

— O spun și așa este.

— Și cu războiul?

— Cum nu?! cînd ați cîștigat bătălia de la Fontenoy!

— Da, pe lîngă că era un spectacol amuzant, oameni în zdrențe, patru leghe în lungime și o leghe în lățime înmuiată în sînge; un miros de măcelărie să-ți întoarcă stomacul pe dos.

— Gloria, în fine.

— Dealtminteri, eu am cîștigat bătălia? nu domnul mareșal de Saxe? nu domnul duce de Richelieu? nu mai ales Pecquigny, cu cele patru tunuri ale sale?...

— Ei și? pînă una alta, cui i s-au dat onorurile triumfale? dumneavoastră.

— De acord; iată deci motivul pentru care presupuneți că trebuie să iubesc gloria. Ah, scumpul meu Lamartinière, adăugă regele oftînd, dacă ați ști ce pat prost mi s-a pregătit în ajunul bătăliei de la Fontenoy!

— Ei bine! să trecem peste glorie; dacă nu vreți s-o dobîndiți chiar dumneavoastră, o puteți avea prin pictori, poeți și istorici.

— Lamartinière, mi-e groază de toți oamenii aceștia, care sînt sau secături mai proaste decît lacheii mei sau coloși de orgoliu care nu pot trece pe sub arcurile de triumf ale bunicului meu. Acest Voltaire, mai ales; caraghiosul, într-o seară, nu m-a bătut pe umăr, numindu-mă Traian? I se spune că e regele regatului meu și marțafoiul o crede. Nu vreau imortalitatea pe care oamenii aceștia ar putea să mi-o dea, ar trebui s-o plătesc prea scump, în lumea aceasta pieritoare și poate chiar și în cealaltă.

— În acest caz, ce vreți, sire? spuneți.

— Vreau să-mi prelungesc viața cît mai mult timp s-ar putea. Vreau ca în această viață, să intre, pe cît posibil, cît mai multe din lucrurile pe care le iubesc și pentru asta nu mă voi adresa nici poeților, nici filozofilor, nici războinicilor; nu, Lamartinière, după Dumnezeu, să fim înțeleși, negreșit, nu-i stimez decît pe medici; bineînțeles, cînd sînt buni.

— Vezi bine!

— Vorbiți-mi deci deschis, scumpe Lamartinière.

— Da, sire.

— De ce să mă tem?

— De dambla.

— Se moare?

— Da, dacă nu se ia sînge la timp.

— Lamartinière, n-o să mă mai părăsiți.

— Imposibil, sire; am și eu bolnavii mei!

— Foarte bine! dar mi se pare că sănătatea mea, e tot atît de interesantă pentru Franța și Europa cît aceea a tuturor bolnavilor dumneavoastră la un loc; vi se va face patul în fiecare seară lîngă al meu.

— Sire!...

— Ce vă supără dacă dormiți aci sau aiurea? Doar prin prezența dumneavoastră aici mă veți liniști scumpul meu Lamartinière și veți înfricoșa boala, căci ea vă cunoaște și știe că nu are dușman mai înverșunat ca dumneavoastră.

Iată de ce chirurgul Lamartinière era culcat la 25 aprilie 1774, pe un pat mic, în camera Albastră, la Versailles, dormind adînc pe la orele cinci dimineața, în timp ce regele nu dormea.

Louis al XV-lea, care nu dormea, după cum constatăm, oftă din rărunchi; dar cum oftatul n-are altă semnificație pozitivă decît aceea pe care i-o dă cel care ofltează, Lamartinière, care sforăia în loc să ofteze, îl auzi, în timp ce sforăia, dar nu-i dădu sau păru că nu-i dă nici o atenție.

Regele văzînd că chirurgul său de casă nu era sensibil la această chemare, se aplecă pe marginea patului și la lumina lumînării groase care ardea în vasul de marmoră, își contemplă supraveghetorul, pe care o cuvertură deasă și moale, trasă pînă la ciucurele căciulii sale de noapte, îl ascundea celei mai stăruitoare priviri.

— Au! făcu regele. Vai!

Lamartinière auzi iar; dar cum o interjecţie poate scăpa uneori unui om adormit, nu înseamnă că ea poate trezi pe un altul.

Chirurgul continuă deci să sforăie.

— Fericit, că poate dormi aşa! murmură Louis al XV-lea.

Apoi adăugă:

— Ce grosolani sînt medicii ăştia!

Şi se resemnă să mai aştepte; dar, după un sfert de oră, de aşteptare zadarnică;

— Hei! Lamartinière! zise el în sfîrşit.

— Ce este sire? întrebă mîrîind medicul Maiestăţii Sale.

— Ah! bietul meu Lamartinière! repetă regele gemînd cît putu mai jalnic.

— Ei bine! Ce este?

Şi doctorul, tot bombănind, ca un om care e sigur că poate abuza de situaţia sa, se dădu jos din pat.

Îl găsi pe rege stînd pe al său.

— Ei bine, sire, vă e rău? îl întrebă.

— Cred că da, scumpul meu Lamartinière, replică Maiestatea Sa.

— Oh! oh! sînteţi puţin emoţionat.

— Da, foarte emoţionat.

— De ce?

— Nu ştiu.

— Eu ştiu, murmură chirurgul: vă e frică.

— Luaţi-mi pulsul, Lamartinière.

— Asta şi fac.

— Ei bine?

— Ei bine! sire, are optzeci şi opt de bătăi pe minut, ceea ce e mult la bătrîni.

— La bătrîni, Lamartinière?

— Fără îndoială.

— Eu n-am decît şaizeci şi patru de ani şi la şaizeci şi patru de ani nu eşti încă bătrîn.

— Dar nu mai eşti tînăr.

— Şi ce-mi prescrieţi?

— Mai întîi, ce simţiţi?

— Mi se pare că mă sufoc puţin.

— Nu, dimpotrivă vă e frig.

— Trebuie să mă fi aprins.

— Haida-de, sînteţi palid. Un sfat, sire.

— Care?

— Încercaţi să readormiţi; aşa ar fi cuminte.

— Nu mi-e somn.

— Haide, ce înseamnă agitaţia aceasta?

— Doamne! mi se pare că dumneavoastră ar trebui să ştiţi, Lamartinière, altfel de ce aţi mai fi medic?

— Aţi visat cumva ceva urît?

— Ei bine! da.

— Un vis! strigă Lamartinière ridicînd mîinile în sus; un vis!

— Doamne! reluă regele, sînt unele visuri . . .

— Ei bine! haide, povestiţi-mi visul, sire.

— Aşa ceva nu se povesteşte, prietene.

— De ce nu? totul se povesteşte.

— Duhovnicului, da.

— Atunci, trimiteţi iute să caute duhovnicul; şi pînă la venirea lui, îmi iau lanseta.

— Un vis e uneori un secret.

— Da; şi uneori chiar o remuşcare. Aveţi dreptate, sire, adio.

Şi doctorul începu să-şi tragă ciorapii, să-şi pună pantalonii scurţi.

— Haide, Lamartinière, haide, nu vă supăraţi, prietene. Ei bine! am visat ... am vistat că mă duceau la Saint-Denis.

— Şi că trăsura era proastă ... Haida de! cînd veţi face călătoria aceea, nici n-o să vă daţi seama, sire.

— Cum puteţi glumi cu asemenea lucruri? zise regele tremurînd tot. Nu, am visat că eram dus la Saint-Denis şi că eram învelit de viu în catifelele cosciugului meu.

— Vă simţeaţi stingherit în acest cosciug?

— Da, puţin.

— Nevricale, tristeţe adîncă, înseamnă digestie grea.

— Oh! n-am cinat aseară!

— Gol, atunci.

— Credeţi?

— Ah, mai gîndesc; la ce oră aţi plecat ieri de la doamna contesă?

— Sînt două zile de cînd n-am văzut-o.

— O certaţi; tristeţe adîncă, după cum vedeţi.

— Ei, nu! ea mă ceartă. I-am promis ceva şi nu i-am dat.

— Daţi-i repede acest ceva şi recăpătaţi-vă buna dispoziţie.

— Nu! sînt înecat în tristeţe.

— Ah! o idee.

— Care?

— Dejunaţi cu domnul de Chauvelin.

— Să dejunez! strigă regele; asta mergea cînd aveam poftă de mîncare.

— Ah! strigă chirurgul încrucişîndu-şi braţele, dar nu vă mai plac prietenii, nu vă mai place amanta, nu vă mai place masa şi credeţi că eu o să vă îngădui aceasta? Ei bine! sire, vă spun sus şi tare un lucru, dacă nu vă schimbaţi obiceiurile, sînteţi pierdut.

— Lamartinière! prietenul mă face să casc, amanta mă face să dorm, masa mă înăbuşe.

— Bun! atunci sînteţi neapărat bolnav.

— Ah! Lamartinière, exclamă regele, am fost mult timp fericit!

— Şi vă plîngeţi de asta? iată cum sînt oamenii.

— Nu, nu mă plîng de trecut, desigur, ci de prezent; tot mergînd, carul se strică.

Şi regele oftă.

— E adevărat, se strică, repetă sentenţios chirurgul.

— Aşa că şuruburile nu mai ţin, suspină regele, şi eu năzuiesc la odihnă.

— Ei bine! dormiţi atunci! strigă Lamartinière, culcîndu-se din nou.

— Lasă-mă să-mi continuu metafora, bunul meu doctor.

— M-am înşelat oare, deveniţi cumva poet, sire? Încă o boală urîtă.

— Nu, dimpotrivă, ştiţi că-i detest pe poeţi. Ca să-i fac plăcere doamnei de Pompadour, l-am făcut nobil pe acest calic de Voltaire; dar din ziua cînd şi-a permis să mă tutuiască numindu-mă Titus sau Traian, nu mai ştiu care, s-a sfîrşit. Voiam să spun aşadar, fără poezie, că eu cred că e timpul să pun stavilă.

— Vreţi să cunoaşteţi părerea mea, sire?

— Da, prietene.

— Ei bine! nu puneți stavilă, sire, opriți-vă.

— E cumplit, murmură Louis al XV-lea.

— Asta e, sire. Cînd îi vorbesc regelui, îi spun Maiestatea Voastră; cînd mă întorc la bolnav nu-i spun nici măcar domnule. Așa că, sire, opriți-vă și încă repede. Acum, că ne-am înțeles, mai avem încă o oră și jumătate de dormit, sire, să dormim deci.

Și chirurgul se băgă sub cuvertură, unde după cinci minute, sforăia așa de bădărănește, că bolțile camerei Albastre, scrîșneau de indignare.

V

LE LEVER DU ROI*

Regele, lăsîndu-se pradă gîndurilor, nu mai căută să-l întrerupă pe încăpățînatul doctor, al cărui somn pus la punct ca un orologiu ținu atît cît spusese.

Bătuseră orele șase și jumătate. Cum urma să intre valetul, Lamartinière se sculă și trecu într-un cabinet alăturat în timp ce se scotea patul.

---

* *Le lever du roi.* Regulile etichetei franceze, privitoare la scularea regelui, care cuprindea trei momente.

1 — trezit, și încă în pat, regele își spăla mîinile, lua apă sfințită și spunea o rugăciune; apoi începea *le petit lever* unde erau admiși dauphinul și copiii săi, prinții de sînge regal, marele șambelan, marele maestru și maeștrii garderobei, primul medic și primul chirurg și persoanele cărora li se acorda această favoare;

2 — regele, în haină de casă și papuci, cerea să se facă *la première entrée* (secretarii cabinetului, valeții, lectorii, nobilii avînd un brevet de intrare);

3 — după ce regele, pieptănat și ras, schimba rufăria, *le grand lever* începea pentru preoții miluitori, alți slujbași ai casei regale și pentru nobilimea de curte (N.T.).

Acolo, scrise o reţetă pentru medicii de serviciu şi dispăru.

Regele porunci să intre întîi cei din serviciul său, apoi dădu ordin pentru les grandes entrées.*

Salută tăcut, apoi întinse picioarele feciorilor, care-i traseră ciorapii, îi puseră jartierele şi halatul de casă.

Pe urmă îngenunche pe scăunelul de rugăciune, oftînd de mai multe ori în mijlocul tăcerii generale.

Toţi îngenunchează ca şi regele şi se rugau distraţi ca şi el.

Regele se întorcea din cînd în cînd spre balustrada unde se îngrămădeau de obicei cei mai familiari şi cei mai dragi dintre curtenii săi.

— Pe cine caută regele? se întrebară foarte încet ducele de Richelieu şi ducele d'Ayen.

— Nu pe noi, căci ne-ar fi găsit, zise ducele d'Ayen; dar uite, regele se ridică!

În adevăr, Louis al XV-lea îşi terminase rugăciunea sau mai degrabă fusese aşa de distrat că nici n-o spusese.

— Nu-l văd pe domnul maestru al garderobei, zise Louis al XV-lea privind în jurul lui.

— Domnul de Chauvelin? întrebă ducele de Richelieu.

— Da.

— Dar, e aici, sire.

— Unde?

— Acolo, zise ducele întorcîndu-se.

Apoi deodată, surprins cu totul:

— Ah! ah! exclamă el.

— Ce e? întrebă regele.

— Domnul de Chauvelin se mai roagă!

În adevăr, marchizul de Chauvelin, acest plăcut păgîn, acest vesel tovarăş al micilor fărădelegi regale, acest spiritual inamic al zeilor în general şi al lui dumnezeu în particular, rămăsese îngenunchiat, nu numai împotriva obişnuinţei sale, dar şi împotriva etichetei, atunci cînd regele îşi sfîrşise rugăciunea.

---

* *Entrée chez les rois* (intrarea la regi) se numea dreptul pe care-l aveau, în Franța, potrivit etichetei, anumite înalte persoane de a fi primite zilnic de rege. Ora, mai mult sau mai puțin matinală, la care puteau fi admise stabilea toată diferența dintre *les grandes entrées* (marile intrări) și *les petites entrées* (micile intrări).

Slujbașii importanți ai coroanei și ai casei regelui, ducii, ambasadorii etc. aveau drept atît la *grandes* cît și la *petites entrées.* (N.T.)

— Ei bine! marchize, întrebă regele surîzînd, dormiţi cumva.

Marchizul se ridică încet, făcu semnul crucii şi-l salută pe Louis al XV-lea cu adînc respect. Toţi se obişnuiseră să rîdă cînd domnul de Chauvelin voia să rîndă; se crezu că glumea şi se rîse din obişnuinţă, regele ca şi ceilalţi.

Dar aproape imediat, redevenind serios:

— Haide! Haide! marchize, zise Louis al XV-lea, ştiţi că nu-mi place să glumească cineva cu lucrurile sfinte. Totuşi, cum vreţi să mă înveseliţi puţin, după cum presupun, ţinînd seama de buna intenţie, vă iert; vă previn numai că n-o să vă fie uşor, adăugă el cu un suspin, căci sînt trist ca moartea.

— Dumneavoastră trist, sire? întrebă ducele d'Ayen şi ce anume o poate întrista pe Maiestatea Voastră.

— Sănătatea mea, duce! sănătatea mea care se duce! Îl culc pe Lamartinière în camera mea ca să mă liniştească; dar acest turbat are dimpotrivă grijă să mă sperie. Din fericire aci lumea mi se pare dispusă să rîdă. Nu-i aşa Chauvelin?

Dar provocările regelui rămaseră fără rezultat. Cînd marchizul de Chauvelin, a cărui fizionomie fină şi glumeaţă reflecta aşa de uşor voia bună a stăpînului; marchizul, atît de perfect curtean, că întotdeauna ghicea dorinţele regelui, înainte de a fi exprimate, marchizul, de astă dată, în loc să răspundă dorinţei exprimate de Louis al XV-lea, de a i se oferi o distracţie oricît de neînsemnată, rămase posomorît, sever şi cu totul absorbit într-o gravitate inexplicabilă.

Cîţiva, atît de neobişnuită era tristeţea la domnul de Chauvelin, crezură că marchizul continua gluma şi că această gravitate va duce la un strălucitor artificiu de ilaritate; dar regele, în acea dimineaţă nu avea răbdare să aştepte; începu să atace tristeţea favoritului său.

— Dar ce dracu aveţi, Chauvelin? întrebă Louis al XV-lea; nu cumva continuaţi visul meu din noaptea aceasta? Nu cumva şi dumneavoastră voiţi să fiţi îngropat?

— Oh! Maiestatea Voastră să fi visat asemenea lucruri urîte? întrebă Richelieu.

— Da, un coşmar, duce. Dar, în adevăr, ceea ce suport dormind, mi-ar plăcea să nu regăsesc cînd mă scol. Ei bine! haide Chauvelin, ce aveţi?

Marchizul se înclină fără să răspundă.

— Vorbiţi, dar vorbiţi odată, vă poruncesc, strigă regele.

— Sire, răspunse marchizul, reflectez.

— La ce? întrebă Louis al XV-lea uimit.

— La dumnezeu! sire.

— La dumnezeu?

— Da, sire. Dumnezeu . . . e începutul înţelepciunii.

Acest preambul aşa de rece şi de călugăresc îl făcu pe rege să tresară şi privindu-l pe marchiz mai atent, descoperi în trăsăturile sale obosite, îmbătrînite, cauza probabilă a acestei tristeţi neobişnuite.

— Începutul înţelepciunii? repetă el. Ah, în adevăr, nu mă mai mir dacă acest început n-are niciodată logică; e prea plictisitor. Dar dumneavoastră nu reflectaţi numai la dumnezeu. La ce mai reflectaţi?

— La soţia şi la copiii mei, pe care nu i-am văzut de multă vreme, sire.

— Uite, e adevărat, Chauvelin, sînteţi căsătorit, aveţi copii, uitasem; şi după cum mi se pare, deşi ne vedem zilnic de cincisprezece ani, e prima oară că-mi vorbiţi de ei. Ei bine! dacă v-a apucat dorul de rasolul domestic, chemaţi-i aci, n-am nimic împotrivă, locuinţa dumneavoastră la castel e destul de mare, mi se pare.

— Sire, răspunse marchizul, doamna de Chauvelin, trăieşte foarte retrasă de lume, într-o mare cucernicie, şi . . .

— Şi s-ar scandaliza, nu-i aşa, de felul de viaţă al Versailles-ului? Înţeleg. E la fel ca fiica mea Louise, pe care n-o pot scoate de la Saint-Denis. Atunci nu văd leac, scumpul meu marchiz.

— Cer iertare regelui; există unul.

— Care?

— Desearǎ îmi isprăvesc serviciul; dacă regele mi-ar permite să merg la Grosbois să petrec cîteva zile cu familia mea . . .

— Glumiţi, marchize: să mă părăsiţi!

— Mă voi întorce, sire; dar n-aş vrea să mor fără a lua cîteva dispoziţii testamentare.

— Să mori! drace! Să mori! cum vorbeşti! Ce vîrstă aveţi marchize?

— Sire, zece ani mai puţin ca Maiestatea Voastră, cu toate că par să am zece ani mai mult.

Regele întoarse spatele acestui umorist și adresîndu-se ducelui de Coigny, care era pe aproape:

— Ah! iată-vă, domnule duce, zise el; sosiți la timp; se vorbea de dumneavoastră într-o seară la cină. E adevărat că ați dat găzduire, în castelul meu din Choisy, sărmanului Gentil-Bernard? Ar fi o faptă bună, de care v-aș lăuda. Totuși, dacă toți guvernatorii castelelor mele făceau la fel și strîngeau în ele poeții care au înebunit, nu mi-ar mai rămîne altă resursă, mie, decît să merg să locuiesc la Bicêtre. Cum îi merge, acestui nenorocit?

— Destul de rău, sire.

— Și cum de i-a venit?

— Sire, a petrecut puțin cam mult pe vremuri; și, mai ales, pentru că de curînd a vrut să facă pe tinerelul.

— Da, da, înțeleg. Vezi bine! e deajuns de bătrîn.

— Cer iertare regelui, sire, dar n-are decît un an mai mult decît Miestatea Sa.

— În adevăr, asta e de nesuferit, zise regele întorcîndu-i spatele ducelui de Coigny; nu numai că sînt triști azi ca un catafalc, dar sînt și proști ca gîștele.

Ducele d'Ayen, unul din oamenii cei mai spirituali ai acestei epoci așa de spirituale, înțelese proasta dispoziție crescîndă a regelui, se temu de repercusiunile ei și hotărî s-o facă să înceteze cît mai curînd posibil, înaintă doi pași ca să iasă în evidență. Purta pe vestă, pe jartiere și pe întreaga haină broderii de aur, largi și strălucitoare, care nu puteau să nu atragă privirile. Monarhul le văzu într-adevăr.

— Pe legea mea! duce d'Ayen, strigă el, iată-vă strălucitor ca un soare. Ați prădat cumva o diligență? Îi credeam pe toți brodeurii din Paris ruinați de la căsătoria contelui de Provence cînd nici unul din curteni nu le-a plătit și cînd domnii prinți au chibzuit să nu vină, neavînd, fără îndoială, nici bani, nici credit.

— Și sînt ruinați de-a binelea, sire.

— Cine, prinții, brodeurii sau curtenii?

— Toți cîte puțin, cred totuși că brodeurii sînt mai abili și se vor descurca.

— Cum?

— Prin noua invenție pe care o vedeți; și-și arăta broderiile.

— Nu înțeleg.

— Da, sire! hainele brodate astfel se numesc *în stilul soției cancelarului.*

— Înțeleg și mai puțin.

— Ar fi un mijloc să dezlegăm pentru Maiestatea Sa această enigmă; citînd versurile pe care acești gură cască de parizieni le-au făcut, dar nu îndrăznesc.

— Nu îndrăzniți, dumneavoastră, duce, zise regele surîzînd.

— Pe legea mea! nu, sire, așteptam ordinul regelui.

— Vi-l dau.

— Regele își va reaminti cel puțin că nu fac decît să mă supun. Iată versurile:

Se fac galoane și zorzoane-ntr-un chip nou,
Dar nu se pun decît în zi de sărbătoare.
„Soția cancelarului", le spune. Oare
De ce? Sînt false și nu știu roși-n jabou.

Curtenii se priviră uimiți de atîta îndrăzneală și toți se întorseră în același timp către Louis al XV-lea spre a-și modela fizionomiile după a lui. Cancelarul Maupeau, bucurîndu-se atunci de favoarea regelui și susținut de favorită, era un personaj prea înalt, ca cineva să îndrăznească să asculte epigramele care apăreau, unele după altele, împotriva lui. Monarhul surîse, atunci toate buzele surîseră. El nu răspunse nimic, nimeni nu scoase un cuvînt.

Louis al XV-lea avea o fire ciudată. Se temea îngrozitor de moarte, nu voia să i se vorbească de a lui. Dar la orice prilej îi făcea plăcere să-și bată joc de cei mai slabi, plăcere pe care o au toți oamenii care-și ascund vîrsta, bătrînețea sau infirmitățile. El spunea bucuros unui curtean:

— Sînteți bătrîn, arătați prost, o să muriți în curînd. Era filozofia lui în aceste cuvinte și chiar în ziua aceea cînd de două ori primise lovituri crude, se expuse s-o primească pe a treia.

Ca să reia conversația cu ducele d'Ayen, îi spuse destul de brusc:

— Cum îi merge cavalerului de Noailles? e adevărat că ar fi bolnav?

— Sire, am avut nenorocirea să-l pierdem ieri.

— Ah! îl înștiințasem.

Apoi, cercetînd cercul curtenilor, care se mărise cu cei de la petites entrées, îl zări pe abatele de Broglio, om arțăgos și brusc. Îl apostrofă în acești termeni:

— E rîndul dumneavoastră, abate. Aveaţi exact două zile mai puţin decît el.

— Sire, replică domnul de Broglio, alb de furie. Maiestatea Voastră a fost ieri la vînătoare. A venit o furtună. Regele a fost udat ca şi ceilalţi.

Şi făcîndu-şi loc, ieşi furios.

Regele îl privi plecînd, cu o privire destul de tristă şi adăugă:

— Ce om, preotul acesta de Broglio, se supără întotdeauna.

Apoi zărindu-l la uşă pe medicul său Bonnard şi cu el pe Bordeu, protejatul doamnei Du Barry care trăgea nădejde să-i ia locul, îi chemă pe amîndoi.

— Apropiaţi-vă, domnilor; nu se vorbeşte decît de moarte aici, în dimineaţa aceasta; e treaba dumneavoastră. Care dintre dumneavoastră ne va găsi izvorul tinereţii? Ar fi ceva minunat şi îi garantez că i se va asigura bogăţia. Veţi fi dumneavoastră acela Bordeu? Înţeleg că, fiind Esculap pe lîngă Venus, nu v-aţi gîndit pînă acum la astfel de împrospătări.

— Cer iertare regelui, dar am, dimpotrivă, o metodă care trebuie să ne readucă la timpurile bune de odinioară.

— Palavre, întrerupse Bonnard, cu mutra înţepată.

— Credeţi, urmă regele, credeţi bietul meu Bonnard? Fapt este că în urma îngrijirilor dumneavoastră, tinereţea mea nu mai este decît o poveste destul de tristă şi cel care m-ar întineri acum ar deveni dintr-o dată istoriograful Franţei; căci el ar descrie cele mai frumoase pagini ale domniei mele. Făceţi aceasta, Bordeu, găsiţi un tratament care să merite să ajungă la cea mai mare glorie. Pînă atunci, luaţi-i pulsul domnului de Chauvelin, care e foarte palid şi foarte trist. Spuneţi-mi părerea dumneavoastră asupra sănătăţii sale, foarte preţioasă plăcerilor noastre şi inimii mele, adăugă el foarte repede.

Chauvelin surîse cu amărăciune prezentînd braţul doctorului.

— Căruia dintre amîndoi, domnilor? întrebă el.

Amîndurora, replică Louis al XV-lea rîzînd, dar nu lui Lamartinière; ar fi în stare să vă prezică o apoplexie ca şi mie.

— Fie, dumneavoastră, domnule Bonnard: trecutul înaintea viitorului. Care e părerea dumneavoastră?

— Domnul marchiz e tare bolnav; abundenţă de sucuri în corp, astuparea vaselor din creier: ar face bine să-şi lase sînge şi asta foarte repede.

— Şi dumneavoastră, domnule Bordeu?

— Îi cer iertare savantului meu confrate; dar nu pot fi de aceeaşi părere cu domnia sa. Domnul marchiz are pulsul nervos. Dacă aş vorbi unei femei frumoase i-aş spune că are nevricale. Îi trebuie veselie, repaos, nici un fel de zbucium, nici un fel de necaz, o satisfacţie completă; în sfîrşit tot ce găseşte lîngă augustul monarh al cărui prieten are onoarea să fie. Prescriu continuarea aceluiaşi regim.

— Iată două consultaţii admirabile, în urma cărora domnul Chauvelin trebuie să se fi lămurit. Sărmanul meu marchiz, dacă mori, Bordeu e un om dezonorat.

— Nu sire, nevricalele omoară cînd nu sînt îngrijite.

— Sire, dacă mor, răspunse domnul de Chauvelin, îl rog pe dumnezeu să fie la picioarele voastre.

— Fereşte-te, mi-ai face o teamă îngrozitoare. Dar nu e ora liturghiei? Mi se pare că-l văd pe domnul episcop de Senez şi pe domnul preot de la Saint-Louis, parohia noastră. De astă dată o să fiu şi eu mulţumit puţin. Bună ziua domnule preot, ce fac enoriaşii dumneavoastră? Aveţi mulţi bolnavi, mulţi săraci?

— Vai! sire, sînt mulţi.

— Dar milosteniile nu sînt îmbelşugate? Pîinea s-a scumpit? Numărul nenorociţilor a crescut?

— Ah! da sire.

— Cum se poate? De unde vin?

— Sire, pînă şi valeţii voştri îmi cer să-i ajut.

— Vă cred, nu sînt plătiţi. Auziţi domnule de Richelieu? Şi nu se poate pune ordine în toate acestea? Ce dracu! sînteţi anul acesta premier gentilhomme de la chambre.

— Sire, valeţii nu sînt de resortul meu; serviciul intendenţei generale se ocupă de ei.

— Şi intendenţa îi va trimite altuia. Sărmanii oameni! zise regele, emoţionat o clipă; dar, în fine, eu nu pot face totul. Ne veţi urma li liturghie, domnule episcop? adăugă el, întorcîndu-se spre abatele de Beauvais, episcop le Senez, care în postul paştelui predica în faţa curţii.

— La ordinele Maiestăţii Sale, răspunse episcopul închinîndu-se; dar am auzit aci cuvinte foarte grave. Se vorbeşte de moarte şi nimeni nu se gîndeşte la ea; nimeni nu se gîndeşte că ea vine la orice oră; că ne surprinde în mijlocul plăcerilor, că îi loveşte cu coasa ei neînduplecată pe mari ca şi pe mici. Nimeni nu se gîndeşte că vine o vîrstă cînd căinţa şi pocăinţa sînt atît o necesitate cît şi o datorie, cînd focurile poftelor lumeşti trebuie să se stingă în faţa gîndurilor de mîntuire.

— Richelieu, întrerupse regele surîzînd, mi se pare că domnul episcop aruncă pietre în grădina dumneavoastră.

— Da sire, şi le aruncă aşa de tare că ajung pînă în parcul de la Versailles.

— Ah! bun răspuns, domnule duce; sînteţi gata la ripostă, ca la douăzeci de ani. Domnule episcop, discursul dumneavoastră începe bine, îl vom relua duminică în capelă, vă promit să-l ascult. Chauvelin, ca să vă înveseliţi, vă scutim să ne urmaţi. Duceţi-vă să mă aşteptaţi la contesă, adougă el foarte încet. A primit faimoasa sa oglindă de aur, capodopera lui Rotiers. Trebuie s-o vedeţi.

— Sire, prefer să mă duc la Grosbois.

— Iar! baţi cîmpii, scumpul meu; duceţi-vă la contesă, ea vă va scăpa de vrajă. Domnilor la liturghie! la liturghie! Iată, o zi care începe destul de rău. Ce înseamnă să îmbătrîneşti!

VI

OGLINDA DOAMNEI DU BARRY

Marchizul, ca să dea ascultare regelui, cu toată scîrba pe care o resimţea să asculte, se duse la favorită.

Favorita era în culmea bucuriei; dansa ca un copil şi deîndată ce-i fu anunţat marchizul de Chauvelin, alergă la el şi fără să-i dea timp să rostească un singur cuvînt:

— Oh! scumpul meu marchiz, exclamă ea, sosiţi de minune! astăzi sînt cea mai fericită fiinţă din lume! am avut cea mai frumoasă deşteptare pe care o poţi avea! Mai întîi

Rotiers mi-a trimis oglinda; fără îndoială, aţi venit s-o vedeţi, dar trebuie să-l aşteptăm pe rege. Şi-apoi, fericirile vin întotdeauna împreună, a sosit faimoasa caretă, ştiţi, careta pe care mi-a dat-o domnul d'Aiguillon.

— Ah! da, zise marchizul, trăsura de care se vorbeşte pretutindeni; v-o datora, doamnă.

— Oh! ştiu foarte bine ce se vorbeşte, dumnezeule! ştiu chiar foarte bine ce se spune.

— În adevăr, ştiţi tot!

— Da, aproape; dar, înţelegeţi, puţin îmi pasă. Iată nişte versuri pe care le-am găsit chiar azi dimineaţă în buzunarele trăsurii. Puteam pune să fie arestat bietul şelar, dar nu! lucrurile acestea erau bune pentru doamna de Pompadour; eu sînt prea mulţumită ca să mă răzbun. Dealtfel, versurile nu sînt rele după cum mi se pare şi dacă aş fi tratată întotdeauna astfel, pe cuvînt de onoare că nu m-aş plînge.

Şi-i întinse domnului de Chauvelin versurile.

Domnul de Chauvelin le luă şi le citi:

Trăsura e strălucitoare;
Să fie a unei zeiţe
Sau oare a unei domniţe?
Surprins se-ntreabă oarecare.
Causticul care-nţelese
A spus curiosului domn:
E-a vrednicei spălătorese
A tristului fant d'Aiguillon

Şi nepăsătoarea curtezană începu să rîdă în hohote. Apoi, reluă:

— *A tristului fant d'Aiguillon*, auziţi, *spălătoreasa sa*. Ah, zău! autorul are dreptate, fără discuţie; fără mine, în adevăr sărmanul duce, cu toată făina de care s-a acoperit la bătălia de la . . . n-am reţinut niciodată numele bătăliilor, fără mine bietul duce rămînea înspăimîntător de negru. Dar, ce-mi pasă cum spunea predecesorul meu, domnul de Mazarin, *ei canta*, *ei da plata*; un singur panou al trăsurii mele preţuieşte mai mult decît toate epigramele ce s-au făcut împotriva mea de patru ani. Vreau să v-o arăt. Veniţi, marchize, urmaţi-mă.

Şi contesa, uitînd că nu mai este Jeanne Vaubernier, uitînd şi vîrsta marchizului, coborî cîntînd treptele unei scări dosnice ducînd la o curte mică unde se găseau remizele.

— Vedeţi, îl întrebă ea pe marchizul gîfîind de oboseală, e destul de prezentabilă pentru o trăsură de spălătoreasă?

Marchizul rămase încremenit. Nu văzuse nimic mai măreţ şi mai elegant, în acelaşi timp. Pe cele patru tăblii principale se vedeau armoniile familiei Du Barry cu faimosul strigăt de luptă: *Tot înainte*. Pe fiecare din tăbliile din părţi, se vedea repetat un coş plin cu trandafiri pe care două porumbiţe se giugiuleau; totul în verni Martin al cărui secret s-a pierdut acum.

Trăsura costa cincizeci şi şase de mii de livre.

— Regele a văzut acest cadou superb, doamnă contesă? întrebă marchizul de Chauvelin.

— Nu încă, dar sînt sigură de un lucru.

— De ce lucru sînteţi sigură? S-auzim.

— O să fie fermecat.

— Ei aşi! Ei aşi!

— Cum, ei aşi! ei aşi!

— Da, mă îndoiesc.

— Vă îndoiţi?

— Pun chiar rămăşag că n-o să vă permită s-o acceptaţi.

— Şi de ce?

— Pentru că n-o să vă puteţi servi de ea.

— Haida de! adevărat? exlamă ea ironic. Ah, vă miraţi pentru atît de puţin.

— Da.

— Veţi mai vedea atunci pe lîngă oglinda de aur şi aceasta, adăugă ea scoţînd o hîrtie din buzunar; dar, asta n-o veţi vedea.

— Cum doriţi, doamnă, răspunse marchizul înclinîndu-se.

— Totuşi, dumneavoastră sînteţi după bătrîna maimuţă de Richelieu, cel mai vechi prieten al regelui; îl cunoaşteţi bine; vă ascultă, aţi putea să mă ajutaţi, dacă aţi vrea şi, atunci . . . Să urcăm în cabinetul meu, marchize.

— La ordinele dumneavoastră doamnă.

— Sînteţi destul de posac astăzi. Ce-aveţi?

— Sînt trist, doamnă.

— Ah! Cu atît mai rău. E prost!

Şi doamna Du Barry, servindu-i de călăuză marchizului, sui cu un pas mai grav scara interioară pe care o coborîse uşoară şi cîntînd ca o păsărică.

Reintră în cabinetul ei, domnul de Chauvelin urmînd-o mereu; apoi închise uşa şi întorcîndu-se repede spre marchiz îi spuse:

— Haide, Chauvelin, ţineţi la mine?

— Nu vă puteţi îndoi doamnă de respectul şi de devotamentul meu.

— M-aţi sluji în ciuda tuturor?

— Nu împotriva regelui.

— Dacă nu aprobaţi ce veţi afla, oricum veţi rămîne neutru.

— Mă oblig, dacă mi-o cereţi.

— Cuvîntul dumneavoastră.

— Pe cuvîntul meu de Chauvelin!

— Citiţi atunci.

Şi contesa îi dădu piesa cea mai ciudată, cea mai îndrăneaţă, cea mai caraghioasă care a izbit vreodată ochii unui nobil. Marchizul nu înţelese, la început, toată însemnătatea ei.

Era o cerere adresată papei pentru casarea căsătoriei sale cu contele Du Barry, sub pretextul că întrucît fusese amanta fratelui său şi canoanele interzicînd în asemenea caz orice fel de unire, căsătoria era neapărat nulă; ea adăuga că aflînd îndată după nuntă de nelegiuirea pe care urma s-o comită şi la care nu se gîndise pînă atunci, se temuse şi căsătoria nu fusese consumată.

Marchizul citi de două ori jalba şi înapoind-o favoritei, o întrebă ce socotea să facă cu ea.

— S-o trimit, după cît se pare, răspunse aceasta cu neruşinarea ei obişnuită.

— Cui?

— La adresa indicată.

— Papei?

— Papei.

— Nu ghiciţi?

— Nu.

— Dumnezeule! ce tare sînteţi de cap, astăzi!

— E posibil; dar fapt este că nu înţeleg.

— Aţi crezut aşadar că o sprijineam pe doamna de Montesson, fără motiv? I-aţi uitat aşa dar pe marele Dauphin, pe domnişoara de Choin, pe Louis al XIV-lea şi pe doamna de Maintenon? I se cere toată ziua regelui să-l imite pe ilustrul său bunic. Nu va avea deci nimeni ce să spună. Fac şi eu, cred, cît văduva Scarron şi pe deasupra n-am şaizeci de ani.

— Oh! doamnă, doamnă, ce mi-e dat să aud! zise domnul de Chauvelin pălind şi dîndu-se un pas înapoi.

În acest moment, se deschise uşa şi Zamore anunţă:

— Regele.

— Regele! strigă doamna du Barry apucîndu-i mîna domnului de Chauvelin,; regele! nici un cuvînt. Vom vorbi altădată despre aceasta.

Regele intră.

Privirile sale se îndreptară întîi asupra doamnei Du Barry şi totuşi marchizul fu cel căruia îi adresă întîi cuvîntul.

— Ah! Chauvelin, Chauvelin! exclamă regele, izbit de schimbarea trăsăturilor marchizului, vreţi să muriţi de-a binelea? Aveţi, în adevăr, prietene, înfăţişarea unei stafii.

— Să moară! domnul de Chauvelin! să moară! exclamă nebuna, tînăra femeie rîzînd: ah! bineînţeles că-i interzic. Aţi uitat sire, horoscopul care i s-a făcut, acum cinci ani, la bîlciul Lojilor din Saint-Germain?

— Ce horoscop? întrebă regele.

— Trebuie să-l repet?

— Fără îndoială.

— Sper că dumneavoastră, sire, nu credeţi în horoscoape.

— Nu, şi-apoi chiar dacă aş crede, spuneţi totuşi.

— Ei bine! i s-a prezis domnului de Chauvelin că va muri cu două luni înaintea Maiestăţii Voastre.

— Şi cine e prostul care i-a prezis? întrebă regele cu o oarecare nelinişte.

— Un vrăjitor foarte priceput, acelaşi care mi-a prezis mie . . .

— Toate astea sînt prostii, întrerupse regele cu o pronunţată mişcare de nerăbdare; să vedem oglinda.

— Trebuie să trecem în camera de alături.

— Să trecem acolo.

— Arătaţi-ne drumul, sire; îl cunoaşteţi; e al camerei de culcare a prea umilei voastre slujnice.

Regele cunoştea de fapt drumul şi trecu primul.

Oglinda era pe toaletă, acoperită de un voal des care căzu la porunca regelui şi putu fi admirată o adevărată capodoperă demnă de Benvenuto Cellini. Oglinda a cărei ramă era de aur masiv, avea deasupra doi amoraşi în relief, susţinînd o coroană regală, dedesubtul căreia se găsea, fireşte, capul persoanei care se privea în oglindă.

— Ah! e minunată! exclamă regele. În adevăr, Rotiers s-a întrecut. Am să-l felicit. Bineînţeles, că eu v-o dau, contesă.

— Îmi daţi totul?

— Fără îndoială, vă dau tot.

— Oglinda şi rama?

— Oglinda şi rama.

— Chiar şi aceasta? adăugă contesa cu un surîs de sirenă care-l făcu pe marchiz să se clatine, mai ales după ceea ce citise.

Contesa arăta coroana regală.

— Această jucărie? răspunse regele.

Contesa făcu un mic semn din cap.

— Oh! vă puteţi amuza cît vă place, contesă; numai că vă previn, că e grea. Ah, Chauvelin, nu vă înveseliţi, nici în prezenţa doamnei şi a oglinzii ei, deşi e dublă favoarea pe care v-o acordă, pentru că o vedeţi de două ori?

Madrigalul regal fu răsplătit cu o sărutare a contesei.

Marchizul nu clipi deloc.

— Ce credeţi despre această oglindă, marchize? Spuneţi-ne părerea dumneavoastră.

— Ce să faceţi cu ea, sire? întrebă marchizul.

— Doar sînteţi un om de gust, nu?!

— Aş fi preferat să n-o văd.

— Bine! şi de ce?

— Pentru că aş fi putut, cel puţin, să-i neg existenţa.

— Adică?

— Sire, coroana regală e prost aşezată în mîinile amoraşilor, răspunse marchizul plecîndu-se adînc.

Doamna Du Barry se făcu roşie de furie.

Regele, încurcat, avu aerul că nu înţelege.

— Cum oare, dimpotrivă, amoraşii sînt delicioşi, reluă Louis al XV-lea; ţin coroana cu o graţie fără seamăn. Priviţi-le braţele mici, cum se rotunjesc; nu s-ar spune că poartă o ghirlandă de flori?

— Asta e adevărata lor menire; amoraşii nu sînt buni decît la aceasta.

— Amoraşii sînt buni la tot, domnule de Chauvelin, zise contesa; altădată nu vă îndoiaţi de aceasta; dar la vîrsta dumneavoastră, nu vă mai reamintiţi de astfel de lucruri.

— Fără îndoială şi le revine tinerilor de felul meu să-şi reamintească, spuse regele rîzînd. În sfîrşit, fie, oglinda nu vă place.

— Nu e vorba de oglindă, sire.

— Dar ce e atunci? e cumva încîntătoarea faţă pe care o oglindeşte? Drace! sînteţi greu de mulţumit, marchize.

— Dimpotrivă nimeni nu aduce un omagiu mai real frumuseţii doamnei.

— Dar, întrebă doamna Du Barry enervată, dacă nu e nici oglinda, nici faţa pe care o oglindeşte, ce e atunci, spuneţi.

— E locul pe care-l ocupă.

— Nu stă de minune pe această toaletă care e un cadou al Maiestăţii Sale?

— Ar fi mai bine în altă parte.

— Dar unde? căci, pînă la sfîrşit, mă scoateţi din sărite cu înfăţişarea aceasta pe care nu v-am văzut-o niciodată.

— La doamna Dauphine, doamnă.

— Cum?

— Da, coroana împodobită cu crini nu poate fi purtată decît de aceea care a fost, care este sau care va fi regina Franţei.

Ochii doamnei Du Barry fulgerară.

Regele făcu o mutră groaznică.

Apoi se ridică spunînd:

— Aveţi dreptate, marchize de Chauvelin; mintea dumneavoastră e bolnavă; pentru că vă simţiţi atît de rău printre noi duceţi-vă să vă odihniţi la Grosbois, duceţi-vă marchize, duceţi-vă.

Domnul de Chauvelin salută adînc, drept orice răspuns şi ieşi de-a-ndărătelea din cabinet, aşa cum ar fi făcut în saloanele de la Versailles şi observînd strict eticheta care interzice să saluţi pe oricine în faţa regelui, dispăru fără s-o fi privit măcar pe contesă.

Contesa îşi muşca unghiile de furie; regele voia s-o liniştească.

— Bietul Chauvelin, spuse el, o fi avut un vis ca cel pe care l-am avut eu. În adevăr, toate spiritele tari sucombă la prima lovitură cînd îngerul negru le atinge cu aripa sa, Chauvelin are zece ani mai puţin ca mine, dar eu am pretenţia că mă ţin mai bine ca el.

— Oh! da, sire, dumneavoastră sînteţi mai bine ca oricine. Sînteţi mai spiritual decît miniştrii voştri şi mai tînăr decît copiii voştri.

Regele se înveseli la acest ultim compliment pe care, cu tot sfatul lui Lamartinière, se trudi să-l merite.

VII

CĂLUGĂRUL, PRECEPTORUL, INTENDENTUL.

A doua zi după ce regele îngăduise domnului de Chauvelin să se retragă la moşia lui, marchiza, soţia sa, se plimba în parcul de la Grosbois cu copiii şi cu guvernantul lor.

Sfîntă şi nobilă femeie, uitată în umbra puternicilor stejari de corupţia care mistuia de cincizeci de ani Franţa, doamna de Chauvelin îl păstrase pentru sine pe dumnezeu care o binecuvînta, pe copiii săi care o iubeau, pe vasalii care o venerau.

Ea îi da lui Dumnezeu rugăciunile, copiilor iubirea, aproapelui mila.

Preocupată întotdeauna de ceea ce îl preocupa pe soţul ei, îl urmărea cu gîndul pe scena furtunoasă a curţii, cum nevasta marinarului îl urmăreşte cu inima pe bietul navigator pierdut în ceţuri şi furtună.

Marchizul îşi iubise cu duioşie soţia. Devenit curtean şi favorit, niciodată nu angajase, în această ultimă partidă pe care o cîştigă întotdeauna regii împotriva favoriţilor, ultima sa miză: fericirea vieţii sale de familie, pură şi ultimă flacără, căreia îi surîdea de departe. Acest navigator de care vorbeam adineauri privea dragostea familiei aşa cum naufragiatul priveşte farul. Spera ca, după vijelie, să se încălzească la căminul totdeauna aprins, totdeauna vesel al casei sale.

Era o virtute a domnului de Chauvelin de a nu fi obligat-o niciodată pe marchiză să vină să locuiască la Vesailles.

Pioasa femeie ar fi ascultat: s-ar fi sacrificat.

Dar marchizul nu vorbise decît o singură dată.

La prima părere de rău care apăru în ochii soţiei sale, renunţă. Nu era ceea ce răutăcioşii spuneau, că domnului de Chauvelin i-ar fi fost teamă de predicile soţiei sale; orice desfrînat, orice curtean tîrîndu-se înaintea concubinei sau a regelui, e destul de viteaz ca să-şi domine nevasta şi să-şi certe cu asprime copiii.

Nu, domnul de Chauvelin o lăsase pe marchiză cu sfintele sale meditaţii.

— Eu cîştig destule pogoane de pămînt în iad, spunea el; s-o lăsăm pe buna marchiză să-mi cîştige cîteva degete de albastru în cer.

Nu mai era văzut la Grosbois; cînd sosea, o dată pe an, de Sfîntul Andrei, soţia îl sărbătorea.

Era o regulă neschimbată: domnul de Chauvelin îşi îmbrăţişa copiii la orele două, mîncau cu toţii, la orele şase se urca în trăsură şi ajungea la timp ca să fie de faţă la ceremonia culcării regelui.

De patru ani nu făcuse altfel. În patru ani, îşi apăsase de patru ori buzele pe mîna marchizei. La Anul Nou, fiii săi veneau cu profesoara lor să-l vadă la Versailles.

Domnul de Chauvelin îi lăsase soţiei sale grija de a-i creşte copiii. Preotul V..., bărbat tînăr şi savant, care nu fusese încă hirotonisit, dar căruia totuşi din politeţe, i se spunea abate, ajuta cu rîvnă eforturile marchizei şi-şi dedica timpul şi tot sufletul acelor copii părăsiţi de tatăl lor.

Viaţa era liniştită la Grosbois, Marchiza îşi împărţea timpul între administrarea averii, încredinţată unui bătrîn intendent numit Bonbonne; practicarea unei pietăţi austere, ale cărei elanuri le dirija un duhovnic îndemînatec, părintele Delar, călugăr camaldule şi educaţia celor doi copii care promiteau să poarte cu demnitate un nume ilustru prin marile servicii aduse statului.

Uneori, o scrisoare scăpată marchizului în orele sale de dezgust, venea să mîngîie familia şi să reînvie în inima marchizei o dragoste pe care şi-o reproşa adesea că n-o dă în întregime lui dumnezeu.

Doamna de Chauvelin îşi iubea încă soţul şi după ce se ruga toată ziua, părintele Delar, duhovnicul ei, observa că nu-i vorbise lui dumnezeu decît de soţul prea iubit.

Marchiza ajunsese să nu-l mai aştepte, să nu mai spere să-şi vadă soţul pe pămînt. Ea se mîngîia, bună şi pioasă fiinţă, de a fi atît de vrednică încît să-l regăsească pe domnul de Chauvelin în lăcaşul bucuriilor eterne.

Călugărul îl certa pe domnul Bonbonne şi domnul Bonbonne pe abatele V..., atunci cînd copiii trişti sau pedepsiţi păreau să regrete absenţa tatălui, pe care totuşi îl cunoşteau atît de puţin.

— Trebuie să recunoaştem, spunea călugărul penitentei sale, că această viaţă îl va duce în iad pe domnul de Chauvelin.

— Trebuie să recunoaştem, spunea bătrînul intendent, că cheltuielile de-acolo, îi vor ruina pe toţi.

— Să recunoaştem, spunea preceptorul, că aceşti copii nu vor cunoaşte niciodată gloria, neavînd un exemplu pe care să-l urmeze.

Şi angelica marchiză le surîdea la toţi trei, răspunzînd călugărului că domnul de Chauvelin se va mîntui la timp; intendentului că economiile făcute la Grosbois vor acoperi lipsurile din casa de bani atît de sîngerată la Paris; institutorului, că fiii ei erau de neam bun şi că aşchia nu sare departe de trunchi.

Şi în acest timp creşteau la Grosbois stejarii seculari şi plăpînzii copilaşi.

Veni o zi nenorocită; în ziua aceea, florile parcului, fructele grădinii, apele havuzului şi pietrele clădirii se veştejiră şi deveniră amare şi întunecate. Era o zi de dezordine, în această familie. Intendentul Bonbonne prezentă marchizei socoteli înspăimîntătoare şi-i prezise ruinarea copiilor, dacă domnul de Chauvelin nu se grăbea să facă ordine în treburile sale.

— Doamnă, spuse el după dejun, îngăduiţi-mi să vă spun douăzeci de cuvinte.

— Spuneţi, scumpul meu Bonbonne, răspunse marchiza.

— Amintiţi-vă doamnă, întrerupse părintele Delar, că vă aştept la capelă.

— Şi eu voi avea onoarea să reamintesc doamnei marchize, zise abatele V... că am stabilit pentru astăzi un examen la matematică şi la gramatică, fără de care aceşti doi domni nu mai vor să lucreze.

Aceşti doi domni de Chauvelin începeau să se răscoale împotriva latinei şi a ştiinţei sub pretext că tatălui lor puţin îi păsa dacă ei vor fi sau nu învăţaţi.

Marchiza începu prin a-l lua de braţ pe călugărul Delar.

— Părinte, zise ea, voi începe cu dumneavoastră; spovedania mea, mulţumesc lui Dumnezeu, va fi scurtă! Iat-o: Ieri, în timpul slujbei am fost distrată.

— Cu ce prilej, fiica mea?

— Pentru că aştept o scrisoare de la domnul de Chauvelin care n-a venit.

— Fiţi iertată fiica mea, dacă asta e tot.

— E totul, răspunse marchiza cu un surîs de Serafim.

Călugărul se retrase.

— Acum, cu dumneavoastră părinte: examenul ar fi lung, ar fi trist. Copiii, dacă se plîng, nu ştiu lecţiile. Dacă nu le ştiu şi dumneavoastră îmi atrageţi atenţia, voi fi silită să-i cert sau să-i pedepsesc. Cruţaţi-i, cruţaţi-ne şi să amînăm examenul pentru ziua cînd va putea fi satisfăcător pentru toţi.

Părintele recunoscu că doamna marchiză avea dreptate. Dispăru ca şi călugărul, care pierea în fundalul ceţos al arcadelor înverzite.

— Acum cu dumneavoastră, Bonbonne, zise marchiza. Oare voi fi cruţată de tristeţea cu care m-aţi obişnuit, de suspinele dumneavoastră adînci?

— Mă îndoiesc.

— Ah! Ce spuneţi?

— E uşor; socotelile mele sînt înspăimîntător de adevărate.

— Pe mine mă puteţi înspăimînta; dar niciodată n-aţi reuşit să-mi înfricoşaţi caseta particulară.

— Luna aceasta, casetei dumneavoastră îi va fi frică, doamnă, mai mult decît frică: luna aceasta ea va muri.

— Haida de, de mine n-aţi ţinut seamă? reluă marchiza încercînd să glumească.

— Dacă n-am ţinut seamă? cred că da, aici e şi necazul!

— N-am vorbit niciodată, nimănui, despre asta Bonbonne.

— Şi chiar dacă aţi vorbit? Dar eu nu am nevoie de aceasta, ca să ştiu.

— Ce să ştiţi?

— Cifra economiilor dumneavoastră.

— Vă desfid! strigă marchiza roşind.

— Dacă e aşa, merg drept la ţintă; aveţi aproape douăzeci şi cinci de mii cinci sute de scuzi.

— Oh, Bonbonne! întrerupse marchiza supărată, de parcă intendentul ar fi pătruns fără discreţie, în miezul unui secret dureros.

— Doamna marchiză nu mă bănuieşte sper, de a fi scotocit prin caseta sa.

— Atunci . . . cum? . . .

— Cît aveţi pe an pentru cheltuiala casei? Nu-i aşa că zece mii de scuzi?

— Da.

— Cît cheltuiţi? Nu-i aşa că opt mii?

— Da.

— Nu sînt zece ani de cînd economisiţi, pentru că de zece ani Domnul de Chauvelin trăieşte la curte?

— Da.

— Ei bine! doamnă, cu dobînzile capitalizate, aveţi douăzeci şi cinci de mii de scuzi sau trebuie să-i aveţi.

— Bonbonne!

— Am ghicit! . . . dacă-i aveţi, îi veţi da domnului de Chauvelin, oricînd vi-i va cere. Şi dacă-i daţi, nu va rămîne nimic copiilor dumneavoastră, în caz că domnului marchiz i s-ar întîmpla o nenorocire pe neaşteptate.

— Bonbonne!

— Să vorbim deschis! Averea dumneavoastră este ipotecată; domnul de Chauvelin datorează şaptesute de mii de livre în contul averii sale.

— El are o avere de un milion şase sute de mii.

— Fie. Dar excedentul celor şaptesute de mii nu va ajunge nici măcar pentru plata creditorilor.

— Mă înspăimîntaţi!

— Încerc.

— Ce e de făcut?

— Să-l rugaţi pe domnul de Chauvelin, care cheltuieşte prea mult, să înstrăineze, imediat, în folosul copiilor dumneavoastră, cele nouăsute de mii de livre care rămîn; să-l rugaţi să vi le constituie ca moştenire la moartea sau să vi le înapoieze prin testament . . .

— Un testament? Dumnezeule bun!

— Ca întotdeauna aveţi scrupule; un om mort poate să-şi facă testamentul?

— Să-i vorbesc de testament domnului de Chauvelin!

— Asta e! vă temeţi să-l tulburaţi pe domnul marchiz în bucuria, în digestia, în poziţia sa, prin acest cuvînt urît: viitorul, cuvînt care în zilele fericite, sună întotdeauna cum sună cuvîntul: moarte. Ah, dacă vă temeţi de aceasta, ei bine! Vă veţi ruina copiii, dar veţi fi cruţat urechile domnului marchiz.

— Bonbonne!

— Nu sînt altceva decît o cifră care vorbeşte, citiţi-mi socotelile, iată-le.

— E groaznic.

— Ar fi mai groaznic să aşteptaţi ceea ce vă anunţ. Deveniţi un sfătuitor înţelept; urcaţi-vă în trăsură şi alergaţi la domnul marchiz.

— La Paris?

— Nu, la Versailles.

— Eu! în societatea în care trăieşte soţul meu? niciodată!

— Scrieţi-i, atunci.

— Îmi va citi oare scrisoarea? Vai! cînd îi scriu ca să-l felicit, nici măcar nu citeşte ce scriu; ce se va întîmpla cînd voi lua tocul omului de afaceri?

— Să stăruiască atunci un prieten; eu, de pildă.

— Dumneavoastră?

— Oh! vreţi să spuneţi că n-o să mă asculte? Ba da, doamnă, mă va asculta.

— O să-l îmbolnăviţi, Bonbonne.

— Doctorul o să-l vindece.

— O să-l înfuriaţi şi furia o să-l omoare.

— Nu; ţin prea mult ca să trăiască. Dacă l-aş ucide, asta ar fi numai după ce l-aş fi hotărît să-şi facă testamentul.

Şi onestul om izbucni într-un rîs puternic care-i făcea rău marchizei.

— Bonbonne, vorbind astfel, pe mine mă veţi omorî, murmură ea.

Bonbonne îi luă mîna cu respect.

— Iertaţi-mă, spuse el, nu mi-am dat seama, doamnă marchiză; porunciţi să se înhame caii la trăsură, plec la Versailles.

— Ah! Domnul fie lăudat! Veţi duce registrul meu şi . . . uite!

— Ce este?

— Dorinţele mele au şi fost înţelese!

— Cum?

— Aţi vorbit de trăsura mea?

— Da.

— Iat-o în aleea Ulmului.

— Ah!

— Livreaua casei.

— Sînt caii gri-fer ai domnului marchiz.

— Doamnă! doamnă! striga abatele V. . .

— Doamnă! doamnă! striga părintele Delar.

— Doamnă! doamnă! strigau douăzeci de voci la parter, în bucătării, la grajduri şi în parc.

— Mamă! mamă! strigară copiii.

— Domnul marchiz! oh! dar, e adevărat? murmură marchiza, el la Grosbois, astăzi?

— Bună ziua doamnă, strigă de departe marchizul a cărui trăsură se opri şi care coborî vesel şi grăbit.

— El însuşi, sănătos la trup şi sprinten la minte; mulţumesc Domnului!

— Mulţumesc, Doamne! reluară cele douăzeci de voci care-l anunţaseră pe stăpîn şi pe tată.

VIII

JURĂMÎNTUL JUDECĂTORULUI.

Era în adevăr chiar marchizul; îi îmbrăţişă drăgăstos pe cei doi copii care ţipaseră de bucurie văzîndu-l şi îşi apăsă buzele pe mîna doamnei marchize încremenite, într-un sărut care pornea din inimă.

— Dumneavoastră, domnule! dumneavoastră! zise ea, luîndu-i braţul.

— Eu! dar aceşti copii se jucau sau lucrau; nu vreau să le întrerup studiul şi cu atît mai puţin joaca.

— Ah! domnule, pentru cît de puţin timp au să vă vadă, nu le trunchiaţi bucuria scumpei voastre prezenţe.

— Mulţumesc lui dumnezeu! doamnă, mă vor vedea mult timp.

— Mult timp, adică pînă mîine seară, e adevărat? Nu veţi pleca decît mîine seară?

— Lucrurile stau şi mai bine, doamnă.

— Veţi dormi două nopţi la Grosbois?

— Două nopţi, patru nopţi, întotdeauna.

— Ah! domnule, ce s-a întîmplat? strigă cu vioiciune marchiza, fără să-şi dea seama cîte reproşuri putea să însemne o asemenea surpriză pentru domnul de Chauvelin în legătură cu purtarea sa trecută.

Marchizul încruntă o clipă sprîncenele, apoi, deodată:

— Nu l-aţi rugat puţin de tot pe dumnezeu să mă readucă în mijlocul familiei? întrebă el surîzînd.

— Oh! domnule, întotdeauna!

— Ei bine, doamnă, aţi fost ascultată; mi se părea că o voce mă chema; m-am supus acestei voci.

— Şi părăsiţi curtea?

— Vin să mă stabilesc la Grosbois, întrerupse marchizul înăbuşindu-şi un suspin.

— Ce fericire pentru scumpii copii, pentru mine, pentru toţi vasalii! Ah! domnule, îngăduiţi-mi să cred în ea, lăsaţi-mi-o netulburată.

— Doamnă, satisfacţia dumneavoastră e un balsam care-mi vindecă toate rănile. Dar, spuneţi-mi, aţi vrea să vorbim puţin despre gospodăria noastră?

— Vorbiţi, vorbiţi, zise marchiza strîngîndu-i mîinile.

— Înainte de a intra mi s-a părut că văd păscînd cîţiva cai ca vai de lume; sînt ai dumneavoastră?

— Sînt ai mei, domnule.

— Cai bătrîni!

— Sînt caii pe care mi-i-aţi dat domnule, la naşterea fiului vostru.

— Aveau patru ani şi jumătate; de atunci au trecut nouă ani, au deci paisprezece ani; pfui! astfel de cai pentru dumneavoastră, marchiză!

— Ah! domnule, cînd merg la liturghie, au încă puterea să-şi ia avînt.

— Mi se pare c-am văzut trei.

— L-am dat pe al patrulea, care e mai vioi, fiului meu, pentru lecţiile sale.

— Lecţii de călărie în manej fiului meu pe un cal de trăsură! marchiză, marchiză, ce fel de călăreţ veţi face din el!

Marchiza îşi plecă privirea.

— Asta înseamnă că nu mai aveţi patru cai la trăsură? aveaţi opt, mi se pare şi doi de călărie.

— Da, domnule; dar cum de cînd lipsiţi, nu mai sînt nici vînători, nici plimbări pompoase, m-am gîndit că o economie de patru cai, de doi rîndaşi şi de o şelărie, ar însemna şase mii de livre mai puţin pe an.

— Marchiză, şase mii de livre, murmură domnul de Chauvelin nemulţumit.

— E hrana şi întreţinerea a douăsprezece familii, răspunse ea.

El îi luă mîna.

— Întotdeauna bună, întotdeauna perfectă! Ceea ce faceţi pe pămînt vă inspiră dumnezeu din înaltul cerului. Dar marchiza de Chauvelin nu trebuie să facă economii.

Ea înălţă capul.

— Vreţi să spuneţi că eu cheltuiesc mult, zise el; da, cheltuiesc mult şi dumneavoastră nu aveţi de ajuns.

— N-am spus aceasta, domnule.

— Marchiză, acesta trebuie să fie adevărul. Nobilă şi generoasă cum sînteţi, nu mi-aţi fi concediat oamenii dacă n-ar fi fost nevoie. Un rîndaş concediat e un sărac în plus. N-aţi avut bani; îi voi vorbi lui Bonbonne; dar, de aci înainte nu vă vor mai lipsi; ceea ce cheltuiam la curte, voi cheltui la Grosbois; în loc să hrăniţi douăsprezece familii, veţi hrăni două sute.

— Domnule . . .

— Şi din fericire sper că vor rămîne grăunţe pentru cei doisprezece cai buni pe care-i am şi care de mîine vor intra în grajdurile voastre. Nu v-aţi gîndit la repararea castelului?

— Apartamentele de recepţie ar avea nevoie de mobile noi.

— Tot mobilierul meu din Paris va fi adus săptămîna asta. Voi da dineuri de două ori pe săptămînă . . . vom vîna.

— Ştiţi, domnule, că mă tem puţin de lume, zise marchiza înspăimîntată de a-i revedea pe toţi acei prieteni de la

Versailles pe care-i privea ca pe principalele păcate ale soţului ei.

— Veţi face chiar dumneavoastră invitaţiile, marchiză. Bonbonne vă va da acum registrele; veţi avea amabilitatea să puneţi la un loc cheltuielile de la Paris şi cele de la Grosbois.

Marchiza nebună de bucurie, încerca să răspundă şi nu putea. Luă mîinile domnului de Chauvelin, le săruta, îl cerceta cu ochii înduioşaţi pînă în fundul sufletului şi el se lăsa cucerit de această caldă atmosferă a dragostei adevărate care pătrunde tot ce atinge şi duce viaţa pînă la cele mai reci extremităţi.

— Să ne gîndim la copii, spuse el; cum îi creşteţi?

— Foarte bine; abatele e un om de spirit, are profunzime în idei. Vreţi să vi-l prezint?

— Da marchiză, prezentaţi-mi tot personalul casei noastre.

Marchiza făcu un semn şi din aleea întunecată unde-i însoţise pe copii, apăru tînărul preceptor între elevii săi, cu mîinile pe umerii lor.

Era în mersul, în dulcele legănat al acestui tînăr stejar între cele două trestii, ceva părintesc care plăcu mult marchizului.

— Domnule abate, zise marchiza, aflaţi o veste bună. Iată-l pe domnul marchiz, stăpînul nostru, care vrea să se stabilească printre noi.

— Lăudat fie Domnul! răspunse abatele. Dar, vai! domnule, regele a murit cumva?

— Nu, mulţumită cerului! Dar am spus adio curţii şi lumii. Rămîn aici cu copiii mei. Mă plictisesc trăind numai prin spirit, prin ambiţie; vreau să încerc s-o fac puţin şi cu inima; iată-mă alături de dumneavoastră; pentru început, spuneţi-mi domnule abate, sînteţi mulţumit de elevii dumneavoastră?

— Atît de mulţumit pe cît e posibil să fim, domnule marchiz.

— Cu atît mai bine. Faceţi din ei creştini credincioşi ca mama lor; oameni de treabă ca bunicul lor şi . . .

— Oameni de spirit, de merit şi de talent ca tatăl lor, spuse abatele; sper să reuşesc toate astea.

— Atunci sînteţi un om preţios, abate. Şi tu bătrînul meu Bonbonne, tot ursuz? Cînd eram de vîrsta lor voiai să mă și inițezi în afaceri. Ar fi trebuit să te ascult, n-aș fi avut astăzi atîta nevoie de cunoștințele tale.

Copiii începuseră să se joace pe iarbă, cu toată nepăsătoarea veselie a vîrstei lor; tatăl lor îi urmărea cu un ochi înduioșat și murmură, după o clipă de tăcere:

— Scumpi copii, nu vă voi mai părăsi.

— Ce bine ar fi să fie așa, domnule marchiz! replică în spatele lui o voce gravă și sonoră.

Domnul de Chauvelin se întoarse și se găsi în fața unui călugăr în sutană albă, cu fața severă și calmă, care-l salută în felul călugărilor.

— Cine e acest cucernic părinte? o întrebă el pe marchiză.

— Părintele Delar, duhovnicul meu.

— Ah! duhovnicul dumneavoastră, repetă el pălind ușor. Apoi, mai încet: Am nevoie, în adevăr, de un duhovnic și domnul e binevenit.

Călugărul dibaci și obișnuit cu apucăturile celor mari, nici prin gînd nu-i trecu să arate c-a auzit aceste cuvinte; dar le înregistra în memorie. Înștiințat de intendent, de cîteva zile, hotărî să se însărcineze cu negocierea și să nu lase să-i scape o ocazie atît de favorabilă de a vedea de treburile lui dumnezeu, ale marchizei și de ale sale, poate.

— Să îndrăznesc să vă cer vești despre rege, domnule marchiz? întrebă călugărul.

— De ce, părinte?

— S-a răspîndit zvonul că Louis al XV-lea se va duce în curînd să dea socoteală lui dumnezeu de domnia lui. Aceste zvonuri de obicei vestesc Providența. Maiestatea Sa nu va mai trăi mult timp, credeți-mă.

— E credința dumneavoastră, părinte? întrebă domnul de Chauvelin, din ce în ce mai trist.

— Ar fi deci de dorit să ispășească toate scandalurile, să postească . . .

— Domnule, reluă cu vioiciune domnul de Chauvelin, duhovnicii trebuie să aștepte în tăcere să fie chemați.

— Moartea nu așteaptă, domnule și eu de multă vreme aștept un cuvînt de la dumneavoastră și el nu vine deloc.

— Eu! Oh! spovedania mea va fi lungă, dar ea nu e coaptă încă.

— Spovedania stă toată în căință, în regretul de a fi păcătuit și cel mai mare din toate păcatele, tocmai vi l-am pomenit, este scandalul.

— Oh! scandalul, toată lumea se ocupă. Nu e om care să nu dea de vorbit gurilor rele. Cerul nu se gîndește să ne pedepsească pentru răutatea altora.

— Cerul pedepsește neascultarea legilor sale, cerul pedepsește neobrăzarea; el ne trimite avertismente dacă nu ținem seamă de ele, nimic nu ne mai poate mîntui.

Domnul de Chauvelin nu răspunse și se gîndea. Marchiza, văzînd conversația angajată, se retrase discret. După un lung moment de tăcere în timpul căruia călugărul îl observa, domnul de Chauvelin se întoarse deodată spre el.

— Uite, părinte, aveți dreptate, mă căiesc că am rămas prea mult timp tînăr și vreau să mă spovedesc dumneavoastră, căci simt, simt că moartea e aproape.

— Moartea! Sînteți convins și nu luați nici o hotărîre privitoare la sufletul, la averea dumneavoastră. Vă temeți că muriți și nu vă gîndiți deloc la testament, absolut trebuincios în situația pe care ați creat-o moștenitorilor dumneavoastră. Iertați-mă, domnule marchiz, rîvna și devotamentul meu pentru ilustra dumneavoastră casă mă fac, poate, să merg prea departe.

— Nu, aveți dreptate părinte; totuși liniștiți-vă, testamentul e făcut; nu am decît să-l semnez.

— Vă temeți că muriți și nu sînteți în stare să apăreți înaintea lui Dumnezeu.

— Dac-ar putea să aibă milă de mine! M-am născut în religia creștină și vreau să mor ca un creștin. Veniți mîine, vă rog, vom continua această convorbire care-mi va aduce odihna sufletului.

— Mîine? de ce mîine? moartea nu dă înapoi și nici nu se oprește.

— Am nevoie să mă reculeg. Nu pot să uit atît de repede viața pe care am dus-o; o regret poate. Vă mulțumesc, părinte, pentru sfaturi; ele vor da roade.

— Să dea Dumnezeu! dar cunoașteți maxima înțeleptului: nu amîna pe mîine ce poți face azi.

— Vă și datorez recunoștința mea; eram abătut, m-ați ajutat să-mi revin; nu se poate face totul dintr-odată părinte.

— Oh! domnule marchiz, reluă călugărul înclinîndu-se, nu trebuie decît un minut pentru a face dintr-un vinovat un pocăit; dintr-un blestemat un ales; dacă ați vrea . . .

— Bine, bine, părinte, mîine. Ne cheamă clopotul de cină.

Îl concedie cu un gest şi se afundă într-o alee. Preceptorul se apropie de părintele Delar.

— Ce are oare marchizul? nu-l mai recunosc; e neliniştit, posomorît, înspăimîntat, el, de obicei aşa de vesel.

— Îşi presimte sfîrşitul apropiat şi se gîndeşte să se îndrepte; ar fi o convertire măreaţă şi care va face onoare mînăstirii mele. Oh! dacă regele ...

— Ah! ah! pofta vine mîncînd, părinte, după cît se pare; mă tem totuşi ca dorinţele dumneavoastră să nu se realizeze sub acest raport. Maiestatea Sa e greu de convins şi dealtminteri ea are convertitorii săi; se vorbeşte de monseniorul episcop de Senez ca de un straşnic luptător.

— Oh! regele nu e aşa de necredincios cum credeţi, reamintiţi-vă boala de la Metz şi de izgonirea doamnei de Châteauroux.

— Da, dar atunci Louis al XV-lea era tînăr şi nu era vorba de izgonirea Jeannei Vaubernier, două motive care schimbă teribil situaţia. În fine, aveţi timp să vă gîndiţi la aceasta, scumpul meu domn Delar, pînă atunci cum a sunat de cină, nu-l putem face pe domnul marchiz să aştepte. Doar, Doamne, nu cinează aşa de des cu noi.

Părintele Delar şi abatele V... sosiră la timp la cina la care erau prezenţi, în adevăr, tatăl, mama şi copiii.

Niciodată marchiza nu păruse atît de veselă; niciodată nu-şi dăduse atîta silinţă să facă onorurile mesei.

Bucătarul se întrecuse. Frumoşii peşti din eleşteie, delicatele păsări de colivie, gustoasele fructe ale serei şi ale butucilor de viţă îi reamintiră marchizului cît de bună era gospodăria sa cînd era vorba să fie primit un stăpîn mult iubit.

Valeţii, mîndri de slujba ilustră pe care urmau s-o facă se împăunau în livrelele lor cele mai noi şi pîndeau în ochii stăpînului cea mai mică dorinţă ca s-o îndeplinească, cea mai mică neplăcere ca s-o înlăture.

Dar marchizul pierdu foarte repede pofta cu care se lăudase la venire: masa i se părea goală; tăcerea plină de respect şi de bucurie i se părea o tăcere posomorîtă. Puţin cîte puţin tristeţea îi năpădi inima şi faţa. Îşi lăsă mîna să cadă inertă lîngă farfuria încă plină şi uită paharul în care strălucea ca diamantele, vinul de Aï şi ca rubinele vinul de Bourgogne, vechi de treizeci de ani.

De la tristeţe, marchizul trecu la descurajare; fiecare urmărea cu spaimă progresele dureroase ale gîndirii sale.

O lacrimă îi căzu pe neaşteptate din ochi; ea smulse un suspin marchizei. El nu observă.

— M-am gîndit, zise el deodată soţiei sale, nu vreau să fiu îngropat la Boissy-Saint-Léger, ca tatăl şi mama mea, ci la Paris în biserica Carmelitelor din piaţa Maubert, cu strămoşii mei.

— Apropo de ce această reflecţie, domnule? avem timp presupun, să ne gîndim la aceasta, spuse marchiza sufocată de durere.

— Cine ştie? Să fie chemat Bonbonne, să i se spună să mă aştepte în cabinetul meu cel mare. Vreau să lucrez cu el o oră. Părintele Delar mi-a deschis ochii asupra acestei necesităţi. Aveţi un duhovnic excelent, doamnă.

— Sînt fericită că vă convine, domnule, vă puteţi adresa lui cu toată încrederea.

— Şi o voi face chiar de mîine. Îngăduiţi-mi, doamnă, să urc în apartamentul meu.

Marchiza ridică ochii la cer şi-i mulţumi într-o rugăciune tăcută; îşi urmări soţul cu privirea cînd ieşi cu Bonbonne şi întorcîndu-se spre fiii săi, le spuse:

— În seara aceasta copii, rugaţi-l pe dumnezeu să-i inspire tatălui vostru dorinţa de a se statornici cu totul printre noi; să-l menţină în aceleaşi bune dispoziţii în care se află acum şi să-i dea harul de a le pune în practică.

Odată în cabinetul său:

— Haide, scumpul meu Bonbonne, zise marchizul, să lucrăm, să lucrăm.

Şi scutura cu o ardoare febrilă toate hîrtiile, căutînd să le claseze şi să le recunoască.

— Ehee! spunea bătrînul; pentru că sîntem pe un drum atît de bun, scumpul meu stăpîn, să nu alergăm prea repede; ştiţi că a fugi prea mult înseamnă să-ţi pierzi timpul.

— Timpul ne grăbeşte, Bonbonne. Îţi spun că timpul ne grăbeşte.

— Haida de!

— Îţi spun că cel căruia dumnezeu îi trimite bucuria de a se pregăti pentru ultima călătorie nu va lucra niciodată destul de repede. Repede, Bonbonne, să lucrăm.

— Lucrînd aşa, pe căldura aceasta, domnule, veţi căpăta o pleurezie sau o congestie sau o febră bună și astfel veți reuși ca testamentul să fie făcut la țanc.

— Nici o amînare. Unde sînt socotelile averii?

— Iată-le.

— Și cele ale cheltuielilor?

— Iată-le.

— Un milion șase sute de mii de livre pagubă? Drace!

— Doi ani de economii vor echilibra totul.

— Nu mai am doi ani de făcut economii.

— Oh! o să mă înnebuniți! Cum! cu o sănătate ca a dumneavoastră?

— Nu mi-ai spus că notarul a întocmit un proiect de testament foarte abil prin care le asigura fiilor mei, la majorat, totalitatea bunurilor?

— Da, domnule, dacă le lăsați timp de șase luni un sfert numai din venitul pămînturilor.

— Să vedem proiectul.

— Iată-l.

— Mi-a slăbit vederea. Vrei să-l citești chiar tu?

Bonbonne începu să citească fiecare articol; marchizul își manifesta din cînd în cînd via sa mulțumire.

— Proiectul e bun, zise el în sfîrșit, cu atît mai mult cu cît îi lasă doamnei de Chauvelin treisute de mii de livre pe an, dublu de cît are acum.

— Îl aprobați?

— Cu totul.

— Pot transcrie acest act?

— Transcrie-l.

— Și apoi, va trebui să-i dați validitate printr-o recunoaștere scrisă de dumneavoastră personal și semnată.

— Termină repede, Bonbonne, termină repede!

— Iată că nu mai sînteți rezonabil. Pentru citirea acestui act mi-a trebuit jumătate de oră, îmi trebuie o oră cel puțin ca să-l copiez.

— Ah! dacă ai ști cît de grăbit sînt! Uite, dictează-mi, voi scrie totul cu mîna mea.

— Deloc, domnule, deloc, și așa aveți ochii foarte roșii; dacă veți continua să lucrați numai o jumătate de sfert de oră, după durerea de cap care o să vă apuce, veți face febră.

— Ce să fac în timpul acestei ore de care ai nevoie?

— Să vă plimbați, să respirați aerul bun al pajiștei cu doamna marchiză și apoi eu îmi voi ascuți penele și păzea hîrtie! voi face singur, puteţi fi sigur mai mult decît trei copişti de procuror.

Marchizul se supuse cu un fel de scîrbă; totuşi se simţea greoi, agitat.

— Fiţi calm, îi spuse Bonbonne; vă temeţi că nu veţi avea timp să semnaţi? O oră, vă spun; ce dracu! domnule marchiz, veţi mai trăi şaizeci şi unu de minute.

— Ai dreptate, reluă marchizul şi coborî; marchiza îl aştepta.

Văzîndu-l mai liniştit şi cu o înfăţişare mai veselă:

— Ei bine! zise ea, aţi lucrat bine, domnule?

— Oh! da, marchiză, da, o treabă bună de care dumneavoastră şi fiii dumneavoastră veţi fi, sper, mulţumiţi.

— Cu atît mai bine! daţi-mi braţul: să ne plimbăm: serele sînt deschise, vreţi să le vizităm?

— Fac tot ce vă place marchiză, tot.

— După această plimbare veţi dormi bine. Dacă aţi şti ce bucuroşi sînt valeţii de cînd v-au înfăţat marele dumneavoastră pat.

— Marchiză, voi dormi, cum nu mi s-a mai întîmplat de zece ani; numai gîndindu-mă, tresar de bucurie.

— N-o să vă plictisiţi prea mult cu noi?

— Nu, marchiză, nu.

— Şi vă veţi obişnui cu oamenii noştri de la ţară?

— Da, uşor. Şi dacă regele, pe care mă căiesc că poate l-am bruftuit puţin, mă uită, face foarte bine.

— Regele! ah! domnule, zise cu drag, marchiza; oftaţi vorbind de Maiestatea Sa.

— Îl iubesc pe rege, marchiză, dar, credeţi-mă . . . Nu termină. Şuieratul biciului şi zurgălăii unui cal îi tăiară vorba.

— Ce este? întrebă el.

— Un curier, căruia i se deschid porţile, răspunse marchiza, îl cunoaşteţi?

— Nu; e ciudat. Un curier pe care toată lumea îl salută, şi-l lasă să intre în grădină, nu poate veni decît din partea . . .

— Din partea regelui! şopti marchiza, pălind.

— Din ordinul regelui! striga curierul cu o voce puternică.

— Regele!

Şi domnul de Chauvelin se grăbi să meargă înaintea curierului, care îi şi predase intendentului scrisoarea.

— O scrisoare de la rege, vai! spuse marchiza părintelui Delar, pe care zarva produsă de sosirea acestei scrisori îl adusese acolo ca şi pe ceilalţi.

Marchizul îi oferi curierului vin într-o cupă de argint, onoare pe care o îndreptăţea respectul dat de orice senior regalităţii, reprezentată chiar şi de un valet. Deschise scrisoarea; ea conţinea cele ce urmează, scrise chiar de mîna monarhului:

„Prietene, aţi plecat abia de douăzeci şi patru de ore şi mi se pare că nu v-am văzut de luni de zile. Bătrînii care se iubesc nu trebuie să se despartă. Vor avea timp să se întîlnească? Sînt trist de moarte. Am nevoie de dumneavoastră; veniţi nu mă lipsiţi de un prieten, sub pretextul că voiţi să-mi apăraţi coroana. E cea mai sigură manieră, dimpotrivă, de a o ataca şi atîta timp cît o veţi susţine prin prezenţa dumneavoastră aici, o voi simţi mai solidă ca oricînd. Găsindu-vă mîine la lever acesta va fi semnul unei zile fericite.

Al dumneavoastră devotat
Louis“

— Regele mă recheamă, zise Chauvelin, cu totul emoţionat. Trebuie să plec, imediat. Nu se poate lipsi de mine. Să se înhame!

— Oh! răspunse marchiza, aşa de curînd, după atît de dulci promisiuni!

— Veţi avea în curînd ştiri de la mine, doamnă.

— Domnule marchiz, am făcut copia! striga de departe Bonbonne care alerga.

— Bine! bine!

— N-aveţi decît s-o recitiţi şi s-o semnaţi.

— N-am timp. Mai tîrziu.

— Mai tîrziu! Dar amintiţi-vă ce spuneaţi adineauri.

— Ştiu, ştiu.

— Fără întîrziere.

— Regele nu poate aştepta.

— Dar uitaţi copiii, uitaţi soarta familiei dumneavoastră.

— Nu uit nimic, Bonbonne, dar trebuie să plec şi plec. Copiii mei, viitorul familiei mele, ah! gîndeşte-te, Bonbonne, e cu totul asigurat.

— O semnătură, nimic decît o semnătură.

— Vezi tu, bătrîne prieten, zise marchizul, radios de bucurie, sînt aşa de hotărît să pun în ordine această treabă, că dacă aş muri înainte de a fi semnat, îţi jur să mă întorc aici neapărat din lumea cealaltă, oricît de departe ar fi, neapărat, numai ca să semnez. Iată-te liniştit, acum; adio.

Şi îmbrăţişîndu-şi în grabă copiii şi soţia, uitînd tot ce nu era rege şi curte, sări, întinerit cu douăzeci de ani în trăsura care-l ducea spre Paris.

Marchiza şi toată lumea aşa de fericită nu de mult rămase posomorîtă, părăsită, mută de disperare, lîngă poarta cu zăbrele.

IX

VENUS ŞI PSICHÉ

A doua zi după trimiterea mesajului la Grosbois, primul cuvînt al lui Louis al XV-lea fu să întrebe de marchizul de Chauvelin şi prima sa privire să-l caute dacă era acolo.

Marchizul sosise noaptea şi se afla la petit lever.

— Minunat, exclamă regele, iată-vă marchize; Dumnezeule! cît de lungă a fost absenţa dumneavoastră!

— Sire, e prima şi va fi ultima; dacă vă părăsesc acum, va fi pentru totdeauna... Dar regele e prea bun găsind lungă absenţa mea. Nu am rămas decît douăzeci şi patru de ore departe de el.

— Credeţi, scumpe prietene? în acest caz, e afurisita asta de prezicere care-mi vîjîie în urechi; aşa că, nevăzîndu-vă la locul obişnuit, mi-am închipuit că aţi murit; şi dumneavoastră mort, înţelegeţi?...

— Perfect, sire.

— Dar să nu mai vorbim de asta. Sînteţi aici, asta e esenţial. E adevărat că doamna contesă ne păstrează puţină pică; dumneavoastră pentru că i-aţi spus ce i-aţi spus; mie, pentru că v-am rechemat după o asemenea ocară; dar nu vă sinchisiţi de această rea dispoziţie, timpul drege totul şi regele va ajuta timpul.

— Mulţumesc, sire.

— Ei, ce-aţi făcut în timpul exilului dumneavoastră?

— Închipuiţi-vă, sire, că era cît pe ce să mă convertesc.

— Înţeleg, începeţi să vă căiţi că aţi lăudat cele şapte păcate mortale.

— Oh! dacă n-aş fi făcut decît să le laud!

— Vărul meu de Conti îmi vorbea chiar ieri şi era încîntat.

— Sire, eram tînăr atunci şi improvizaţiile în versuri mi se păreau uşoare. Eram acolo, la Ile-Adam, singur cu şapte femei încîntătoare. Domnul prinţ de Conti vîna; eu rămăsesem la castel şi le făceam... versuri. Ah! ce vremuri bune şi frumoase, sire!

— Marchize, mă luaţi drept duhovnicul dumneavoastră; asta vă e toată căinţa?

— Duhovnicul meu, ah! da, Maiestatea Voastră are dreptate, tocmai dădusem întîlnire astăzi de dimineaţă la Grosbois unui călugăr comaldule.

— Oh! ce ocazie a pierdut bietul om să înveţe şi el cîte ceva. I-aţi fi spus tot, Chauvelin?

— Absolut tot, sire.

— Atunci, şedinţa ar fi fost lungă.

— Eh! Dumnezeule! sire, în afara păcatelor mele, conştiinţa mi-e încărcată şi cu atîtea păcate ale altora, am atîtea mai ales de...

— Ale mele, nu-i aşa? Pe acelea vă scutesc să le mărturisiţi; fiecare se spovedeşte pentru sine.

— Totuşi, sire, păcatul este peste măsură de molipsitor la curte. De abia am sosit şi mi s-a şi vorbit de o aventură ciudată.

— O aventură, Chauvelin, şi în socoteala cui a fost pusă?

— În contul cui se pun bunele aventuri, sire!

— Zău! trebuie să fie într-al meu.

— Sau în acela al...

— Sau în acela al contesei Du Barry; nu-i aşa?

— Aţi ghicit, sire.

— Cum? contesa Du Barry a păcătuit? La dracu! povesteşte-mi Chauvelin.

— Nu spun că aventura este neapărat un păcat prin ea însăşi, spun numai că mi-am reamintit-o în legătură cu păcatele.

— Ei, marchize, ce aventură? povestește-mi de îndată.

— De îndată, sire?

— Da. Știți că regilor nu le place să aștepte.

— În cazul ăsta sire, e grav.

— Ei aș! A avut iar vreo neînțelegere cu mica mea noră?

— Sire, nu spun nu.

— Ah! contesa va sfîrși prin a se certa cu la dauphine și atunci pe legea mea!...

— Sire, cred că la această oră doamna contesă e chiar certată.

— Cu doamna la dauphine?

— Nu; dar cu o altă mică noră a voastră.

— Cu contesa de Provence?

— Întocmai.

— Bun! iată-mă într-o mare încurcătură! Și, Chauvelin...

— Sire?

— Și contesa de Provence se plînge?

— Se spune că da.

— Atunci contele de Provence o să facă versuri urîte despre biata contesă. N-are decît să se țină bine, va fi scărmănată cumsecade.

— Sire, după plată și răsplată.

— Poftim?

— Închipuiți-vă că doamna marchiză de Rosen...

— Acea încîntătoare mică brunetă, prietena contesei de Provence?

— Da, pe care Maiestatea Voastră a privit-o stăruitor în timpul ultimei luni.

— Oh! într-un anumit loc, am fost destul certat pentru aceasta, marchize! Ei bine?

— Cine v-a certat sire?

— La dracu! contesa.

— Ei bine, sire, contesa a făcut bine certîndu-vă, dar pe de altă parte, ea a făcut și mai mult decît să certe.

— Explicați-vă, marchize; mă înspăimîntați.

— Doamne! sire, înspăimîntați-vă, nu vă împiedic.

— Cum, e dar grav?

— Foarte grav.

— Vorbiți.

— Se pare că...

— Se pare că?...

— Vedeţi, sire, e mai greu de spus decît a fost de făcut.

— Mă înspăimîntaţi într-adevăr, marchize. Pînă acum am crezut că glumiţi. Dar dacă e ceva grav, ei, să vorbim serios.

În acea clipă intră ducele de Richelieu.

— Ceva nou, sire! zise el cu un surîs amabil şi neliniştit, în acelaşi timp; amabil pentru că trebuia să-i placă monarhului; neliniştit pentru că trebuia să combată trecerea de care se bucura acest favorit rechemat la Versailles după o zi de exil.

— Ceva nou! şi de unde vine noul, scumpul meu duce? întrebă regele.

Regele privi în jurul lui şi-l văzu pe marchizul de Chauvelin rîzînd pe înfundate.

— Rîzi, om fără inimă ce eşti, îi spuse el.

— Sire, vijelia va izbucni; văd asta după trista înfăţişare a domnului de Richelieu.

— Vă înşelaţi marchize; am anunţat ceva nou, e adevărat; dar nu-mi iau sarcina de a-l şi spune.

— Dar, în fine, cum o să-l aflu acest ceva nou?

— Un paj al doamnei de Provence e în anticameră cu o scrisoare de la stăpîna sa; Maiestatea Voastră să dispună.

— Oh! Oh! spuse regele, care n-ar fi fost supărat ca tot necazul să cadă pe capul domnului sau doamnei de Provence, pe care nu-i iubea deloc, de cînd fiii sau soţiile fiilor Franţei, îi scriu regelui în loc să se prezinte la lever?

— Sire, probabil că scrisoarea îi explică Maiestăţii Voastre motivul călcării etichetei.

— Duce, luaţi scrisoarea şi daţi-mi-o.

Ducele se înclină, ieşi şi reintră după o secundă, cu scrisoarea în mînă.

Apoi, înmînînd-o regelui:

— Sire, spuse el, nu uitaţi că sînt prietenul doamnei Du Barry şi mă constitui dinainte avocatul său.

Regele îl privi pe Richelieu, deschise scrisoarea şi încruntă vizibil sprîncenele parcurgînd detaliile pe care le conţinea.

— Oh! murmură el, de astă dată, e prea tare şi dumneavoastră duce v-aţi încărcat cu o treabă proastă. În adevăr, doamna Du Barry e nebună.

Apoi întorcîndu-se spre ofiţerii săi:

— Să plece cineva pe dată, din partea mea, la doamna de Rosen; să afle ce face şi să-i spună c-o voi primi imediat după lever înainte de a mă duce la liturghie. Biata marchiză! scumpă femeiuşcă!

Curtenii se priviră. Un astru nou se ridica la orizontul favoarei?

Într-un cuvînt, nimic nu era imposibil.

Marchiza era o tînără şi nostimă femeie. Numită de un an doamnă de companie a doamnei de Provence, ea se împrietenise cu favorita, participa la reuniunile ei intime, unde regele o văzuse adesea. Dar, în urma observaţiilor prinţesei, care se socotea jignită de această intimitate, ea întrerupse brusc relaţiile, lucru de care doamna Du Barry se arătase foarte contrariată.

Iată ce ştia curtea.

Scrisoarea, al cărei conţinut era necunoscut de toată lumea, avusese o mare influenţă asupra regelui; el păru îngrijorat cît mai dură ceremonia, de abia adresă cuvîntul cîtorva familiari, grăbi ceremonialul şi termină mai curînd ca de obicei cu audienţele neoficiale, după ce poruncise domnului de Chauvelin să nu se îndepărteze.

Ceremonia terminată, toată lumea ieşi şi cum Maiestatea Sa fu înştiinţată că doamna de Rosen aştepta, dădu ordin s-o introducă.

Doamna de Rosen făcu o intrare din cele mai patetice; cu lacrimile în ochi veni să îngenuncheze înaintea regelui.

Regele o ridică.

— Iertaţi-mă sire, spuse ea, de a mă fi folosit de o augustă influenţă ca să ajung pînă la Maiestatea Voastră; dar, în adevăr, eram aşa de disperată . . .

— Oh! vă iert din toată inima, doamnă, şi-i sînt recunoscător nepotului meu de a vă fi deschis o uşă care din această clipă vă rămîne definitiv deschisă. Dar să revenim la fapt . . . la lucrul principal.

Marchiza plecă ochii.

— Sînt grăbit, continuă regele; mă aşteaptă la liturghie. Ceea ce-mi scrieţi e chiar adevărat? Contesa şi-a permis, în adevăr, să vă . . .?

— Oh! mă vedeţi roşie de ruşine, sire. Am venit să cer dreptate regelui. Niciodată o doamnă de condiţie n-a fost tratată astfel.

— Cum! adevărat? întrebă regele, surîzînd fără voia lui, tratată la fel ca o fetiță neascultătoare?

— Da, sire, de patru cameriste, de față cu ea, în budoarul său, răspunse tînăra femeie plecîndu-și ochii.

— Drace! exclamă regele, căruia acest amănunt îi aduse o mulțime de imagini, contesa nu s-a lăudat cu acest plan. Apoi cu ochiul unui satir: Și cum s-a întîmplat? spuneți-mi marchiză.

— Sire, reluă biata femeie, din ce în ce mai roșie, m-a invitat la micul dejun. M-am scuzat că n-am timp, că serviciul meu îmi impune să fiu de la ora opt dimineața la Alteța Sa regală; ea mi-a răspuns să vin la șapte, că n-o să mă rețină mult timp; și, adevăr, sire, am ieșit de acolo de o jumătate de oră.

— Puteți fi liniștită, doamnă, mă voi lămuri cu contesa și vi se va face dreptate; dar, în propriul dumneavoastră interes, vă sfătuiesc să nu vorbiți prea mult de această întîmplare; și mai ales soțul vostru să nu știe nimic. Soții sînt al dracului de virtuoși în astfel de situații.

— Oh! regele trebuie să-și închipuie că, în ce mă privește, voi ști să tac; dar vrăjmașa mea, dar contesa, sînt sigură că s-a și lăudat intimilor săi de ceea ce a făcut și mîine va ști toată lumea . . . Oh! Dumnezeule! Dumnezeule! cît sînt de nenorocită!

Și marchiza își ascunse capul în mîini, cu riscul de a-și întinde rujul cu lacrimile.

— Liniștiți-vă marchiză, zise regele; veți fi cea mai frumoasă jucărie a curții. Și dacă se va vorbi, va fi din invidie, cum s-a vorbit odinioară în Olimp de aceeași aventură întîmplată lui Psyché. Știu printre gulerele noastre scrobite destule care nu s-ar consola atît de ușor cît vă puteți dumneavoastră consola; din toată întîmplarea aceasta, nu aveți nimic de pierdut, marchiză.

Marchiza făcu o reverență și roși și mai mult, dacă lucrul era posibil.

Regele privea îmbujorarea ei și-i sorbea lacrimile.

— Și-acum, spuse el, înapoiați-vă acasă și ștergeți acești ochi frumoși; astă seară la joc, vă promit că vom aranja totul.

Și cu acea galanterie și acele bune maniere ale familiei sale, regele o conduse pe tînăra femeie pînă la ușă, unde trebui să treacă prin mulțimea curtenilor, uimiți și intrigați la culme.

Ducele d'Ayen, căpitanul gărzii personale a regelui, fiind de serviciu, se apropie de rege şi se înclină în faţa lui, în tăcere, aşteptîndu-i ordinele.

— La liturghe, duce d'Ayen, la liturghie, acum că mi-am terminat meseria de duhovnic, zise regele.

— O pocăită aşa de frumoasă nu poate să fi comis decît păcate nostime, sire.

— Vai, biata copilă! nu le ispăşeşte pe ale ei, urmă regele, mergînd de-a lungul marii galerii ca să se ducă la capelă. Ducele d'Ayen îl urma la un pas distanţă, destul de aproape ca să-l audă şi să răspundă, dar nu alături, potrivit etichetei.

— Ar fi o fericire, să fii complicele ei chiar şi la o crimă, sire, bineînţeles crimă de dragoste.

— Păcatul ei e al contesei.

— Oh! cît despre acelea, regele le ştie pe toate.

— Fără îndoială, buna contesă e calomniată. E extravagantă, nebună chiar, ca în împrejurarea de care e vorba şi pentru care o voi dojeni, dar are un suflet excelent; oricît de rău mi s-ar vorbi de ea, nu voi crede. Zău! ştiu prea bine că nu sînt primul ei amant şi că în bunele ei graţii îi urmez lui Radix de Sainte-Foy.

— Da, sire, ripostă ducele cu răutatea sa obişnuită, înfăşurată în cele mai alese maniere, tot aşa cum Maiestatea Voastră i-a urmat şi lui Pharamond.

Regede, cu tot spiritul său, nu era în stare să lupte cu acest fin luptător, doar dacă s-ar fi supărat. El simţi ridicolul situaţiei şi se prefăcu că nu înţelege. Se grăbi să-i adreseze cuvîntul unui cavaler al ordinului Saint-Louis pe care-l găsi în drumul său. Louis al XV-lea era blajin şi slab; trecea cu vederea multe libertăţi familiarilor săi şi dacă-l înveseleau, nu-i păsa de rest. Ducele d'Ayen, mai ales, era în stare să spună tot ce-i trecea prin minte, doamna Du Barry, atît de puternică, nu se gîndise niciodată să-l combată; numele, poziţia, spiritul său, mai ales, i se păreau de neatacat.

În timpul liturghiei, regele nu fu atent: se gîndea la furtuna pe care o va aduce noua poznă a doamnei Du Barry; dacă ajungea la urechile domnului dauphin. Prinţul tocmai o certase în ajun pe contesă, care, fără voia lui, îi obţinuse vicontelui Du Barry, nepotul său, un post de scutier la curtea sa.

— Să nu se apropie de mine, spusese dauphinul, sau îl gonesc cu slugile.

Fireşte, aceste sentimente nu vesteau nici un fel de indulgenţă pentru gluma grosolană pe care şi-o permisese contesa. Louis al XV-lea ieşi aşadar din capelă, destul de necăjit. Înainte de a se duce la consiliu, trecu pe la doamna dauphine; o găsi gătită minunat şi avînd pe cap o diademă de diamante, admirabil montată.

— Aveţi o bijuterie uluitoare, doamnă, zise regele.

— Găsiţi, sire? cum, Maiestatea Voastră n-o cunoaşte?

— Eu?

— Fără îndoială, pentru că Maiestatea Voastră a dat ordin să-mi fie adusă.

— Nu înţeleg ce vreţi să spuneţi.

— Şi totuşi e un fapt uşor de lămurit. Ieri, un bijutier a venit la castelul din Versailles cu acest giuvaer ornat cu crini şi împodobit cu coroana Franţei, comandat de Maiestatea Voastră. Întrucît Dumnezeu ne-a luat-o pe regină, a crezut că eram singura persoană care aveam dreptul să port această podoabă. Mi-a oferit-o deci mie, din ordinul şi după intenţia voastră, cred.

Regele roşi şi nu răspunse nimic.

Încă ceva de rău augur, se gîndi el. Contesa de bună seamă a chibzuit îndelung cum să mă bage într-o nouă încurcătură, după întîmplarea nenorocită, cu marchiza.

— Veţi veni în seara aceasta la joc, doamnă? urmă el, tare.

— Dacă Maiestatea Voastră îmi porunceşte.

— Să vă poruncesc, fiica mea! Vă rog, îmi va face plăcere să vă văd.

Doamna dauphine se înclină cu răceală. Regele văzu că n-ar reuşi să-i descreţească fruntea; pretextă un consiliu şi ieşi.

— Copiii mei nu mă iubesc, spuse el ducelui d'Ayen, care nu-l părăsise.

— Regele se înşală. Pot garanta Maiestăţii Voastre că ea este cel puţin tot atît de iubită de auguştii săi copii cît îi iubeşte ea însăşi.

Louis al XV-lea înţelese epigrama, dar se prefăcu că nu înţelege. O făceau dinadins. Ar fi trebuit să-l exileze de zece ori pe zi pe ducele d'Ayen şi după plictiseala pe care i-o pricinuise absenţa domnului de Chauvelin, înţelegea prezenţa curtenilor preferaţi.

— Haida de! în zadar mă gîdilă, nu mă vor jupui. Asta va ţine cît voi trăi eu şi urmaşul meu se va descurca cum va putea.

Ciudată nepăsare, pe care nenorocitul de Louis al XV-lea trebuia s-o plătească atît de scump.

X

JOCUL REGELUI.

Intrînd la contesă, pe care intenţiona s-o dojenească, regele fu primit de un chip pe care se putea citi proasta dispoziţie, în spatele căreia simţea bubuind o mînie surdă, gata să explodeze.

Louis al XV-lea era slab. Se temea de scene, fie că veneau de la fiice, nepoţi, nurori sau de la amanta lui şi totuşi ca toţi oamenii care se află între amanta şi familia lor, era expus întotdeauna să le suporte.

În ziua aceea, voi să prevină lupta care se pregătea luîndu-şi un ajutor.

Şi după ce aruncă asupra contesei o privire care-i era deajuns ca să consulte barometrul bunei sale dispoziţii, privi în jurul lui.

— Unde e Chauvelin? întrebă el.

— Domnul de Chauvelin, sire? zise contesa.

— Da, domnul de Chauvelin.

— Dar mi se pare, şi dumneavoastră sire ştiţi mai bine ca oricine, că nu mie trebuie să mi se ceară veşti despre domnul de Chauvelin.

— Şi de ce nu?

— Pentru că nu e unul din prietenii mei şi nefiind unul din prietenii mei, e mai simplu să-l căutaţi în altă parte decît aici.

— Îi spusesem să vină să mă aştepte la dumneavoastră.

— Ei bine, şi-o fi luat permisiunea să nu se supună ordinelor regelui şi pe legea mea! a făcut mai bine să nu vă asculte, decît să vină, cum a făcut ultima oară, ca să mă insulte.

— Bine, bine, vreau să vă împăcaţi, zise regele.

— Cu domnul de Chauvelin? întrebă contesa.

— Cu toată lumea, la dracu!

Apoi întorcîndu-se spre sora contesei, care se prefăcea că aşază porţelanurile pe o măsuţă:

— Chon, spuse el.

— Sire.

— Vino încoace, fata mea.

Chon se apropie de rege.

— Făceţi-mi plăcerea, surioară, şi porunciţi să meargă cineva să-l caute de îndată pe Chauvelin.

Chon se înclină şi ieşi, dînd ascultare regelui.

Doamna Du Barry făcu o mişcare din cap şi-i întoarse spatele Maiestăţii Sale.

— Ei bine! ce vă contrariază în aceasta, contesă? întrebă regele.

— Oh! înţeleg, răspunse aceasta, ca domnul de Chauvelin să se bucure de toată favoarea voastră şi că nu vă puteaţi lipsi de el; e aşa de dornic să vă placă şi respectă atîta pe cei pe care-i iubiţi . . .

Louis simţi că se apropie furtuna. Voi să taie valul vijeliei cu o lovitură de tun.

— Chauvelin, spuse el, nu e singurul care nu mă respectă aşa cum se cuvine nici pe mine şi nici ceea ce-mi aparţine.

— Oh! ştiu mai mult decît trebuie, strigă doamna Du Barry; parizienii voştri, parlamentul vostru, curtenii voştri chiar, fără a-i socoti pe cei pe care nu vreau să-i numesc, sînt necuviincioşi faţă de rege şi asta pe întrecute, cu plăcere, care mai de care.

Regele o privi pe obraznica tînără femeie cu un simţămînt care nu era lipsit de milă.

— Ştiţi contesă, vorbi el, că eu nu sînt nemuritor şi că jucaţi un joc care v-ar putea duce la Bastilia sau goni din regat, de îndată ce voi închide ochii?

— Asta-i bună! exclamă contesa.

— Oh! nu rîdeţi, e aşa cum vă spun.

— În adevăr, sire şi cum?

— Am să atac chestiunea în două cuvinte.

— Aştept atacul, sire.

— Ce e cu povestea aceea a marchizei de Rosen şi cu libertatea de prost gust pe care v-aţi luat-o cu biata femeie? Uitaţi că ea are onoarea să facă parte din casa doamnei contese de Provence?

— Eu, sire! Nu, desigur.

— Ei bine! răspundeţi-mi, atunci. Ce e cu pedeapsa pe care v-aţi permis să i-o aplicaţi marchizei de Rosen, ca unei fetiţe?

— Eu, sire?

— Ei da! dumneavoastră, zise regele iritat.

— Ah! Aşa care va să zică! strigă contesa, nu mă aşteptam să fiu dojenită pentru că am executat ordinele Maiestăţii Voastre.

— Ordinele mele!

— Desigur. Regele să binevoiască a-şi reaminti ce mi-a răspuns cînd m-am plîns lui de nepoliteţea marchizei?

— Pe legea mea! Nu mai ştiu.

— Ei bine! regele mi-a spus: ce vreţi contesă, marchiza e un copil care ar trebui biciuit.

— Ei, drace! ăsta nu era un motiv ca s-o şi faceţi, strigă regele, roşind fără voia lui, căci îşi reamintea să fi spus, cuvînt cu cuvînt, vorbele citate de marchiză.

— Ei bine! zise contesa, cele mai neînsemnate dorinţi ale Maiestăţii Voastre fiind ordine pentru umila sa slugă ea s-a grăbit să-l execute pe acesta ca şi pe celelalte.

Regele nu se putu abţine să nu rîdă de seriozitatea netulburată a contesei.

— Aşa dar eu sînt vinovat?, întrebă el.

— Fără îndoială, sire.

— Atunci, eu trebuie să ispăşesc greşeala.

— După cît se pare.

— Fie. În acest caz, contesă, o veţi invita la cină, din partea mea pe marchiză şi-i veţi pune sub şervet brevetul de colonel, pe care soţul ei mi-l solicită de şase luni şi pe care desigur nu i l-aş fi dat atît de curînd fără această împrejurare; în felul acesta insulta e reparată.

— Insulta adusă marchizei, va fi reparată. Şi acum a mea.

— Cum, a dumneavoastră?

— Da, cine o va repara?

— Ce insultă vi s-a adus, vă rog?

— Oh, încîntător! faceţi aşadar pe miratul.

— Nu fac, scumpă prietenă, chiar sînt v-o spun foarte deschis şi foarte serios.

— Veniţi de la doamna dauphine, nu-i aşa?

— Da.

— Atunci ştiţi foarte bine festa pe care mi-a jucat-o.

— Nu, pe cuvînt! spuneţi.

— Ei bine! ieri, bijutierul meu, ne aducea în acelaşi timp, ei un colan şi mie o diademă de diamante.

— Şi?

— Şi?

— Da.

— Ei bine! şi? după ce şi-a luat colanul, a cerut să vadă diadema mea.

— Ah! ah!

— Şi cum diadema mea avea ca podoabă flori de crin, ea a spus: „Vă înşelaţi, scumpul meu domn Boehmer, această diademă de diamante nu e pentru contesă, ci pentru mine şi dovada e că cele trei flori de crin ale Franţei din diademă, de la moartea reginei numai eu singură am dreptul să le port".

— Astfel că...

— Astfel că giuvaergiul, intimidat, n-a îndrăznit să reziste ordinului pe care i l-a dat doamna dauphine de a-i lăsa diadema de diamante şi a alergat să-mi spună că diadema mea a rămas agăţată în drum.

— Ei bine! ce vreţi să fac eu, contesă?

— Iacă! vreau să stăruiţi să mi se dea diadema mea.

— Să stăruiesc să vi se dea diadema?

— Fără îndoială.

— De către doamna dauphine? Sînteţi nebună, scumpa mea.

— Cum, sînt nebună?

— Da; mai de grabă o să vă dau alta.

— Ah, bine! n-am decît să contez pe ea.

— Pe cuvînt de gentilom! v-o promit.

— Bine! şi o voi avea într-un an, în şase luni cel mai curînd; cît de plăcut e!

— Doamnă, această întîrziere va fi un avertisment pentru dumneavoastră.

— Un avertisment şi privitor la ce?

— De a fi mai puţin ambiţioasă în viitor.

— Ambiţioasă, eu?

— Fără îndoială, vă reamintiţi ce-a spus domnul de Chauvelin deunăzi?

— Bun, Chauvelin al vostru nu spune decît prostii.

— Dar, în sfîrşit, cine v-a autorizat să purtaţi stema Franţei?

— Asta-i acum! Cine m-a autorizat? dumneavoastră.

— Eu?

— Da, dumneavoastră!

— Eu?

— Da, dumneavoastră! Căţelul pe care mi l-aţi dat deunăzi o avea pe zgardă, de ce nu aş purta-o eu pe cap? Dar ştiu de unde vine aceasta, mi s-a vorbit iar.

— Ce vi s-a mai vorbit, ei?

— Despre planurile voastre!

— Ei bine! contesă, spuneţi-mi care sînt planurile mele; pe cuvînt de onoare că mi-ar face plăcere să le aflu!

— Veţi nega că ar fi vorba să vă căsătoriţi cu prinţesa da Lambolle şi că domnul de Chauvelin şi toată camarila dauphinului şi a dauphinei vă împing spre această căsătorie?

— Doamnă, răspunse cu asprime regele, nu voi nega deloc că nu e ceva adevărat în ceea ce spuneţi şi aş adăuga c-aş putea face şi mai rău; dumneavoastră, contesă, ştiţi mai bine ca mine, dumneavoastră care aţi încercat să-mi aflaţi gîndurile asupra unei alte căsătorii.

Aceste cuvinte închiseră gura contesei, care se aşeză prost dispusă în celălalt capăt al cabinetului şi sparse două maimuţe de porţelan.

— Ah! Chauvelin avea dreptate, murmură regele, coroana nu stă bine în mîinile amoraşilor.

Fu un moment de îmbufnare tăcută, în timpul căreia reintră domnişoara Du Barry.

— Sire, spuse ea, nu-l găseşte nicăieri pe domnul de Chauvelin; se crede că s-a încuiat în apartamentul lui, dar degeaba m-am dus chiar eu la uşa lui să bat şi să-l chem, refuză să deschidă.

— Oh! Dumnezeule! strigă regele, i s-a întîmplat vreun accident? e bolnav? repede, să se spargă uşa!

— Oh! nu, sire, nu e bolnav deloc, răspunse cu asprime contesa, căci, părăsindu-l pe prinţul de Saubise şi pe fratele meu Jean în salonul lui Oeil-de-Boeuf, a anunţat că va lucra toată ziua la treburi urgente, dar că astă seară va fi prezent la joc la Maiestatea Voastră.

Regele profită de intervenţia contesei care deschidea un fel de armistiţiu.

— Îşi scrie poate spovedania, spuse regele, pentru instruirea duhovnicului său.

Apoi, întorcîndu-se spre contesă:

— Apropo, contesă, zise el, ştiţi că tratamentul lui Bordeu face minuni? Ştiţi că nu mai vreau altul? La naiba cu Bonnard şi cu Lamartinière cu toate regimurile lor! tratamentul lui mă va întineri, pe cuvîntul meu!

— Eh sire, spuse Chon, de ce tot vorbeşte Maiestatea Voastră de bătrîneţe? Eh! Dumnezeule! Maiestatea Voastră n-are aceeaşi vîrstă ca şi alţii?

— Haida de! exclamă regele şi dumneavoastră vorbiţi la fel ca această mare secătură de d'Aumont căruia mă plîngeam deunăzi că nu mai am dinţi şi care-mi răspunde, arătîndu-mi o dantură de hamal: „Eh! sire, cine are dinţi?"

— Eu, spuse contesa şi vă previn chiar că vă voi muşca pînă la sînge, dacă veţi continua să mă sacrificaţi tuturor aşa cum o faceţi.

Şi reveni să se aşeze alături de rege, arătîndu-i un şir de perle în care era imposibil să întrezăreşti vre-o ameninţare.

Şi regele înfruntînd muşcătura, îşi apropie buzele de frumoasele buze roşu deschis ale contesei, care îi făcu un semn lui Chon; Chon strînse bucăţile celor două maimuţe.

— Bun! zise ea, tot ce cade în şanţ e pentru soldat.

Şi aruncînd o ultimă privire spre rege şi contesă.

— Hotărît, murmură ea, cred că Bordeu e un om mare.

Şi ieşi, lăsîndu-şi sora pe cale de împăcare.

Seara, la orele şase, începu jocul regelui, Domnul de Chauvelin îşi ţinuse promisiunea şi venise printre primii. Contesa, la rîndul ei, veni în mare toaletă, din cauza dauphinei, care trebuia să fie de faţă.

Marchizul şi contesa se întîlniră şi se salutară cu aerul cel mai amabil.

— Dumnezeule! domnule de Chauvelin, zise contesa, cu unul din acele surîsuri cu două tăişuri, pe care curtenii le ştiu ascuţi aşa de bine, ce roşu sînteţi! s-ar spune c-o să aveţi un atac de apoplexie. Marchize, marchize, căutaţi-l pe Bordeu; fără Bordeu, nici o scăpare.

Apoi, întorcîndu-se spre rege, cu unul din acele surîsuri care l-ar trimite în iad pe un papă:

— Întrebaţi-l, mai degrabă, pe rege, spuse ea.

Domnul de Chauvelin se înclină.

— Nu voi pierde prilejul desigur, doamnă.

— Şi nu vă îndepliniţi decît datoria de supus credincios; îngrijiţi-vă sănătatea, scumpul meu marchiz, pentru că nu trebuie să mă precedaţi decît cu două lumi ...

— Aş vrea, dimpotrivă, ca eu să plec înainte, zise regele, aşa aţi fi sigur de o sută de ani de viaţă, Chauvelin. Nu pot decît să repet sfatul contesei; luaţi-l pe Bordeu, prietene, luaţi-l pe Bordeu.

— Sire, oricare ar fi ora hotărîtă pentru moartea mea şi numai dumnezeu ştie ora morţii fiecărui om, am promis regelui să mor la picioarele sale.

— Ei, Chauvelin, există făgăduieli care se fac, dar care nu se ţin; întrebaţi-le mai bine pe aceste doamne; dar dacă sînteţi aşa de trist, scumpul meu prieten, noi murim de durere numai privindu-vă. Haide, Chauvelin, jucăm astă seară?

— Cum va dori Maiestatea Voastră.

— Vreţi să-mi cîştigaţi o partidă de ombru?

— La ordinele regelui!

Se aşezară la mese.

Domnul de Chauvelin şi regele se aşezară unul în faţa celuilalt la o masă aparte.

— Ah! Chauvelin, atenţie, zise regele, fiţi gata la ripostă, dacă dumneavoastră sînteţi bolnav, eu nu m-am simţit niciodată atît de bine. Vreau să fim de o veselie nebună, aveţi grijă de bani: am o oglindă de plătit lui Rotiers şi o diademă de diamante lui Boehmer.

Doamna Du Barry îşi muşcă buzele.

Dar în loc să răspundă, marchizul se ridică cu greu de pe scaun.

— Sire, e prea cald, murmură el.

— E adevărat replică regele, care în loc să se enerveze cum ar fi făcut Louis al XVI-lea de această încălcare a legilor etichetei, se prefăcu, egoist cum era, că n-o observă: da, Chauvelin, e destul de cald, mulţumesc lui dumnezeu! căci în aprilie serile de obicei sînt răcoroase.

Marchizul se prefăcu că rîde şi adună greu cărţile.

Regele reluă:

— Haide, sînteţi ombru, Chauvelin.

— Da, sire, bîlbîi marchizul.

Şi înclină capul.

— Aveţi cărţi bune? să vedem. Ah! ventre saint gris!* cum spunea strămoşul meu Henri al IV-lea, ce posac sînteţi astă seară!

Apoi privindu-şi cărţile:

— Ah! cred că de astădată, scumpe prietene, zise regele, sînteţi jumulit.

Marchizul făcu un violent efort ca să vorbească şi deveni aşa de roşu că regele se opri înspăimîntat cu totul.

— Dar ce-aveţi Chauvelin? întrebă regele. Haide, răspundeţi!

Domnul de Chauvelin, întinse mîinile, lăsă să-i scape cărţile, scoase un suspin şi căzu cu faţa pe covor.

— Dumnezeule! strigă regele.

— O apoplexie! murmurară cîţiva curteni grăbiţi.

Îl ridicară pe marchiz, dar el nu mai mişca.

— Scoateţi, scoateţi *aceasta* de aici, zise regele înspăimîntat, scoateţi.

Şi părăsind masa cu un tremur nervos, se agăţă de braţul contesei Du Barry, care-l tîrî la ea fără ca el să întoarcă o singură dată capul spre acest amic de care în ajun nu se putea separa.

Regele plecat, nimeni nu se mai gîndi la marchizul, lipsit de viaţă.

Corpul său rămase cîtva timp răsturnat pe fotoliu, căci fusese ridicat spre a se vedea dacă era mort şi fusese lăsat să cadă pe spate.

Cadavrul făcea o impresie ciudată, rămas singur în salonul gol, în mijlocul policandrelor care şiroiau de focuri şi florilor care-şi pierdeau parfumul.

După o clipă, un om apăru în pragul salonului singuratec, privi în jur, îl văzu pe marchiz răsturnat pe fotoliu, se apropie de el, îi puse mîna pe inimă şi cu o voce seacă şi clară, chiar în clipa cînd băteau orele şapte la marele orologiu, spuse:

— A murit, zise el. Frumoasă moarte, pe cinstea mea, frumoasă moarte!

Acest om era doctorul Lamartinière.

---

* *Ventre saint gris!* înjurătură familiară lui Henri al IV-lea

XI

NALUCA

În dimineaţa aceleiaşi zile, părintele Delar venise la Grosbois devreme, cu intenţia de a sluji liturghia în bisericuţă şi a nu lăsa să se răcească bunele sentimente pe care marchizul le arătase în ajun. Dar atunci doamna de Chauvelin îi povesti, cu lacrimi în ochi, toate temerile sale pentru mîntuirea şi aşa compromisă a neofitului care le scăpase la primul cuvînt de prietenie pe care i-l trimisese regele.

Ea îşi opri duhovnicul la cină ca să vorbească mai mult timp cu el şi să găsească în sfaturile lui înţelepte curajul de care avea nevoie după această nouă decepţie.

Doamna de Chauvelin şi părintele Delar, după ce se ridicară de la masă, se plimbară prin parc, pînă la o oră destul de înaintată şi cerură să li se aducă scaune la marginea foarte frumosului eleşteu, ca să respire aci, după o zi atît de călduroasă, primele adieri ale primăverii.

— Cucernice părinte, spuse marchiza, oricît de liniştitoare sînt cuvintele ce-mi spuneţi, plecarea aceasta a domnului de Chauvelin mă nelinişteşte foarte mult. Ştiu ce legături are cu viaţa de la curte; ştiu că regele are toată puterea, nu numai asupra spiritului dar şi asupra inimii sale şi purtarea Maiestăţii Sale este departe de a fi un exemplu . . . Cred că nu e un păcat, părinte, dacă vorbesc aşa. Vai! Din păcate, scandalul e public!

— Vă asigur doamnă, că domnul marchiz a suferit o influenţă mîntuitoare; e o primă lovitură; timpul şi Providenţa vor face restul. Îi vorbeam azi dimineaţă despre aceasta cucernicului nostru stareţ; el a poruncit să se facă rugăciuni în mînăstire; rugaţi-vă şi dumneavoastră, fiica mea, care sînteţi cea mai interesată în această mare operă; să se roage şi copiii voştri; să ne rugăm cu toţii. Am făcut în acest scop, în capela castelului, sfînta jertfă a liturghiei şi o voi face în fiecare zi.

— De douăzeci de ani de cînd sînt căsătorită cu domnul de Chauvelin, răspunse marchiza, nu am lăsat să treacă o zi fără să-l rog pe domnul să-i mişte inima. Pînă acum domnul nu m-a ascultat deloc. Am trăit singură, foarte adesea în durere şi lacrimi, după cum ştiţi părinte. Am gemut în singurătate din pricina greşelilor pe care nu le puteam combate; dumnezeu nu mă socotea, după cît se pare, destul de curată ca să mă facă biruitoare. Trebuia să mai sufăr ca să cîştig acest har. Voi suferi! Îndeplinească-se voinţa Prea-Puternicului!

În acest timp, în spatele marchizei şi a părintelui Delar, preceptorul îi însoţea pe copii şi aproape tot atît de tînăr ca ei, abatele nu avea decît optsprezece ani, el le împărtăşea distracţiile.

— Frăţioare, vorbi cel mare, ştii care e acum jocul la modă la curte?

—Da, fără îndoială, tata mi l-a spus ieri la masă, e ombrul.

— Ei bine! să jucăm ombru.

— Imposibil; mai întîi trebuie să avem cărţi şi apoi nu ştim cum se joacă.

— E unul care e ombrul.

— Şi celălalt?

— Păi de! celuilalt i-a frică şi atunci pierde.

— Frate, zise cel mare, să nu mai vorbim de cărţi, ştii că mamei nu-i place, şi pretinde că ele aduc nenorocire.

În aceeaşi clipă, doamna de Chauvelin se ridica.

— Mama se duce în parc, răspunse cel mic, urmărind-o din ochi, şi, prin urmare, n-o să ne vadă. Dealtfel părintele, care e cu noi, dacă ar fi rău ceea ce facem ne-ar spune.

— E întotdeauna rău, spuse preceptorul, să-ţi mîhneşti mama.

— Oh! dar tata joacă la curte, răspunse copilul cu acea logică tenace care se agaţă ca toate slăbiciunile, de orice sprijin cît de puţin liniştitor. Putem juca, pentru că joacă şi tata.

Abatele nu găsi ce să răspundă şi copilul continuă:

— Iat-o pe mama care-i spune adio părintelui Delar; îl conduce spre poartă... el o să plece. Să aşteptăm: după plecarea părintelui Delar, mama va reintra în paraclis; atunci noi vom intra în castel fără să ne vadă, vom cere cărţi şi vom juca.

Copiii îşi urmăriră din ochi mama în umbra crescîndă în care conturul i se pierdea îndepărtîndu-se.

Era într-una din acele încîntătoare seri dinaintea căldurilor lui mai; arborii încă goi făceau să se presimtă, după mugurii lor îngroşaţi şi acoperiţi de pufuleţ, apariţia unui frunziş apropiat. Cîte unii, mai grăbiţi, ca teii şi castanii, începeau să spargă învelişul şi zvîrleau la lumină comoara primăvăratecă pe care o închideau.

Aerul era liniştit şi începea să se umple cu acele musculiţe efemere care se nasc odată cu primăvara şi dispar o dată cu toamna. Le vedeai jucîndu-se cu miile în ultimele raze ale soarelui care apunea şi care făceau din rîu o panglică largă de aur şi purpură, în timp ce la răsărit, adică înspre parc unde se depărtase doamna de Chauvelin, toate obiectele începeau să se confunde în acea frumoasă nuanţă albăstrie, care nu aparţine decît anumitor perioade privilegiate ale anului.

Era în toată natura o linişte şi o măreţie nemărginită.

În mijlocul acestei linişti, bătură orele şapte la orologiul castelului şi vibrară mult timp în adierea serii.

Deodată, marchiza, care-şi luă rămas bun de la călugăr, scoase un ţipăt puternic.

— Ce e? întrebă cucernicul părinte întorcîndu-se, ce-aveţi doamnă marchiză?

— Eu, nimic! nimic! Oh, Dumnezeule! Şi marchiza păli văzînd cu ochii.

— Dar aţi strigat!... Trebuie să fi resimţit o suferinţă!... Iată chiar şi acum păliţi. Ce-aveţi? în numele cerului! Ce aveţi?

— Cu neputinţă. Ochii mă înşală.

— Ce vedeţi? spuneţi, spuneţi, doamnă.

— Nu, nimic!

Călugărul insistă.

— Nimic, nimic, vă spun, reluă doamna de Chauvelin. Nimic.

Şi vocea i se stinse pe buze şi privirea îi rămase fixă, în timp ce mîna, albă ca o mînă de fildeş, se ridica încet să arate un obiect pe care călugărul nu-l vedea.

— Iertaţi-mă, doamnă, insistă părintele Delar, spuneţi-mi ce vedeţi.

— Oh! nu văd nimic; nu, nu e o nebunie! strigă doamna de Chauvelin şi totuşi... oh! dar priviţi, priviţi!

— Încotro?

— Acolo, acolo, vedeţi?

— Nu văd nimic.

— Nu vedeţi nimic, acolo, acolo? . . .

— Absolut nimic; spuneţi-mi doamnă, ce vedeţi dumneavoastră?

— Oh! văd, văd . . . dar nu, e imposibil.

— Spuneţi.

— Îl văd pe domnul de Chauvelin îmbrăcat ca la curte, dar palid şi mergînd încet; a trecut pe acolo, pe acolo.

— Dumnezeule!

— Fără să mă vadă! înţelegeţi? şi dacă m-a văzut, fără să-mi vorbească! ceea ce e şi mai ciudat.

— Şi continuaţi să-l vedeţi şi acum?

— Mereu.

Şi degetul şi privirile marchizei arătau drumul pe care-l urma marchizul, rămas invizibil ochilor părintelui Delar.

— Şi încotro merge, doamnă?

— Spre castel; trece pe acolo, aproape de stejarul cel mare, acolo . . . atinge banca. Uite, uite, iată-l că se apropie de copii; se întoarce în spatele crîngului. Dispare. Oh! dacă băieţii sînt mereu unde erau, e imposibil să nu-l fi văzut!

În aceeaşi clipă, se auzi un strigăt care o făcu pe doamna de Chauvelin să tresară.

Cei doi copii ţipaseră.

Ţipătul lor răsunase aşa de trist şi de lugubru în spaţiu şi în întuneric, încît marchiza era cît pe aci să cadă pe spate.

Părintele Delar o apucă în braţe.

— Auziţi? murmură ea, auziţi?

— Da, răspunse părintele Delar, am auzit, în adevăr, un ţipăt.

Şi aproape imediat marchiza îi văzu sau mai degrabă îi simţi alergînd pe cei doi copii. Fuga lor iute, gîfîită, răsuna pe pietrişul aleilor.

— Mamă! mamă! ai văzut? strigă cel mare.

— Mamă! mamă! ai văzut? strigă cel mic.

— Oh! doamnă, nu-i ascultaţi, spuse abatele, alergînd în urma lor, respirînd din greu să-i ajungă, atît de iute fugeau.

— Ei bine! ce e copii? îi întrebă doamna de Chauvelin.

Dar cei doi copii nu răspunseră, ci doar se lipiră de ea.

— Haide, zise ea mîngîindu-i, ce s-a întîmplat? vorbiţi.

Cei doi copii se priviră.

— Vorbeşte tu, îi spuse cel mare, celui mic.

— Nu, vorbeşte tu.

— Ei bine, mamă, vorbi cel mare, nu-i aşa că l-ai văzut ca şi noi?

— Auziţi? strigă marchiza, ale cărei braţe se înălţară la cer; auziţi, părinte?

Şi ea strînse cu mîinile ei îngheţate mîna tremurătoare a călugărului.

— Văzut? Pe cine să fi văzut? întrebă acesta tremurînd.

— Pe tata, bineînţeles, spuse cel mai mic dintre copii; nu l-aţi văzut, mamă? totuşi, venea dinspre voi, trebuie să fi trecut pe lîngă voi.

— Oh! ce fericire, spuse cel mare, bătînd din palme, că a revenit tata.

Doamna de Chauvelin se întoarse spre abate.

— Doamnă, răspunse acesta, înţelegînd privirea ei interogativă, pot să vă asigur că aceşti domni se înşală cînd pretind că l-au văzut pe domnul marchiz. Eram lîngă ei şi afirm că nimeni . . .

— Şi eu, domnule zise cel mare, vă spun că l-am văzut pe tata cum vă văd.

— Pfui! domnule abate, pfui! e urît să minţiţi spuse cel mai mic dintre cei doi copii.

— Ciudat! făcu părintele Delar.

Marchiza scutură capul.

— N-am văzut nimic, doamnă, repetă preceptorul; nimic, absolut nimic.

— Aşteptaţi, făcu marchiza.

Apoi adresîndu-se celor doi fii, cu acel dulce surîs matern care-l face să surîdă şi pe dumnezeu:

— Copii, îi întrebă ea, spuneţi că l-aţi văzut pe tatăl vostru?

— Da, mamă, răspunseră împreună cei doi copii.

— Cum era îmbrăcat?

— Avea haina roşie de curte, cordonul albastru, o vestă albă brodată cu aur, pantalonii scurţi de catifea la fel ca haina, ciorapi de mătase; pantofii cu catarame şi sabia la şold.

Şi în timp ce cel mare explica în amănunte costumul tatălui său, cel mic făcea semne de aprobare din cap.

Şi în timp ce cel mic făcea semne de aprobare, doamna de Chauvelin, cu o mînă din ce în ce mai îngheţată, strîngea mîna călugărului. Aşa-l văzuse şi ea trecînd pe soţul ei.

— Şi n-avea nimic deosebit, tatăl vostru? spuneţi.

— Era foarte palid, spuse cel mare.

— Oh, da, foarte palid, confirmă cel mic, s-ar fi spus că e un mort.

Toată lumea tresări, mama, abatele, duhovnicul, atît de mare era expresia de groază care se putea recunoaşte în cuvintele copilului.

— Încotro mergea? întrebă în fine, marchiza cu o voce pe care voia în zadar s-o facă mai sigură.

— Spre castel, răspunse cel mare.

— Eu, spuse cel mic, m-am întors din fugă şi l-am văzut urcînd peronul.

— Auziţi? auziţi? şopti mama la urechea călugărului.

— Da, doamnă, aud; dar mărturisesc că nu înţeleg cum ar fi putut trece pe jos prin poarta parcului fără se se oprească în faţa dumneavoastră? Cum ar fi putut trece pe dinaintea fiilor săi, iar fără să se oprească? Cum, în sfîrşit, ar fi intrat în castel, fără ca nimeni din personal să-l fi zărit, fără ca el să fi chemat pe cineva?

— Aveţi dreptate, zise abatele şi tot ce spuneţi e izbitor de adevărat.

— De altfel, continuă părintele Delar, dovada se poate face destul de uşor.

— Vom vedea, strigară cei doi copii, pregătindu-se să alerge spre castel.

— Şi eu vreau să văd, spuse abatele.

— Şi eu, murmură marchiza.

— Doamnă, răspunse călugărul, iată-vă complet tulburată, albă toată de spaimă şi chiar dacă ar fi domnul de Chauvelin, admit, că ar fi el, e ceva la mijloc de care să vă speriaţi?

— Părinte, zise marchiza privindu-l pe călugăr, dacă a venit astfel, misterios şi singur, nu găsiţi că întîmplarea e cu totul ciudată?

— Iată de ce ne-am înşelat cu toţii doamnă. Iată de ce trebuie să credem, fără îndoială, că vreun străin, un răufăcător poate, se va fi introdus în curte.

— Dar un răufăcător, oricît de răufăcător ar fi, spuse abatele, are un corp şi acest corp l-aţi fi văzut şi dumneavoastră părinte și eu, în timp ce ciudățenia este că doamna marchiză și acești domni au văzut și numai noi n-am văzut.

— Nu-i nimic, reluă călugărul, într-un caz sau altul, ar fi poate mai bine ca doamna marchiză și copiii să se retragă în sera de portocali, în timp ce noi vom merge la castel; vom chema oamenii și vom afla ce s-a întîmplat. Duceți-vă, doamnă, duceți-vă.

Marchiza era fără puteri; ascultă mecanic și se retrase în sera de portocali cu cei doi copii, fără să fi pierdut o singură clipă din vedere ferestrele castelului.

Apoi, îngenunchiind:

— Să ne rugăm mereu, copii, zise ea, căci există un suflet care-mi cere să ne rugăm în această clipă.

În acest timp călugărul și abatele își continuaseră drumul spre castel: dar, ajunși în fața ușii principale, se opriră și se sfătuiră dacă n-ar fi fost bine să meargă mai întîi la dependințe de unde să ia slugile, care la ora aceasta erau adunate la masă, spre a face o percheziție prin clădiri.

Propunerea fusese făcută de prevăzătorul călugăr și abatele era aproape de acord cu el, cînd văzură o ușiță deschizîndu-se și apărînd bătrînul intendent Bonbonne, care alerga spre ei, atît de iute cît îi îngăduia vîrsta sa înaintată. Era palid, tremura, făcea gesturi mari și vorbea singur.

— Ce este? întrebă abatele făcînd cîțiva pași înaintea lui.

— Ah! Dumnezeule! Dumnezeule! exclamă Bonbonne.

— Ce vi s-a întîmplat? continuă călugărul.

— Mi s-a întîmplat că am avut o vedenie îngrozitoare.

Călugărul și abatele se priviră.

— O vedenie! repetă călugărul.

— Ei ași! imposibil, spuse abatele.

— Așa cum vă spun! insistă Bonbonne.

— Ce fel de vedenie! spuneți!

— Da. Ce-ați văzut?

— Am văzut, la drept vorbind nici nu știu ce anume; dar în fine, am văzut...

— Explicați-vă, atunci.

— Ei bine! eram în camera mea de lucru obișnuită, sub marele cabinet al domnului marchiz și care comunică, după cum știți cu acest cabinet printr-o scară dosnică. Mai frunzăream încă odată hîrtiile mele ca să mă conving că nu uitasem nimic la redactarea testamentului, atît de necesar viitorului întregii familii. Bătuseră orele şapte; deodată aud paşi în cabinetul de deasupra, pe care îl închisesem ieri, după ieşirea domnului marchiz şi a cărui cheie o aveam în buzunar. Ascult. Erau într-adevăr paşi. Ascult iar; aceşti paşi răsunau deasupra capului meu. Era cineva sus! Dar asta nu e tot, aud deschizîndu-se sertarele biroului domnului de Chauvelin. Aud mişcîndu-se fotoliul din faţa biroului şi asta fără nici o precauţie, ceea ce mi se pare din ce în ce mai extraordinar! Primul meu gînd e că au pătruns hoţi în castel. Dar aceşti hoţi sau sînt prea imprudenţi, sau sînt prea siguri de ei. Atunci, ce să fac? să chem servitorii? ei sînt în dependinţe, la celălalt capăt al casei. Pînă să-i caut, hoţii ar avea timp să fugă. Îmi iau puşca cu două focuri. Urc pe scara cea mică ce duce de la mine la domnul marchiz. Merg în vîrful picioarelor. Pe măsură ce urc ultimele trepte, trag din ce în ce mai mult cu urechea. Nu numai că aud mereu mişcîndu-se, dar şi gemînd, horcăind, scoţîndu-se, în sfîrşit, sunete nearticulate care îmi pătrundeau pînă în fundul sufletului; căci, trebuie să vă mărturisesc, cu cît mă apropiam, cu atît mi se părea că aud şi recunosc vocea domnului marchiz.

— Ciudat! exclamă abatele.

— Da, da, ciudat! răspunse călugărul.

— Continuaţi, Bonbonne, continuaţi.

— În fine, reluă intendentul, apropiindu-se de cei doi interlocutori, parcă ar fi căutat un adăpost lîngă ei; în sfîrşit am privit prin gaura cheii, şi am văzut o lumină mare în cameră, cu toate că se făcuse întuneric şi că obloanele erau închise chiar de mine.

— Şi?

— Zgomotul continua. Erau vaiete ca un horcăit de moarte. Nu aveam o picătură de sînge în vine. Totuşi, am vrut să văd pînă la capăt. Am făcut o sforţare. Mi-am lipit iar ochiul de gaura cheii şi am zărit lumînări aprinse în jurul unui cosciug.

— Oh! sînteţi nebun, scumpul meu domn Bonbonne, zise călugărul, tremurînd fără voia lui.

— Am văzut, am văzut părinte.

— Probabil că n-aţi văzut bine, spune abatele.

— Vă spun, părinte, că am văzut, aşa cum vă văd; vă spun, că nu mi-am pierdut nici prezenţa de spirit, nici bunul simţ.

— Şi totuşi aţi fugit înspăimîntat!

— Deloc, dimpotrivă, am rămas rugîndu-mă lui Dumnezeu și sfîntului meu ocrotitor să-mi dea puteri. Dar deodată, s-a auzit un puternic troznet, lumînările s-au stins și totul s-a cufundat în întuneric. Abia atunci am coborît, am ieșit și v-am zărit. Dumneavoastră sînteți preoți și ca atare scutiți de spaime superstițioase. Vreți să veniți cu mine? ne vom convinge prin noi înșine de starea lucrurilor.

— Să vedem, spuse călugărul.

— Să vedem, reptă abatele.

Și toți trei intrară în castel nu prin ușița prin care ieșise Bonbonne, ci prin ușa cea mare prin care intrase marchizul.

Trecînd prin vestibul, înaintea unui orologiu mare de familie avînd deasupra blazonul Chauvelinilor, intendentul ridică lumînarea pe care o aprinsese.

— Ah! într-adevăr, exclamă el, e ciudat; cineva s-a atins de pendulă și a stricat-o.

— De ce?

— Pentru că din copilărie o văd la castel și niciodată nu s-a oprit.

— Ei bine?

— Ei bine! acum nu vedeți că s-a oprit?

— La orele șapte! zise călugărul.

— La orele șapte! repetă abatele.

Și amîndoi se priviră încă odată.

— În fine! murmură abatele.

Călugărul spuse cîteva cuvinte care semănau cu o rugăciune.

Apoi urcară scara de onoare, traversară apartamentul marchizului, închis și gol. Aceste camere imense, luminate de pîlpîirea tremurătoare a singurei lumînări a intendentului, erau solemne și înspăimîntătoare.

Ajungînd la ușa cabinetului, inimile le băteau tare: se opriră și ascultară.

— Auziți? întrebă intendentul.

— Desigur, răspunse abatele.

— Ce? întrebă călugărul.

— Cum! nu auziți un fel de horcăit așa cum ar scoate o persoană în agonie?

— E adevărat, spuseră împreună cei doi tovarăși ai intendentului.

— Nu mă înșelam, așadar? reluă acesta.

— Daţi-mi cheia, zise părintele Delar făcînd semnul crucii, sîntem oameni, oameni de treabă, creştini, nu avem de ce să ne temem; să intrăm.

Descuie uşa şi oricîtă încredere ar fi avut ca preot în dumnezeu, îi tremura mîna introducînd cheia în broască; odată uşa deschisă se opriră în prag.

Camera era goală.

Pătrunseră cu paşi înceţi în imensul cabinet plin de cărţi şi de tablouri; toate lucrurile erau la locul lor, afară de portretul marchizului, care rupsese cuiul de care atîrna, căzuse de pe perete şi zăcea la pămînt cu pînza ruptă în dreptul capului.

Abatele arăta portretul intendentului şi respiră zgomotos.

— Iată pricina groazei dumneavoastră, zise el.

— Da, în ce priveşte zgomotul, răspunse intendentul; dar vaietele pe care le-am auzit, le scotea portretul?

— Fapt e, vorbi călugărul, că am auzit gemete.

— Şi pe masa aceasta? strigă deodată Bonbonne.

— Ce? Ce e pe masă? întrebă abatele.

— Lumînarea abia stinsă, zise Bonbonne, lumînarea care fumegă încă şi pipăiţi bastonul de ceară care nu s-a răcit încă.

— E adevărat! spuseră cei doi martori ai acestui incident aproape miraculos.

— Şi, continuă intendentul, acest sigiliu pe care domnul marchiz îl purta la ceas şi cu care e sigilat, cu ceară roşie, plicul adresat notarului său?

Abatele căzu mai mult mort decît viu pe scaun: nu avea puterea să fugă.

Călugărul rămase în picioare; şi fără teamă vizibilă, ca un om desprins de lucrurile acestei lumi, încerca să pătrundă acest mister, a cărui pricină n-o cunoştea, al cărui efect îl vedea, dar nu-i înţelegea scopul.

În acest timp intendentul, căruia devotamentul îi da curaj, întorcea una după alta paginile testamentului pe care-l examinase în ajun cu stăpînul său.

Ajuns la ultima, o sudoare rece îi inundă fruntea.

— Testamentul e semnat! murmură el.

Abatele sări de pe scaun, călugărul se aplecă asupra mesei; intendentul îi privea rînd pe rînd.

Între aceşti trei oameni se lăsă un moment de tăcere teribilă şi cel mai curajos dintre cei trei îşi simţi părul zburlindu-i-se în cap.

În sfîrşit, toţi trei îşi plecară ochii asupra testamentului. Un codicil, pe care cerneala era încă proaspătă, fusese adăugat.

Era conceput în aceşti termeni:

„Corpul meu să fie îngropat la Biserica Carmelitelor din piaţa Maubert, alături de strămoşii mei.

Făcut în castelul din Grosbois, 27 aprilie 1774, la orele şapte seara.

Semnat Chauvelin“

Cele două semnături şi codicilul erau scrise de o mînă mai puţin sigură decît testamentul propriu zis, dar totuşi perfect lizibile.

Un *De profundis*, domnilor, zise intendentul, căci e evident că domnul marchiz e mort.

Cei trei oameni îngenuncheară smeriţi şi recitară împreună rugăciunea morţilor; apoi, după cîteva minute de reculegere solemnă, se ridicară.

— Bietul meu stăpîn, zise Bonbonne, îmi dăduse cuvîntul că va reveni aici să semneze acest testament şi şi l-a ţinut. Dumnezeu să aibă milă de sufletul lui!

Intendentul închise testamentul în plic şi reluînd lumînarea, le făcu semn tovarăşilor săi să iasă.

Apoi, tare:

— Nu mai avem nimic de făcut aici, zise el: să mergem s-o găsim pe văduvă şi pe orfani.

— N-o să daţi acest pachet marchizei, spuse abatele. Oh! Dumnezeule! să nu faceţi aşa ceva, în numele cerului!

— Fiţi liniştit, răspunse intendentul, acest pachet nu va ieşi din mîinile mele decît pentru a trece în ale notarului; stăpînul meu m-a ales ca executor testamentar, pentru că a îngăduit să văd ce am văzut şi să aud ce am auzit. Nu mă voi odihni pînă cînd ultimele sale dorinţe nu vor fi îndeplinite, apoi mă voi duce să-l întîlnesc. Ochii ce au văzut asemenea lucruri trebuie să se închidă repede!

Şi tot vorbind astfel, Bonbonne, ieşi ultimul din cabinet, închizînd uşa; toţi trei coborîră scara, aruncînd o privire timidă pendulei oprită la ora şapte şi trecînd peronul, se îndreptară spre sera de portocali, unde aşteptau marchiza şi cei doi copii.

Toţi trei se rugau încă, mama în genunchi, cei doi fii în picioare lîngă ea.

— Ei bine, strigă ea ridicîndu-se cu grabă, la vederea celor trei oameni; ei bine?

— Continuaţi-vă rugăciunea, doamnă, zise părintele Délar, nu v-aţi înşelat; printr-o bunăvoinţă deosebită, acordată fără îndoială, cucerniciei dumneavoastră, Dumnezeu a îngăduit ca sufletul domnului de Chauvelin să vină să ne spună adio.

— Oh, părinte, exclamă marchiza ridicînd mîinile spre cer, vedeţi că nu m-am înşelat!

Şi recăzînd în genunchi, ea îşi reluă rugăciunea întreruptă, făcînd semn copiilor s-o imite.

După două ore, un zgomot de zurgălăi răsună în curte şi o făcu să ridice capul pe doamna de Chauvelin, aşezată între cele două paturi ale celor doi copii adormiţi.

O voce răsună pe scări, strigînd:

— Curierul regelui.

În acelaşi moment un fecior intră şi-i dădu marchizei o lungă scrisoare pecetluită în negru.

Era înştiinţarea oficială că marchizul murise la orele şapte seara, de un atac de apoplexie, jucînd cărţi cu regele.

XV

MOARTEA LUI LOUIS AL XV-LEA

De la moartea domnului de Chauvelin, rareori fu văzut regele surîzînd. În toate acţiunile pe care le întreprindea s-ar fi zis că spectrul marchizului păşea alături de el. Doar trăsura îl mai distra puţin. Se mări numărul călătoriilor. Regele mergea de la Rambouillet la Compiègne, de la Compiègne la Fontainebleau, de la Fontainebleau la Versailles, niciodată la Paris. Regelui îi era groază de Paris, de la revolta sa în legătură cu vărsările de sînge.

Dar toate aceste frumoase rezidenţe în loc să-l distreze, îl readuceau în trecut, trecutul amintirilor, amintiri la care se gîndea. Din aceste gînduri triste, amare, profunde, doar doamna Du Barry putea să-l scoată, şi-ţi era într-adevăr milă să vezi cîte eforturi făcea tînăra şi frumoasa făptură să încălzească nu trupul, ci inima bătrînului.

În acest timp, societatea se descompunea ca şi monarhia. Atacurilor filozofice ale lui Voltaire, d'Alembert şi ale lui Diderot, le urmau scandaloasele ploi torenţiale ale lui Beaumarchais. Beaumarchais îşi publica faimosul *Memoriu* împotriva consilierului Goezmann, şi acest magistrat, membru al tribunalului din Maupeou, nu mai îndrăznea să reapară pe scaunul său.

Se repeta piesa lui Beaumarchais: *Bărbierul din Sevilla* şi se şi vorbea de îndrăznelile pe care avea să le recite pe scenă filozoful Figaro.

O aventură a domnului de Fronsac produsese scandal. Două aventuri ale domnului de Sade produseseră scîrbă.

Nu spre prăpastie se îndrepta societatea, ci spre cloacă.

Toate aceste anecdote sînt foarte ruşinoase, foarte dezgustătoare, dar sînt singurele care-l înveselesc pe rege. Domnul de Sartines îi face un jurnal, e o nouă idee a ingenioasei doamne Du Barry, un jurnal pe care Maiestatea Sa îl citeşte dimineaţa în pat. Acest jurnal se redactează cu ştiri luate de prin toate lupanarele Parisului şi în deosebi de la faimoasa Gourdon.

Într-o zi, regele, află din acest jurnal că domnul de Lorry, episcop de Tarbes, a avut, în ajun, neobrăzarea să intre în Paris, aducînd în trăsura sa deschisă pe doamna Gourdon şi pe două din pensionarele sale. Asta era prea de tot; regele ceru să fie înştiinţat le grand aumonier*, care să-l cheme pe episcop.

Din fericire, totul se explică din întîmplare spre cea mai mare onoare a pudorii şi a milosteniei prelatului. Întorcîndu-se de la Versailles, episcopul de Tarbes a văzut pe drumul cel mare, lîngă o trăsură stricată trei femei; plin de milă față de necazul lor, le-a poftit în trăsura lui. Gourdon a găsit propunerea plăcută și a primit.

---

* *Grand aumonier de France:* Importanţa acestei slujbe, care era una din marile slujbe ale casei regale, era considerabilă; în sarcina titularului erau: conducerea capelei regale, a tuturor ceremoniilor religioase de la curte, intendenţa spitalului regal Quinze-Vingts şi supravegherea unora din aziluri (N.T.)

Și nimeni nu voia să creadă în naivitatea prelatului și fiecare îi tot repeta: „Cum! dumneavoastră n-o cunoașteți pe Gourdana? În adevăr! de necrezut!“

În acest timp s-a declarat, faimosul război muzical între gluckiști și picciniști: curtea s-a împărțit în două tabere.

La Dauphine, tînără, poetică, înzestrată muzical, eleva lui Gluck, nu găsea în operele noastre decît o culegere de cîntecele mai mult sau mai puțin plăcute. Văzînd reprezentîndu-se tragediile lui Racine, ea avu ideea să-i trimită maestrului său *Ifigenia în Aulida* și să-l invite să verse valurile muzicii sale asupra versurilor armonioase ale lui Racine. În șase luni muzica fu făcută și Gluck aduse chiar el partitura la Paris.

Odată sosit, Gluck deveni favoritul Dauphinei și putea intra oricînd în apartimentele particulare ale acesteia.

Trebuie să te obișnuiești cu tot și mai ales cu grandiosul: Muzica lui Gluck nu făcu la apariția ei efectul pe care trebuia să-l facă. Inimilor goale, inimilor obosite, nu le trebuie gîndirea; zgomotul le ajunge; gîndirea e o oboseală, zgomotul o distracție.

Vechea societate prefera muzica italiană, clopoțelul sonor orgii melodioase.

Doamna Du Barry, din spirit de opoziție pentru că doamna Dauphine promovase muzica germană, se hotărî pentru muzica italiană și trimise librete lui Piccini, Piccini înapoie partituri și tînăra și vechea societate se împărți în două tabere.

Idei cu totul noi își făceau drum în mijlocul anticei societăți franceze, ca florile necunoscute care cresc între pietrele despărțite ale pavajului unei curți întunecate, între pietrele crăpate ale unui vechi castel.

Aceste idei erau ideile engleze: grădinile cu mii de alei ce se pierd în crînguri, peluze, coșuri de flori, petece de gazon; erau vilele de țară, plimbările de dimineață, fără pudră și fără ruj, cu o simplă pălărie de pai cu boruri largi, cu o albăstriță sau o margaretă deasupra; erau plimbăreții conducînd un cal aprig, urmați de jochei cu șepci negre, cu veste rotunde, cu pantaloni scurți de piele; erau faetoane cu patru roți care făceau furori; prințese îmbrăcate ca păstorițe; actrițe ca regine. Erau Sophie Arnould, Duthé, Guimard, Prairie, Cleophile acoperindu-se de diamante; în timp ce la Dauphine, prinţesa de Lamballe, doamnele de Polignac, de Langeac şi d'Adhémar nu voiau să se acopere decît de flori.

Şi la vederea acestei întregi societăţi noi mergînd spre necunoscut, Louis al XV-lea îşi pleca din ce în ce mai mult capul. În zadar vesela contesă se învîrtea în jurul lui, bîzîind ca o albină, uşoară ca un fluture, strălucitoare ca un colibri; abia din timp în timp regele îşi ridica fruntea îngreunată, pe care s-ar fi zis că în fiecare clipă se întindea mai vizibilă pecetea morţii.

Fapt e că timpul se scurgea, că se intrase în a doua lună de la moartea marchizului de Chauvelin, că se ajunsese la 3 mai şi că la 28 ale lunii se împlineau exact două luni de cînd murise marchizul.

Apoi, parcă totul ar fi conspirat să se alăture prevestirii lugubre, abatele de Beauvais predicase la curte şi în predica sa despre nevoia de a se pregăti de moarte, asupra pericolului morţii fără pocăire, el exclamase:

„Încă patruzeci de zile, sire şi Ninive va fi distrusă".

Aşa că atunci cînd se gîndise la domnul de Chauvelin, regele se gîndea la abatele de Beauvais, deci atunci cînd îi spusese ducelui d'Ayen:

— Se împlinesc la 28 mai, două luni de cînd Chauvelin a murit, el se întoarse spre ducele de Richelieu şi murmură: Patru zeci de zile a spus, nu-i aşa, acest drac de abate de Beauvais?

Şi Louis al XV-lea adăugă:

— Aşi vrea ca aceste patruzeci de zile să fi trecut.

Dar asta nu e tot: almanahul din Liège, spusese, în legătură cu luna aprilie:

„În luna aprilie, una din cele mai mari favorite va juca ultimul său rol".

Aşa că doamna Du Barry făcea cor cu vaietele regelui şi spunea despre luna aprilie ce spunea el de cele patruzeci de zile, adică:

— Tare aş vrea ca această blestemată lună de aprilie să fi trecut.

În această blestemată lună de aprilie care o înspăimînta atîta pe Doamna Du Barry şi în timpul celor patruzeci de zile de pătimire ale regelui, semnele se înmulţiră. Ambasadorul Genovei, pe care regele îl vedea frecvent, muri subit. Abatele de Laville venind la lever spre a-i mulţumi pentru postul de director al afacerilor externe în care-l numise, se prăbuşi la picioarele lui, lovit de apoplexie. În fine, regele fiind la vînătoare, trăznetul căzu în apropiere de el.

Toate astea îl făceau din ce în ce mai mohorît.

Se sperase că odată cu întoarcerea primăverii, natura care în luna mai îşi scutură giulgiul, pămîntul care reînverzeşte, arborii care-şi îmbracă hainele lor primăvăratece, aerul care se umple cu atomi vii, respiraţiile de foc care trec cu briza şi care par suflete căutîndu-şi trupurile; toate astea puteau aduce oarecare viaţă acestei materii inerte, oarecare mişcare acestei maşini uzate.

Spre mijlocul lui aprilie, Lebel o văzu în casa tatălui ei pe fata unui morar a cărei frumuseţe deosebită îl izbi; se gîndi că era o trufanda care putea deştepta apetitul regelui şi îi vorbi cu entuziasm: Louis al XV-lea consimţi neglijent la această nouă încercare de distracţie.

În general, înainte de a ajunge la rege, tinerele fete pe care Louis al XV-lea trebuia să le onoreze sau dezonoreze cu bunăvoinţa sa regală erau văzute de medici şi apoi treceau prin mîinile lui Lebel, de la care ajungeau, în fine, la rege.

De astă dată tînăra fată era aşa de proaspătă şi aşa de nostimă, că toate aceste precauţii fură neglijate şi chiar dacă ar fi fost luate, ar fi fost desigur greu celui mai abil medic să-şi dea seama că de cîteva ore avea vărsat.

Regele avusese această boală în tinereţe; dar, la două zile după relaţiile sale cu tînăra fată, maladia se manifestă a doua oară.

Friguri primejdioase îşi făcură apariţia şi veniră să complice situaţia.

La 29 aprilie, se manifestă prima erupţie şi arhiepiscopul de Paris, Cristophe de Beaumont, alergă la Versailles.

De astă dată situaţia era ciudată. Spovedania şi împărtăşania, dacă se simţea nevoie, nu se puteau face *decît după izgonirea concubinei* şi această concubină care aparţinea partidului iezuit, al cărui şef era Cristophe de Beaumont, această concubină, după spusele chiar ale arhiepiscopului, adusese prin răsturnarea ministrului Choiseul şi prin răsturnarea parlamentului, aşa de mari servicii religiei, că era imposibil s-o dezonoreze canoniceşte.

Şefii acestui partid erau împreună cu domnul de Beaumont şi doamna Du Barry, ducele d'Aiguillon, ducele de Richelieu, ducele de Fronsac, Maupeou şi Terray.

Toţi erau răsturnaţi de aceeaşi lovitură care o răsturna pe doamna Du Barry. Nu aveau aşadar nici un motiv de a fi împotriva ei.

Partidul domnului de Choiseul, dimpotrivă, care era pretutindeni, pînă şi în spaţiul dintre patul regelui şi perete, cerea izgonirea favoritei şi o spovedanie promptă; ceea ce era curios de văzut, pentru că tocmai partidul filozofilor, janseniştilor şi al ateilor era cel care îl împingea pe rege la spovedanie; în timp ce arhiepiscopul Parisului, oamenii bisericii şi credincioşii erau cei care doreau ca regele să refuze de a se spovedi.

Asta era ciudata situaţie a spiritelor, cînd la 1 mai, la orele unsprezece şi jumătate dimineaţa, arhiepiscopul se prezentă să-l vadă pe regele bolnav.

Aflînd că sosise arhiepiscopul, biata doamnă Du Barry fugi, cu orice risc.

Ducele de Richelieu fu cel care veni în întîmpinarea prelatului, ale cărui intenţii nu le cunoştea.

— Monseniore, zise ducele, vă rog fierbinte să nu-l înspăimîntaţi pe rege prin această *propunere teologică* care i-a făcut pe atîţia bolnavi să moară. Dar dacă sînteţi curios să auziţi păcate frumuşele şi care se fac adesea, aşezaţi-vă aci şi eu mă voi spovedi în locul regelui şi vă voi spune unele de care n-aţi mai auzit de cînd sînteţi arhiepiscop de Paris. Dacă însă propunerea mea nu vă surîde de loc, dacă vreţi să-l spovediţi neapărat pe rege şi dacă vreţi să reînnoiţi la Versailles scenele de la Metz ale domnului episcop de Soissons, dacă vreţi s-o îndepărtaţi cu scandal pe doamna Du Barry, reflectaţi asupra urmărilor şi asupra propriilor voastre interese; îi asiguraţi triumful ducelui de Choiseul, cel mai crud duşman al vostru, de care doamna Du Barry v-a scăpat; şi o persecutaţi pe prietena dumneavoastră în folosul duşmanului vostru; da, monseniore, prietena voastră e atît de bună prietenă, încît chiar ieri îmi spunea: domnul arhiepiscop să ne lase în pace şi va avea tichia de cardinal; asta e promisiunea ei şi eu vă asigur că şi-o va ţine.

Arhiepiscopul de Paris îl lăsase pe domnul de Richelieu să vorbească, căci, cu toate că era de aceeaşi părere cu el în fond, el trebuia să pară că a fost convins. Din fericire ducele d'Aumont, doamna Adelaïde şi episcopul de Senlis se alătură mareşalului şi-i dădură prelatului argumente împotriva lui însuşi. El părea că cedează, promise să nu spună nimic, intră la rege, și nu-i vorbi de spovedanie; ceea ce-l satisfăcu atît de mult pe augustul bolnav, c-o chemă imediat pe doamna Du Barry, căreia îi sărută plîngînd de bucurie, mîinile frumoase.

A doua zi, 2 mai, regele se simți puțin mai bine; în locul lui Lamartinière, medicul său obișnuit, doamna Du Barry îi dăduse pe cei doi medici ai săi, Lorry și Bordeu. Acestora li se recomandase în primul rînd să-i ascundă regelui natura bolii sale, să nu-i spună nimic despre starea în care se găsea și mai ales să-i alunge gîndurile că ar fi atît de bolnav încît e nevoie să se recurgă la preoți.

Această ameliorare în sănătatea regelui îi permise contesei să-și reia o clipă manierele libere, obiceiurile proprii, drăgălășeniile obișnuite. Dar, chiar în momentul cînd, după multă vervă și spirit, reuși să-l facă pe bolnav să surîdă, Lamartinière, căruia nu i se interzise intrarea, apăru pe pragul ușii și jignit de preferința ce se da lui Lorry și Bordeu, merse drept la rege, îi luă pulsul și scutură capul.

Regele nu se opusese dar îl privi cu groază. Groaza crescu și mai mult cînd văzu semnul de descurajare pe care-l făcea Lamartinière.

— Ei bine, Lamartinière? îl întrebă regele.

— Ei bine! sire, dacă iubiții mei confrați nu v-au spus că situația e gravă, sînt măgari sau mincinoși.

— Ce crezi că am, Lamartinière? întrebă regele.

— La dracu! sire, nu e greu de văzut; Maiestatea Voastră are vărsat.

— Și spui, prietene, că nu ai nici o speranță?

— Nu spun asta, sire; un medic nu disperă niciodată. Spun numai că dacă Maiestatea Voastră nu e numai cu numele rege foarte creștin, trebuie să chibzuiască.

— Bine, zise regele.

Apoi, chemînd-o pe doamna Du Barry.

— Drăguța mea, îi spuse el, ai auzit, am vărsat și boala mea e din cele mai periculoase, întîi din cauza vîrstei și apoi din pricina altor boli pe care le am. Lamartinière mi-a reamintit, drăguța mea, că sînt regele foarte creștin și fiul mai mare al Bisericii. Poate va trebui să ne despărțim. Vreau să evit o scenă la fel ca cea de la Metz. Înștiințează-l pe ducele d'Aiguillon de ceea ce-ți spun, ca să se înțeleagă cu tine, dacă mi se înrăutățește boala, să ne despărțim fără scandal.

În momentul cînd regele spunea aceasta, partidul ducelui de Choiseul începea să murmure cu glas tare, acuzîndu-l pe arhiepiscop de complezență și spunînd că spre a nu o supăra pe doamna Du Barry, l-ar lăsa pe rege să moară fără spovedanie și împărtășanie.

Aceste acuzații ajunseră la urechile domnului de Beaumont, care, pentru a le face să înceteze, luă hotărîrea de a se stabili la Versailles în casa lazariștilor, spre a înșela publicul și să profite de momentul favorabil pentru ceremoniile religioase, ca să n-o sacrifice pe doamna Du Barry decît atunci cînd regele va fi într-o stare cu totul disperată.

La 3 mai, arhiepiscopul se întoarse la Versailles; ajuns aci, el așteptă.

În acest timp, scene scandaloase se petreceau în jurul regelui, Cardinalul de la Roche-Aymon era de părerea arhiepiscopului de Paris și dorea ca totul să se îndeplinească fără zgomot dar nu tot așa stăteau lucrurile cu episcopul de Carcasonne, care făcea pe zelosul, reînnoind scenele de la Metz și strigînd în gura mare: *Regele trebuia să fie împărtășit, să fie gonită concubina, să fie îndeplinite canoanele bisericii și regele să dea un exemplu Europei și Franței creștine pe care le-a scandalizat.*

— Și cu ce drept îmi dați sfaturi? strigă domnul de la Roche-Aimon, enervat.

Episcopul își scoase de la gît crucea pastorală și o băgă sub nasul prelatului.

— Cu dreptul pe care mi-l dă această cruce, zise el. Învățați, monseniore, să respectați acest drept și nu-l lăsați pe regele vostru să moară fără sfintele taine ale Bisericii al cărui fiu mai mare este.

Toate astea se petreceau în fața domnului d'Aiguillon. El înțelese tot scandalul care ar fi ieșit dintr-o asemenea discuție dacă devenea publică.

El intră la rege.

— Ei bine! duce, îi spuse regele, ați executat ordinele mele?

— În privința doamnei Du Barry, sire?

— Da.

— Am voit să aștept ca să-mi fie reînnoite de Maiestatea Voastră. Nu mă voi grăbi niciodată să-l despart pe rege de persoanele care-l iubesc.

— Mulţumesc, duce, dar trebuie; luaţi-o pe biata contesă şi duceţi-o fără tapaj la moşia dumneavoastră de la Rueil; i-aş fi recunoscător doamnei d'Aiguillon de grija ce i-o va purta.

Cu toată această invitaţie precisă, domnul d'Aiguillon nu voi încă să grăbească plecarea favoritei şi o ascunse în castel, anunţînd plecarea ei pentru a doua zi. Această veste linişti puţin cererile eclesiasticilor.

Bine făcuse dealtfel ducele d'Aiguillon că o reţinuse pe doamna Du Barry la Versailles, căci în ziua de 4, regele o chemă din nou cu atîta insistenţă, că ducele îi mărturisi că ea era încă acolo.

— Să vină, atunci, să vină, strigă regele.

Doamna Du Barry reintră aşadar pentru ultima oară.

Contesa plecă plîngînd. Sărmana femeie care era bună, uşuratecă, amabilă, uşor de înduplecat, îl iubea pe Louis al XV-lea cum iubeşti un tată.

Doamna d'Aiguillon o urcă pe doamna Du Barry în trăsură cu domnişoara Du Barry cea mare şi o duse la Rueil pentru a aştepta sfîrşitul.

Abia ieşise din curte, că regele o şi chemă.

— A plecat, i se răspunse.

— A plecat? repetă regele; atunci e rîndul meu să plec. Porunciţi să se facă rugăciuni la Sfînta Genevieva.

Domnul de la Vrillière scrise de îndată Parlamentului, care, în cazurile hotărîtoare, avea dreptul să dispună deschiderea sau închiderea raclei cu bătrînele moaşte.

Zilele de 5 şi 6 se scurseră fără să se vorbească de spovedanie, de sfînta împărtăşanie dată bolnavilor pe patul de moarte sau de maslu. Parohul din Versailles veni în scopul pregătirii regelui pentru această pioasă ceremonie; dar îl întîlni pe ducele de Fronsac care îi dădu *cuvîntul său de nobil* că-l va arunca pe fereastră, la primul cuvînt pe care-l va spune.

— Dacă nu mor, căzînd, răspunse preotul, voi reintra pe uşă, căci e dreptul meu.

Dar în ziua de 7, la orele trei dimineaţa, regele fu cel care-l chemă grabnic pe abatele Mandoux, biet preot neintrigant, ecleziast naiv, orb pe deasupra, care îi fusese dat ca duhovnic.

Spovedania dură şaptesprezece minute.

Spovedania terminată, ducii de la Vrillière și d'Aiguillon vrură să întîrzie sfînta împărtășanie dată bolnavilor pe patul de moarte, dar Lamartinière, dușman îndîrjit al doamnei Du Barry care-i strecurase lîngă rege pe Lorry și pe Bordeu, se apropie de rege:

— Sire, spuse el, am văzut-o pe Maiestatea Voastră, în împrejurări foarte grele, dar niciodată n-am admirat-o ca azi; dacă ea se încrede în mine, va termina imediat ce-a început așa de bine.

Regele îl rechemă atunci pe Mandoux și Mandoux îi dădu iertarea păcatelor.

Cît despre retractarea răsunătoare care trebuia s-o nimicească în mod solemn pe doamna Du Barry, nu mai fu vorba. Le grand aumonier și arhiepiscopul redactaseră împreună această formulă care fu proclamată la împărtășanie:

„Deși regele nu trebuie să dea socoteală de purtarea sa decît lui Dumnezeu, el declară că se căiește de a fi pricinuit indignarea supușilor săi și că nu dorește să mai trăiască decît pentru susținerea religiei și fericirea popoarelor sale".

Familia regală, împreună cu doamna Louis care ieșise din mînăstire spre a-și îngriji tatăl, merse să primească sfînta împărtășanie în capul scării.

În timp ce regele era împărtășit, Dauphinul, care era ținut departe de rege pentru că nu fusese bolnav de vărsat, scria abatelui Terray:

„Domnule controlor general,

Vă rog să dispuneți a distribui săracilor parohiilor din Paris, două sute de mii de livre ca să se roage pentru rege. Dacă socotiți că e prea mult, rețineți-le din lista noastră civilă a doamnei Dauphine și a mea.

Semnat: Louis-Auguste".

În zilele de 7 și de 8 boala se înrăutăți. Regele își simțea corpul rupîndu-se în fîșii. Părăsit de curtenii săi, care nu mai îndrăzneau să rămînă lîngă acest cadavru viu, nu mai avea altă pază decît pe a celor trei fiice, care nu-l părăsiră o clipă.

Regele era înspăimîntat. În îngrozitoarea putreziciune care-i năpădea corpul, el vedea o pedeapsă directă a cerului. Pentru el, mîna invizibilă care-l însemna cu pete negre era mîna lui Dumnezeu. Într-un delir, cu atît mai îngrozitor cu cît nu era al febrei, ci al gîndirii, el vedea flăcări, vedea abisul de foc și-și chema duhovnicul, sărmanul preot orb, singurul său refugiu, ca să înalțe crucifixul între el și lacul de foc. Atunci el însuși lua aiasmă, ridica cearșafurile, și cuverturile și gemînd de groază șiroia apa sfințită peste tot trupul, apoi cerea crucifixul, îl lua cu amîndouă mîinile, îl săruta, strigînd: „Doamne! Doamne! mijlocește pentru mine, cel mai mare păcătos din cîți au existat vreodată".

Ziua de 9 o trecu în spaimele acestea îngrozitoare și disperate. În timpul acestei zile, care nu fu decît o lungă spovedanie, nici preotul, nici fiicele sale nu-l părăsiră. Trupul său era pradă cangrenei celei mai hidoase și viu fiind, regele cadavru răspîndea o duhoare atît de puternică, că cei doi valeți căzură asfixiați, unul din ei murind.

În dimineața de 10, prin carnea crăpată se vedeau oasele șalelor, alți trei valeți leșinară. Groaza se răspîndi în Versailles. Toată lumea din palat fugi.

Nu mai erau în palat decît cele trei nobile fiice și domnul preot.

Toată ziua de 10 nu fu decît o lungă agonie; regele, mort deja, nu se hotăra să moară; s-ar fi spus că voia să se scoale din patul care-i devenise mormînt anticipat. În sfîrșit, la trei fără cinci minute, se ridică, întinse mîinile, își aținti ochii asupra unui punct din cameră și strigă:

— Chauvelin! Chauvelin! nu sînt încă două luni...

apoi căzu și muri.

Oricîtă virtute ar fi sădit Dumnezeu în inima celor trei prințese și a preotului, odată regele mort, ele crezură ca și el, că datoria lor era terminată; de altfel, toate trei fuseseră atinse de boala care-l omorîse pe rege.

Grija înmormîntării fu lăsată marelui maestru, care dădu porunci fără să intre în palat.

Nu se găsiră decît curățitorii privăților din Versailles care să îndrăznească să-l pună pe rege în cosciugul de plumb ce i se pregătise; fu culcat în acest ultim lăcaș, fără balsam, fără aromate, înfășurat în cearșafurile patului pe care murise; apoi cosciugul de plumb fu pus într-o cutie de lemn și totul fu dus la capelă.

La 12, cel care fusese Louis al XV-lea fu dus la Saint-Denis; sicriul era așezat într-o trăsură mare de vînătoare. O a doua trăsură era ocupată de ducele d'Ayen și de ducele d'Aumont, apoi, în a treia, veneau le grand aumonier și preotul din Versailles. Vreo douăzeci de paji şi vreo cincizeci de rîndaşi călări şi purtînd facle închideau cortegiul.

Convoiul plecat din Versailles la orele opt seara ajunse la Saint-Denis la unsprezece. Corpul fu coborît în cavoul regal, de unde nu trebuia să mai iasă decît în ziua profanării de la Saint-Denis şi intrarea gropii fu de îndată, nu numai închisă, dar toate crăpăturile astupate, pentru ca nici o emanaţie din acest bălegar omenesc să nu se strecoare din locuinţa morţilor spre lăcaşul celor vii.

Am povestit în altă parte bucuria parizienilor la moartea lui Louis al XIV-lea. Bucuria lor nu fu mai mică atunci cînd se văzură descotorosiţi de cel pe care-l supranumiseră cu treizeci de ani mai înainte Prea Iubitul.

Îşi bătură joc de preotul de la Sfînta Genoveva asupra eficacităţii moaştelor.

— De ce vă plîngeţi, întrebă el, nu e mort?

A doua zi, doamna Du Barry primi la Rueil o scrisoare de exil.

Sophie Arnould află în acelaşi timp de moartea regelui şi de exilarea doamnei Du Barry.

— Vai! zise ea, iată-ne orfani de tată şi de mamă. Aceasta fu singura cuvîntare funebră pronunţată la mormîntul nepotului lui Louis al XIV-lea.

Cuprins

O MIE ŞI UNA DE FANTOME

TESTAMENTUL DOMNULUI DE CHAUVELIN

Lector: ANA-MARIA BOARIU
Tehnoredactor: **L. HLAVATHY**

Apărut: 1981. Bun de tipar: 25.XI.1980.
Nr. de comandă: 936. Hîrtie tipar A 84×108/57 g/mp.
Coli tipo: 16,25. Format: 16/54×84.

Tiparul executat sub comanda nr. 171/1930
la Întreprinderea poligrafică Sibiu
Şos. Alba Iulia nr. 40.
Republica Socialistă România

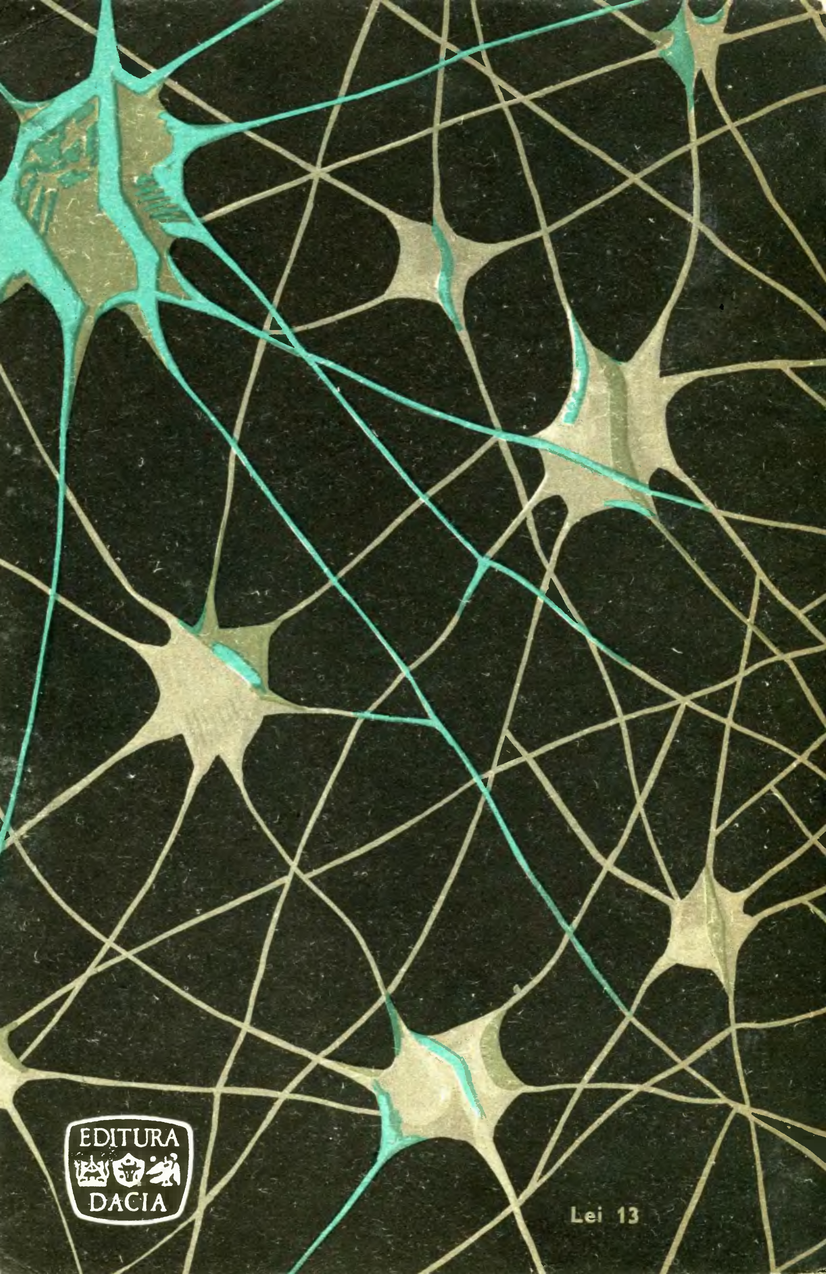

EDITURA
DACIA

Lei 13